

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ELSŐ OSZTÁLY

OKMÁNYTÁRAK

NEGYVENKETTEDIK KÖTETE

BUDAPEST, 1948

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓHIVATALA

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN)

EPISTOLARIUM TRANSYLVANICUM

STEPHANI BÁTHORY
REGIS POLONIAE

(1581—1585)

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA
DIPLOMATARIA VOL. XLII.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ELSŐ OSZTÁLY

OKMÁNYTÁRAK

NEGYVENKETTEDIK KÖTETE

BUDAPEST, 1948

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓHIVATALA
(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN)

BÁTHORY ISTVÁN KIRÁLY

LEVÉLVÁLTÁSA
AZ ERDÉLYI KORMÁNNYAL

(1581—1585)

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZREBOCSÁTJA

DR VERESS ENDRE

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1948

BEVEZETÉS.

Midőn Báthory István fejedelem (1576 március 3-án) hadseregszámba menő díszes kíséretével kivonult Gyulafehérvárról és Moldován keresztül Lengyelországba sietett, hogy elfoglalja királyi székét, utódjául testvérbátyját, Báthory Kristófot jelölte meg. Jobbat nem is szemelhetett volna ki ennél a tapasztalt, vallásos, világjárt, tanult embernél, aki fiatal korában — az 1546—47 közti években Flandriában V. Károly császár lovásza és a császári lovak betanítója volt.¹ Megfordult Angol- és Spanyolországban meg olasz földön is, sőt kiküldetésben járt Párizsban, hazatérő útjában pedig Németországban.^{1a}

Az előkelő császári udvarban sok szépet látott és tanult s miként István király szokta mondani, lelki nemessége is spanyol hatás alatt alakult ki, megnyerő kedves modora mellett. Iránta tanusított hódoló tiszteletét is annak tulajdonítá. Ezek folytán oly megértő szeretetben éltek, hogy bárhol jelentek meg együttesen, soha külön lakást és szolgálscsemélyzetet nem tartottak, mert mindig együtt voltak.²

Hazatérve, Báthory Kristóf később (1558 tavaszán) Izabella királyné követe Párizsban,³ majd váradi kapitány s egyuttal Bihar vármegye főispánja. Megfontolt elhatározását királlyá választása nagy jelentőségű tényével együtt Báthory István az 1576 január 28-án

¹ Egykorú német nyomtatott feljegyzésből Martian Julián, az *Erdélyi Múzeum* 1910. évf. 53. l.

^{1a} Szamosközy István feljegyzése; Történeti maradványai I. köt. 192. l.

² Bolognetti Albert nuncius jelentése a királlyal folytatott beszélgetéséről, Krakkóban írt 1585 május 15-i levelében, *Monumenta Polonica Vaticana* tom. VI. p. 297.

³ Izabella királyné — életrajzom (Budapest, 1901) 460. l.

megnyílt, tíz napig tartott medgyesi országgyűlés színe előtt jelentette be a rendeknek: megtoldva avval a súlyos nyilatkozattal, hogy tekintettel az ország nehéz nemzetközi helyzetére, Erdély kormányzásának gondját továbbra is örömet vállalja s ezért minden fontosabb határozatot hozzá kell jóváhagyásra felterjeszteni. Ezt természetesen, igen bölcsen nem vették be a végzések közé, megelégedvén mindössze avval a hálálkodó kijelentéssel, hogy *ő Felsége jövőendőben az mű jónkról el nem felejtkezik, hanem minden segítséggel lészen.*⁴ Az erdélyi rendek e tapintatos eljárása nagy körülmintésre vall, dicsérvén egyúttal a király kiváló diplomáciai érzékét is. Tetézte ezt még avval, hogy ehhez a megállapodásához a porta hozzájárulását is sikerült megnyernie; kivált miután István király biztosította, hogy fejedelmi címét bátyja addig *nem* használja, amíg hírét nem veszi megkoronáztatásának. Ez is megtörtént május elsején Krakóban s bár ettől kezdve Kristóf önállóan kormányzott, egyezségek értelmében minden jelentékeny ügyben és nagyobb birtokadományozás eldöntésében kikérte István király tanácsát. Külügyi dolgokban meg természetesen semmit nem végezhetett előzetes hozzájárulása, tanácsának meghallgatása és szentesítése nélkül. Ez így rendjén is volt, mivel közel öt évi erdélyi kormányzása alatt annyira megismerte az ország viszonyait, előzőleg — bécsi kényszerült tartózkodása idején — meg a német-római birodalom helyzetét s egyben a császári udvar s a Magyar királyi kancellária körülményeit, hogy tapasztalatait valóban nem lehetett volna mellőzni.

Ez a jól bevált új rend olykor hátráltatta ugyan egyik-másik dolog gyors elintézését, de viszont megnyugtatta a tekintetben a rendeket is, hogy azt az ország s a köz érdekében helyesen valósították meg. Kormányzása így nyugodtan és zökkenő nélkül folyt öt esztendőn át. Ekkor azonban Kristóf betegeskedni kez-

⁴ Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek II. köt 576. l.

dett s mivel e miatt halála esetére utódjául — István király helyeslő „ízenete“ folytán^{4a} — nyolc éves fiát, Zsigmondot kívánta látni, ezt a rendekkel (1581 május 1-én) a kolozsvári országgyűlésen megválasztatta. Eként lelkiileg megnyugodva, a nemrég elhunyt feleségét sirató fejedelem még a hó vége előtt — május 27-én — ötvenegy éves korában meghalt.

Báthory Kristóf haláláról június kilencedikén értesült István király Vilnán, ahol akkor tartózkodott.⁵ A váratlanul jött gyász hír mély hatást tett a királyra, akit bátyjához ritka benső testvéri szeretet fűzött. De miután szívéen viselte Erdély és kiskorú fejedelme ügyét, az ország kormányzását a tanácsurakra bízta. Az erről szóló utasítást magyarul írta meg. Bevezetésében dicséretét fejezte ki ugyan eddigi tevékenységükért és eljárásukért, de inté őket, hogy ezentúl ne legyen köztük helye semmi magánérdeknek, irigységnek és gyűlöletnek, mert a kiról efféle hall, oly orvossággal köti be, mely könnyen elválasztja az élettől.⁶

A fontos államiratot Berzeviczy Mártonnal küldte be Fejérvárra, hogy ott előszóval és gyakorlati tanácsokkal is megszervezze az erdélyi kormányt s amennyire lehet, véget vessen a főurak közti örökös féltékenykedésnek és pártoskodásnak. Ezt kívánta a király megbélyegezni fenyegető kemény szavaival, miután keserőséggel értesült az urak közt lábra kapott áldatlan torzsalkodásról. Az államügyeket ugyanis a tizenkét tagú kormánytanács vezette. Persze valamennyi tagja ritkán lehetett együtt. Ilyenkor 7—8 ember írta alá és

^{4a} Ezt az üzenetét István király Kendy Sándor és Sombory László útján küldte be Báthory Kristófnak, akitől azok 1581 március első hetében érkeztek volt hozzá Varsóba, megvitatni ezt a nagy fontosságú ügyet. (Caligari János nuncius 1581 március 10-i tudósításában; Levelezése 578. l.)

⁵ Zamoyski János kancellár részvétlevele szerint, a *Történelmi Tár* 1892 évf. 691. l.

⁶ A király 1581 június 12-i utasítása szövegében, kötetünk első darabjában.

pecsételte a rendeleteket, származásuk és szereplésük szerinti sorrendben, így: Apafi István, Kovacsóczy Farkas, Gálffy János, Kendy Sándor, Kendy Ferenc, ifjabb Báthory István és Csáky Dénes.⁷ Magukat az iratokat a tanult egykori páduai deák, Kovacsóczy fogalmazta, az egyetlen tollforgató köztük, a dalmata-horvát származású bevándorolt és magyarra vált idegen, kinek a gőgös, rátarti erdélyi főurak sohasem tudták megbocsátani, hogy „egyszerű orvosból” lett kancellár jutott följük.⁸

Ily viszonyok közt és ennyire kedvezőtlen légkörben hamarosan kitűnt, hogy az István király által jónak képzelt kormányforma fenntartása nehézkes. Hiszen sürgős ügyekben olykor hetekig kellett a király szentesítésére várni, másfelől, bár egyszerűség kedvéért a tanácsurak közül csupán négy intézte a dolgokat, ezek kezét a teljesszámú szenátus, ezét meg a király végzése korlátozta. Az e miatti keserűséget persze nem volt szabad éreztetni a királlyal, akire mindig elismeréssel gondoltak. Így midőn hírért vették 1582 tavaszán, hogy békét köthetett a muszka fejedelemmel, a rendek hálát adtak érte Istennek, *kévánatos és boldog successust* kívánván minden dolgában, hogy ő felsége az mi rólunk való gondviselésében is mehessen elő, mint eddig is nyilván megtapasztaltuk és láttuk voltaképpen ő felségének minden gondviselését.⁹

Az ügyeket intéző tanácsurak helyzete azonban nem volt nagy feladataikhoz mérten megfelelő. Nyomasztóan hatott rájuk mindenek felett az ország ke-

⁷ A kormánytanács ily kiadványa — a teljes számú pecsétekkel — igen ritka; egy példányát hat címerespecséttel, lemaradván rajzunkról az Apafi Istváné, kiadtam Berzeviczy Márton életrajza (Budapest, 1911) 141. l.

⁸ Ferrante Capece kolozsvári jezsuita nyilatkozata alapján, Berzeviczy Márton-életrajzom 140. l.

⁹ Az 1582 április 29-én megnyílt gyulafehérvári országgyűlés megnyitó első végzésében, az Erd. Orszgy. Emlékek III. köt. 166. l.

servés pénztelen állapota, úgy, hogy a tárház majdnem mindig üres volt s e miatt a havi zsoldosztás s az udvari emberek fizetését gyakran késedelmesen lehetett csak teljesíteni, ami természetesen nyugtalanságot és elégedetlenséget okozott. De nagyobb baj volt ennél az, hogy nélkülözték a kellő tekintélyt, főleg a miatt, hogy a soros tanácsurak sokat tartózkodtak családjaiknál, vidéki nemesi kuriájukban és mivel kevés időt tölthettek az udvarban, az ügyek elintézése késedelmet szenvedett. Ezt nyíltan — és büntetlenül — lehetett országszerte tárgyalni, sőt megjelentették magának a királynak is úgy a futárok, mint azok az urak, akik ügyesbajos dolgaikat személyesen óhajtották krakkói palotájában (vagy egyebütt) a királlyal megbeszélni.

A szünni nem akaró panaszok jogosultságát a királynak is be kellett látnia. Hogy tehát intézményesen javítson a helyzeten, végre is magához hívatta a tanácsurak néhányát s a mint azok az újév elején (január utolsó hetében) Kovacsóczy Farkas kancellárral megérkeztek Krakkóba, közeli csendes niepolomiciei vadászkastélyában a király napokon át tárgyalt velük az ország legfőbb feladatairól¹⁰ és a kormányzás dolgában követendő eljárásukról. Ennek vezérelveit (ellentétben első elgondolásával) István király a hármastanács — triumvirátus — formájában látta legjobban biztosított-nak. Az új kormányzat általános kérdéseiben (a király erélyes fellépése folytán) hamar megegyeztek. A tanácsurak ekként február 10-én már útrakészen álltak a hazaindulásra,¹¹ nem tartván tanácsosnak az otthonmaradt szenátorokat túlsokáig vezető nélkül hagyni. Kovacsóczynak azonban meg kellett várnia, amíg a ki-

¹⁰ Megérkeztükről szemtanuként Possevino Antal jezsuita atya tett jelentést Rómába Niepolomicéből, 1585 január 27-i levelében, Monumenta Poloniae Vaticana tom. VI. p. 69.

¹¹ Possevino írja ugyanis 1585 február 10-i jelentésében: Hora vado a Cracovia... giachè vanno i senatori di Transilvania verso quelli parti. (Mon. Pol. Vat. tom. VI. p. 115.)

rály és Berzeviczy kancellár aláírásával megerősített függőpecsétetes, díszes hártya-okmány az erdélyi kancelláriában elkészül, mert anélkül nem térhetett vissza a fejérvári udvarba. Így jött létre 1583 március 6-án az a nagyszerű pontos utasítás, melynek rendelkezései szerint a tanácsurak otthon új életet kezdhettek. Ám erre kellemetlenül vállalkoztak és elégtelenségüket hangoztatva sehogy sem merték a nagy feladat teljesítésére magukat rászánni.¹² Csakhogy a király akarata elől kitérniök nem lehetett s végre is el kellett fogadniok a terhes megbízatást.

A háborgó lélekkel felérkezett erdélyi küldöttség tagjai tehát megnyugodva vették tudomásul a király döntését és szebb jövőről ábrándozva távoztak, elragadtatással tárgyalván hazatérő útjukon ő felsége irántuk tanúsított lekötelező jóságát. Ez abban is megnyilvánult, hogy emlékül mindegyikük udvari szolgáló lelkésze, a tudós Sokolowski Szaniszló ép akkor megjelent s a király költségén nyomtatott *De verae et falsae ecclesiae discrimine* című szép munkájának egy-egy díszkötésű példányát kapta a király sajátkezű dedikációjával ékesítve. A százszoké közül kettő mainapig reánk maradt. Süveg (Hlueth) Albert szebeni királybíróénak ez az ajánlása: *Stephanus Rex Poloniae Alberto Syvegh Judici Regio Cibiniensi ad cognoscendam lutheranae sectae vanitatem etc. donavit Steph. R. P.* A Koch Jakab medgyesi bíró példányán viszont ez a rövidebb ajánlás olvasható: *Stephanus Rex Poloniae Joachimo Kok Magistro Civium Megesiensi dono dat Steph. R. P.* Az első példány ajánlásának keltéből ennyi látszik: Datum in arce nostra Regia Niepolomicensi trium miliarium a Cracovia... Anno domini 1583, mivel a könyvlap szeglete a napkelettel leszakadt; de az március 3-ika lehetett, amely napon Süveg a százszok kiváltságleveleinek hitelesítését

¹² Ezt a tanácsurak maguk vallották meg amaz 1583 december 22-i beadványuk bevezetésében, amelyben felmentésüket kérték a királytól elsőévi szolgálatuk végén.

kérte a királytól,¹³ amit aznap meg is kapott irántuk való jóindulathból.¹⁴

Pár napi készülődéssel az erdélyi követek Bialob-rzeski Márton kameneci püspök kíséretében keltek útra haza Erdélybe, akit a király 1583 február 13-i levelével indított be Kristóf fejedelem temetésének elvégzésére. A püspök teljes előkelő udvartartását magával vitte a nagy, nehéz útra, amennyiben Moldván keresztül március 11-én ért kilenc kocsival az ojtozi szoroson át Brassóba^{14a} s folytatta onnan tovább útját Gyulafehérvár felé. Ott az emlékezetes temetés 1583 március 24-én ment végbe a jezsuiták templomában, mindenben István ismert elrendelése szerint.

I.

A kinevezett *Erdélyi hármastanács* tagjai voltak a megmaradt szavazó tanácsurak mellett a tapasztalt, bölcs lónai Kendy Sándor, a nélkülözhetetlen tanult Kovacsóczy Farkas kancellár és a pénzügyekben jártas Sombory László. Elnökük lett koránál fogva is Kendy Sándor, a hozott végzések végrehajtója a kancellár, de az iratokat a kiskorú fejedelem írja alá, az adományleveleket pedig a kancellár ellenjegyzésével adják ki és tartalmukért felelősséggel tartozik. Az új rendtartás nagy fel-tűnést keltett Erdélyben s arról az egyik tanácsúr, ifjabb Báthory István főispán házi naptárában külön is meg-emlékezett; nem tagadván, hogy az intézkedést a rendek nagyrésze ellenezte.

A nagy tekintélyű főúr szavaira később sokan visszaemlékeztek, midőn jóslása nemsokára bekövetke-

¹³ Schuller G. A. közlése alapján, a nagyszombati *Kirchliche Blätter* aus der ev. Landeskirche A. B. in den siebenbürg(ischen) Landesteilen Ungarns c. hetilap: 1912. évf. 577. lapján, a szombati Brukenthal-Múzeum könyvtárában fennmaradt két kötet ismertetése kapcsán.

¹⁴ Kiadtam Báthory István király levelezése II. köt. 219—220. l.

^{14a} Egykorú bejegyzés Brassó város számadáskönyvében; Hurmuzaki: Documente XI. köt. 825. l.

zett.¹⁶ Egyébként e fontos ügy történetének ismeretéhez tartozik az is, hogy a hármastanácsba maga Csáky Dienes is vágyott s hogy királyi nagybátyja nem nevezte ki, az neki annyira fájt, hogy még az év végén is fel-emlegette.¹⁶ Pedig a király igen bölcsen cselekedett, midőn vágyát nem teljesítette, mert rosszakarói méltán elfogultsággal vádolták volna, ha unokaöccsét is kinevezi vala.

Napok teltek bele, amíg a beható tárgyalások alapján az erdélyi kancellárián Berzeviczy Márton gondoskodásával az utasítás latin nyelvű pergament-példánya illő módon elkészült s azt a király — kancellárjával együtt — 1583 március 6-án aláírhatta. Ez az irat valóságos remekmű: tartalmánál és szépségénél fogva egyaránt. A nevezetes okmány megállapítja Erdély új kormányzásának rendjét és közigazgatását, az „országunk gondjaviselésére“ kinevezett helytartókra jóformán korlátlan hatalmat ruházva. A három *prézesnek* állandóan a fejérvári udvarban kell tartózkodnia s naponta üléseznie a folyóügyek letárgyalása végett; de amennyiben valamely nehéz és szokatlan dologban nem bírnának meg-egyezni, kötelesek *levéllel behívni* a bírákként szereplő tanácsurakat s azokkal együttesen tanácskozni. E *nagy-tanácsban* a kancellár terjeszti elő a tárgyalandó ügyet kellő indokolással s ahhoz minden egyes tanácsúr szóljon hozzá, leadván a maga *potumát* s ha megegyeztek, a hozott határozatot — sentenciát — az elnök (Kendy Sándor) mondja ki. Ha azonban nem tudnának egyez-

¹⁶ Ó-naptár szerinti feljegyzése így szól: 25. Februarii 1583 a Rege Poloniae creantur Gubernatores regni Transylvaniae Alexander Kendi, Ladislaus Sombori, Wolfgangus Kouaciocy, omnibus fere regni proceribus contradicentibus etc. Hac in re vero Legatione fungebatur Georgius Sybrik. (Anton Kurz: Nachlese, 99. l.)

¹⁶ Erről Possevino Antal jezsuita atya (Kassáról írt 1583 október 29-i levelének e soraiból értesülünk: Scrive un nobile di Transilvania, nominato Dionisio Chiakio, di cui intendo ch'egli resta scontento del Re poichè non lo fece l'uno de i tre governatori di quella provincia. (A vatikáni ltár Nunz. di Polonia 15. C. köt. 146 l.)

ségre jutni, halasszák más időre a dolog újabb tárgyalását s azt addig hányják-vessék meg, míglen *megegyenesedvén és egy-értelemben lévén* egyhangúlag elfogadják. Ám, ha megegyezésre nem juthatnának, terjesszék fel az ügyet a királynak, hogy azt idején megláthassa és határozhasson benne.

A magtalan kihalás folytán vagy más úton a kincstárra szálló jószág eladományozásában „a régi vajdák szabadságát követve“ 32 házjobbágyig menő birtok adományozásához van joguk, míg a fejedelem neve alatt nagyobb birtoktest donatiojában a király dönt.

A „fiskus“ uradalmaiba tisztartókat a kormánytanács nevez ki, kivéve a fontosabb erősségekbe, amilyen Várad, Karánsebes és Szamosújvár, melyekbe tisztartót a király fog kirendelni.

Részletes utasítás rendelkezik az udvari tisztek és lovasok, a várak őrsége fizetéséről, valamint a tárházról, melyet István király a kipróbált Sigér Jánosra bízott, avval az elgondolással, hogy „az mennyire tőle lehet, nagyobbra viheti az országnak jövedelmét“ megfelelő adószedők alkalmazásával.

Művelődéstörténeti fontosságú végül az okiratnak az alig tíz éves fejedelem, Báthory Zsigmond nevelését illető intézkedéseinek sorozata. Az ifjú ellenőrzését a király a hopmesterre bízta, kötelessége lévén az is, hogy akiknek tisztje lészen, hogy a fejedelem *asztalát megvesse és ékesítse*, étkét elfogja, este neki megágyaljon, tiszták, hűségesek és szorgalmasak legyenek, a gyermek-ifjú játszótársai meg erkölcsösök.

Nem feledkezett meg a király a követek és külső emberek rangjukhoz illő fogadtatásáról sem, meghagyván szigorúan az Erdélyországban és magyarországi részeiben (azaz partiumban) működő különböző tisztviselőknak és lakósoknak, hogy ezt a rendelkezését minden cikkelyében „megszeghetetlenül“ megtartsák, a kinevezett helytartókat tiszteljék és féljék, és semmit hívségüktől és tisztjüktől idegent cselekedni ne merészeljenek.

E szigorú intézkedéseket tartalmazó okmány bemutatását a király két jeles hívére bízta: a tollforgató literátus *Gyulay* Pált titkárra, meg a harcokban edzett erélyes *Sibrik* György kapitányra. Ez a bemutatás Báthory Kristóf mostanáig elhalasztott temetése utánra maradt. Gyulay olvasta fel szép csendesen, de az irat lényegét s a király valódi szándékát erre az első olvasásra a rendek alig értették meg. Hiszen mindenenk felett azt vették ki belőle, hogy az új szabályrendelet jóformán semmit nem változtat az eddigi helyzeten, csak annyit, hogy négy helyett most három tanácsúr vezetné a dolgokat; holott a rendek azt kívánták, hogy *egy ember* álljon az újjászervezett kormány élére. Szavazatukat tehát elhalasztották s csak további kétnapi tárgyalás és veszekedés után fogadták el a javaslatot, bár most is csupán, miután *Sibrik* külön végigjárta a tanács- és főurakat, ígérekkel és megfélemlítéssel igyekezvén őket az ügynek megnyerni.¹⁷ Annyi bizonyos, hogy, miként a „hármastanács“ a dologról *Thorma* Kristóf konstantinápolyi követnek beszámolt, a rendek *nem* értették meg, hogy ő felsége tulajdonkép *semmi újítást az ittoaló állapotban nem tett*, csupán azt akarta, hogy szüntelenül gondot viseljenek a fejedelem nevelésére s a közönséges szükségekre:¹⁸ amit most a király szigorúbb ellenőrzéssel akart elérni.

II.

Az új kormánytanács iratváltását a királlyal egy pompás leveleskönyv tartotta fenn számunkra. Ebből néhány 1583—84 közti érdekesebb darabot néhai *Szilágyi* Sándor adott ki, a szerkesztésében megjelent „Erdélyi Országgyűlési Emlékek“ III. kötetében, megjegezvén, hogy azokat az Országos levéltár gyűjtemé-

¹⁷ A tárgyalások részleteit bővebben ismertette *Szilágyi* Sándor, az Erd. Orszgy. Emlékek III. köt. 48-49. l.

¹⁸ Az Erdélyi hármastanács idézett levelében 1585 április 5-ről; kötetünk Függeléke II. része 1. sz. a.

nyéből közli.¹⁹ Ám a megjelölés nem pontos, mivel nem gyűjteményről van szó, hanem egy nagy ívrétű, bőr-kötésű, írása szerint, a XVIII. század második fele végéről származó 481. lapnyi vastag könyvről, teleírva olyan értékes jelentésekkel, melyeknek eredeti példányai idők folyamán immár rég elpusztultak és sehol meg nem találhatók.

A becses köztörténeti jellegű kötet provenientiájáról Nagyajtai Kovács István egy kis jegyzete tájékoztat. E szerint ezt gróf Bánffy György erdélyi kormányzó 1794—95-ben másoltatta le a maga számára a gróf Batthyány Ignác hercegprimás könyvtárában őrzött *eredeti* protokollumról. A gubernátor halála után könyv- és levéltára örökösei közt felosztatván, ez a kamarai levéltárba jutott s ma az Országos Levéltár tulajdona.²⁰ Maga az eredeti a gyulafehérvári káptalani levéltárból juthatott erdélyi püspök korában a nagy könyvgyűjtő birtokába és halálával az esztergomi primási levéltárba²¹ s onnan később a főszékesegyházi könyvtárba, melynek ma egyik nagy értékű kézirata. Ennek ellenére teljesen ismeretlen maradt s magam voltam az első, ki belőle egyes darabokat közöltem.²²

Az Erdélyben használt papirosok ismert vízjegyű (25x35 cm nagyságú) 711 lapnyi kötet²³ nyilván a király utasítására készült a fejérvári udvari kancelláriában, de miután nincs semmi írott, avagy rányomtatott címe, lehet a neve ennek is *Protocolum Bathorianum*, mint a Magyar Nemzeti Múzeum hasonló nevű értékes kötetének, amely azonban egyes fogalmazványokból és máso-

¹⁹ Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek III. köt. 46. l.

²⁰ Az Erdélyi Történelmi Adatok I. köt. 268-9. l. Kolozsvár, 1855.

²¹ A Lányi-Knauz-féle Magyar egyháztörténelem II. köt. 149-150. lapján; 1869-ben még innen idézi. néhány sora kapesán.

²² Bukaresti Documente-kiadványom II. és III. kötetében, 1930-31-ben.

²³ A kötet egyébként 712 lapnyinak veendő, amennyiben lap-számozásakor a 397-ik lap után újra 396 lap jutott s a tévedést később sem vették észre.

latokból van összefűzve s nem tulajdonképeni leveles-könyv, mint ez az esztergomi. Egyébként korábbi annál, Báthory erdélyi fejedelemsége éveiből való iratokkal. Kiadta néhai *Szalay* László,²⁴ Báthory Istvántól eredő darabjait betűhíven magam, a király levelezésében.²⁵

A tiszta lapokat tartalmazó vastag könyv első irata István király Niepolomice várában, 1583 március 6-án írt utasításának szövege, amellyel Erdély kormányzására egy háromtagú tanácsot nevezett ki. Ezt a király rendeletére Kovacsóczy kancellár iratta be a protokollumba, melyet a legelső futár-alkalommal aláírás végett átküldött hozzá. Iránta való hódoló kedvezés folytán azonban a kancellár jellegzetes szép írásával sajátkezével írta le a kötet első három lapján Báthory Kristóf fejedelem temetésének rendjét és részletes lefolyását, latinul s ez ekként leghívebb — hivatalos — emléke.^{25a} A visszakapott protokollumba aztán ő Felsége szigorú meghagyása szerint be kellett jegyezni a tőle érkező országos fontosságú, közérdekű vagy a külföldi kapcsolatokat megvilágító jelentéseket és utasításokat, a hármastanács által tárgyalt ügyek határozatainak s egyszóval válaszuknak teljes szövegével együtt, hogy tükröként mindig szemük előtt lehessenek. Hogy ez volt a bölcsek király elgondolása, mutatja az, hogy a kormánytanácsnak szóló latin utasítás szövegét — a kötet első darabjaként — megerősítette sajátkezű, meg erdélyi kancellárja, Berzeviczy Márton aláírásával. Ez aláírások közül a királyét aztán a gyulafehérvári kancelláriában (mintegy nagyobb hitelesség keltése kedvéért) hosszú

²⁴ Az 1571-78 közti magyar leveleket tartalmazó becses gyűjteményt *Szalay* László adta ki Pesten, 1860-ban „A magyar történelemhez” című kiadványa I. köteteként, de mivel a végig magyar forrásmunka nem volt kelendő, két évre reá „Erdély és a Porta” új címlappal bővítve adta ki, 8-rétű 373 lapon.

²⁵ Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése (1556-1586) című kétkötetes munkámban. Kolozsvár, 1944.

^{25a} Kiadtuk kötetünk Függeléke I. darabjaként.

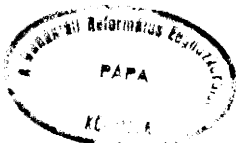
ideig a folytatólag kapott és bejegyzett későbbi levelek végére is rávezették a könyvbe, jól-rosszul utánozva kezevonását.²⁶ A beérkezett és kiment leveleket többen (s különböző tintával) másolgatták be a protokollumba, a szerint, hogy melyik íródiák volt soros a „prézések” mellett s ez így ment szigorú következetességgel a király haláláig — 1586 végéig — a 214-ik lapig. De követve a jószokást, folytatták azután is, 1594 június 25-ig, a páratlan értékű leveleskönyv utolsó darabja kelteig. Páratlannak mondható azért is, mivel a kormánytanácsnak Juszuf budai basától²⁷ és mások leveleiből is találunk benne kalligrafikus török írással belemásolva tizenhármat.²⁸

A kötet írásának jellege nagyon egységes, mert gondosan vigyáztak arra, hogy ne tűnjék fel, hogy darabjait többen másolták belé. Azért természetesen kisebb-nagyobb eltéréseket vehetünk benne észre, a szerint, hogy az egyik íródiáknál gyakoribb az í és ö vagy a z, s a szóvégi és t utáni h avagy az y és i használata, vagy nem. Ez árulja el a másoló egyéniségét, míg a középkorias e vagy o, avagy w és y írásmódjának meglepő tünete az illető másoló életkorára is utal, miután e kódex-

²⁶ Erről a nevezetes utasításról tudnunk kell, hogy egyidejűleg magyarul is kiadták s mi ezt közöljük kötetünkben, de — a korszellem hatása alatt — *hipatalos példánya* úgy látszik ez a latinul írott volt s ezért vezették be ennek szövegét és nem a magyart, amely pedig ugyancsak a király és Berzeviczy aláírásával megerősítve adatott ki egyidejűleg. A protokollumban azonban a latin példány csupán csonkán maradt fenn, a 9-11. lapon, eleje (a szöveg $\frac{1}{3}$ -öd része) a kötet újrakötésekor veszett el. Előtte viszont található a Báthory Kristóf temetésének leírása, az elhangzott latin versekkel és Leleszi János páter beszédével, amit a kötet elejére, az első nyolc lapra másoltak be, a király utasításának szövege elé, nyilván annak kegyeletes emlékezete okából, hogy a protokollum akkor került használatba, közvetlen a temetés után.

²⁷ Ez tulajdonképpen Frenk Juszuf Szinán basa, 1583 decemberétől fogva Budavár parancsnoka.

²⁸ A 69-72 és 74-77-ik lapokon s ezek — tudtommal — ismeretlenek és kiadatlanok még.

szerű betűk írásmódja a Báthoryak korában már nem igen volt divatban. Eléggé gyakoriak a kötetben a kettős magánhangzók is: aa, ee és oo az ékezetes betűk (az á, é és ó) kifejezésére, míg a g és k felcserélése arra mutat, hogy a hosszú jelentéseket nyilván diktálásra írták, amikor ez a betűcsere könnyen megesett idősebb, nagyot-hallásra hajlamos vagy kényszerült írónálknál. Ebből arra is következtethetünk, hogy a leveleskönyv darabjai egyrészének másolói öreg emberek lehettek, akik valamikor — a század elején — még így tanultak írni. Hogy gondosan dolgoztak, mutatja az is, hogy írásaikban sehol egyetlen hiba, elírás vagy javítgatás nem fordul elő s e tekintetben ez a Báthory-protokollum mintaszerű s úgyszólván magában álló nyelv- és történettudományi kincs e korból.

E mutatóul felsorolt jelenségek értékelése nyelvészek feladata, minthogy a mássalhangzók kettőzése nem következetes bennük, úgy hogy például ahoz, awal, ewel, anȳ, hatt, lett, yob, vele, attuk, hattuk (adtuk és hagytuk helyett) vegyesen fordul elő, az aal, aianllia és hasonló formákkal. Ezeket természetesen érintetlenül hagytuk közlésünkben, de olykor — figyelmeztetésül — egy-egy (!) jelt vetettünk utánok, nehogy ügybuzgó sajtóhibaböngészők azt higgyék, hogy azok a hibás helyesírású szavak a kefelevonat felületes olvasása következtében maradtak javítatlanul a szedésben! De ha az íródeákok munkájában itt-ott mégis hiba esett véletlenül, hangtani szempontból az ily írásmód helyes kiejtésű olvasása magyar embernek nehézséget nem igen okoz: ahol pedig az akár csak gondolkozásra adott okot, azt jegyzetben magyaráztuk meg.

Az iratok bejegyzését azonban a kancelláriában sajnos, nem folytatták betűszerinti következetességgel. E miatt a király egyik-másik levele s a prézesek válasza bizony nem jutott a protokollumba: valószínűleg olyankor, midőn a futárindítással sietniök kellett s e miatt bejegyzésük lehetetlenné vált. Így hivatkoznak például

a tanácsurak 1583 április 20-i jelentésökben István király egy Bocskay fizetésére vonatkozó levelére, melynek nyoma sincs a kötetben.

Ez tagadhatatlan hanyagság, aminek több nyomára is akadunk. Megbocsáthatatlan mulasztás terheli a tanácsurakat egyebek közt, hogy a Báthory Kristóf fényes, országos jellegű temetéséről, amelyen Erdély minden számottevő nemese és alakja résztvett családotól, nem számoltak be a királynak külön jelentésben, s megelégedtek a kötet elején olvasható latin megemlékezéssel. Nyilván úgy vélekedtek, hogy a nevezetes gyászünnepély részleteiről majd előszóval tesz jelentést Ő Felségének a hazatérő lengyel főpap, ki — miután Erdélynek ekkor katolikus püspöke nem volt — a gyászszertartást végezte. Fabius apát segédletével.²⁹ Ezek be is számoltak a királynak kellően megbízatásukról, de bizony sem előadásuk, sem pedig Bolognetti nuncius Rómába küldött hivatalos jelentése nem pótolhatta az elmaradt magyar beszámolót. Ezt ma annyival inkább nélkülözzük, mert az egykorú erdélyi krónikák megfelelő lapja sem maradt reánk egyik írónk munkájában sem; holott Fabius apát külön kiemelte a király előtt, hogy a páratlan fényű ünnepélyen kellemesen lepte meg őket az erdélyi szertartás — olasz földön ismeretlen — ama része, mikor a templomba lépett talpig fel-

²⁹ Bolognetti nuncius Krakkóban írt 1583 május 13-i jelentésében e szavakkal: Volse altro giorno Sua Maestà che l'abbate di Suleovia facesse in presenza mia la relatione delle cose di Transilvania, massime per conto delle già scritte essequie del principe suo fratello, le quali se bene (per quanto esso abbate riferse) furono molto splendide et honorate dal concorso quasi di tutta la nobiltà di Transilvania, non hebbero però alcuna singolarità rispetto all'uso nostro, se non quell'entrare d'un huomo armato nella chiesa et rompere la lancia in terra, uso anco in Polonia, et il recitare d'alcuni versi composti dai Padri giesuiti, mostrando ch'il morto si licentiasse dalla casa del Re suo fratello et dal principino, suo figliuolo. (Epistolae Bolognetti vol. II p. 297.)

fegyverzett lovag falnak csapta ketté tört lándzsáját, utána meg a jezsuita atyák versekben búcsúztatták el az elhúnytat a királytól, valamint hátrahagyott kisleányától.

Nem voltak, vagy talán helyesebben nem lehettek a tanácsurak következetesebbek a nagyobb birtokadományozások felterjesztésében sem, mivel a gyakorlatban hamarosan kitűnt, hogy az ily vagyoni ügyekben várt döntéseknek olykor hetekig való késése gyakran a kincstár, meg az érdekelt felek anyagi károsodását okozta. A kényes dolgot tehát úgy oldották meg, hogy a *fejedelem nevében* kiállított adománylevelekről alkalmaslag összefoglaló jelentést tettek a királynak. Akinek birtokadományozását azonban *ő maga kívánta* rendszeren rövid magyar utasításaiban, azt szó nélkül végrehajtották. Ez egyébként nem is került nagy áldozatba, mert a király e kisebb földhözjuttatásai nem *örökös* (in perpetuo possidendae) adományozások voltak, hanem rendszeren *életössziglaniak* (durante vita) vagy néha éppen *visszavonásig tartók* (durante bene placito nostro) ami különösképpen nem terhelte túlságosan a tárházat.

Ez adományformákkal lépten-nyomon találkozunk István király leveleiben, abban a mértékben, ahogy kiszolgált és leszerelt vagy sebesült derék vitézei engedélyt nyertek tőle a hazaútazásra, vagy amint Erdélyből valami vagyonos főúr magtalan haláláról hírt vett, hogy a reá, illetve a kincstárra vissza szállott földbirtok sokáig paragon ne heverjen.

Nagyobb fogyatékosága ennél a leveleskönyvnek, hogy a *jelentések mellékleteit* idő- és anyagkímélésből nem másolták belé, megelégedvén az elhagyott darab egyszerű jelzésével, nehogy az íródiák a fogalmazvány tisztázásakor megfélekedezzen róla. Így találjuk például a Gyczy Jánosnak szóló 1585 január 7-i levélben ezt az utalást: *Király ő fölsége írása etc.* Csakhogy így sok levele maradhatott ki, a mellett számos becses gazdasági elszámolás, meg gyakran mívelődéstörténeti fontosságú

jegyzék és kimutatás ismeretétől estünk el. Ez még nyelvtörténeti szempontból is veszteséget jelent, mikor néha olyan nevezetes iratokról esett szó a jelentésekben, mint Báthory Kristófné hátrahagyott gazdag ezüstműveinek leltára, avagy Báthory Grizeldisz kísérő násznépének s főleg asszonyainak névsora, meg útjuk állomásainak és útiköltségük naponta jegyzett registroma, s a menyasszonyi vásárlások költségjegyzéke, amit előzőleg jóváhagyásra megküldtek István királynak. Találtunk ellenben a protokollumban (egyes mondatok végén) lényeges kihagyásokra utaló *etc. etc.* jelzéseket is. Ezek nagyon sajnálatos csonkítások, mivel rendesen a király jóindulatú intelmei és utasításai törlését jelzik, miután azokat — minden igazvultuk mellett — a régensek úgy látszik már sokallták vagy éppen bosszantónak tartották.

Az idők folyamán a folytonos használattól szét hulló kötet 1784-ben lapszámozást kapott, tartalomjegyzéket és egyszerű, jelentéktelen fekete bőrkötést; ezért újra kellett vágni, miáltal itt-ott le is hullott a szélén egy s más betű az írásból. Egyébiránt ekkor már hiányzott a protokollum elejéről az a négy (avagy tán nyolc) oldalnyi ívlap, amelyen Leleszi János gyászbeszédének vége, meg István király triumvirátusi okmányszövegének kezdete volt olvasható. A hivatalos leveleskönyv könnyebb használata s a levelek gyorsabb áttekinthetősége végett a kancelláriában egyes lapjainak baloldali szélére az illető levelek tartalmát — a levelekből kiszedett — rövid bökszavakkal jelezték, hanem összefoglaló felsorolásukat mellőztem, miután semmi különösebb tanulsággal nem szolgáltak az érdekelt íródiákok pusztá kényelmén kívül.

István király első levele a kötetben 1581 június 12-ikéről való. Evvel együtt hetvenhatot találunk benne tőle, míg az Erdélyi kormány válaszainak száma tiznekettő; azért kevesebb, mert jelentéseikre Báthory István néha két levélben is felelt. A mindennapi életben előforduló egyes ügyekben írt rövid rendeletek és levelek megőrzését, illetve bejegyzését, úgy látszik, sem

a király nem kívánta, sem a hármastanács nem tartotta fontosnak; bármily érdekesek is olykor. Így esett, hogy különféle levéltárakból a protokollum darabjainak kiegészítésekép gyűjtött anyagom annyira hézagos, hogy 1581-ből mindössze 2 levelet, 1582-ből hatot tudok bemutatni, 1583-ból 32-öt, 1584-ből 14-et és 1585-ből ötöt, s így ez az aktacsomó még a hatvan darabot sem éri el, abból a sok százból, amely nyilvánvalóan a király *lengyelországi erdélyi kancelláriájából* — öt esztendő alatt — kikerült. Ezért természetesen ennek a szerény számnak is örvidenünk kell, tekintve a hézagos gyűjtemény nagy köz- és művelődéstörténeti fontosságát.

Ez a gyűjtemény egyik bírálóm — Nagy Miklós — találó megjegyzése szerint: rendkívül becses. Szinte minden darabja beszédes bizonyossága Báthory István nagyságának, kis dolgokban éppúgy, mint országos ügyekben. Tanácsaiban, utasításaiban, rendeleteiben, intézkedéseiben egyaránt bölcs, mérsékelt, előrelátó, aki mindig fején találja a szöveget. Még a lengyel királyi trónon sem felejtkezett meg Erdélyről. Oda húzta szívelelke mindvégig. Az erdélyi magyar kancelláriáját megtartotta Lengyelországban is. Az iratok hű tükörképét adják Erdély egykorú történetének is és kiadásukkal az Akadémia egyik legszebb köteletségének, múltunk emlékei közkinccsé tételének tesz eleget.

Miután a hármastanács kötelességszerűen bő jelentést tett mindig a királynak az eléje jutott ügyekről s az ország bel- és külállapotáról s azokra viszont István király is részletesen felelt, kifejtvén minden tárgyról véleményét, jelen kötetünk oly hű krónikája Erdélyország ez ötévi — bizony még mindig nem eléggé ismert — történetének, melynél jobbat és kimerítőbbet még történetírótól sem várhattunk, miként hogy *Szamosközy István* nem is terjeszkedett ki nagy munkájában a jelentéseinkben foglalt tárgyakra. Pedig tudott a testes könyvről s épp ő jegyezte fel, hogy abba minden nagy dolgot szokás volt beírni; Gálffy János megöletését

azonban azért nem jegyezték belé 1593-ban, minthogy az nem „közönséges tanácsból” ment ki.³⁰

A triumvirátus tagjainak egyenként havi 200 forint fizetés járt a tárházból;³¹ tekintélyes összeg, ha a pénz akkori vásárló erejét ismerjük. Hisz például egy pár ökör Udvarhelymegyében ekkoriban tíz forinton kelt el s ennek megfelelően termékei is olcsók voltak; így egy ökörbőr ára 65 dénár, a tehénbőré 40 dénár, kos- és ürü-bőrt ötivel egy forintért lehetett vásárolni, juh- és kecskebőrt hatával. Elviselhetően csekély a kereseti adó is. Így akinek négy járom-vonó ökre vagy ló-ekéje járt, 99 dénárral rovatott meg egész esztendőre, de aki csupán 32 juhával gazdálkodott, azt nem róhatták meg.³² A piaci árak is olcsók maradtak, mert bő évben, amilyenek az 1583-ik és rákövetkező is számított, 4—5 kolozsvári köből búzát adtak egy forinton és 90 meszely hort mértek a kolozsvári piacon 2 forinton.³³

Nagy fizetésüket azonban a kormánytanács tagjai bőven megérdemelték, mert hivataluk egyáltalán nem lehetett valami kényelmes és könnyű. Hiszen az utasítás értelmében éjjel-nappal az udvarban kellett mind a három helytartónak tartózkodnia, hogy állandóan a fejedelem mellett legyenek és nevelését gondozzák és ellenőrizzék: felkeléstől lefekvésig. Napestig elfoglalták őket az államügyek is, meg a fontosabb kérdésekben a behívott tanácsurakkal órákon át folytatott tárgyalások vezetése és végrehajtása. A beérkezett leveleket és államiratokat a kancellár bontotta fel és ismertette a naponta tartott üléseken, viszont a végzéseket az elnök, Kendy hirdette ki; az esetben pedig, ha nem hozták

³⁰ Szamosközy fejegyzése, munkái IV. köt. 27. l. Megerősíti az adat helyességét kortársa, Gyulaffi Lestár adaléka is, a Történelmi Tár 1893. évf. 120. l.

³¹ Ugyanott a 17. lapon; annak megemlítésével, hogy a triumvirátus tartott 1585 április 8-ig.

³² Az Erd. Orszgy. Emlékek III. köt. 127 és 134. lapján, az 1578 április 24-i országgyűlési végzésből.

³³ Gyulaffi Lestár feljegyzése, Történelmi maradványai II. füzetének 15. l.

egyhangúlag, csupán két tag javaslatára, joga volt harmadikul hozzájárulni avagy új végzést kívánni. Nagyobb baj volt, hogy a prézesek nem élveztek semmi tekintélyt a fegyelmezetlen urak részéről, akik minden ténykedésüket igyekeztek elgáncsolni, rendeleteiket pedig egyszerűen nem vették tudomásul. Ebből a kormányzók nem csináltak titkot, sőt azt nyíltan megírták a királynak, Gyczy János váradi kapitánynak³⁴ s nyilván másoknak is keserűségökben. Miután pedig az ellenzék még az országgyűléseken is folyton becsmérelte működésüket, esztendejük elteltével — 1583 december 22-én — tisztességtudóan felmentésüket kérték.

A dolog nem érte meglepetésszerűen István királyt, akinek végre be kellett látnia, mennyi vesződséggel járt *egy* ügyben *három* férfihez alkalmazkodni, kivált midőn azok olykor nem bírtak könnyen megegyezni. Ezért, mivel a szatmár-nagybányai tárgyalások folytatása végett Possevino Antal jezsuita atyát az év őszén újra be kelle küldenie Kassára, arra is felkérte, hogy menjen le ismét Erdélybe és tapintatos módon igyekezzék kitartásra bírni annak hármastanácsát.³⁵ Errel sajnos nem maradt ideje, mégis érintkezésbe jutott vele levél útján: ép azidőben, mikor a tanácsurak útasítását kér-

³⁴ Gyczy János nevének egyetlen helyes írása ez, illetve pontosabban Gyczy, miként két sajátkezű aláírása mutatja: az egyik Gyulafehérvárt kelt 1585 augusztus 21-i levele végén, kötetünk függelékében; a másik ugyancsak Gyulafehérvárt írt 1588 november 24-i levelében. Hasonmásban Szádeczky Kovacsóczy-ja 45. l. Nevének *minden egyéb írásmódja helytelen* és csupán íródiákjaitól származó, minthogy — nagy elfoglaltságában — közzvényes kezével még hivatalos leveleit sem írta mindig személyesen alá.

³⁵ Possevino István királlyal folytatott beszélgetése keretében Krakkóban, 1583 július 16-án írt levelében; a Mon. Pol. Vat. id. VI. köt. 414. lapján e szavakkal: *Indi poi Sua Maestà dice che sarebbe bene ch'io andassi nella Transilvania et me ne stessi trenta o quaranta giorni tanto presso il principe suo nipote per contenere sotto pretesto di altri negotii quei governatori heretici di Transilvania in ufficio, al che mi darà mezzi convenienti.*

ték arról, miként léptessék életbe gyakorlatban a Gergely-féle új-naptárt.³⁶ Possevino a nagy cél érdekében készséggel állott rendelkezésükre, habár (protestáns voltuk miatt) nem túlságosan szerette őket, úgy érezvén, hogy minden igyekezetét meghíúsítják, amint erről a királynak is beszámolt.³⁷

III.

Beadványukban a három tanácsúr részletesen előadta azokat az okokat és szomorú körülményeket, melyek miatt a kormányzást tovább nem vállalhatják. S mialatt futárjuk — Don Pál — a fagyos karácsony hetében hosszú útjára készült, jelentésök utóiratában arról a sérelemről is meg kellett emlékezniök a levél megpecsétlése előtt, amely őket december 28-án Borbély György kapitány részéről érte, általános felháborodást keltvén az egész várban. Mikor ugyanis a betegeskedő öreg Kendy házában folytatott tárgyalásukról kijöve, hazafelé igyekeztek, Borbély részeg fővel beléjük kötött, rút szidalmakkal illette őket, sőt „fogát csikorgatva” még kardot is rántott Kovacsóczy kancellárira. A prézesek végre is elfogatták és fogságba vetvén jelentést tettek a hihetetlen dologról, mely egyúttal a király személyét is sértette; nem is szólva arról, hogy ez menyire ártott amúgy is gyenge lábon álló méltóságuknak. A király megbotránkozással értesült az esetről, de mindenben helyeselvén a tanácsurak eljárását, megnyugtatta őket, hogy ne vegyék Borbély tettét annyira szívökre, ismervén a múltból izgága, veszekedő természetét; sőt legyenek kímélettel iránta régebbi derék szolgálataiért.

A Grodnóból visszatért futár nem hozta meg a királytól a várva-várt felmentvényt s ez egy okkal több lehetett arra, hogy a tanácsurak ellen tovább működjék a titkos, sőt nyílt aknamunka. Mikor aztán a szokásos

³⁶ Ugyanő Kassáról, 1585 december 29-i levelében, ugyanott, a 726. lapon.

³⁷ Possevino Kassáról, 1585 december 29-i levelében, idéve Fraknoi *Egy jezsuita-diplomata hazánkban* c. értekezése 42. l.

tavaszi országgyűlésre a rendek összegyűltek, több napi tanácskozás után ebben a kiváló ügyben követséget menesztettek a királyhoz, még pedig a nemességből Apafi István, a székelyek közül Kornis Farkas, a szászok köréből meg Lukács brassai nótárius személyében.³⁸ A május 2-án eloszlott diéta után a követek fel is mentek Lengyelországba a királyhoz, aki meghallgatván előterjesztésüket határozott választ nem adhatott nekik, s ezért egyelőre még fenntartandónak vélte az eddigi triumvirátusi kormányformát. A követek persze nem ezt akarták, mert kellemetlennek tartották, hogy nem a várva-várt döntéssel indulhattak haza. De megnyugtatónak tekintették, hogy a király nem vette el teljesen reménységüket, csupán meggondolási időt szabott magának a jelentős országos ügyben.

István király az *Erdélyi hármastanáctól* kapott jelentést olvasva nem igen csodálkozott azon, hogy némelyeknek nem tetszett az ő végzése, mert tudta jól, hogy „az mennyi fő, az annyi értelem, némelyeket pedig irigység és ambíció is vezetett maliciózus viselkedésekben.” Épp ezért megdicsérte a prézeseket férfias kitartásukért és egyszersmind meghagyta nekik, hogy ha továbbra is akadna a rendek közt olyan, aki a végzés ellen tüzelne, nevezzék meg neki levelökben s azokat úgy megadmoneáljuk — úgymond — az mint illik.³⁹

A király felháborodásának e jogos kitörése természetesen nem jelenthette a fontos közjogi kérdés elintézését, mert helyes megoldásának szükségessége immár átcsapott a közvélményre is, amely azt mind hangsúlyosabban követelte. Ennek az ellenzéknek a lefegyverzésére, de még a hármastanács elvének igazolására, Kovacsóczynek az az ötlete támadt, hogy latin nyelven könyvet ír e két kormányzati elv jogosultságáról, tapasztalatból tudván, mily előszeretettel szokta a király olvasgatni az ily alkalmi nyomtatványokat, melyekkel

³⁸ Egykorú székely feljegyzés, a *Történelmi Tár* 1880. évf. 466. l.

³⁹ A király szavai, 1585 május 9-i válaszlevelében.

neki egyes írók kedveskedtek. Így született meg *De administratione Transylvaniae* című érdekes munkája, melyben Philodacus és Eubulus párbeszéd alakjában adják elő véleményüket arról a nevezetes ügyről, hogy mi üdvösebb az országra nézve: a triumvirátus avagy az egyszemély-kormányzás elve?

A kiváló államtudományi munka kézírathban nagyon megtetszett a fejevári udvarban élő *Squarcialupi* Marcell orvosnak s avval érvelvén, hogy írója azt az aranykönyvet ne irigyelje barátaitól, végre is megkapta tőle és kinyomatta a kolozsvári Heltai-nyomdában. A kis művet az olasz orvos Berzeviczy kancellárnak ajánlta, abban a meggyőződésében, hogy „tudós és bölcs barátjának e nagy műveltségről tanuskodó, ékesen szóló és érvekben gazdag értekezését nemcsak jó szívvel fogja fogadni, hanem gyönyörködni is fog írállya remekében, a világtörténeti példák gazdagságában, a gondolatok és érvek mélységében és mindenek fölött az író fényes ítélőtehetsége erejében. Mindez annál inkább hámulandó — úgymond — mert oly férfiútól származik, aki oly nagyon el van foglalva s az udvari gondok és hivatalos zaklatások árjában annyira el van merülve.”⁴⁰

A két vitatkozó közül Eubulus elvei hirdetőjében Kovácsóczyra kell ismernünk, mikor kijelenti, hogy a mostani nehéz viszonyok közt *egy ember* nem elég Erdély kormányzására, miután kiskorú fejedelme nevelésének gondja is reá hárul, mert ez a kormányzás „egy embernek az Aetna hegyénél is nehezebb terhet rakna vállaira, midőn az ország oly különböző elemekből áll, nemcsak nemzetiség és vallás, de egyszersmind erkölcs tekintetében; midőn az ország a török szultánnak adófizetője; midőn a lengyel király legfőbb védnöksége alatt áll; midőn annyi különféle nemzetiségű és vallású népek által van körülvéve; midőn béke idején is örökös perpatvarban és versengésben él s ha háborúja

⁴⁰ Szüdeczky Lajos fordításában, Kovácsócsy-ja 40. l.

nincs, maga csinál belháborút, vészületett nyugtalan természeténél fogva. Ha ismer olyan férfiút, aki mind-ezeknek meg tudna felelni, ám nevezze meg.”⁴¹ Szerzőnk valósággal István király gondolkozásmódját mutatta be. Sajnos nincs írásos nyoma, miként hatott előadása a nagy elhatározás előtt álló királyra; ám bizonyos, hogy lassanként maga is belátta, hogy igazuk van az erdélyi rendeknek midőn a kormányzás terhét és felelősségét egy személyre kívánják ruházni.⁴² Másfelől bántotta az a sok panasz és gyakran ismétlődő suttogás, mellyel az Erdélyből hozzá feljáró nemesek tartották, hogy bizony a hármastanács működése sok kifogásolni valót árul el. Ez nem volt egyszerű szóbeszéd avagy ráfogás, mert nem kisebb főúr, mint Gálffy János marsall hagyta reánk írásban, hogy a prézesek nem viselék úgy magukat, mint a bölcs lengyel király rendelte vala, mivel elhivék magokat, csak az magok hasznát keresvén.⁴³

Ez a szigorú ítélet így egyáltalán nem jogosult, mert a kormánytanács élén álló három prézes minden tekintetben tisztességes és megbízható ember volt, kiknek nevéhez semmi bűnös pénzügyi cselekedet nem tapadt. A baj abban keresendő, hogy mivel nekik — saját szájalmas bevallásuk szerint — semmi tekintélyük nem volt, ezt a helyzetet ügyesen kihasználták pénzkezelő élelmes diákok meg tisztartók és hátuk mögött olyan visszaéléseket követtek el, melyek méltán keltettek általános felháborodást az emberekben. Élő példája volt ennek Gergely deák, aki Báthory Kristóftól 14.000 forintot vett át s arról a fejedelem halála után sajátkezű levélben nyugtatta meg István királyt: mikor pe-

⁴¹ Ugyanott, a 41-42. lapon.

⁴² Szilágyi Sándor finom meglátása, az Erd. Orszgy. Em-lékek III. köt. 61. l.

⁴³ Gálffy János vallomása, fogságában írt önéletrajzában, aki mint a király híve, a kormányzó tevékenységét közvetlen közelből állandó figyelemmel kísérte. (Erdélyország történetei tára I. köt. 84. l.)

dig most a prézesek részletes elszámolást kívántak tőle, abban azt jelentette ki, hogy a pénzt még Kristóf fejedelem idejében kiadta kezéből. A király nem fogadván el ezt a kijelentést, visszaküldte az elszámolást, elrendelvén a deák kihallgatását és alaposabb elszámolását.^{43a} A kényes ügyben a rendeletnek azonban nem lett fogantaja, mert az hallgatólágosan elsímult, anélkül, hogy a kár megtérült volna, s erről a kimondott sikkasztásról bőbeszédű jelentéseikben a prézesek még csak be sem számoltak a királynak. Ez a dolog pedig, sajnos nem volt magábanálló!

Az ilyenek végre is kiábrándították a királyt a prézesekből, s miután belátta e kormányforma lehetetlen voltát, méltánylással fogadta a küldöttek érveit és teljesítette a rendek kívánságát, ámbár harmadéve a hármastanácsot épp azért nevezte ki, „mivelhogy egy embernek tanácsa és gondjaviselése, kevályképpen efféle tisztnak viselésében és szolgáltatásában ritkán szokott tökéletesnek lenni.“

Ime tehát a bölcs Eubulus elvének jóváhagyása, *mielőtt még* nyilatkozata Kovacsóczy művében megjelent volna. Mikor aztán a hármastanács jelentéséből megértette, hogy a fejevári őszi országgyűlés „sem lehetett meg tumultus és verekedés nélkül,“ sőt már azt is vitatták az elégedetlenek, hogy semmi törvény addig *ne szolgáltassék* az országban, amíg az itt való állapotot az ő kívánságok szerint el nem rendezi, a király — a köz érdekében — megtagadván korábbi józan elvét, elhatározta, hogy kormányzót nevez ki. Hanem miután a szeptemberi ülésről a prézesek csupán karácsony előtt értesítették, maga sem sietett döntésével, amelyet szándékosan hónapokig halasztgatott tünődésében, míg testet öltött elhatározása a megbízandó új személy tekintetében is. Ez az általa mindig nagyrabecsült *Gyczy* János váradi kapitány volt. Ezt nevezte ki Erdély kor-

^{43a} István király 1585 július 24-i levelében; kötetünk 38. száma alatt.

mányzójául 1585 április 8-án, havi ezer forint fizetéssel.⁴⁴ De kinevező kormánya csupán május elsejére készült el és küldetett be hozzá. Meggyőződvn, hogy a sokak uralma éppúgy, mint a hármastanács intézménye — írja a király lemondóan a bevezetésben — nem kielégítő, mert Erdély szokásaitól elüt s a közjával nem egyeztethető össze, teljhatalmat ad neki s még avval a joggal is felruházza, hogy az okleveleket aláírja, akár maga a fejedelem.

A kitüntető megbízatást Gyczy János vonakodva s nagy rábeszélésre vállalta. Mint aki Magyarországból költözött volt be, Erdélyben jövevénynek tartotta magát, miként az ilyeneket nevezték is az erdélyiek. Hűségét megbizonyítá azonban bőségesen avval, hogy évekig szolgált Gyula várában, annak elestéig, mikor pedig utána (1568 végén vagy a rákövetkező év elején) Erdélybe jött, ott meg a váradi kapitányságban eléggé kiismerhették, amint ő is kiismerte az ország minden szükségét, számbajöhető emberét és viszonyait. Ám beteges állapotára és arra is hivatkozott, hogy nem tud latinul.⁴⁵ Negyedfélévi kormányzói uralma azért áldásos volt és jó emlékü maradt az országban, 1589 január 7-én bekövetkezett haláláig,⁴⁶ mert szigorú, igazságos, erélyes és törvénytudó, jó gazdaembernek mutatkozott, aki 42,000 aranyat, 2000 tallért és 13.000 forint aprópénzt hagyott hátra a tárházban s azonkívül még 8000 forintnyi követelés maradt a lelépett három tanácsúrnál, amit egynéhányszor kértek is tőlük, ámbár sohasem vehettek semmit rajtok. Mennyiben terhelte őket ezért anyagi felelősség, ma már nem igen állapítható

⁴⁴ Szamosközy fent idézett helyén, a Kultsár-féle Székely krónika 51-52. lapja feljegyzésével kiegészítve.

⁴⁵ Báthory István krasznai főispán naptári feljegyzése; Kurz: Nachlese, 136-8. l.

⁴⁶ Gyczy Jánosról nincs kimerítőbb életrajzunk, de először írt róla bővebben *Jakab Elek A Ghyczyek Erdély történetében* című értekezésében, 1875-ben; részletesebben pedig *Nagy Miklós A Ghyczyek a magyar nemzet történelmében* című tanulmányában, a Turul 1929. évf. 19-25. l.

meg,⁴⁷ látva lelkiismeretes jelentéseikből, mily szűkös viszonyok közt működtek s micsoda terhet jelentett a portai adó s a pasáknak kijáró ajándékok előteremtése, meg a folyton javításra szoruló várak helyreállítása, ami vállaikra nehezedett a legnehezebb időkben.

E nehézségekről és mostoha időkről igazában csak kötetünk leveleiből alkothatunk magunknak megfelelő képet, bár — a történettudomány nagy kárára — István királynak Gyczy János gubernátorral folytatott levelezése nem maradt reánk s abból egyetlen iratot sem mutathatunk be. Viszont kötetünknek megvan az a ritka előnye, hogy leveleinek mindössze öt darabja latin, a többi *végig magyar nyelvbű*, a XVI. század utolsó negyedének zamatos erdélyi virágos nyelven írva s ezért olvasásuk gyönyörűséggel töltheti el nem-erdélyi ember lelkét is. Minthogy pedig e leveleket az Akadémia szabályai szerint *szigorúan betűhív* módon másoltuk és adtuk sajtó alá, azok nyelvtörténeti tanulságait nyelvészeink is nagy haszonnal értékesíthetik.

Függelékül közölt darabjaink közül igen becses Erdély 1585-i hivatalos schematizmusa, amely a kötetünk idejében fennállott közigazgatási beosztásról, a főispánokról s az országgyűlés tagjairól nyújt hiteles összefoglalást.

IV.

Önálló tanulmányt igényelne Báthory István király páratlanul nemes egyéniségének méltatása, amint az *leveleiből* előttünk kibontakozik és őt kortársait messze felülmúló történeti alakként mutatják be: katonai érdemei, tanultsága, életbölcseége és szívjósága révén.

István király Erdélyországról mint szülőföldről mindig meleg szavakkal emlékezett, valahányszor arra

⁴⁷ Szamosközy, Munkái IV. köt. 22. l. Viszont Bethlen Farkas, Históriaja (II. kötete 564. lapján) ezt az összeget — az egykorú Somogyi Ambrus kézírata nyomán — 200.000 magyar forintnyinak mondja, a sok arany-ezüst marhán kívül, amit hátra hagyott maga után.

alkalma nyílt. Boldogulását állandóan szívében viselte és semmi eszközt nem mulasztott el, amivel sorsán segíthetett. Mikor például a hármastanács ismételten arról panaszkodott, hogy főleg a török adók s a portai vezérpasáknak kijáró ajándékok miatt a „tárház“ jóformán üres és alig fogják kibírni az új adó behajtásáig, egymásután ajánlott fogyasztási és kereseti adókat, amelyeket Lengyelországban talált s ott az állandó pénzügyi egyensúlyt fenntartják, mert: Nem ország az, ki nek tárházában semmi nincs. Efféle fogyatkozásból sok periculum szokott történni... Midőn pedig a prézések avval hozakodtak elő, hogy az erdélyi szegényes viszonyokat nem lehet a nagy kereskedelmi forgalommal bíró lengyelekével összehasonlítani, újabb érvekkel igyekezett meggyőzni őket, kijelentvén, hogy ott sem volt ez mindig így, de a lengyeleket is a szükség vitte reá ez adók bevezetésére, s ime: az oroszok elleni hároméves hadjárata költségét a söradóból fedezte.

A király még arra is felhívta a prézések figyelmét, hogy mivel Lengyelországban minden hordó bor után két forintot fizet mind az eladó, mind a vevő, ami oly általánossá vált, hogy immár évi 15.000 forintért adta bérbe ezt az adót: az a véleménye, hogy ezt utánozva, ha csak egy-egy pénzt (azaz dénárt) fizetne minden hordó után a termelő és fogyasztó egyaránt, azt senki meg nem érezné s állandóan fokozódó jövedelmet jelentene. Ép így lehetne megadóztatni a mészárosokat és kenyérsütő pékeket, miként az Németországban van, mert olyan jól termő országban, mint Erdély, ugyan ki fogyatkoznék, ha valami jó renddel ezt az adót bevezetnék, amit a fogyasztók is hamar megszoknának.^{47a}

Nem kétséges, hogy az állandó pénzhiányban szenvedő prézések kellő megértéssel fogadták a király jóakarató javaslatát, de miután bármily csekély adó bevezetését nyilván a nemesi szabadságba ütközőnek tekintették volna, a rendek még csak említést sem tettek róla.

^{47a} Bővebben kifejtve a király 1583 november 16-i levelében.

STEPHANVS I^o

válaszukban. Ezért a király három hónap múlva újra rátért erre a tárgyra, hogy minden cseber bor után bár két pénzt fizetne mindenki — kivétel nélkül — még a fejedlem sem lévén kivétel, ami ekként tekintélyes jövedelmet biztosítana.^{47b} Ám a kormánytanács így sem mert előhozakodni a dologgal. De hogy ügybuzgóságukról meggyőzzék, a bányák hérbeadása ügyének bő előadásával nyugtatták meg az ország súlyos anyagi gondjai miatt aggodalmaskodó királyt.

A bányákban ugyanis állami üzem folyt s ez nemcsak jövedelmet nem hajtott, hanem gyakran ráfizetéssel járt, holott: Jobb — írta egyszer — gondviselés nélkül *bizonyos* jövedelmet várni, hogy nem, mint gondviseléssel bizonytalan... Így jutottak aztán a nagy- és felsőbányai arany-ezüstbányaművek Herberstein Felicián osztrák báró kezelésébe, habár a király sokallotta, hogy a bérletet tizenkét esztendőre kellett megkötni vele. A bérbeadott bányák aranytermése a szebeni úgynevezett *cementházba került*, ahol belőle pénzt vertek s vele az ország jövedelmét szaporították.⁴⁸ Ezt persze nem kürtölték világgá, miként hogy a mostanában felfedezett zarándmegyei aranybányákat is óvatosságból titokban fogták művelés alá, nehogy — ott a török hódoltság szomszédságában — a törökök észrevegyék a nagyobb üzemet a bányaművelési szerszámok és munkástelepek láttán s avval alkalmat nyujtsanak nekik az ország megrohasására.

A király felfogásán egyébként nem csodálkozhatunk, ha tudjuk, hogy igen takarékos s még adakozásában is mérsékelt ember volt. Kortársai jól ismerték a király e természetét, „mely aprónként szokta osztani

^{47b} A király 1584 február 26-i levelében.

⁴⁸ István király óvatos előadása Possevinohoz, annak 1595 január 26-án intézett jelentésében, midőn neki a pápa részére emléküil néhány terméсарыdarabot átadott egy dobozban, azokból, amik a hozzá érkezett erdélyi küldöttektől kapott akkoriban. (Epistolae Bolognetti vol. II. p. 66.)

az alamizsnát: kevés embernek ad ü egyszersmind kétszáz házjobbágyot.⁴⁹ Ezt mindenki tudta róla, hiszen ez már nagybirtok-számba ment Erdélyben, ahol régi hagyományos szokás szerint a közönséges adományok 32 házjobbágyú földnél nem igen voltak nagyobbak. Így kapták ezt utasításul a tanácsurak is avval a megjegyzéssel, hogy az ily „kicsiny jószág” adománylevelét a fejedelem (Báthory Zsigmond) nevében állítsák ki⁵⁰ s csupán az ennél terjedelmesebbekről tegyenek előzetes jelentést. Mert István király takarékosságával annyira ment, hogy midőn Rómába küldött unokaöccse, Báthory András, bíborosként hazaérkezett s csodálkozva értesült róla, mekkora adósságot hagyott hátra, annak azonnali kifizetése iránt intézkedvén, neheztelését ismételten éreztette vele meg mentorával; midőn szemrehányóan kijelenté, hogy olasz földön élhetnek az emberek fényűzően. ám Lengyelországban a szűkösebb viszonyokhoz kell alkalmazkodni.⁵¹

A kapott egyéb közgazdasági javaslatokra a hármastanács avval érvelt, hogy megvalósításuk anyagi befektetést kíván. Mivel pedig evvel nem rendelkeznek, a hadsereg létszámának csökkentésével igyekeztek takarékoskodni. Szegény jó szenátorok, korlátolt gondolkozásukkal nem vették számba, hogy született katonával van dolguk, aki aztán úgy felelt nekik, hogy: Nem ország az, akinek efféle kész praesidiuma nincs. Aki maga fegyverét le teszi, más ember fegyverét ingerli magára s minthogy a jövőt nem ismerjük, fegyverkezni kell, mert köz példabeszéd, hogy nem akkor hízlalják az lovat, mikor hadba kell indulni.

⁴⁹ Gyulay Pál érdekes megjegyzése Báthory Kristófhöz intézett bizalmas könyörgő levelében, melynek csupán belső íve maradt reánk, amiért keltét csak hozzátétőlegesen állapíthatjuk meg. (Másolata gyűjteményemben.)

⁵⁰ Szó szerint benne van a király 1583 március 6-i nagy utasítása szövegében.

⁵¹ A király több levelében, 1584 végétől 1585 végéig; *Levelezése* II. kötetében.

V.

Báthory István mély tudását s egyben nemes gondolkozását még hivatalos iratai is visszatükrözik, holott az olyanok rendszeren megszokott régi formuláskönyvek szavaival íródtak. Micsoda életbölcsetség sugárzik ki például a kolozsvári jezsuita kollégium alapítólevelének szövegéből, midőn annak bevezető első mondatában kijelenti, hogy a fejedelemnek két kötelessége van: egyik, hogy alattvalói közt fenntartassék az igaz és őseredeti isteni tisztelet, ami az embernek a földön fő célja; a másik, hogy kinek-kinek igaz joga megadassék, ami a polgári élet alapja.⁵¹ Avagy mit szóljunk arról a (korát megelőzőt) szabadelvű felfogásáról, hogy a zsidókat igazságtalanul vádolják keresztyén gyermekek megölésével, meg avval, hogy oltári szentséget lopnak; kijelentvén, hogy aki ezeket továbbra is hirdeti, szigorúan bűnhődik, aki pedig bíró előtt emel vádat a zsidók ellen, fenyítő eljárást von magára és fejvesztésre ítéltessék.⁵²

Ez a ténykedése is arról tanúskodik, mennyire korát meghaladó felvilágosult, széles látókörű politikus volt Báthory István,⁵³ kinek egyéni érzelmei és állampárti maximái egyaránt élénk tűnnek azokban a levelekben, illetőleg okmányokban, melyek által a jezsuita szerzetesrendet is Erdélyben megtelepíteni akarta.⁵⁴

István király a kormányzók hosszú jelentéseire a legtöbbször késedelem nélkül felelt; azért is, hogy a halogatás ügymenetükben késedelmet ne okozzon.

⁵² Vilnán, 1581. május 12-én kelt oklevelében, a *Fontes Rerum Transylvanicarum* I. kötete 127. l. (A 22-ik sorban goromba íráshibával *genuinus* helyett *germanus* szóval nyomatva!) Jakab Elek fordítása szavaival, Kolozsvár története II. köt. 269. l.

⁵³ Ily természetű, egy előadódott per alkalmából 1576. július 16-án kiadott rendeletéből, munkánk II. kötete 56. l.

⁵⁴ Pokoly József megállapítása, I. *Fontes*-kötet megjelelése alkalmával írt bírálatában, a *Protestáns Szemle* 1912. évf. 95. l.

Magyar írása egyszerű és nemes, telve szép kitételekkel és (még tán korábban is ritkán használt) közmondásokkal, az erdélyi társalgásból megszokott virágos beszédformákkal, amelyek használatában igen járatosnak és gazdagnak mutatkozott.

Leveleit főleg *közmondásszerű* kijelentései teszik érdekessé. Egy alkalommal például ez a „közpéldabeszéd” toltult tollára: Nem pengeti íjját, aki varjat akar lőni... Mikor pedig a tanácsurak arról panaszkodtak, hogy pénz híján nem végezhetnek oly beruházásokat, amelyeknek közvetlen hasznát nem élvezhetik, azt a jellemző választ kapták, hogy: Akik élünk és Isten gondviselést bízott reánk, nem csak magunknak, sem csak az mi időnkbelieknek kellene élnünk, hanem az utánunk valóknak is; imitálnók az jó agricolát, ki oly fát is olt, melynek gyümölcsét nem reméli.

Am okos közgazdasági tanácsai nem igen találtak követésre olyan maradi gondolkozású és gyenge vállalkozási szellemű vezetők alatt, amilyeneknek a prézesek mutatkoztak s e miatt ő bizony igen féltette az ország sorsát és gyarapodását, holott azt távozásakor sem belső, sem külső ellenség nem fenyegette. Féltette különösen a töröktől, akiben sohasem bízott, mert — miként leveleiben gyakran megírta — bízni benne nem lehet s ami jóakaratot mutatnak is olykor, csak az ajándék kelti bennök. Ezért Erdély hagyományos politikáját folytatta s látszólag a legteljesebb barátságot tartva szüntelen a pogánnyal; jól tudván, hogy egy keresztyén fejedelőmnek, akar melynek sem jó, maga erejével török császárba kapni... vágy, miként magát e fontos dologban máskor kifejezte: Valamely fejedelem egy ü maga erejével megveri az török császárt, lovászul szolgálom én azt.⁵⁵

Evvel a bölcs, óvatos politikával ki is lehetett jönni a portával és sem István király életében, sem azután,

⁵⁵ Szamosközy id. munkái IV. köt. 19. l.

sokáig a török nem bántotta az országot és területi ép-ségét. Az ugyan mindennapos dolog volt, hogy a török bégek a határokon be-becsaptak, kivált az újonnan ki-nevezettek, akik hatalmuk fitogtatására olykor *rablóle-velet* (vagyis behódoltató parancsot) szereztek a portá-tól egy-két falura s azokból embereket is elhurcoltak, kisebb-nagyobb összecsapásaik után, sőt a borosjenői bég még gyerekeket is lopatott. De a jogtalanul behódol-tatott falvakat és elvitt foglyokat a beadott hivatalos panaszok alapján rendszeren visszakapták a kárvallottak. Ez a majdnem állandósult rablás éberségre szoktatta, fő-leg a váradi tartományban élőket, hogy a hódoltatások ne terjedjenek túl Halul bég tefterjén, amelyre mindkét részről következetesen hivatkozni szoktak a károk ki-vizsgálása s a portára küldött panaszlevelek megírása alkalmával.

Külpolitikájának csak vázlatos bemutatása is meg-haladja kötetünk bevezető sorainak keretét. A német császárral, mint a magyar királlyal s nagy ellenfelével, a szomszédos orosz cárral szemben kifejtett diplomáciai tevékenységét behatóan méltattam volt a nagy király életrajzában.

VI.

Báthory István király levélváltása az egymást kö-vető két erdélyi kormányal hiányosan jutott reánk: mivel a leveleket a protokollumba való lemásoltatásuk után — oktalan módon — megsemmisítették vagy ami szintén feltehető, azokat Báthory Zsigmond Erdélyből való végleges távozásakor (1602 nyarán) az államlevél-tár sok más darabjával elégette a gyulafehérvári székesegyház kapuja előtt felállított iratmáglyán, hogy — kijelentése szerint — ne maradjon írásos nyoma ural-kodásának. De az még hiányos, csonka állapotában is — valóságos *krónikás történelme* Erdélyország 1581—85 közti köz- és művelődéstörténetének.

István király erdélyi kancelláriájának vezetője lengyel földön a szepes-sárosmegyei Berzeviczy Márton meg a mellette titkárként működő erdélyi Gyulay Pál volt; mindkettő kitűnő képzettségű, jó tollú férfi. A királyi leiratokra a választ legtöbbször Kovacsóczy Farkas erdélyi kancellár írta és fogalmazta, amint azok a protokollumban reánk maradtak. Ez a leveleskönyv — már Szilágyi Sándor megállapítása szerint — becses és érdekes olvasmány, mely Kovacsóczy-nak velős és tömör írályát fényesen ragyogtatja és korsímetető szempontból *minden krónikánál becsebb.*⁵⁶

Erdély kiváló történetírójának e fényes méltatása annál fontosabb, mert ő leveleskönyvünket nem ismerte, csakis annak hibáktól hemzsegő gondatlan budai késői másolatát, amiért az általa belőle közölt darabok is csak nagy kritikával használhatók. E ritka szép levelék hű szövege a *leveleskönyv egykorú hiteles másolatairól* s az általunk annak kiegészítéséül gyűjtött darabok eredeti-jeiről — melyek közül egy magyart meg egy latint *hasonmásban* is bemutatunk — most válnak közkincsévé a történelemnek. Kötetünk anyagának magyar szókincse, azt hiszem, felülmúlja az 1581—85 közti időszak magyar prózai nyomtatványaiét, főleg mert tele van egyúttal mezőgazdasági, mesterségbeli, bányászati s más kifejezésekkel, melyeket abban az időben könyvekben hiába keresnénk.

A XVI. század ez utolsó évtizedének nyelvét különben sem ismerjük még e tekintetben alaposabban: csak látjuk és érezzük olvasásába merülve, hogy az — mellőzhetetlen latin szavait nem tekintve — gazdagabb, szebb és kifejezőbb volt ma beszélt anyanyelvünkénél, mert hiába keresünk benne idegen szókat, idegenszerű fordulatokat, ellenben seregével találkozzunk a levelekben olyan tősgyökeres mondásokkal, rég elfeledett szókkal, amik ma már újságszámba mennek.

⁵⁶•Az Erd. Orszgy. Emlékek III. köt. 60. l.

A magyar írás terén elért ez eredmény a XVI. század iskoláinak a titka s a reánk maradt magyar levelek tömegéből világosan kitűnik, hogy mestereink e korban a forma-érzéket, a nyelv szelleméhez és tisztaságához való ragaszkodást beléoltották a deákjaikba.⁵⁷

E találó jellemzést kiegészíthetjük avval, hogy az erdélyi magyar nyelv, s benne a székelyföldi oly tiszta volt, hogy például *Cyzér* Pál gidófalvi bíró 1564 virágvasárnapján kiállított ítéletlevele 48 (petitszedésű) nyomtatott sorában egyetlen idegen szót, még latint sem találunk.⁵⁸ Ez pedig nem egyedüli példa!

Az ismeretlenség homályából előkerült e ritka szép új *erdélyi forrásanyag* sajtó alá rendezésében jó hasznát vettem két akadémiai bírálóm: néhai dr. *Madzsar* Imre és dr. *Nagy* Miklós kívánságainak, melyek nagyrészt teljesítettem, amennyire az még mindig hézagos erdélyi forrásmunkáink világánál lehetséges volt; főleg a kötetben előforduló helységnevek megállapítását és a szereplő egyének bővebb méltatását tartván szem előtt. Köszönettel tartozom végül dr. *Zákonyi* Mihály esztergomi főszékesegyházi volt könyvtárnoknak, amiért a ritka kódexet az Akadémia palotájába behozta, melynek óvóhelyén a fővárosunkat ért kegyetlen bombázás ezernyi veszélyét is teljes épségben szerencsésen átélte. Épp így átélte a kötet szedése is, melyet semmi háborús veszély nem ért, bár a súlyos gazdasági viszonyok miatt a szedés négy esztendeig hevert a nyomdában, amíg napvilágra juthatott, nem lévén közben sem papír, sem pénz, sem pedig munkaerő annak kinyomtatására!

Kötetünk egyben szerencsés kiegészítője „*Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése*” című nemrég megjelent kiadványomnak, mely Erdély-

⁵⁷ Néhai Takáts Sándor szavai, *Rajzok a török világból* c. műve I. köt. (Budapest, 1915) 20. l.

⁵⁸ Kállay Ferentz: *Historiai értekezés a Nemes Székely nemzet eredetéről* (Nagy Enyeden, 1829) 182—4. l.

nek 1556—1586 közti harminc esztendeje történelmét változatos bel- és külföldi új levéltári adalékokkal gazdagította.

Végezetül, kötetem keletkezése történetéhez tartozik annak felemlítése is, hogy anyagának a gyulafehérvári Batthyaneumban őrzött leveleit dévai történet-tanár koromban ép félszázada másoltam, e Bevezetés elején ismertetett Báthory-protokollum másolati kötetének darabjaival együtt. Ezeket aztán eredetijeikkel összevetve egészítettem ki később hónapok munkájával: e kísérő sorokat pedig azon a napon vettem papírra, midőn irodalmi működésem hatvannegyedik esztendejét — ép erőben és teljes szellemi frissességben — betöltöttem!⁵⁹

Pécs, 1948 október 15-én.

Dr. Veress Endre

⁵⁹ Minthogy a bukaresti metropolia-templom ereklyéjéről, az esőhozó Szent Demeter ezüst koporsójáról s a vele összefüggő néphitről (saját vizsgálatom alapján 16½ éves iskolás koromban) írt első cikkem megjelent a *Vasárnapi Ujság* 1884. évf. 45. száma 722. lapján, 253 sorban.

LEVELEK ÉS VÁLASZOK.

1.

Wilno, 1581 június 12.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Válasz. Szomorúan értesült szegény bátyja: Báthory Kristóf fejedelem haláláról. Kormányzási ténykedésöket jóváhagyja. Intézkedik az „árva“ kiskorú Báthory Zsigmond neveléséről, intvén őket, hogy tanításában semmi változást ne tegyenek, körülötte pedig (játsszótársakul) csak komoly, derék ifjakat tartsanak. Bővebben az Erdélybe indított Berzeviczy Mártonnal üzen.

M. Tud. Akadémia könyvtára. Budapest. Tört. Ivrét 110. kötete 101-3. lapján; XVIII. századi igen hibás, gondatlan másolat.

A fontos levél eredetije megvolt a hédervári kastély kéziratára 27. kötetében, amely Szamosközy István hagyatékából került oda; de mire lemásolhattam volna, a II. világháború alatt, idegen katonák dúlása folytán eltűnt s megtalálható nem volt!

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque etc. Dominus, nec non Transsilvaniae Princeps etc.

Magnifici, Clarissimi nobis dilecti. Salutem et nostram commendationem.

Tegnap előtt 10 die, mikor az előtti irástokról választ tettem volna és az posta induló félben volna, jutta Sennyei Pongrácz¹ uram levele, melyből értem ez ideig való diligentiatokat és progressustokat az szegény Atyám[fia]² halála után. Legelőször azért dicsérem,

¹ A Dunántúlról, a vasmegyei Kissennyéről Erdélybe költözött Sennyei Pongrácz tanácsúr, később Basta György alatt erdélyi kancellár.

² Érti bátyját, Báthory Kristófot. Meghalt Gyulafehérvárt 1581 május 27-én.

irva hagyom, hogy Kegyelmetek semmit nem késett az portára való küldéssel; annakutána irva hagyom aztis az minemü instructioval ty Kegyelmetek bocsáttya az első követet³ és akarja bocsátani az másodikat is és az levelet is, melyet az ország nevével irtak in omnibus punctis. [ap]próbálom.

Szánom az Apafi István esetit, de nem tehetünk rólla, mert et nos in cadem damnatione vagyunk.^{3a} Tetszett nekem az Balog Ferencz bevásztása, mert tudja az porta dolgát^{3b} ki tudom, hogy mint az előtt, most se vonogatja magát az szolgálattól; főképpen ilyen szükség időben. Siger Jánosnak sem vagyunk kétséges, elég valóban, csak legyen valaki mellette, ki az porta dolgában tudós volna. Forró János és Gávayis⁴ tetszik, ha az többi valami legitimum impedimentum miatt nem mehetne avagy nem akarna menni, kit én egy jámborhoz sem hiszek, főképpen ilyen időben és az közönséges hazának ilyen szükségében.

Továbbá kér azon Ti Kegyelmetek, hogy énis követemet bocsássam az portára, ki egyet értsen a Kegyelmetek követével, ha az portán kedvességet látna, segítségül lenne; én örömet meg mivelem, de ha lehetne is, nem tetszenék, hogy az én követem az dolognak elejében volna jelen egy néhány okért; de az idő is excludal attól, hogy az én követem az ty Kegyelmetek bocsátta követtel együtt lehessen. Azért én el készítem az én követemet, az praemisliai kapitánt,⁵ jámbor hitű, eszes embert, ki oly tanusággal Premislián lészen, hogy mihelyt ti

³ Ez maga Sennyei volt, akivel a portára Kristóf halálát megüzenték. (Szamosközy István Történeti maradványai IV. köt. 15. l.)

^{3a} Vonatkozik Apafi István halálára, amiről semmi más krónikás feljegyzésünk nem maradt.

^{3b} Onnan tudta, hogy már 1568 tavaszán járt a portán, midőn ott az évi adót beszolgáltatta.

⁴ Irva hibásan: Ravaszelics, ami ha Gávay neve van benne, akkor a később sokat szerepelt Gávay Miklós volt. De lehet Ravazdi György is.

⁵ Drohojowszki Szaniszló várnagy.

Kegyelmetek meg írja neki, hogy azonnal induljon és Erdélyre induljon, instructioját ti Kegyelmetekkel közölje et e re nata consilium capiat; el hidje penig ti Kegyelmetek, hogy ha szükség kívánná személy szeréntis közöttetek [lennék] és meg mutatnám azt, hogy perfecta est ea charitas, quae et patriam, et pupillum principem prosequarer.^{5a}

Ir ti Kegyelmetek továbbá arrólis, hogy az árvának⁶ nevelésére és az ország gondviselésére viselnék oly gondot, ki legyen az földünk meg maradására és az árvánakis javára; de kívántam volna, hogy az mi abban az Kegyelmetek közönséges tanácsa directe et sincere meg irták volna, hogy egymás intencioját conferralván, az mi jobb azt elicialnánk; vélemis azt magamban, hogy az mely tanácsbeli embert rendel Kegyelmetek ide küldeni hozzám, az által arról kiváltképpen informáljanak. Azért el jutván az Kegyelmetek embere én hozzám, sem te, sem tova nem nézek, hanem a' mit Isten az Kegyelmetek jóvára szivemben ad, olyan rendelést teszek Kegyelmetek közt; az mint most, ugy akkoris declarálván, hogy az miképpen azelőtt soha nem priváltam magamot az Erdélyi fejedelemségtől, azonképpen ezután sem priválok, főképpen, hogy értem az ti Kegyelmetek akaratját, hogy minden dolgotokban csak én reám akar nézni és Isten után segítséget várni. Ezen közbe penig a' mint Kegyelmeteknek levelemben meg irtam ez előtt, Kegyelmetek kik tanácsok vagytok egy értelemben és egyenlő auctoritasban lévén, az mit kíván az dolog az ország meg maradására és [az] gyermek jóvára consultáljatok. És ne legyen most helye köztetek semmi privatumnak, semmi irigységnek, semmi gyűlölségnek, hogy ha ki az féle találkoznék, ki az egyességet perturbálni és magának valamit usurpálni akarna, nekem tudtomra adjátok. Én pediglen Kegyelme-

^{5a} Itt meg kissé alább javítva az Erdélyi Múzeumi kötet 336-7. lapjáról.

⁶ A nyolc éves, a váradi várban született kis Báthory Zsigmond.

tekkel egyetemben az féle putridum membrumot oly orvossággal kötök be, mely facile separabit a vivo. De hiszem, hogy az ki jámbor sem magát veszedelemmel nem involválja, sem nekem gondot nem szerez.

Berzevicei Mártont⁷ be bocsátom Kegyelmetek közebe, teljes tanusággal, csak várom azt, ha az fő ember, kit Kegyelmetek be választott, el érkeznek; de ha ötöd napig el nem jutna, azt sem várom. Az temetést pedig Kegyelmetek decemberre halassza.⁸

Ez előtt singillatim, kik hirtelen eszembe jutának irtunk volt, hogy quilibet in sua functione incedat fideliter et senectus sequandum auctoritatem im ismét irtunk némelyeknek és generale mandatumotis iratunk most in eandem sententiam, kivel ki pro arbitrio suoutatur, mint ez előtt meg irtuk vala.

A' Gyczi⁹ János ott benn léte igen tetszik ideig, de ott benn [maradását nem szenvedij]¹⁰ az dolog; szükség, hogy Váradrais tekintsen. Tetszik azis, hogy Lugosra drabantot bocsáttatok és hogy az szolgáló népet be gyűjtették.

Az pénznek kevés voltátis értem, de nem kételkedem, hogy ti Kegyelmetek országul nem szenved fogyasztást miatta, avagy a' szolgatartást, avagy az porta szükségét, avagy aulae dignitatem cadere, mert

⁷ Ez meg a Szepességből jött és telepedett le Erdélyben, ahol később oly nagy befolyásra tett szert s a király mellett erdélyi kancellár is volt. Életrajzát megírtam kimerítően 1911-ben, képekkel díszített szép kiadásban.

⁸ Érti Báthory Kristóf fejedelem temetését, amely folytonos holasztásokkal majd két év múlva ment végbe, mikor a király végre belátta, hogy nem jöhet át a temetésre, miként elejétől kezdve akarta és óhajtotta. Berzeviczy még a „temetés rendjét“ is magával vitte Erdélybe, úgy amint a királlyal együtt hirtelen megállapították, a legkisebb részletre is kellő figyelemmel. A végtelen beces magyar iratot ez utasítás végéhez csatoltan közöljük, reánk maradt eredetijéről.

⁹ Meghagyjuk az írásmódot, de sajátkezű leveleinek aláírása szerint így írta: Gyczy.

¹⁰ Olvashatatlan firkálás, talán ez lehetett a levél eredetijében.

eze*que* coniuncta sunt cum salute et dignitate Regni. Én sem magamnak, sem az árvának divitias Croesi non opto, hanem csak annyit, kivel providealhassuk az ország szükségit és dignitását.

Ez előtt való két levelemben is intettem Kegyelmeteket,¹¹ hogy az gyermeknek tanításában semmi változást ne tegyenek, se penig az Religio*rum*ban meg ne háborítsák; mostis azont kívánom Kegyelmetektől, kiben hiszem, hogy Kegyelmetek semmi difficultást nem teszen. Az két Jesuvitát,¹² az melyekkel az gyermeket taníttatta, valaminemüi rendelkezésbe az szegény bátyám tartotta, azon állapotban és békességbe, tisztességbe tartsák, sőt a' mit in eos conferret [respectum] humanitatis, mihi id factum putabo. Az monostori^{12a} és kolosvári collegiumot és Societast Kegyelmetek minden injuriától meg oltalmazza és mindenekbe meg tartsa a' szegény bátyám rendelkezése szerint és ha mit épületeire a collegiumnak designált, ordinált, azt ti Kegyelmetek be teljesítse.

Az gyermek körül az mely inasok ez ideig forgodtak, ugyan azonok meg maradjanak és ha kit ujonnan adjicias többet Kegyelmetek, az mi képpen hogy talám szükség, hogy többen legyenek, modestusokat szerezzen Kegyelmetek, kik tenerum illius animum non scandalizent se szavokkal, se magok viselésével.¹³ Tarcha meg Isten Kegyelmeteket és adja, hogy minden jót halljak feleletek. Költ Vilnán, 12. Junii 1581.

Stephanus Rex

Külcíme: Magnificis et Generosis cunctis regni nostri Transylvaniae Consiliariis etc. Sincere et fidelibus nobis dilectis.

¹¹ Sajnos, egyik sem maradt reánk, avagy lappangnak.

¹² Az egyik Leleszi János. a másik talán Vásárhelyi Gergely atya.

^{12a} Értendő Kolozsmonostor, melynek régi apátsági épületében laktak egyelőre a páterek.

¹³ A levél e két bekezdését idézte Jakab Elek, a *Keresztény Magvető* 1877. évf. 28-29. l.

Exequiae Christophori Bathori Principis Transylvaniae.

Leg először a' Castrum doloris azaz bánatnak háza legyen az sellyével együtt. Az sellyén felől egy hercegehi korona, jobb kéz felől egy bot és bal kéz felől egy tűr raita. Ezek mind aranyosok legyenek fekete posztóval avagy bársonynyal superlat módra be vonva.

Az egész egyháznak fala és padimentoma az nagy oltártól fogva mind az predicáló székeig fekete posztóval be vonassanak. Az bánat háza párkányán körösként fél fél font viaszból csinált gyertyák legyenek. Tizen négy öreg gyertyais legyen egy egy font viaszból.

Az meg holt urunk czimerét az bánat háznak oldalán körös körül fel szegezzék és az egyház falárais kereszt módra. Négy székecskeis legyen az bánat házának az négy szegére, kikben négy pap egy misemondó pappal együtt absolutiokat tesznek. Az székek fekete posztóval lesznek be vonva. Ötödik székecske a' celebransnak kelletik.

Urunknak egy karszék kell, azonképpen ő Felsége¹⁴ követének is ellenben által, fekete posztóval be vonva és fekete vánkös legyen raita, kire urunk ő Nagysága könyököllyön és az ő Felsége követe. Az bánatnak háza penigh fából és dezkából leszen csinálva négy szeghre.

Továbbá fekete temérdek posztóból köntösöket csináljanak csuklyáson. Az fejedelemé penig és az ő Nagysága attyafiáé hosszan nyult hátullyával legyen.

Az egész udvar népe és mind az tanach wrak gyászban öltözzenek és fekete gyapjas sövegek legyen.

Száz fekete gyertyais legyen, melyeket száz szegény avagy az fejedelem szolgálai százan, mind fekete csuklyás ruhában az sellye mellett két felől vigyenek, mindenik felől ötven ötven.

¹⁴ Értendő Rudolf koronás magyar király.

Az meg holt urunk czimere hatvan legyen fekete regál papiroson, kinek egy részét az sellye oldalára szegezzék, az többit az egyház falára kereszt módra.

Egy nagy zászlót csináljanak fekete atlatzból avagy fekete dupla tafotából, melyen az meg holt fejedelem czimere az koronával együtt legyen, közöslég arannyal és ezüsttel meg ékesítve.

Annak utánna az meg holt urunknak nevét, vezetéknévét és fejedelmi méltóságát, és leg végül halálának esztendejéti és napját fel írják. Mely zászlót egy fő lovag viseljen tiszta fekete bakacsinba öltözve és mind mellyén, hátán az meg holt urunk czimerét hordozván, és lovais fekete bakacsinban legyen fel öltöztetve. Meg más lovagis legyen azonképpen fekete bakacsinba öltözve mind ő maga, és mind az lova, ki az bal kezében egy fekete paist viseljen, az kin az meg holt fejedelem czimere legyen, az jobb kezében penigh egy fekete kopiát, melly kopiának az tetején lobogó leszen azon meg holt urunk czimerével együtt.

Ez két lovag mindeneknek előtte jár, mikor az testet ki hozzák az várból. Kik után az papok mennek az cantorokkal együtt. Ezek után viszik az testet fekete bársonnyal be vonva. Ez fekete fedél alatt. Ha valami szép fejr gyoles lenne, azis igen jó volna.

Az testet tiz avagy tizenkét fő ember vigye mind az bánatnak házáig. Az test után mingyárást urunk ő Nagysága mennyen. Az ő Felsége követe, urunk attyafiai, az tanach wrak, az országbeli oratorok és az udvar népe, mind azon gyász ruhában és fekete gyapjas süvegben. Mikor penigh amaz két lovag az egyházhoz jutnak, az egyik az egyház falába törje az kopiát, az másik penigh, az ki az zászlót viszi, az zászlóval és az paissal be menyen az egyházba és mind addig kezébe tartya, mig az egész ceremonia el végeztetik.

Az mise és egyéb ceremoniaknak el végzése után az koporsóra tegyék az zászlót és az paist. Az evan-

gelium után következik az mise, az mise evangelium után praedicatio leszen. Az praedicatio után urunk ő Nagysága, az ő Felsége követe és urunknak minden attyafiai, az tanách wrak és az egiéb rendekis az offer-toriumra mennyenek. Az mise és egyiéb ceremoniák-nak el végzése után alamisnát osszanak a' szegényeknek.

Minek utánna minden ceremoniákat el végeznek, az Jesuiták valami verseket recitálnak az fejedelem tisztességére.

Azért legyen gondjok erre az tanách wraknak, hogy mind ezeket illyen módon meg szereztessék. Mingyarást hivassanak ács mestereket, kik az bánat-nak házát meg csinálják; képirókat, kik az czimereket és zászlókat meg írják, ötvösöket, kik az koronát, az botot és az tört el készítsék; szabókat, kik az ruhákat el készítsék és az egyházat az megmutatott mód szerint fekete posztóval be vonnyák.

Oldalt egykorú kézzel: Tale genus exequiarum leges in Mercurio Gallobelgico. Anno 1592, pag. 522.

Megjegyzés. E fontos levél adalékait érdekesen egészítik ki a király egyidejűleg Kovacsóczy Farkas kancellár-nak és Leleszi atyának írt, valamint (két nappal) előbb a kis Báthory Zsigmondhoz intézett szép levele.^{14a}

Külön utasításban hagyta meg a király a prézeseknek, hogy Zsigmond előtt, mikor eszik, háromféle dologról beszéljenek: 1. Idegeny országokról. 2. Hadi dolgokról és vitézkedéshez valókról. 3. Vadászásról.¹⁵

A temetés rendjét *Kultsár* István adta ki még 1805-ben, a budapesti Egyetemi könyvtár kéziratai közül, fonetikus átírásban, amit részben meg kellett tartanunk.¹⁶ Ezt *Szilágyi* Sándor még látta és idézi is Szamosközy István történeti maradványai közt 1880-ban, de már a

^{14a} Kiadtam őket Báthory István levelezése II. köt. 165-7. l.

¹⁵ Szamosközy értékes feljegyzése, id. műve IV. köt. 17. l.

¹⁶ Kiadva „Báthori Kristóf temettetésének rendje“ felirattal *Krónika* című műve (Pesten, 1805) 47-50. l. Utána a *Vasárnapi Ujság* 1864. évf. 519. lapján, *Orth* Pál közlésében.

Napjainkban cikket írt Báthory Kristóf temetéséről Biró Vencel tanár, a *Pásztortűz* 23. évf. 121-3. l. Két képpel.

kézirattár¹⁷ nyomtatott katalógusában nincs nyoma¹⁸ s ezért voltunk kénytelenek azt Kultsár (különben is igen ritka) könyvéből lenyomatni.

2.

Pskómi tábor, 1581 augusztus 29.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Kéri, teljesítsék Forró János jószágkérése iránti kívánságát hűséges szolgálata jutalmául.

Gyulafehérvári káptalani levéltár. Kiadta fonétikus átírásban Dr. Ötvös Ágoston orvos „Báthori István lengyel király levelei 1576—83” c. közleménye 19. darabjaként, a *Magyar Történelmi Tár* 8. kötete (Pest, 1861) 224. l. Beke Antal 1145 számú regesztája „Az Erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt” c. műve (Budapest, 1889) 242. l.

Stephanus Rex etc. Magnifici Fideles nobis syncere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam. Forró János talált meg minket, és Kis Galambfalván¹ kér valami jószágot tőlünk; melyet miérthogy nem tudjuk, micsoda jószág legyen, Kegyelmetektől várunk informatiót róla. Ha oly, hogy valami háznak fogyatkozása nélkül el adhatjuk, nem tartjuk meg tőle,² miérthogy mostis jól szolgált, ifju legényis, hisszük hogy ezután sem vonszá meg magát az szolgálattul. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum ex castris nostris ad urbem Plescoviam, 29 Augusti. Anno 1581. Regni vero nostri sexto.

Stephanus Rex Ipt

Külcíme: Magnificis Praesidibus regni Transylvaniae etc.

¹⁷ Megvolt a Hevenesi-gyűjtemény 68. köt. 362-4. l. Idézve a IV. kötet 16. lapján, 1581-ből, vagyis amikor azt István király megírta, amiről Szilágyinak nem lévén tudomása, jegyzetben azt tette hozzá, hogy az tévesen van 1583 helyett írva, amikor természetesen a temetés történt.

¹⁸ Megjelent „Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis” címen két vaskos kötetben, 1889-1907 közt.

¹ Udvarhelymegyei, ma is meglevő jó székely község.

² Szokatlan ritka erdélyi kifejezőmód.

3.

Wilno, 1582 január 8.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Udvarában szolgáló 15 gyalogosa szabadulni óhajtván Becz Pálné alól, akinek jobbágysai, kéri, kárpótolt-ják otllévő házaikért az asszonyt, hogy megmaradhassanak azokban, hűséges szolgálatuk jutalmául.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 21. sz. a. Beke 1148. reg.

Stephanus Rex etc. Ezen tizenöt legény,¹ Becz Pálné² jobbágysai, mi udvarunkbeli gyalogink, szüntelen való könyörgésekkel találtak meg minket, hogy egynehány időtől fogva jámbor szolgálatjokat és vérek hullásokat, kit külömb-külobb hadainkban szenvedtenek, megtekintvén, őket Becz Pálnétul meg szabadítanók, hogy jövőendőben itt benn meg maradván, az mi szolgálatunkra alkalmasok lehetnének. Mi annak okáért meg gondolván, hogy ezek immár az szolgálathban gyakor helyeken való forgódásokat, ennekutánnais mind itt, mind kedig ott kin az országnak szolgálhatnak: akar-nók, ha valami módot találhatnánk meg szabadulásukban; főképen, ha oly jószág volna ott közel, kit az tizenöt házért Becz Pálnénak adhatnánk. Lássá azért Kegyelmetek, ha oly módon hozzá férkezhetnénk, kiből nekünkis kárunk ne esnék. Ebben pedig az dologban mi volna az Kegyelmetek tetszése, írja meg mineküink. Datum in arce nostra regia Vilmensi, 8. die mensis Januarii. Anno Domini 1582 etc.

¹ Nevök talán egy külön cédulán szerepelt; családtörténeti szempontból kár, hogy nem maradt reánk.

² Kozmási Becz Pál Csík, Gyergyó és Kászcnszék királybírájának özvegye.

4.

Wilno, 1582 január 24.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Ajánlja oltalmukba Jakcsy Boldizsárné dézsma-ügyét.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 22. sz. a. Beke 1149. reg. A király öt sornyi, sajátkezű utóiratával.

Stephanus Rex etc. Jakezy Boldizsárné talált meg minket levele által, és minthogy ez esztendőbeli dézmáját meg engedték vala, jelenti, hogy míg a választ tőlünk ki vitték, addig el osztották volt a dézmát. Azért könyörög, hogy azért mást deputálnánk neki; kiről informáljon Kegyelmetek minket. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Vilnensi, die 24. Januarii. Anno Domini 1582 etc.

Avagy szakasszon az [ottani] jószágában Kegyelmetek neki. Kér azonis, hogy oltalmunkba vennők: azért mi törvéntelen háborgatók ellen az ő oltalmát Kegyelmetekre bíztuk.

Stephanus Rex Ipt

Külcíme: Magnificis regni Transsilvaniae Senatoribus, consiliariis nostris etc. Fidelibus nostris syncere dilectis.

5.

Wilno, 1582 február 13.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Jelentésüket kéri az erdélyi celleristák csatolt kérvénye tárgyában.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös 25. sz. a Beke 1150. reg. A király néhány soros sajátkezű utóiratával.

Stephanus Rex etc. Az minemű dologbul minket az erdélyi celleristek¹ meg találtak, az be kötött supplicatioból Kegyelmetek meg érti.² Mely dolognak menjen

¹ Így nevezték azokat, akik a sóbányákat művelték s a ki-termelt só t vizen (a Maroson meg Szamoson) elszállították a portusokról lerakó helyeikről. (Szilágyi Sándor megállapítása a celleristákról írt kis cikkében, a *Századok* 1887-ik évi folyama kirándulási füzet-melléklete 66. l.) A cellerek őrmecsei 1587-i szabályzatát ugyanő adta ki a *Történelmi Tár* 1887. évf. 806-7. l. Nevük átment később az adószedőkre és pénztárnokokra is, habár helytelenül.

² Nagy kár, hogy hiányzik, mivel a celleristákról kevés okleveles anyag maradt reánk; így az, mellyel Báthory Zsigmond fenti 1587-i szabályzatukat (1592 október 20-án) megerősítette s nagysokára az, hogy az 1659-i országgyűlésen szó esett róluk.

végire személyválogatás nélkül Kegyelmetek, ha úgy legyen: kárával-e, és mennyivel az Tárháznak. És informáljon minket Kegyelmetek róla. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Vilnensi, 13. Februarii. Anno Domini 1582 etc.

Ez dolog innet bizonyittatik meg, ha ti Kegyelmetek conferálja az cellerek ideibeli jövedelmét az mostani mód szerint való jövedelemmel; az miben az Tárháznak hasznát látjuk, ebben nem kell senkinek kedveznünk, miérthogy sok az szükség és fogyatkozás.

Stephanus Rex Ipt

6.

Rigá, 1582 március 24.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Szabó Mihály gyaloghadnagy vitézül szolgálván harcaiban, kéri adjanak neki jutalmul három ház-jobbágyot.

Gyulafehérvári kápt. Itár. Ötvös műve 24. sz. a. Beke 1151. regesztájában tévesen 1582 március 14-nek írva.

Stephanus Rex etc. Szabó Mihály, mi Száz-gyalogunknak¹ hadnagya,² könyörgött mi nekünk, hogy ötöt valami kevés jószágocskával meg látogatnók. Ki mivel hogy mi nekünk az el mult hadainkban, úgy mint vitéz ember, vére hullásával szolgált, méltónak itiljük azért ötöt az mi kegyelmességünkre. Hadjuk azért Kegyelmeteknek, hogy valahol intézzen három ház jobbágyat nekie, ahol valami házunknak fogyatkozásával nem következne, Kegyelmetek ítélnéje; kiről mikor Kegyelmetektől informatiónk leszen, adhassunk levelet nekie róla. Tarcha meg Isten kegyelmeiteket. Datum in arce nostra Rigensi, 24. Martii. Anno Domini 1582 etc.

¹ A „század“ kifejezés régi magyar őse.

² A király lustrakönyveiben legelőször 1581 június 4-én fordul elő, 99 gyalogos élén, havi 20 frt zsolddal. (A Fontes Rerum Hungaricarum III. köt. 155. l.)

7.

Riga, 1582 március 29.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Kéri adassanak évente 100 forintot Salamon Péternek jámbor szolgálatjáért.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös 25. sz. a. Beke 1152. reg.

Stephanus Rex etc. Salamon Péternek¹ jámbor szolgálatját meg tekintvén,² és hogy ezutánis vagy itt benn, vagy ott kinn kell szolgálatja: száz forintot rendeltünk házához. Hadjuk azért Kegyelmeteknek, hogy bizonyos helyen az száz forintot deputálja meg neki esztendőnkint. Továbbá ide be jöttekor adósodott volt meg Daczó Györgynek kilenczven forinttal: Kegyelmetek az hámoron adassa meg vagy pénzü, vagy annyi erő vas-sal. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Rigensi, 29. Martii. Anno 1582 etc.

8.

Riga, 1582 április 14.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Felvilágosítást kíván a karánsebesvidéki Oláhság nevű faluról, melyet jámbor szolgálatáért tőle Stepán István kért adományul.

Gyulafehérvári kápt. levéltár, No. 1153. Beke 1153. reg. Kiadtam a Documente II. köt. 225. l.

Stephanus Rex etc. Könyörgött mi nekünk Stepan István egy Oláhság nevű falu felől, ki Karánsebes tartományában magvazakattul¹ mi reánk szállott volna, hogy az ő jámbor szolgálatjának tekintetiért, melyet ez el mult hadainkban meg mutatott, azt kegyelmesen neki

¹ Taplócza Salamon Péter 1583 február 23-án már otthon élt; említve a Székely oklevéltár IV. köt. 84. l.

² Ezt 1581 június 5-án Vilnán találjuk Báthory Boldizsár hadában 6 lovával; a F. R. H. III. köt. 153. l.

¹ Hibás írás és olvasás folytán: Magna Zakattul; de mivel ezt a szót sem az egykorú íródeák, sem a levél első közlője nem értette, így értelmezendő helyesen: magvaszakadtul!

conferálnók. De mivelhogy mi azt nem tudjuk, az józag zakadott-e reánk avagy nem es mi állapotban legyen mind hazna, mind jövedelme, es annakfelette neki conferalasa lehessen-i valami fogyatkozás nekeol, hagyjuk azért Kegyelmeteknek, hogy annak az falunak dolga miben legyen bizonyosan adja ertesönkre. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Rigensi, 14. mensis Aprilis. Anno Domini 1582 etc.

Stephanus Rex Ipt

9.

Kraków, 1585 január 1.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Miután a régebbi szolgálataiért méltányolt Kunoyth Reczep bég állását elveszítette s most szeretné újból felvétetni magát szolgálatra, kéri, ajánlják a Portán az erdélyi követ útján, hátha kineveznék a gonosz gyulai bég helyére.

Gr. Héderváry levéltár. Hédervár. Kéziratok 27. kötetében. Kiadta b. Radvánszky Béla a *Történelmi Tár* 1880. évf. 695. l.

Stephanus dei gratia Rex Poloniae etc.

Kunuyth Reczepp beget¹ ertjük hogy igen meg fogyatkozott az olta miolta mazulla tötték,² ki mostanság-galis tiszt neköl az portán leven, kívánja mellette az mi törekedésönket. Mivelhogy pediglen szükségönknek ide-jen meg nem vonta magát az szolgálattul, miltó rea tekintetönknek lenni; lakása pedig hogy ez ideig ott az szomszedsagban volt, nekünk tetszenek, hogy az mi atyankfia³ nevével promovealtatnék az portan.

Azert jo volna, ha ti kegyelmetek iratna mellette az

¹ Bég (bég) okleveleinkben *bég* vagy *bék* = a pasánál alsóbb rendű cím, melyet a kisebb tartományok vagy kerületek, a szand-sákok kormányzói viseltek. Jelvényük egy lófark (túg) volt. (Thury.)

² Mazul lett annak a neve, akit a szultán (valami hűtlenség folytán) megfosztott hivatalától, helyébe mást nevezvén ki. (Thury.)

³ Vagyis az ifjú Báthory Zsigmond fejedelem.

portara es viseltetne oly gondjat, hogy dolgaban mehes-
sen elebb. Melyben jo modjais vagyon kegyelmeteknek
mivelhogy az gyulai beg olyan gonosz szomszedsaggal
vagyon az orszaghoz, netalan annak az helyet meg nyer-
hetnek nekie; ezzel pedig nem kellene kesni, hanem
mentől hamarabb az portan valo residens által indit-
tassa el kegyelmetek ez dolgot. Tarcha meg Isten kegyel-
meteket. Datum in arce nostra Regia Craccoviensi prima
die mensis Januarij. Anno domini Millesimo quingen-
tesimo octogesimo tertio. Regni vero nostri octavo.

Stephanus Rex Ipt

Külcíme: Magnificis consiliariis regni nostri Transsil-
vaniae etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

Megjegyzés. A levél keltét az íródeák eltévesztette,
sietségből vagy szórakozottságból írván tévesen septimo-t,
amit az aláírásra való bemutatáskor a kancelláriában
senki sem vett észre. Érdekes azonban, hogy erre a szo-
kássá vált hibás keltezésre az irodában csupán 1583 május
10-én jöttek reá — talán magának István királynak a
figyelmeztetése folytán — s attól kezdve egy teljes esz-
tendeig *hibátlanul* történt a keltezés. De ekkor (nyilván
valami deákváltozás alkalmából) 1584 május 6-tól kezdve
újból gyakran ismétlődött a hiba 1585 március 27-ig. Am
az is megeshetett olykor, hogy a helyesen írt keltet, azaz
a király *uralkodási évét* a gyulafehérvári kancelláriában
a protokollumba való beíráskor vétették el. Miután ez kö-
tetünkben a folytatólagos királyi levelek keltén többször
is előfordult, egyszerűség kedvéért s helykímélésből azo-
kat mindig hallgatagon helyesbítettük.

10.

Niepolomice, 1585 január 29.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

*Minthogy az Alsó és Felső Zsuk közt elterülő Ba-
rátok tava nevű halastapat a kolozsvári jezsuita atyák
kollégiumának adományozta, rendeli, hogy azt kel-
lően helyreállítva adják át nekik. A Collegium telké-
nek a szomszédos Kolozsvár és Fenes község határával
vitás részei dolgában egyezzenek meg törvényes úton*

és formák közt. Keresztury Kristófot megbízta, hogy Kolozsvár és Gyulafehérvár külvárosaiban megfelelő temetőhelyet keressen és állítson fel a katolikusok számára. A még néhai Báthory Kristóf fejedelem által építeni kezdett kollégiumnak évi 1000 forintot juttat arra az időre, amíg elkészül.

Archivum Societatis Iesu. Roma. Austria vol. 224 p. 48.
Copia R. Dyonisii Szittyay.

Magnifici fideles nobis sincere dilecti etc. Contulimus Venerabili Societatis Iesu Collegio in civitate nostra Colosvariensi a nobis fundato piscinam Bara-
t o k t a v a¹ vocatam in territorio possessionum Also et Felseo Zsuk² sitam, quemadmodum literae nostrae ea de re ipsi concessae latius testantur.³ Quandoquidem autem illius piscinae eam conditionem esse intelleximus, ut multa in ea opera instituenda sint, quae nisi parentur, exiguus aut plane nullus proventus eius praefatam Societatem Iesu perventum sit, mandamus itaque Fidelitatibus Vestris, ut ad eam reficiendam sine aliqua procrastinatione certas operas destinent; praeterea, si ibidem aliquis locus molae frumentariae idoneus deprehendatur, etiam in ea extruenda pro commoditate eiusdem Societatis Collegii nullam diligentiam praetermittant.

Designavimus item fidelem nobis dilectum egregium Christophorum Keresztury, ut quasdam areas in suburbiis civitatum Colosvariensis et Albensis disquireret, disquisitasque sepulturae catholicorum assignet; iniungent igitur Fidelitates Vestrae ei nomine nostro, ne in hoc munere sibi a nobis iniuncto diligentiam suam

¹ Nevét az ezen a vidéken működött egykori domonkosbarátoktól nyerte.

² Ma is meglévő két falu Kolozsvár közelében, közigazgatásilag Apahidához tartozók.

³ A király egyidejűleg (1583 január 28-án) kelt hivatkozott adománylevelét közöltem *Fontes Rerum Transylvanicarum* című kiadványom I. kötete (Budapest, 1911) 250. l.

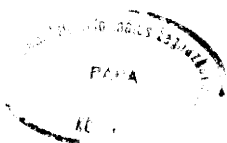

requiri patiat. Ubi autem areae illae in usum coemeterii designatae fuerint, volumus, ut Fidelitates Vestrae eas saepimento munitisque foribus, ne pateant, contraque iniuriam protectae sint, circumdari curent. Et quo loca illa plus venerationis in se habeant, fanum in eis dedicandum aut saltem crucibus, campanis, aliisque sacrarum aedium insignibus exornandum existimamus, eas ad res, ut Fidelitates Vestrae suum studium adiungant, eisdem mandamus.

Denique contendit a nobis commemorata Societas Iesu, ut cum honorum per nos collegio ipsorum iam attributorum limites cum vicina civitate Colosvariensi et oppido Fenes controvertantur, in iis dirigendis nostram auctoritatem interponeremus, quo sublatis huiusmodi litium difficultatibus ipsi eo tranquillius studiis pietatis incumbere possint. Quae res, ut maxime cum aequitate ipsa, institutoque eorum coniuncta nobis visa est, ita Fidelitatibus Vestris mandamus, ut ex prothonotariis aliquem designent, adhibitis ei aliquibus nobilibus viris bonis et iuris non ignaris, qui limitum controversias cognoscant, easque ex veterum monumentorum, terminorumque fide regant.

Cum vero Collegii aedificium ab Illmo Principe, defuncto fratre nostro desideratissimo fabricare coeptum sit, in eamque aedificationem singulis annis mille floreni Ungaricae monetae collati, ne tam necessarium ac utile opus destituatur, constituimus, ut eo usque tanta pecunia quotannis ex aerario nostro in eos usus erogetur, quoad fabricatio haec absoluta fuerit. Quae omnia, ut summo studio Fidelitates Vestrae procurent, volumus ac bene valeant. Datum in arce nostra Regia Nepolomicensi, 29. die mensis Ianuarii. Anno Domini 1583. Regni vero nostri octavo.

Megjegyzés. Ezt a fontos levelét István király — szokásán kívül — nyilván azért írta latinúl, hogy azt a kolozsvári páterek valamennyien olvashassák s könnyen megérthessék.

11.

Niepolomice, 1585 február 3.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Minthogy Felgyógyot Kovacsóczy Farkasnak adományozta, rendeli, hogy azt neki átadják, amint kiálthatja zálogos tulajdonosaiktól.

Orsz. Itár. Budapest. Gyulafehérvári lymbus I. 4. 1569. Hasonmásban kiadva Szádeczky Lajos: Kovacsóczy Farkas (Budapest. 1891) 70. lapjához mellékelten.

Stephanus Rex etc. Felgiogioth ki malkippen hiuatatik Olah giogýnak,¹ megh engetteök Kowachoczí Farkasnak az mi athiankfia az Erdély Vaida Cancellariussának az moltani possessoroktul ký valtany; melyeth ma6 leueleonk által eoreokbe nekýei6 conferaltunk. Azirth az mikoron az pinznek mely summaba uolt, Zerith teletthý, thý Kegyelmetek filcu6 neuuel kinallia megh az possessorokath annak fel uitelýre: e6 summaiokat az inscriptio zerinth le tiuin. recipiallýa thecolleok az meg mondoth falutth; e6 bocýalla Kouachoczý Farka6 keziben. Tharcza megh Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Nepolomicensi tertia die mensis Februarii, anno Domini millesimo, Quingentelimo, octogelimo tertio. Regni uero nostri octavo.

Stephanus Rex Ipt

Külcíme: Magnificis Consiliariis regni nostri Transilvaniae etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

¹ Mainap is Felgyógy néven szereplő alsófehérmegyei falu, míg a szomszédos Algyógy már Hunyadmegyében fekszik.

12.

Niepolomice, 1585 február 5.

Báthory István király az Erdélyi tanácsuraknak.

Jelentésüket kéri Gyarmathi Gergely deák és felesége dolgában, melyhez előbb nem adhatja beleegyezését.

Gyulafehérvári kápt. Itár. Budapest. Lymbus. Ötvös műve 26. sz. a. Beke 1154. reg.

Stephanus Rex etc. Az minem eo contractuſt theot Gyarmathy Gergely deak az eo felefigiuel, meſter eleoth azth my hozzank be kulduin keonieorgeoth hogý arra conſenſuſth adattnank. De myerthogý nekeonk tecczek hogý re6 lit mali exempli; ki ha in abufum icone az filcuſnak felette igen derogálna; Kegyelmetekre remittaltuk, hogý ez dolgot valoba megh laſſatok e6 minketh informallion Kegyelmetek. Tarcza megh Iſten Kegyelmeteket. Datum in arce noſtra Regia Nepolomicenſi, tertia die menſis Februarii. anno Domini mil-leſimo, Quingentefimo Octogefimo Tertio; etc.

13.

Niepolomice, 1583 február 3.

Báthory Iſtván király az Erdélyi tanácsuraknak.

Cſanádi Demeter deák régi ſzolgáſata jutalmául valami jóſzagot kíván s addig is amíg megadhatja neki, ajánlja: emeljék fel udvari fizetését.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 27. ſz. a.

Stephanus Rex etc. Könyörög mi nekünk Chanádi Demeter deák, az ő régi hiv ſzolgálatját kegyelmesen hogy meg tekintenők, és ott benn Erdélyben valami jóſzagocskával látogatnók meg; kinek könyörgésére kellene valami jót vele cselekednünk, ha módunk volna benne mert ennyi ideig való ſzolgálatjának jutalmátis érdemelné.¹ Azért legyen azon Kegyelmetek, hogy prima occasione providealjon nekiis Kegyelmetek; hogy pedig azt csendesben várhaſſa, ha kívánja, fizetését öregbitſe meg Kegyelmetek, hogy az ſzolgálatra lehessen önekiis nagyobb kedve és alkalmatoſſága. Tarcha meg Iſten Kegyelmeteket. Datum in arce noſtra Regia Nepolomicenſi, 3. Februarii, Anno 1583 etc.

¹ Ez igaz, mert Cſanádi Demeter már II. János vál. király alatt is ſzolgált és róla írt verſes életrajzával is megörökítette nevét XVI. ſzázadbeli irodalmunkban. Ez az 1571-82 közt i dőben őt kiadást ért.

14.

Niepolomice, 1585 március 6.

Báthory István király az Erdélyi hármestanácsnak.

Megállapítja Erdélyország igazgatásának új formáját és annak élére triumvirátust nevezvén ki, az ország gondjaviselését Kendy Sándor, Kovacsóczy Farkas kancellár és Sombory László tanácsurakra bizza, feladatukat részletesen körülírva.

Egyetlen reánk maradt egykorú példánya, amelyről kiadtuk, a M. N. Múzeumi Rhédey-levéltárban. Ez tökéletesebb a nagyszebeni Siebenbürgisches National-Archiv példányánál, melyet néhai Szilágyi Sándor adott ki az Erdélyi országgyűlési Emlékek III. kötete 171-7. l. További XVII. századi példánya van a budapesti Egyetemi könyvtár *Litterae originales* 149 sz. a. Latin szövege megjelent Bethlen Farkas *Historia Transylvaniae*-ja II. köt. 464-472. lapján, nyilván Szamosközy István irataiból kiadva, majd Történeti maradványai I. köt. 215-221. l. De ez kevésbé pontos és gondos szövegű, habár azt mondja, hogy eredetijéről (ex ipso archetypo regio) írta le. Megvan az utasítás latin szövege Katona István *Históriája* XXVI. kötete 190-6. lapján is, de abban is eltéréseket találunk.

Nagysagossoknak wytezlo es nemeseknek es az my Erdély országunknak egyebfele rendeynek, mynekwnk zerelmes hyweynknek etc.

My Istwan Istennek kegyelmessegebeol Lengyel orzagnak kyralya, Lyttwanyanak, Rwssiának, Prussianak, Masowianak, Samogitianak, Kyowýanak, Volinianak, Podlachianak es Lywonianak etc. Nagy hercege es vra, es Erdelynek feyedelme. Adgywk emlekezettre ez my lewelwnknek Rendyben jelenttwn, myndekneknek az kyknek illyk Mywellhogý my az meghholth Nagysagos es tekyntetes Somlyai Bathory Christophnak Erdely vaydának es zekelyek Ispannyanak, az my zerelmes Attyankfianak halalatol fogwa abban az gondvyselesen voltunk foglalatosok, hogý az my Erdely orszagunknak allapattyatth haznos byrodalomnak gondvyselessewel addigh megh ereossytteneok, miglen az Nagysagos es tekintetes feyedelem Bathory Sygmond az my zerelmes attyankfia, kyre az megh mondott orzág-

nak Rendÿnek es allapattyanak keozeonseges vegezessebeol, az eo atÿianak byrodalma az eo halalanak eleotte egy kewes ydeowel teorvenÿ zerinth zalloth, arra az vdeore jwttthattna, mely wdeoben enny nagÿ gondnak wysselessere alkolmatos lehetne, bizonyos es mëltho okokból Annak az orzagnak igazgatassaban es byrassaban illyen modon valo Rendet vegeztwnk, Mywelhogÿ pedegh Egy Embernek tanachya es gondyawyselesse, kewalykeppen Effele tÿztnek visselesseben es zolgalatassaban rytkan zokotth teokelletesnek lenni, annakfelette mywelhogÿ mynd az tanachyok kyknek otth az eo zamok Nem kewes gyakorlatossagal es zwntelen az feyedelem udwaraba laknÿ lehetettlennek lattatÿk, Es myerthogÿ az eo Ertelmeknek is kwleonbeozeo voltha egyenetlensegeth [ne] zerezzen hanem hogÿ azok tellyes melthosággal legyenek, kyk erchyek es el vegezzeek myndenfele Ertelmeketh, Annakokaerth Mÿ mynd az mÿ hyw tanachaynk keozwl ez Nagysagossokath, Kendÿ Sandorrt Lonarol,¹ Kowachyoczÿ Farkast Cancellariust, es Somborÿ Lazlotth Ennek az orzagnak gongya vÿsselessere ez modok zerenth, kyth leweleunkben alab megh irtunk, tellyes meltosaggal helyhezettwen vegeztwk, es hattuk, mykeppen helyhezettÿjuk es prae-ficialywk ez mÿ lewelunk altal.

Legh eleozeor pedigh eoketh Egyenleo meltosaggal allapattal tÿzt[t]el ennek az gondnak gondyawyselesseben rendeltÿk, es ezt, vgy mynth erôsnek es vegeze[t] sent[en]tianak creybe lennÿ hagyyuk, azt azmyth azok az keozeonseges dolgoknak tractalassaban es vegezesseben az eo es elmeyeknek es ertelmeknek egÿ aranth valo voltabol deliberalnak es vegeznek.

Az tanachynak es vegezesnek helyet az feyedelem vdwaraban Feyerwaratth keozeonseges ertelembeol es tanachyokbol vegezzeek, mely helyre mynden napou vegezettth orakon, ha valamy dologhtol megh nem ban-

¹ Ma Kendilóna, Szolnokdobóka vármegyében. Szamosújvártól délnyugatra, a Lóna vizén.

tatnak egybe gyulyenek es az dolgokban munkalodgyanak.

Az Cancellariusnak pedegh tyszty ez lezen, hogy mind keozeonseges es rez zerentt(!) valo dolgokatth kyk az tanachyba jeonenek az teobbynek eleybe adgya, rendszerenth megh valogassa es megh magyarazza, leveleketh az tanachyba eo zakazzon fel es olwasson megh, iro deakya legyen, ky az feleleteknek rendyth es az tanachynak mynden arrol valo vegezesseth vgyan ott fel jegyezze es azzerent valazt adgyon az keonyeorgeoknek, mynden leweleketh az tanachyban el olwastasson, mellyeket hogy ha egyczersmynd helyen hadnak, az fejedelem neweth szokas szerentt rea irwan be keosse es be pechyetelye.

Hogy ha pedegh az teob tanachyok keozwl zabad akarattyok zerenth awagy teorteneth szerenth [menninek] vagy pedig hywatattnak(!) vdwarhoz, azoknak zabadsagok legyen az tanachyba bemenný; azoknak tanachyokat es értelmeketh meg kergyek, de vgy hogý mynden dolognak el vegezesse chyak az harom megh mondott zemelyeken allyon meg es az el rendelt tanachykozasnak ez legyen modgya.

Ha pedegh valamýnemw nehez es szokatlan dologh talalkoznek, kynek veghez menetely neheznek, es kettsegesnek láttatnek, azok mynd az teob tanachyoknak egywth letere halasztassanak kyk azokrol lewelek által meg byzonyosytattvan es hywatatwan myndgyarast eozwegyuljenek, es azokkal az kyk jelen leznek egytembe tanachykozzanak.

Orzagnak gywlessebenis, kyk az orzagnak haznayert es zwkségeerth vegeztettnek, annak vtanna teorwenyekben es egyeb zwkseges gywlekezetekben azon tanachyok az helynek es tyztnek meltosagatth mynd az helytartokkal egyyth ottalmazzák, es sentenciayokath mongyak, mely sentenciayokath es értelmeketh mykor az tanachyok megh mongyak, az mynth megh mondok az harom hely tarto el vegezzek es kyadgyak tudný ilyk ez megh irth mod zerenth.

Mynek vtanna myndnyayan az tanachyba be gywlnek, az Cancellarius az dologh feleol az mely feleol végezny akarnak, eo nekyek szolyon, my legyen az dologh es myt kewannyon megh mutassa, es mynden szawatt arra igazgassa, hogy az tanachy abbol erthelmeth vehessen. Annak vtanna az dolgotth megh erthwen az tanachyok Rendzerenth ertelmeketh meg mondgyak, azokatth az hely tartok ezekbe² vegyek es magokban megh hannyak vessek, és twlaydon chyak az eo magok kerdezkedesere es itiletekre vessek es hagy[j]ja. Es az mely sentenciat eok egyenleo akaratbol jobnak itilnek lenny, azt annak utanna eggyk az harom közwleok ky mongya twdny illyk Kendj Sandor. Hogy ha pedegh eok valamely dologban egymastol az eo ertelmekben kwlembwznenek, Annak az sententianak ky mondasath myndgyarast el halazzak, es esmeth mas ydeoben eleykbe vegyek, es mynd addigh hannyak vessek magokban, miglen megh egyenesedwen es egy ertelemben lewen, az dologh veghez megyen es el vegeztetyk.

Kwlcombeozwen pedegh az helytartok^{2a} eo magok kezoetth nemykoron velekedessekben es ertelmekben, ketteynek az eo egyaranth valo ertelmebeol az harmadyk ellent benne nem tartwan az dologh el vegezeodgyek, hanem ha kezeonsegeskeppen myndyayan kwleombeth ertenenek, awagy az dologh nagy es ketseges vegezetw volna, mely dolognak weghez vytele feleol mynket talalyanak megh.

Mynden nehez es nagy dolgok pedeglen, mellyek otth beleol vagy kywwl talalkoznanak legh eleozeoris mynekwnk iryak megh, hogy myes az mit arrol tanachykoznunk kel[j] ideyen megh latthassuk.

Mynden ez orzagnak rendeyth pedegh az az mynden meltosagbel[†] és rendbel[†] embereketh, vitezleo, zolgalo es polgari rendeth, valakyk az my tellyes byrtokunkban Erdelyben es azonkywl laknanak, az my

² Olvasandó: eszekbe azaz eszükbe.

^{2a} Jellegzetes fordítása a praeses szónak.

hely tartoyknak byrodalma ala vettettwen lenny haggywk.

Az tanachynak végezéssy mynek vtanna myndenek ky hyrdettwen leznek, az orzagnak zokassa zereint myndyarast veghez vytessenek, nemellyek azoktol az kyknek az vdwarnal byrodalmok es tyztek vagon, nemellyek pedegh az orzagnak egyeb byrodalmynak feyeyteol, kykteol zorgalmatossagotth es seren-sigeth az eo tyzteknek vysellesseben kewanúnk.

Az mely jozagok pedegh az feyedelem tarhazara szallananak, annak az el adassaban az orzagnak regy vaydaŋnak zabadsagatth engedgyuk, vgý hogy kychyn jozagoknak el adassaban, mellyek harmynczket haz jobbagyoknak zamatt tennek, az eo itileteknek melthosagath kowessek, hogy azokath olynak adgyak kyk az orzagnak es hazayoknak jol teoth es haznos tagay, batorsagosson es zabadon az feyedelemnek az eo newe alatt adgyanak.

Thowabba varakba valo tyztartok es kyk egyeb keozeonseges tyzteketth vyselnenek, azok feyenkenth es myndnyayan az tanachynak akaratyokbol fűgyenek, mely tanachynak hatalma legyen arra azokrol az my job azt vegezny, modoth es rendeth azoknak zabny, az eo tyztekre intený es ha tyztekben el nem jarnak, helyekbeolis megh valtoztattny es alkalmasbakath helyekbe zerzený. Az nagyob tyztartasokba pedegh mynth Varad, Karansebes es Vyvar,^{2b} my hyrunknelkul az tyztartok megh ne valtoztassanak, se mast helyyettek ne te-gyenek.

Az wdvarba hat zaz lowagnak, kyknek kewalykeppen josagos chyelekedetek és erdemek tekintetes le-zen, hozam³ zereint fyzetesek legyen. Aztis pedegh chyak azoknak, kik zűneos zűntelen az feyedelem vdwaraban zolgálnak, fizessek. Az teob otthon lakoknak pe-

^{2b} Ujvár, a mai Szamosújvár ezidőben igen divatos rövidített neve, közel Déshez: a várostól délre.

³ Értendő *hószám* azaz hónapszám szerint.

degh, az kýk zwksegesek lennenek, eztendeonkenth valo fwzetessek megh adassanak. Wárákba es egyeb ereossegekben chyak anný lowagnak es gyalognak zama tartassek, mely mynd az vdeonek es zwksegeknek állapattyanak illendeo lezen. Egyeb fele heaba valo keoltsegek mynndenek el tavoztassanak.

Az teob tanachyoknak pedegh az regý es zokotth fwzetessek eztendeonkent megh adassanak.

Mywelhogý pedegh az tarhazrol, es az penzreol kewalykeppen valo gondvyselesnek kel[l] lenny, nem kewesbe arrolis zorgalmatosok vagyunk, es azokaerth ez tyztnek gongyawysseleset, az mý hyviinknek az vytezleo Siger Janosnak, kynek hywsegeth zorgalmatosagath sok dolgokban immár megh kesertettuk.^{3a} attuk, ky ebben valo munkalkodasat es zorgalmatosagath kewalykeppen innét mwtattya megh hozzánk, hogý ha valamý tyztesseges moddal, es mesterseggel az orzagnak adayatth es haznath megh coreglyti es az menyre teolle lehetth nagyobra vyhety az orzagnak zokott jeowedelmeth és kwleomb kwleomb fele adaytth fel zedý, tartya es oda alhowa az zwksegh kewannya az tanachynak akarattyabol keothy: jambor es gyors ezes szolgakath, kynek segetsegewel ellyen maganak keressen es valazzon, es gyakorlatossaggal co maga mynd az varakath, mynd so kamarakath, es egyeb hasonlatos helyeketh, kikbeol az keozconseges haznot gywtettek rendelth vdeokban megh yarya es megh latogassa, zamott vegyen, es ha valaký az tyztartok es gondvyseleok keozul hywen es igazan az co tyztekke el nem jarnanak, eoketh az hely tartoknak az eo teccese zerent megh valtoztassa, es mynndeneketh job[b] allapatiba hozhasson. Mykor vdvárnal lezen, mynden jeowedelmeknek modgyatth az helytartoknak megh mondgya es azoktol mynden dolgokrol ertelmeth, tanuságotth vegyen.

Mywel hogy pedegh mynekunk nem kewes zorgalmatosagunk vagyon, Az my zerelmes attyankfia-

^{3a} Vagyis: megtapasztaltuk.

nak egessegere, eletere es igazan valo tanytatasara, melthosagara es vdwaranak ekessegere, akarjuk hogy az kyk az eo fel tartassanak newelesenek gongya vyseleoyn leznen, fellyeb valo dolgok ne legyen mynt hogy az eo zemelyere myndenkoron nezzenek, erkeolchyeben igazgassak, es az inassokath es iffiakat kykkel gyakorlatossaggal valo lete es elete egygywth vagyon, eoneky engedgyenek, es szolgalttyahoz zokyanak. Es myndezekek myerthogy az hop mesterre nezný lattatnak, Eoneky az tobbý keozcotth elseo tyzty ez lezen, hogy rendelth orakban, az feyedelemhez es udwarhoz menyen, az feyedelmet az tanusagra^{3b} awagy az zentsegnek hallasara, es vadazny vygye, onnath esmeth megh hozza, es az vdwarban zorgalmatosson megh lasson myndeneket. Az vdvar nepenek erkeolchyeeth eleteth mertekleny, igazgattny es tellyesseggel arra gondott vyseslný hogy az vdwar zorgos es tekentetes legyen, valamý haborusagok az vdwarba ne tamadgyanak, senky az tyztessegnek es tyztynek hatarath altal ne hagyja,⁴ hogý myndnyayan mynden napon byzonyos es vegezeth vdeokban az vdwarba gywlyenek, az mytth nekyk paranchiolnak megh tarchyak és megh chyeledgyek. Az feyedelmeth vagy lelký dologban vagý pedegh egyeb okokerth mykor valamý keozeonséges helyre megyen, el keseryek es el vygyek. Es akynek arra valo tyzty lezen, hogý az feyedelem aztalat megh vesse es ekesyehye, etketh el fogya.^{4a} azoknak eleozeor tyztasagok, rwhazattyok, hywsegek es zorgalmatossagok megh tessék; azonkeppen azokis, kyk agyas hazanak es agyanak gondgyavyseleoyn leznen azonth chyeledgyek. Hogyha valamely keowettnek awagy kwlseo embereknek az hely tartoknak akarattyabol az feyedelemhez valo menesere es keozeontesre zabadsagh adatatýk, azon vdvuarnak hop mestere megh tanittatwan az hely tartoktol, megh lassza es azt chyeledgye, hogy

^{3b} Azaz: tanulásra kísérje aznapi tanítómesteréhez.

⁴ Olvasandó: hágya.

^{4a} Értendő: étét elfogja.

myndenek akkoron ekesseggel es meltosaggal legyenek es azon jeowcuenyeknek es vendegeknek kynek kynek az eo allapattya zerenth zallasth es egyeb ahöz való zwksegeket adasson, es alkolmatos emberekre byzza azoknak gongya vyselesseth. Mynden dolgokban pedegh es tyztnek rendynek megh chyeleked(et)yben az hely tartoknak az eo igazgatasokból es meltosagokból igyekezek veghez vyny.

Reowydeden, mywellhogý mynden dolgoknak summaryath gongyath ez három helytartoknak hattwk,⁵ semmytt azoknak semmy nemeo dologban hyreknelkwl tanáchyoknelkul lenny es chyelekettetný nem akarunk. Mely dologh hogy myndeneknek filekhallasara es ertesere legyen, Tynektek Nagyságossoknak, vytezteoknak, Nemeseknek, gyorsaságossoknak, ezesseknek es Teken-teteseeknek, Tanáchyoknak, vdwarhadnagynak, Ispanoknak, varaknak, Lowagoknak es gyalogoknak capitáninak, viceispanoknak, vicecapitanoknak, tellyes keozeonseges Nemességnek, kyrály byraknak, feoembereknek es lofeyeknek, mynden zekely zekekben, polgarmestereknek, kyrály byraknak, zekbyraknak, eskuth polgaroknak mynden varosokban es zazsagnak zekhelyen es myndeneknek akar mynemu allapattban meltosagban lewco embereknek Erdely orzagnak es Magyar orzagnak rezeyben, kyk az my birtokunk alatt laknak és vadnak jelen valoknak es jeowendeoknak ez jelen való lewelunkben haggyuk es paranchollyuk, hogy ezt az my rendeleswnket az ty haznotokra my teollunk, az my attyankfianak es ty feyedelmeteknek meg irth ideyeiglen, es az megh irth mod es okok szerenth megh ereositeteth mynden rendyben cýkkel(i)ben megh zekhetetlenul megh tarchyatok. Az megh mondott hely tartoknak meltosagath vgymynth az my es az ty feyedelmeteknek tulaydon meltosagatt tyztelyetek es feli(e)tek, azoknak paranchyolattyokath fogadgyatok es megh tarchyatok, es semmyth az ty hywsegtekteol es tyztetekteol idegenth

⁵ Azaz: hadtuk = hagytuk.

chyelekedny ne meryetek. Az my akaratunknak pedegh nagyobb byzonysagara, ez lewelnek alaya az my kezünk irassat irtuk, kyre az my tytkos pechyetunketh, melylyel az erdely dologban elunk, rea nyomattny hattwk. Keolth az my kyraly varunkban Nepolomican Beottmas hawanak hatodik napyan 1583. Az my országunknak pedegh nyolczadyk esztendeyeben.

Stephanus Rex Ipt

Mart. de Berzeuice
Cancell. pp

Megjegyzés. A nevezetes államirat történetéhez tartozik annak megemlézése is, hogy latin példányának szöveggözlése Szamosközytől nem a legpontosabb. Az a benyomásom, hogy valami olyan másolati példányát használta nagy latin műve írásakor, amelyből némely megszorító rendelkezés szándékosan volt kihúzva. Így a 217. lap 11-ik sorában, ahol a mondat e szavakkal végződik: praesides ipsi definiant et edant, kimaradt ez a rendelkezés: *hoc scilicet modo per expressum declarato*. Odább (a 218. lapon, alúlról számított 8-ik sorban) ahol arról van szó, hogy a prézesek a meg nem felelő várnagyokat el is bocsáthatják, ki van hagyva ez a fontos végzés: *demum si ei satis non fecerint, loco etiam movere*. Végül az irat záradékát Szamosközy (nyilván helykímélésből) tudatosan elhagyta s ezért azt az alábbiakban közöljük: Quae res, ut ad omnium aures, notitiamque perveniat, vobis Magnificis, Egregiis, Nobilibus, Agilibus, Prudentibus et Circumspectis Consiliariis. Aulae Praefectis, Comitibus, vice Capitaneis, Universitati nobilium, Judicibus Regiis, Primoribus et Primipilis omnium Sedium Siculicalium. Magistris civium, Regiis et sedium Judicibus, iuratisque civibus omnium Civitatum, Sediumque Saxonicalium, ac omnibus denique cuiuscunque status, conditionis, dignitatis et praeeminentiae hominibus in Regno Transsilvaniae et partibus Hungariae, ditioni scilicet nostrae subiectis existentibus et commorantibus, praesentibus et futuris, harum serie committimus et mandamus, ut hanc ordinationem nostram, ad vestram utilitatem a nobis ad tempus usque maturioris aetatis praefati nepotis nostri et Principis vestri factam, et praescriptis modis ac rationibus stabilitam, in omnibus eius partibus et articulis inviolabiliter observare, praedictorum praesidium auctoritatem

tanquam nostram, Principisque ipsius propriam revereri, iussa illorum capessere et exequi debeat, nihilque a fide et officio vestro alienum committere unquam audeatis. Ad maiorem autem huiusce voluntatis nostrae testimonium literis hisee manu nostra subscripsimus, ac sigillum nostrum secretum, quo in rebus Transsilvanicis utimur apprimi iussimus. Datum etc.

15.

Niepolomice, 1585 március 14.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, hogy a görög kereskedők ezentúl Karánsebesen kívül, csupán Szeben és Brassó külvárosaiban folytathassanak kereskedést; ha pedig arannyal és ezüsttel is üzérkednek, azt tőlük foglalják le a kincstár javára.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1218. A szöveg alatt nagy állampecséttel megerősítve. Pesthy Frigyes másolatából, a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága kéziratgyűjteményében. Kivonata a szebeni Archiv 1848-i III. köt. 271. l.

Stephanus Rex etc. Fidelibus nobis sincere dilectis, Magnificis Praesidibus regni nostri Transylvaniae. Salutem et gratiam nostram Regiam. Conquesti sunt Maiestati nostrae in persona et nominibus universorum fidelium nostrorum Saxonum Transylvaniensium legati ipsorum: Quod, etsi publicis comitiorum Transylvaniensium decretis sancitum sit, ne omnino ullus Graecorum institorum et mercatorum in Transylvaniam, ultra civitatem Karansebes et suburbia Cibiniensis et Coronensis civitatumstrarum transire, mercesque suas devehere et vendere audeat,¹ tamen in contrarium istius constitutionis publicae, eosdem Graecos mercatores nunc in omnes Transylvaniae partes, civitates, oppida et villas divagari, fora, mercatas et nundinas, ubivis locorum frequentare, mercesque suas libere, nullo acratio fisci persoluto censu venundare, aurum quoque et argentum, tam rude, quam² elaboratum ex ipsa Transylvania copio-

¹ Erdekes és különös, hogy ennek a tilalomnak az országgyűlési végzéseken (Izabella királynőig felmenőleg) semmi nyoma nincsen.

² Pesthy másolatában *rude quam* helyett hibásan *undequam*.

se evchere; quae res non modo mercatoribus nostris, sed et toti regno nostro damnosa admodum esset. Supplicaruntque nobis humillime, ut eiusmodi inusitatas et praediciales Graecorum circumforaneas divagationes et negotiationes in posterum non admitteremus. Cum itaque haec res tam privatam, quam publicam concernat utilitatem, ideo eorum supplicatione clementer exaudita et admissa, Synceritatibus vestris mandandum et commitendum duximus, prout serie praesentium mandamus et volumus, ut in posterum Graecos institores et mercatores ultra praefata loca Karansebes et duarum civitatum Coronensis et Cibiniensis suburbia cum mercibus suis in regnum nostrum Transylvaniae intrare, mercesque suas distrahere nulla ratione permittant, sed praelibatarum civitatum Karansebes, Cibiniensis et Coronensis mercatoribus vendere iubeant; ita tamen, ut dictarum civitatum mercatores a Graecis mercatoribus coemptas merces convenienti et iusto pretio subditis nostris rursus vendant. Auri quoque et argenti exportandi licentiam illis interdican, ne forte Respublica eius penuria aliquando laborare necesse habeat. Hanc autem voluntatem nostram in locis praecipuis Synceritates vestrae publicari et seria animadversione ad effectum deduci curabunt. In transgressores confiscationis mercium, auri et argenti poena constituta et irremissibiliter irroganda. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in arce nostra Regia Napolomicensi, decima quarta die mensis Martii. Anno domini Millesimo Quingentesimo Octogesimo tertio. Regni vero nostri octavo.

Ellenjegyezte: Mart. de Berzeuice Cancell.

16.

Niepolomice, 1585 március 29.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Jóváhagyja intézkedéseit. Unokahuga (Báthory Grizeldisz) kelengyéje kiegészítése iránti javaslatait. A menyasszonyt Lengyelországba kísérők jegyzékéből so-

kak nevét törölte, takarékosági szempontból is. Bede Mátyás adományának ügye. Bécsben a Szatmár átengedése fejében kívánt jószágok ügyében meginduló tárgyalásokra megbízottját fogja felküldeni.

Az esztergomi Báthory-protokollum 27—28. l.

Exemplum literarum Sacrae Maiestatis Regiae ad Praesides datarum.

Magnificis regni nostri Transylvaniae Praesidibus etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

Stephanus Rex Poloniae etc. Magnifici, fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam.

Jól cselekedette kegielmetek hogy Pater Possevinust tisztelleggel fogatta, és az Seminarium dolgait is exequalta,¹ az temetése napjait is hogy tovább halasztotta jávaljuk. Irja kegielmetek hogy hugunknak kezeletibe győcongő nelkeől zeőkelkednetek és hogy itt Craccoba zerezhethetnek. Mő kereftetteonk és az postait is azerth keflelteők. De mostanlaggal itti is felette igen zők, az kitt talalni is apro győcongő wifelth, ala walo és igen draga, és mindenesteől fogwai is aligh talaltak tizen kett lototh.^{1a} De ha felettebb olly zőkfege, kit nem weleönk, hogy mostanlaggal annelkeől el nem lehetne, hizzéők hogy ott walo azzonőknali is talaltathat kegielmetek mőben walokat, kith pinzen teőlleők megh zerezheth kegielmetek. Az mő az niakba weteoth nező, kezeleott és partakath, azt mőkör yéőnek ide elkezhethetteők. Az mő az Do6^{1b} dolgath neező megh yrtuk Zabo Miklósnak,

¹ Possevino Antal jezsuita, akit István király küldött Erdélybe, a kolozsvári kollégium megszervezésére. Erdélyi útját 1585 március 6-án Gyulafehérvárt, meg március 18-án Kolozsvárt kelt levelében írta le érdekesen; kiadtam mindkettőt a *Fontes Rerum Transylvanicarum* I. köt. 255—279. l. Erdélyről írt nagy olasz művét ugyanott, a III. kötet gyanánt, egykorú képekkel díszített kiadásban.

^{1a} Magyarul *lat*, régi súlymérték, a fontnak ¹/₃₂-ed része.

^{1b} Értendő *dos* = a hozomány készpénz-része.

hogý az mý penz nalla wagjon in deposito, azt kegielmetek requiritioiara ký aggia. De az menibé leheth kimmillie kegielmetek azth az mý keweó twlaidon ýozagabol gywłth, holoth egieb lincł semmý. Hogy Bebekne² Bochkaýne,³ es Banffý Györgýne⁴ azzoniom el akariak kiferńý eó kegielmektől ýo newen wezzeók, aggia Itten, hogý egeřlegbe ýwthaffanak ýde. Az wdwarý zolgaknak eó egieb rendbelieknek regeťromath megh lattuk, abban fokath latunk, kikre heaba walo keólchig megien, kiknelkeól zabadon ellehetnenk, merth az kit ala f fel kellene keóldezny eległ wolna olliat hwzat tartaný, egý egý lora walo fizetefin, nem zówkfeğł wolna ket ket wagý harom lowon walokra keólcheget tenny. Az wdwaris fokkal dízesb welle mikor eótt wagý hatt lowon valo feó leginek wadnak beówebben benne, hogý nem effele kett wagý harom lowafok. De mořt illý reówid ideóbe abba itiletet tenný nehez, hanem gondolkodunk rolla eó az wtan az mý tecefeóńketh quamvis absenteó ertefeere aggywk kegielmeteknek.

Irya aźtió kegielmetek hogý Somborý Lazlonak egý zamadatlan zolgaýa holth wolna megh, kinek marhariat iure caduci Bede Mathiafnak itt litibe conferaltuk wolna, keónýeóreógtek azon hogý ebből az Somborý Lazlo keónýeórgelinek nagiob helt adnank hogý nem minth az Bede Mathiaó expofitioianak. Meg gondolhattia azt kegielmetek hogý az mith ecczer ualakinek conferalunk. nehez rewocalny; ha Somborý Lazlo itt litibe akkor chiak egý zowal talalth wolna megh ebbeolío fokkal inkab(b) kedwezteonk wolna neký, hogy nem az mafíknak; mindazaltal talallion modoth kegielmetek kiwel Bede Matiařt, a wagý Somborý Laszlot, hogý az mý adomaniunkió megh maraggyon eó Somborý Lazlonakis eległ legien contentallia.

² Bebek Györgyné — Patócsy Zsófia, ki nemsokára még ez éven, (szeptember 1-én) meghalt; Nagy Iván id. m. I. köt. 262. l.

³ Az öreg Boeskey Györgyné, Sulyok Krisztina; ugyanott, a II. köt. 150. l.

⁴ Özvegy Perneszy Anna.

Tovabba az mÿ keówetunk az Cuiaviay pispek⁵ Bechböl ez napokba ýwot(t) megh ýlly walazzal, hogÿ Chazar ad medium menlis Maÿ feo comnyll'ari-ulith bochattia ala, kik hafonlo ýozagot in recompensam intezzenek Zathmarert, mÿes akkorra feó embereónketh bocfiassluk. Azerth az ýdeóre mÿeó embereónketh bochiattÿuk. Tarcha megh Ilten kegielmeteket. Datum in arce nostra Regia Napolomice, uigelimona nona die mensis Martii, Anno Domini Millefimo, Quingentesimo, Octogesimo tertio. Regni vero nostri octavo.

Stephanus Rex ípt

17.

Niepolomice, 1585 március 30.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, járjanak el Bölöni Péter és három társa dolgában, jutalmul vitéz szolgálatukért, miután azt jelentették, hogy földesuruk, Apor István elvette szabadságlevelüket, melyet nekik adott volt.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Sajátkezű négy sornyi utóirattal. Ötvös 28. sz. a. Beke 1155. reg.

Stephanus Rex etc. Bölöni Péter,¹ Sólyom Pál, Sidó Gáspár és Bölöni Máté, polyániak, kik az el múlt esztendőkbeli hadainkban nekünk jámborul szolgáltak, jelentik: hogy mi az ő jámbor szolgálatjokat meg tekintvén, oly annuentiát adtunk volt nekik, hogy az földes urok, Apor István és András jobbagyságából szabadosok lenének személyekben, örökségeket el hagyván és az Veres Drabantokkal együtt az országnak szolgálnának; mindazáltal az földesurak az mi tőlünk nekik adott levelet el vették tőlök és szabadságban nem tartanak. Ki felől az mi atyánkfiátis az erdélyi vajdát meg találták volt az supplicansok, parancsoltis volt Perneszi István-

⁵ A jeles Karnowski Szaniszló, a király lelkes híve és támogatója elejétől kezdve.

¹ Ez gyalogosként már az 1578 január 31-i zsoldjegyzékben előfordul, de szolgált 1580-ban is; az udvari számadások id. köt. 58 és 103. l.

nak, hogy meg oltalmazza őket, de meg igen szidogatta. Hadjuk azért Kegyelmeteknek, hogy az dolgot meg értvén, ha ugy vagyon, az mint nekünk mondják, tehát az földesurokkal adassa meg leveleket, és találjon módot benne, hogy az mi szolgálatunkon maradhassanak meg személyekben. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Nepolomicensi, 30. Martii. Anno Domini 1583 etc.

Stephanus Rex fpt

Ugy értjük, hogy Sido Gaspar² meg holt, és egy fia, Sido Ferencz, maradott. Azért ha elegendő lesz az szolgálatra, tehát tartsa meg Kegyelmetek a drabantságban.

18.

Niepolomice, 1585 március 31.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Perneszi István kapitány bizonyos foglalásairól kér felvilágosítást.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Beke 1156. regesztája. A levél felső harmadrésze tentával átöntve olvashatatlaná van téve.

[Stephanus Rex etc.] ... [Panazolkodik nekeonk ... hulgwnc volth [ot]h eo neki, Pernez[y István az] mý várhegi kapitanunk sem az mi lewelewnketh [nem be]chywlwin, sem penigh az mi Attýankfia az Erdély [w]aida paranchiolattjával nem ghondolwan, bekefegeffen nem hadna bírni. Haggiwk azerth kegielmeteknek, hagi megh erthwin az dolgoth informallyon min-keth feleolle haladeknekeol mi legien annak az oka hagi [eoket]h az mi adomaniunkban haborgattya. Tharchia megh Isten kegyielmeteket. Datum in arce nostra Regia Nepolomicensi, vltima dje m[en]lió Martý, anno Domini millefimo, Quingentefimo. [octo]gefimo Tercio. Regni vero nostri Octavo.

Stephanus Rex fpt

² Tizedesként szerepel az 1578 január 31-i zsoldosztáskor (havi 4 frt fizetéssel) Rácz Bálint kapitány gyalogsági századában. (István király udvari számadáskönyve 59. l.)

19.

Niepolomice, 1585 április 1.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Panaszos írást kapván Brassó város tanácsától Illyefalva előljáróságával fennálló engedélyük meg nem tartása miatt, rendeli, hogy abban a brassaiaknak igazságot szolgáltatassanak, miután a kérdéses engedélyt már Kristóf s utána Zsigmond is jóvá hagyta.

Gyulafehérvári kápt. levéltár. Budapest. Cista appendicis 4. csomagja 298. száma.

Stephanus Rex etc. Magnifici etc. Salutem et gratiam nostram Regiam. Perlatum est ad nos nomine fidelium nostrorum Iudicis iuratorumque civium et totius civitatis nostrae Coronensis, non sine querela possessionem nostram Siculicalem Illiefalwa,¹ in vicinia ipsorum Coronensium trans fluvium Alutam sitam, nundinarum annuarum et fori hebdomadalis indultum, ab Illmo Principe, fratre nostro defuncto, importunis precibus impetrasse, in grave eiusdem civitatis emporii, ac etiam vigelimae nostrae praeiudicium. Et si uero postea praefata civitas Coronensis praedicto fratri nostro evidentibus argumentis demonstrasset eo indulto ipsis valde praeiudicari, obidque eundem defunctum principem, itidem etiam Ill^{mum} Principem dominum Sigismundum, nepotem nostrum carissimum, aliis suis literis patentibus prius indultum Illiefaluiensem cassasse addita inhibitione; tamen praelibatos² Illiefaluienses, neglecta fratris et nepotis nostri inhibitione, a nobis clam confirmationem obtinuisse, et vigore illius in proposito suo perseverare. Quare supplicatum est nobis pro parte praetactae civitatis nostrae Coronensis, ut ipsis clementer hac in re providere dignaremur. Quorum supplicatione exaudita Fid(elitibus) Vestris mandamus, ut si commemorati Coronenses ea de causa

¹ Tévesen írva: 'Illiesfalwa.

² Az eredetileg hibásan írt praelibatos szót a király javítá ki a rendelet átolvasása és aláírása alkalmával.

Fid: Vestras requisiverint, in ea id statuunt, quod iuri et equitati contentaneum fuerit, salvis ipsorum iuribus, nec secus facturae. Datum in arce nostra Regia Nepolomicensi prima die mensis Aprilis anno Domini millesimo Quingentesimo octogesimo Tertio. Regni vero nostri Octavo.

Stephanus Rex Ipt

Hátlapján, az irat felső szélén: Braſso Iľiefalui dolog.

20.

Kraków, 1585 április 4.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, hogy a szászvárosi elhalt Lajos ariánus pap jövedelmét ezentúl újból a plébániának adassák.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Budapest. Kiadva Amlacher: Urkundenbuch der Stadt Broos 177-8. l. — Beke reg. 894. sz.

Stephanus Rex etc. Magnifice fideles nobis sincere dilecti, salutem et gratiam nostram regiam. Talaltak meg minket keonyeorgesekkel az Szaszvarosiak,¹ hogy az minemu Oltar mesterseghez valo jeovedelmet az meg holt Janos Kiraly^{1a} az ő plebanussoknak rendelt volna, egy Lajos Pap nevű,² ki Arianus hiten leven, bizonyos ideokteol fogva birta azt, es holta utan az mi meg holt Attyankfia ez fellyul meg neuzet(h) jeovedelmet ugyan az ott valo Praedikatoroknakis meg engedte volt az eleobbi es regi mod szerint, ugy hogy annak az Lajos Papnak halala utan ismegh az Plebanushoz applicaltassék, melly Lajos Pap miuel meg holt, es mostansaggal volnanak nemelleyek az Varosbeliekben, kik azt az jeovedelmet ismiglen Arianus Praedicatornak tartasara akarnak convertalni: Hadgyuk azert Kegyelmeteknek, hogy azt semmiképen ne szenuedgye, hogy ez utan Arianus Pap

¹ Beke regesztájában (az Erdélyi káptalan levéltára 894. sz. a.) tévesen szászsebesinek írva.

^{1a} Értendő II. János választott király, azaz János Zsigmond fejedelem.

² Helyesen így értendő: egy Lajos nevű pap.

legyen keozteok; hanem az jeovedelem az ott valo Plebanulsaghoz applicaltassék. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Cracoviensi, 4. die mensis Aprilis, anno domini 1583; etc.

21.

Kraków, 1585 április 11.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Vásárlásai húga, Báthory Grizeldisz nászruhái kellő feldíszítése végett. Mivel őt a király Zamoyski János kancellárnak szánta feleségül, inti a Tanács tagjait, hogy beindítását úgy intézzék, hogy pünkösdre itt lehessen kíséretével. A Nagybánya-szatmári jószágok elcserélése ügyében megindított tárgyalások folytatása május közepén Kassán lesz. Arra maga részéről Berzeviczy Mártont küldi be, hogy a Possevino Antal páter ez irányban végzett megfigyelései alapján igyekezzék ott a császári biztosokkal tárgyalni.

Az esztergomi Báthory-protokollum 28—29. l. Kiadva (hibás budai másolatáról) az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 183—4. l.

Exemplum literarum Maiestatis Regiae ad Praesides datarum.

Magnificis regni nostri Transsylvaniae Praesidibus etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

Kewzenethem e6 magam aianlala wthan. Az mikeppen az elewth megh ýrtam, ýtt gyeöngýnek zereth nem teheteók, az mý kewefeth letek wala azý6 regý e6 apro e6 felette draga. Az mý illetý az kezre waloth, nyakba wetewth, e6 olaz partara walo keöweketh nuztoth, abból lemmý fogiatkoza6 nem lezen, ýth kezen wagyon. Az gyeöngý mýre walo zokniarae, wagý mire nem ýrtatok wolth megh. En azth itelem hogý zokniara nem zwkfegh, merth ez mostaný ýdewbe wgian nem zoka6. Iryatok megh azerth mýre kewantatik az gyewngý, hogý erthesswk megh mený e6 michoda felegyewngý kellien awagy zwkfegh, awagy nem zwkfegh legyen.

Az hwgom be inditafanak napiat kegielmetek wgÿ, intez[3]e, hogÿ pwnkeft¹ elewth wagÿ wtanna harom wagÿ negÿ nappal ÿwfflon ÿde. En mihelt Lengÿel orzagba ÿwth, minden keölchegenek gongÿat wilelem, e6 az halo helieketh ma6 emberemtwl ÿrwa kewldem. Annaki6 kegielmetek regeltomath elewb el kwlgÿe, kik lezneke wele mind azzoniok f mind egieb few e6 kew3 emberek, e6 az azzonÿoknak few nepeknek meliknek menÿ lowa e6 zolgaÿa lezen, e6 melÿ napra ÿwt az Lengÿel hatarba, hogy az zalafokon twgÿyanak az zerenth eleffel kezwnÿ.

Az portaról, ha mÿ bÿzont erthet kegielmetek e6 fewkeppen ha Chiazar zemelie zerenth¹ Perliara indulna aggyá tuttomra kegielmetek. En Podladozkit,^{1a} az wice lowaz mefterth bochatom az portara lowak wennÿ, e6 megh hattam hogÿ ha Zÿaw6 Paffa few wezer tahát Markhazÿ feleól serio tractallion wele, e6 en twlem tÿz ezer tallert igerien.²

Az Chiazarnak walo keoweteonk olÿ walazzal ÿowe megh^{2a} hogÿ maiufnak kozepire Kassara commiffariufokath kewld, enÿ6 kewlgiek, e6 azok az equiualemfeth megh mutattiak, melÿ napra ÿnnet Berzeuiceÿ Martonth bochiatom, de melto wolna ha walakit malti6 adiungalhatnank. Irÿa megh kegielmetek kit itelnetek az fe6 nepek keözewl alkolmatofnak, a wagÿ ha tceczike hogÿ maft lengÿelth bochiatanek.

Pater Poslevinus megh erthwen hogÿ az Pofonÿ gywle6 hwfwet³ wtan haladoth, ÿde terth wala hoz-

¹ Pünkösöd ez évben május 19-re esett. ^{1a} Ioannes.

² Márkházi Pál, Báthory István portai ellenlábas, aki őt (és általa Báthory Zsigmondot) kétszeres adó ígéretével akarta erdélyi fejedelemségétől megfosztani; de bár török hitre tért, tervét mégsem bírta megvalósítani.

^{2a} A királynak a császári udvarba küldött követe Rozdrazewski Jeromos wladislaviai püspök volt. Ez megbízatását befejezve, március elején indult vissza Bécsből, ahol Rudolf császárral tárgyalt a fontos ügyben. (Rudolf császár Bécsben 1583 febr. 28-i levele szerint; Báthory István levelezése II. köt. 217. l.)

³ Húsvét ez évben március 31-re esett.

[z]am, igen contentusnak latom mind az ott walo fewld feleöl, ky talam nem arth yecowendeöbe az ott walo al[l]apathnak. En welem zolwan my lehetne az equiuallen⁶, myerthogy eö ott volth, e6 lata Zathmarth, e6 deprehendalta ex litu locorum michoda wagyon Chazarnak oda az fewldre, azt ityly hogý egieb ninch Munkachnal e6 Nagybanianal. Munkach mierthogý Magochýnal nagý summaba e6 býzonio6 ideigh wagyon nagýob difficultast mutath,⁴ Nagybaniaath remele ew hogý yde adna: de en nem welem az baniakerth. Azerth en lattwan ez difficultafokath, hogý wgyan ninch mytt adny, biztam ezth Pater Poslevinulra, hogý ha lattia mogyath indecia^{4a} zergewdesben hogý Zathmart adna megh epen, e6 az falwk[k]al kiketh az erdewdý³ yozagbol oda býrnak. e6 en mind az Zatmarý warnak f mind az yozagnak iusta estimationiath megh fyzetnem. Inneth azert Pater Poslevinus egyenessen Chiazarhoz mene, hogý opportunitate captata, mierthogý Papa ewtet bochiatta wolth ezen dologh wegeth Chiazarhoz. ez dolgot promouealna, meli dologra nagý motivum az hogý Papat fogtwk mind kett felewl arbiternek, e6 ew ex libera submissione Caesaris, qui agnouit iam iu6 nostrum, et equiualentia promifit, megh ielentete Chiazarnak hogý componalion, merth egiebet nem decernalhat hanem az my az Isteni e6 termezetnek terwenie: Suum cuique reddatur. Immar my legien az wege tempu6 docebit, kire en nem vagýok ollý auidus hogy ne latum vnguem discedam a bono publico amicorum et reipublicae etc. Tarchia megh Isten Kegielmeteket. Cracoban kewlth 11 Aprilio6, hwfwet wtan hetfón, Anno 1585.

Stephanus Rex ipt

Megjegyzés. Ez érdekes levél legfontosabb politikai tárgya az, amely Márkházi Pál nagyratörő üzelmeivel

⁴ Mágóchy Gáspár Máramarosmegyei főispán. Báthory István régi meghitt barátja.

^{4a} Olvasandó: indétsa = indítsa.

⁵ Erdőd vára ekkor még teljes épségben meg volt. (Szatmár vára mellett.)

kapcsolatos. Hogy azok mennyire nyugtalanították, sőt aggasztották István királyt, mutatja az elnémításukra a portának felajánlott összeg rendkívüli nagysága. Továbbá az, hogy az általa *hitvánnak* mondott embert a Színán pasa bukásával helyére jutott Ziavus nagyvezér még 1582 december 7-én elfogatta s a Héttoronyba záratta,¹ amiről Báthory István lehetetlen, hogy ne tudott volna négy hónappal utána írt levelében, melyben azt az óriási pénzt felajánlotta.²

¹ Báró Preyner Frigyes konstantinápolyi császári német követ 1582 december 12-i jelentéséből; Hurmuzaki: Documente tom. XII p. 661.

² A Márkházi üzelmeiről szóló hazai adalékokat idéztem *Báthory István levelezése* II. kötetének három különböző helyén.

22.

Gyulafehérvár, 1585 április 20.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

Válasz. Beküldött levelét a lefolyt országgyűlésen a rendek egy része nagy ellenszennel fogadta, mert az a kívánságuk, hogy az ország kormányzását egy emberre bízza, ne háromra, miként rendelte. A hármastanács csak kétnapi rábeszéléssel bírta az ellenzékkel a király intézkedését elfogadtatni, ámbár eskütételt kívántak a tanács tagjaitól. Ezt ők azonban megtagadták, illetve várják felőle a király rendelkezését. Az udvari emberek: Csáky Dénes és Bocskay István fizetésének ügye. Báthory Grizeldisz kelengyéjének hiányai. Portai hírek. A Szatmár és Németi elcserélése tárgyában meginduló kassai tárgyalásokra ajánlott biztosok kinevezése. A tárházat majdnem üresen vették át s így javaslatát kéri a jövedelem szaporítása dolgában. Küldik az elhunyt fejedelemasszonyról maradt ékszerek jegyzékét, valamint a leveleket. Rendeletére átadták Becz Imrének a csiki királybírósgót, de kérdik, hogy kiterjed-e az a csiki hámorra is avagy nem?

Az esztergomi Báthory-protokollum 20—27. l. Budai másolatáról kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 185—193. l.

Exemplum literarum a Praesidibus ad Regem per
Georgium Baló scriptarum.

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis clementissime. Post fidelium servitiorum nostrorum in gratiam Maiestatis Vestrae Sacrae humillimam commendationem.

Az ith walo dolgainkról e6 allapathonkról fellegednek ezth yrhatyók, hogý ez el multh gyéőlelben, ký a minth fellegednek megh ýrtok wolth, wyraghwafar-
napon celebraltatek,¹ Sibrik Gyéörgý² mingýaraft az Temete6 wthan,³ az the felleged leweleth az orzaghnak a tanach ielen letheebe megh ada, kitt mikor wgýan ottan publice megh olwaftanak wolna, lathwan azt, hogý nem mindniaian erthettek wolna megh, ýdeóth weónek benne, hogý megh magýaraztatwan a leweleth, e6 iobban megh ertwen az felleged akarattiath, twdnanak mith rea felelný. Oth mýngýaraft primo illo aspectu, megh tapasztalok benne ez dologhoz walo nagý kedwetlenfegeketh. Az wtan estenek azonnal nagý gondolkodafokban, e6 kólemb kólemb fele raciokkal annýra wýttenek, hogý maíod nap ki fakaztaak mýnden mergeketh. Az teób tanach wrakath, mý kýwolónk, be hýwan hozzaíok, arról az helról, ahol az tanach eózze gyólth wolth, egienló akarathól arra mentenek, e6 azt wegezteek, hogý addig a felleged rendeleleben lemmith be ne wegýenek, hanem elózzet fellegedhez keölgyenek, e6 fellegednek az orzagh kewanlagath megh ýelenthween, azt contendallýak, hogý felleged ebben az eó keózenfeghe6 tecczefekhez accommodallia ma-

¹ Ez április 5-ika; de mivel a gyúlési végzések a megnyitás virágvasárnapját március 24-nek jelzik, ez a kelet ó-naptár szerintinek tekintendő. A végzések szövegét lásd az Erdélyi országgyúlési Emlékek 5. köt. 177–182. l.

² Szarvaskendi Sibrik György kapitány, a király bizalmasa. Végigszolgált 1579 óta valamennyi oroszok elleni hadjáratában. (István király udvari számadáskönyve igen sok helyén említve.)

³ Báthory Kristóf temetése, antely az országgyúlés megnyitása előtt folyt le a gyulafehérvári jezsuiták templomában.

gath, kÿ ez wolna, hogÿ the felleged nem harmath erre a gondwifefre, hanem eggÿeth walakith a kÿth eok kezenfeghes akaratböl neweznenek praeficialna. Ezth mÿkor igÿ el wegeztek wolna hozzank keöldeenek, ÿelenthwen azth, hogÿ bÿzonio6 okokból tecczet wolna nekik, hogÿ mingÿaraft fellegedeth attiokfiaÿ által megh talaltatnank, e6 ÿnthwen benncónketh, hogÿ mÿe6 ezth acceptalnok, e6 a meddig felsegedtöl walazzok nem ÿonne, addigh mindenek lennenek in priori ftatu, e6 mÿe6 eöreflek lennenk az felleged instructioiatöl, holoth eóki6 addigh sem az e6 Nagÿfagha propositioihoz, sem semmÿ egyeb orzagh dolgahoz nem akarnanak zolnÿ, hanem mindent akkorra halasztananak, a mikor fellegedtöl walazzok ÿeöñne.

Erre mÿ zeep zowal yzeneenk nekik, e6 kerthök eöketh, hogÿ temere ne wethneek megh az felleged rendelefeeth, e6 ne uocalnak azth in dubium, kÿth the felleged egÿczer ÿo okokból weghez wÿtt wolna, az orzagh dolgaibanis, kÿk haladekoth nem zenwedneenek, effele akadaliokath ne wethneenek, gondolnank azti6 megh hogÿ ez re6 mali exempli wolna, e6 semmÿ ÿoth keozinkbe nem hozna, Annak felette, tekentenek megh az Zomzediagoti6 e6 az Töröketh, kiknek az mÿ egÿenetlenfegonkel, minden ellenonk walo dologra okoth e6 ocasioth adhatnaank, Illienkeppen izenenk nekik, de chak heaba, Merth wgÿan chak az walazth theweek, hogÿ ezth egÿzer el wegeztek, e6 nem tezneek semmikeppen egÿebeth benne.

Lathwan kemenfegeketh, az furornak l'paciumoth akaraank adnÿ, hogÿ ÿgÿ tempore et mora mollirentur animi, ac ad sanitatem reducentur. Elwen azerth az the felleged kóweteenek auctoritasawal masod napra halasztok az walaz tetelth, illÿ colorral, hogÿ az the felleged kóweteenek megh te6b zawa wolna welek. Ez alath mind az the felleged kówethe által e6 fe6 fe6 nepeketh, mindeniketh priuatim hazoknal, I mind mÿ magonk a' kiketh gondoltonk, hogÿ turbarum iftarum auctore6 essent, aggredialtonk, deterrealtok eöketh a proposito,

e6 eleikben tamagtwan, et turpitudinem rei et impossibilitatem; tudwan azth, hogÿ felleged az egÿzer el wegezeth dologtöl kyre fellegednek mind auctoritassa, f mind tehesege lett wolna, lemmÿ wthon nem recedalna, annÿth haznalthonk nemellyieknel mingÿaraft, hogy azonnal poenitere confilÿ et sententiam mutare inciperent, wgÿ annÿra, hogÿ mafod napra kellween e6 az Tanach el zakadwan az orzagtöl, mideön Sibrik az Tanach wraktöl, ordine et singillatim sententia6 exquireret, hogÿ ap(p)robalnaak minden rezeben az felleged rendelefeth e6 ahöz tartanak magokath, lenkÿ kezzolek kplemb ertelembe nem talaltatek, hanem mindniaian, diffimulatio in pr(i)u6 pudore et compressa invidia, azth wallanak, hogÿ az felleged wegezeele ellen eök nem teörekednenek, hanem mindenbe engednenek az felleged akarattianak. Az Tanach egienleó wala3 teteleth az orzaghi6 oda ala megh erthwen, mikeppen hogy az eleóth az gonoz indulatha kowethe wala eöketh, wgÿ ebbenio mingÿaraft kowethe e6 hozzaio hails, e6 igÿ az felleged rendeleefe lok wezekedeese e6 elmeeknek theorodeefe wthan heleen maradna. Ebben igÿ wegh lewen az wthan az teöb dolgoki6, meliekerth az gÿeölefnek kelleth wolna lennÿ, kewartkeppen az adonak fel wetesse, e6 az teörweny zolgaltatafaröl walo deliberatio Istennek kegielmessegebol weeghez wÿtetek, e6 egÿben akadaanak chak megh, hogÿ iuramentomath kywannak wala tölönk, kith wgian igen vrgealanak, e6 minden wthon azon walanak, hogÿ rea mennyönk, de mÿ ewel mentet tok magonkath, hogÿ annelkölí6 hÿtefek lewen thwdnok az mÿ tigteönketh, annak felette hogÿ the fellegedtölí6 erreol tanollagonk nem wolna, nemi6 akarnaank oliath magonknak ez wÿonnan walo hÿttel affumalnÿ, kith nem kellene, e6 a ky talam fellegedneki6 ellene lenne, hanem hogÿ the fellegednek ez dolgoth kezek lenneenk megh ÿrnÿ, e6 a mith felleged eleönkbe adna, abban ÿarnaank el. Ezen eöki6 megh allanak, e6 azth kywanak thölönk, hogÿ az mÿ az felleged akarathia erreol lenne, arröl ez yeöweö gÿeölefre eöketh bÿzonioffa ten-

nøk, kÿre mÿe6 rea felelween nekik, az gÿeolefnek wgÿ león weghe.

Immar the felleged kegielmes wronk laffa e6 gondolkodgyek rola, mÿth kellefseek ebben chelekednøk. Az hÿtnek meerth kellefseek wÿonnan theólønøk lennÿ, my lemmÿ ollÿ okaath nem lattÿwk, holoth effele k6zenfegel zolgalatra, az elothi6 ketelelek wolthonk, e6 moſti6 az mÿ tÿztonk zerenth mÿ chak abban yaronk el. Az mÿ a felleged kegielme6 tecczeſe lezen, azt the felleged mind minekønøk i mind az orzagnak aggia ertheſeere, hogÿ ebheni6 ne nÿwghatatlanzkodnaanak, hanem megh elegendween az mÿ eleobbenÿ keteleſſegønkel lennenek el effele hazontalan kewanlagh nelkeól, Mindazáltal mÿ mÿndeneket ſummit(t)alonk chak az the felleged beolch itileÿ ala.

Az mÿ az elló e6 a' feó dolgoth nezÿ, ky az mi alapatunkath e6 tÿztonketh illethÿ, arról kelletÿk talam fellegednek theob gondolkodafaanak lennÿ, holoth ez nÿlwan moſt megh laczoth, mellÿ igen nagy ellenek lett legÿen mindeneknek, ez a the felleged moſtanÿ rendeleſe, e6 moſti6 nagiob reze mind wraknak i mind feó nepeknek mellÿ igen malè contentufok legÿenek, wele, minth forgallak elmeicketh, howa nezzenek e6 mitol warÿanak, wgÿ annÿra, hogÿ feló, ha mÿ waltoza6 teórtennek, kitol Iſten az eó zenth fiaerth megh ol-talmazzon, walamÿ nagy haborw e6 wezedelem ne keöwetkezzek reank, e6 az feöldnek bekeſſe6e6 allapattia-ra belöle. The fellegednek ÿo lezen ÿdeien prouidealnÿ e6 eleith wennÿ, ne malum hoc latiu6 ſerpat et altius radice6 agat.

Ha the felleged minketh, akarathonk e6 keónieörgeſwnk ellen illien nagy gondos e6 gÿölölſeges tiztben weteth, the felleged kegielmefſegeböl laffa, e6 wyſellien gon-doſth rea, hogÿ ez ÿmmar ſem nekeonk gÿalazatwnkra, et in derogamen M(aiestatis) V(estrae) S(acrae,) ſem pedig kith mindeltigh cum tota poſteritate megh ſyratnaank, ad communem patriae perniciem, quae ſaepe ex contrarÿ6 hominum ſtudÿ6 oritur, ne eſſek. Jo lezen ta-

lam fellegednek az feó feó nepeth, wgÿ minth wrakath, fó nepeketh, eó zolga rendeketh priuatim lewelewed, eó a kik oda mennek, azokath zoowalió admonealnÿ, hogÿ határookban tarchak magokath, eó lemmÿth az keózenfegheó ÿo eó bekeffegh ellen ne moliallianak, se te, se towa ne nezzenek, hanem maragianak az the felleged rendeleseben, eó lemmÿ kózenfegheó ýotól eó zewklegtól megh ne wgnniak magokath, az kiknek pedigh kellene, wgÿan megh adna felleged erthenÿ, hogÿ ennek mind eleÿ í mind az wege chak the felleged kezebe leótt volna. Mÿ kegielmeó wrwnk a mennÿire az lsten hozza fegeth, azon lezÿnk, hogÿ a' fellegedi parancholattia zc-renth lemmiben az mÿ tizteonkben megh ne fogiatkozunk, ha az zo fogadaó, eó, az obedientia megh lezen, ki nelkeol, a minth yol twggÿa felleged irritus fit omnis labor. Ennek pedigh most az ÿdeie, hogÿ ne elfek amaz non putaram.

Chakÿ Dieneó⁴ wram ÿmmar hazahoz keóltezek, kÿnek az minemeó fÿzetest felleged hazahoz rendelth, azth kewania hogÿ felleged eótwen lora teólehe, eó zemeliereió Eoth Za3 forintoth adaffon, kyról megh talallia eó magaió fellegedeth keóniergefewel, mÿeó azonkeppen ÿrthonk fellegednek mellette, ÿmmar az the felleged kegielmeflegen aal, mytt chelekezik wele, helette Galfÿÿ wramath⁵ az felleged akarattiaból allathók az tiztbe. Az komornikfagra pedigh, a minth felleged hagÿa, Bochkay lftwanth rendeleok, kÿ iolleheth lok zo wthan, kiwel elegtelenfegeth ielenthÿ wala, engedelmeó león az felleged akarathianak, wagÿon hattra chak ez, hogÿ minemeó fÿzetesse ÿarÿon ith Wdwarnal, kiwel az eó rendi zerenth tiztelleggel elhelfen, felleged el wegezze, holoth mÿ felleged hÿre nelkeól nem chelekedheteenk benne, mÿwelhogÿ felleged azt paranchiolta egÿ leweleebe, hogÿ az minemeó fÿzetesse ottkin Waradon hazahoz ÿarth, azt ez wtan ittben adaffok megh nekÿ.^{5a} Az

⁴ Nővére révén, a király atyjafia.

⁵ Kocsárdi Gálffy János tanácsúr, udvari marsall.

^{5a} A király e levele sajnos nem maradt reánk.

pedigh ez wolth, harminez kett lora e6 hw3 gyalogra fýzettek neký, e6 harom 3az forintoth attak zemelyere. Immar ezt mýben haggia ez wthan felleged, megh ýarýone wgýan azon fýzetele hazahoz, e6 ez feleth ýtben walo lakalaara mith rendel felleged, az, az the felleged kegielme6 akarattian aal. The felleged ielenche megh akarattiath, hogý twggia mýhez tartaný magath, merth e6 mind az ott kyn walooth kewanna, hogý megh tartana felleged nala, f mind pedigh azth, hogý ittben walo zolgalattiara tiztelege6 fýzetest rendelne felleged neký.

Thowabba kegielme6 wronk, a mellý leweleth felleged ez napokban kewldeöth Balothol, abban azth ýrja felleged, hogý gýeöngyeth felleged az Iffýw azzonýonk zewkfe gere nem kwldheteth, de hogý megh yrnok fellegednek mýre kewantattnek, menný e6 michoda fele kellene. Azerth bizoný dologh, hogý erre nagy zewkfegek wala, mind az zokniakra. kiknek az preme keth (ha fe6 rwhak) most fewkepyen chak awal zoktak ekeliteny, mind pedigh' partakra, feóketeökre, Bere takra, zoknýa wyakra, e6 egieb feóre walo ekelelegekre, de ha ýmmar ott sem talaltanak, mý mafonnan illien hertelen zereeth nem tehottýok, hanem chak wgý kell' el kezeýtenéonk a minth leheth. Immar the felleged laffa, minth kellien ezeknek megh lenný. Mý egieb moggiath nem lattýok, hanem ha walamý kewe6 ýde6 leheth hozza, ottý6 ezeketh hamar megh chenaltattiak, ez felet te felleged. nyakbawethcokkal. figgeökkal kezre walokkal, e6 nyak zorýtokkal, annakfelette nwzth e6 hýw3 beórekkal, oth epýchie fel cw Nagýfagath. Az mi embereönk kith Bechbe keöldötteönk wolth egýerth maserth, most erkezech megh,^{5b} a mýth hattunk wolth neký, mindenth hozoth ký ýgen ýol efeth, merth igý ymmar a menýre az ýdeöne k reöwid woltha zenvedý yobban el wegezhetik az rwhakath. Az el indula6 feleöl pedigh az felleged parancholattia zereneth, azth wegezteök,

^{5b} Ez a németül is tudó Haller Gábor volt.

^{5c} Téves, mert május 2-ika csüörtörtöki napra esett.

hogý ez ýcöweo hetfeön, mellý fecunda Maý lezen^{5c} eo Nagýlagath ýnnen el indýchýwk, hogý arra az napra, kýth felleged praefigalth ýdeýekoran erkezhellek oda fellegedhez. Kik lezneq pedighe eo Nagýlagawal, mind wrak feo nepek, Azzonýok, eo egieb keferok, Im ez Regeftomban mind az wthnak el rendelesewel eözze oda keöltheok ýrwa fellegednek.

Az portarol ha mý hýronk wolna parancholia felleged, hogý megh ýrnok fellegednek, kýrol azth ýrhatýwk fellegednek, hogý ým most ýowe hozzank onnan az Chazartol, eo az Bassatpol Deruió Chawz,^{5d} a minemeo leweleketh hozoth, azoknak maffath ým oda keölthok fellegednek, zowalió wgýan chak in eandem formam zolla, aýanlwán az Bassanak wrwnkhöz eo orzagunkhoz minden ýo akarattiath.

Az Perfiay had feleöl egvebeth eo fem monda. hanem hogý Chazar Ferhath Bassawal az wtollo wezerrel nagý hadath bohattia most reaýa. Azt wezeok ezeönkbe, hogý most eo magha kewannia az kereztýennekkel walo egýenellegeth, hogý ezzel teób eórellege^{5e} lehessen, az Kazwllal walo dologra. Monda aztíó, hogý Amhath Chawzt fellegedhez az Jankula^e penzeerth eo kýncheerth [kwlde,] kýrol kerde tholónkió mith hýnneenk feleole, mý chak' azth mondook, hogý nem thwdnook, hanem hýnnok azth, hogý abban maid wgýan femmý fem ýwtoth wolna felleged kezehez. Erre eo azth monda. hogý hwzon hatt ezer taller ýwtoth wolna. Innen az Chawz Temelwarra megýen altal, az minth ielente, az ott walo Bassanalió lezen walamý dolga, ký mýerthogý

^{5d} Csausz (helyesen csaus) háromféle volt: udvari, polgári és katonai. Ezek közül az udvariak jártak külföldre követségben vagy internunciusokként a külföldi hatalmakhoz, személyesen nyújtották át a szultán meg a porta sürgős rendeleteit. (Thury.)

^{5e} Tévesen írva: üressége helyett; azaz: hogy több ideje lehessen.

^e A brassai szász származású Iancu moldvai vajda (1579—82 közt) akit bűneiért a király 1582 őszén Ilyvóban kivégeztetett.

igen jól wolth Zýnan Bassanál, talam ýmmar eó reaí6 wagýon walamý nehellegh az portaról, kýth mý sem bannank ha wolna, merth eleitól fogwa nem igen jól alkwth weleónk, e6 az wegbelieketh semmý dolgokról, kikról gyákortha panazolkottonk neký megh nem zolittotta. Azon lezeónk mýe6 hogý ne keoniebychok dolgath, hanem a minth eó magai6 kewannia, az mý bantalink mýnd eó thole í mind az wegbeliektól wadnak, azokath eleibe aggywk, hogý el igazicha, e6 meg zabadichon tholek. Erre wagýon chak feó gondonk, minth bochiathaffok el tholónk, holoth enni dologh eó enni keölcheg közeth, kik egýczersmind zorwlthanak reank, az Tarhaznak illien nagý pwztafagaban, nýnch mihez nýwlnonk, kedwetlenól pedigh ýnneth el bochatanunk ezth, ký az Bassanal ollian jól wagýon, e6 nekonki6 eleithól fogwa ýo akaronk volth, sem nem illenek, sem nem haznos wolna. De mýnd enný difficultafokban rea kelletyk wala hogý í walaminth leheth, erreí6 ereölkedneonk, wgý hogý semmiben wronknak e6 hazanknak megh ne fogyatkoz[z]unk.

Az Chazarral walo dolognak el igazitafara ým erthyók, hogý felleged ad medium Maý Kaffara embereth Berzeniceý wramath bochiattia, haggýa felleged nekeonki6, hogý megh ýrnok fellegednek, kýt adiungalhatna felleged ýnnen melleie, Mellý dologban wgý ytellok, kegielme6 wram mýes, hogý igen zwklegh e6 melto walakinek ýnnani6 mellette lenný, mind az felleged meltofaganak tekintetierth, í mind azerth, hogý egý mas tanachawal thwdnanak wgý e3 dologban chelekedný, hogý walamý wetketh e6 fogiatkozast fellegednek nem tennenek. Itillieók azerth kegielme6 wram (saluo tamen sapientiori iudicio M. V. S.) hogý Kendý Ferencz, e6 Apaffý Istwan erre alkolmatoflak lennenek. Apaffý Istwan az feöldeth oda jól twggýa, az maliknaki6 ýo iudiciuma e6 magha wyfelele wagýon. Ezek eggyóth lewen az felleged praescriptuma zerenth minde[nben] cum bona ratione procedalhatnanak.

Thowabba kegielme6 wrwnk az Tarhaz dolgarol et de re pecuniaria, azt yrhattywk fellegednek, hogy my yth az Tarhazath maid wgyan tellieffeg[gl]el eoreffen talaltok. Az keolchegnek pedigh mingyaraft wno quasi momento menny feleenek kellet(t) lenny felleged yol megh gondolhattya. Az Temete6 alkotma6 keolchegonkbe loth. Az Iffyw azzonyonk⁷ kezeolethy egyzerlmind kezdeteth, kyerth chak Bechbeni6 harmad fel ezer forintoth kellet(t) az wafarlafra keoldeneonk, Ithon azonkeppen mindeneketh zerezthonk e6 kezitettonk fok imide amoda walo keolchegeonk(k)el. Gyeczý Janofnaki6 Waradra az wrain fizetefere egieb nem lelete benne, hanem harom ezer forintoth kelletek adnonk. Az gialogh fizetesse annak felette, e6 rwhaiokra walo pozto wectel, e6 a mindennapi zokleghe6 keolchegh, azzal egyetembe, kyth azoknak, kyk eo Nagifagat be keseryk kelleth adnonk el mulhatatlanok wolthanak, Mindezekre superueniala az Derui6 Aga hozzank walo alkotmatlan yowefe, kith fok embertelen chachogaffa wthan, mind az ayandekokkal eozze keweiebbel ezer forint(n)al el nem wethetenk rolonk. Im most ifmeg Hawalalfoldrol waryok az Waydanak walamy koweteth hozzank.^{7a} Illien angustiakban leween e6 a(l)lwan eleottonk az eo Nagyfaga dollanaki6 megh kezetheesse, az the felleged annuentiaia zerenth az Bethleny penzeerth zinte haromzor kelleth koldenonk, wtolzor oztan wgian eo maga Sigir Jano6 hozta el, Merth Zabo Miklo6 megh nem elegedwen az felleged lewelewel, sem az my yrafunk[k]al, nem gondolwan az ydeoneki6 ennny haladekyawal, nem akara egiebeth benne, hanem hogý eo maga Sigir Jano6 mennien erethe, ky eleegh alkotmatlanul esseek, merth az ydeonek reowid wolta miath nem leon oztan myt tenneonk, hanem az wronk kewe6 aranyahoz, kith egieb

⁷ Így idézték mindig a menyasszonyszámba menő Báthory Grizeldiszt, kinek kiházásítása nagy gondot adott.

^{7a} Ez a fülbevalós (Petru Cercel) vajda, aki később megszökvén országából, Erdélybe jött át s annyi bajt okozott azáltal kormányának.

nagiob zeókfegekre, kik mýnth illien lab alath walo helen naponkenth occuralhatnaanak, kewaltkeppen hogý az araný6 ennýre kezde 3okólný, tartonk wala, kellettek^{7b} nýwlnonk, e6 az apro peenzth nagiob rezeere awal commutalok megh.

Talala praeter spem, ez az incommodumi6, hogý Betlemből sem hozhatanak teöbbeth hw3 ezer forint-nal, ký chak az dofti6 ýowal nem aequalhattia wala, hanem nolle velle, az fogaraffý penzből, kiben az araný walthafra egý el[[leöbe, a mint felleged hatta wala, týz ezer forintoth hozattonk wala ide, het ezer forintoth teöfttonk hozza, e6 igý kelleth ezti6 megh zerzenonk, hogý pedig az egeez summath aranýwl keöldheffuk be, abbani6 elegeth laboraltunk, kýnek iolleheth eleegh nehezen zeret[i6] tettök, e6 ýmmar eppen kólgyök be. Mywelhogý pedig felleged az fogaraffý penzth illien 3oklege6 e6 hazno6 dologhra deputalta, hogý ebben defectu6 ne elheffek, ha felleged ýo akarattia, felleged parancholýa megh Zabo Miklófnak, hogý azth a het ezer forintoth, kiwel az doft supplealtok, ex pro- uentibu6 anni superiori6, ký meegh eppen nala wagýon repraelentallia, hogý igý ezi6, kýre ýmmar naponkenth gondunknak kell lenný, el ne mullick. Az keölchegnek regestumath ým oda keölthök fellegednek, kiból megh lattia felleged, hogý nem kýchýn summanak kelleth menný ez kezwléthre, maga býzoný azon wolthonk, hogý semmith heltelen helben ne keölchönk, e6 semmi- ben in nimio excessu, noha fokaknak kewanlagok ellen, ne peccallionk.

Az wraým Regestumath am be kewltheök wala fellegednek, warýok wala azth, hogý az megh zalitasok feleöl resolualna magath, ký mierzthhogý hertelen fel- legedtöl nem leheteth, ekeözbe azon wagyonk, hogy minden heaba walora, az mennýre in hoc principio hozza ferheteönk az penzt ne weztegessew. Az Dereka- ról azerth enneki6 chak fellegedtöl waronk. In genere

^{7b} Olvasandó így: kelleték.

pedigh fellegednek ez zolgak dolgarol ezth bizonnial
 ýrhattyók, hogý ýtt annýra el zoktanak ýmmar mind-
 niayan az zolgalattwl e6 az wdwarlaftól,⁸ hogý sem
 zep zowal, sem feddeffel in officio nem contineallhat-
 týwk ewketh. The fellegednek talam ýo wolna azti6 a
 ký eleottek ýaro, ferid admonealný, hogý týztiben con-
 tinuu6 et diligen6 lenne, merth tale6 sunt laepe milite6,
 quali6 Imperator.

Walamý marhaia, araný mýwe, gyengýe6 e6 keo-
 wes draga marhaia, e6 egieb aprolekia maradoth wolth
 az zegený azzonýonknak,⁹ azth Regiftomban felýratat-
 wan ýnkab mind oda attuk e6 Nag[ýlag]awal. Mind
 enný ke6zzoli6 egýebeth ýtt nem marasztattonk wrwnk-
 nak. harom araný lancznal, egýnehaný Lísimachu6, gol-
 týan,¹⁰ e6 walamí effele aprolekna, ezthi6 chak azerth
 mýwelthók, hogý ha lsten fel newelý legyen e6 nalaí6
 walamý kewe6. tanquam pro memoria az atthia, e6
 annýa marhaiaban. Az kýtt oda wiznek mindeneketh
 Boronkay^{10a} kezeben bizthonk, hogý az wthon ew wýfelleie
 gongýath, e6 otthi6 e6 aggýa kezben. Az Regestombol
 mýndeneketh felleged rend zerenth megh ertheth. Az
 kowe6 marhath mý ýth megh nem b6ch6ltetthett6k,
 merth ith arra walo emberek wgýan ninchenek, annel-
 ke6li6 pedig affele marhanak az arra az hellel e6 az
 ýdowel azaz az dragafaggal e6 olchofaggal eggý6th ýar.
 Mindazaltal ha ký megh twggýa yol aranzaný az
 arrath, azth hýzz6k hogý wgian ýol fel megien az sum-
 ma wele.

Az lewelek: kik ýtt az zegený wronk tarhazaban
 wolthanak, a minth felleged parancholta, ým pecheth
 alath oda kewlthók fellegednek, kik k6zzeth azth híz-

⁸ Udvari szolgálat értelemben.

⁹ Báthory Kristóf előtt elhunyt neje. Bocskay Erzsébet.

¹⁰ Ó-kori Erdélyben talált arany-ezüst trák érmek, melyeket
 az erdélyiek „pogány pénzek“ néven emlegettek.

^{10a} Boronkay László, a Báthory Grizeldis lakodalmi holmija
 átvételére érkezett erdélyiek egyike, aki útiköltségül 25 forintot
 kapott a királytól. (Udvari számadáskönyve 207. l.)

zok hogÿ ott wagÿon az Reuersali6 leweli6, kith Cancellariu6 wram az zegenÿ wronknak en altalam Kendÿ Sandor altal koldoth wolph.¹¹ Arrol mÿ igÿ gondolkodwnk wala, hogÿ talam ÿo wolna azth ith wrwnknal thartanÿ, kÿth ha kitol Isten oltalmaz[z]on valamelyknek halala te6rtennek, awagÿ egÿeb walamÿ waltozaa6efnek, leukÿ az c6 iussatol ne priualtatnek; ha the felleged azth melthonak itelendÿ, megh kereftethwen az te6b lewelek ke6ze6th, ezth a leweleth kÿ koldhetÿ felleged, hogÿ in omnem euentum allÿon ÿtt wronknal, Merth mÿ az lewelek k6zoth ÿtt kerefkednÿ nem akarthonk, hanem a minth wadnak, wgÿ k6lthok be e6keith fellegednek.^{11a}

Becz Imreh¹² ez napokban hoza neke6nk az felleged leweleth, kiben parancholia felleged, hogÿ az Chikÿ kyalÿbyrofflagba, kith felleged neki adoth, mÿe6 megh tartaffok, kiben myneke6nk minth hogÿ eggiebbeni6 mindenben az felleged akarattiath kelleth k6wethnunk, [semmi ellenvet6s6nk,] chak hogÿ nem erthettok azt nÿlwan az felleged leweleb6l, ha az hamorhoz walo ke6ffegi6, kit az kyal' byrak keze alol bÿzonios okokerth az zegenÿ wronk kÿ we6tt wala, a mennÿb6l illik hozzaia ha[l]lgaffon wagÿ nem, kÿrol mo6ti6 fellegedt6l informacioth waronk, merth mÿ addigh erre neki zabadlagot nem adhatonk, mygh felleged ezt nÿlwan kÿ nem feiezy, hogÿ le eggik fel le mafik mÿ fel6l6nk meltatlan ne panazolkodhaffek. Az ke6ffegnek a bÿzonÿ dologh, hogÿ az

¹¹ Ez az 6nmag6ra val6 6rdekes hivatkoz6s azt mutatja, hogy az Erd6lyi h6rmastan6cs ez els6 hivatalos v6lasz6t maga az eln6k fogalmazta vagy t6n ink6bb dikt6lta, mivel nem az 6 ir6s6ban maradt r6nk, k6l6nben is Kendy S6ndor neh6zkes ir6s6 ember volt.

^{11a} Amily b6lcs volt Istv6n kir6ly int6zked6se, oly k6r6ss6 v6lt hat6sa, mert B6thory Krist6f levelez6se is elpusztult a kir6ly6val egy6tt Lengyelorsz6gban; egyikb6l sem maradt re6nk egyetlen darabjuk sem, a t6rt6nettudom6ny nagy k6r6ra.

¹² Ez az 1581 j6nius 3-i Viln6ban t6rt6nt fizet6skor hat lovas6val egyetemben kapott zsoldot, s k6l6n 20 frt seg6lyt. (Istv6n kir6ly udvari sz6mad6sk6nyve 155. l.)

kett fele walo ha[ll]gata6 eleegh nehefflegere wagyon,
Mind az által minekeõnk mindenbe az felleged aka-
rattianak kell' engednonk. Isten tarchia megh fellegedet
yo egefflegben. Datum Albae Juliae 20 die Aprili6.
Anno Domini 1583.

Maiestatis Veftrae Sacrae

Humillimi Servitores

Alexander Kendÿ de Lona Volffgangus Kowachoczy
Ladislaus Somborÿ

23.

Niepolomice, 1583 április 25.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

*Horváth (Petrityevith) Kozma ajánlására rendeli,
hogy tartsa meg néhai Törös Márton utódait az általa
neki adományozott tuzsoni házbirtokában.*

Gyulafehévári kápt. ltár. Budapest. Miscellaneorum Cista 1.
fasc. 1. no. 36.

Stephanus Rex etc. Magnifici etc. Salutem etc.
Aggÿa erteneõnk Horuath Cozma, hogÿ az zegen megh
holt atiankfia Teoreo6 Martonnak Egerefÿ tiztartoiának
adoth uolt Tufflonban¹ egy hazath kit megio ne-
meflitet(t), mely Teoreos Marton hogÿ megh holt mind
arrol az hazrol, mind egieb marhayarol attiafiainak
dispositiot teoth, keonicorgeio nekeõnk hogÿ azt az eo
dispositioiat kegielmelen helyen hadnok, abba az eo
attyafiaÿt eo megh tartatnok. Haggiuk azert hogÿ az
eo Testamentuma Zerinth mindenekben attiafiaith²
tarcha eo tartassa megh Kegielmetek. Tarcha megh
Isten Kegielmeteket. Datum in arce nostra Regia Ne-
polomicensi, uigelima tertia die menio Aprili6, anno
domini millesimo, Quingentesimo, octogesimo tertio,
Regni uero nostri octavo.

Stephanus Rex fpt

Külcíme: Magnificis Praesidibus regni nostri
Transsilvaniae. Fidelibus nobis sincere dilectis.

¹ Mindkét falu (Egeres és Tuson) Kolozs megyében.

² Ezek egyike volt Törös János gyalogos 1581 július 2-án
a díznai táborban. (István király udvari számadáskönyve 164. l.)

24.

Niepotomice, 1585 április 24.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Figyelmébe ajánlja Balogh Jánosnak és társainak Mikó Miklós elleni ügyét.

Gyulafehérvári káptalani levéltár. Beke 1157 regesztája: csonka, felső része tentával áthúzva.

[Stephanus Rex etc.]

[Magnifici etc. Salutem etc.] ... Meghtekentuen, azért ez eo szolgálja ...]nek, hogy ha az meghmondot Myko Mikló az chyer[eteol nem] volna idegen taht adgion ma6 jobbagiokat erte - - - oly helyen, kybeol nekeonk nagy karunk nem keowet[keznek. Thar]cza megh Isten kegielmeteket. Datum in arce nostra Regia Nepol[omicensi] vigesima quarta die mensis Aprili6, anno Domini millesimo, [quin]gentesimo octogesimo tertio. Regni uero nostri octavo.

Stephanus Rex lpt

25.

Kraków, 1585 április 29.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Ajánlja, adjon Kopácsi Ferencnek, hűséges szolgálata jutalmául valami jószágot, amint olyan ürül.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 29. sz. a. Beke 1158. regesztája.

Stephanus Rex etc. Kopáchi Ferencz könyörgött nekünk, hogy az ő ekkoráig való szolgálatját meg tekintvén, valamely jószág nélkül ne hagynók, mert az szegény meg holt atyámfiais adott volna nekie élteben felőle jó reménységet. Miérthogy pedig, azmint egyebektől is meg értettük, az szolgálattól meg nem vonsa magát, hanem valamit rea biznak, abban az ő tehetsége szerint eljár, méltónak ítéltük az mi kegyelmességünkre. Hadjuk azért Kegyelmeteknek, hogy ha esik avagy irül¹ oly jószág, kit az ő állapotjához képest neki adhatnánk, tehát neki conferálja Kegyelmetek az mi

¹ Értendő így: ürül azaz üresedik.

atyánkfia neve alatt. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket.
Datum in arce nostra regia Cracoviensi, 29. mensis
Aprilis 1583 etc.

26.

Kraków, 1583 május 9.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz az országgyűlési tárgyalásokról szóló jelentésükre. A Rudolf császár és közte folyó tárgyalásokra vonatkozó javaslatukat helyesli, de az idő rövidsége miatt Kassára már csak Berzeviczyt küldheti be, kettő utasítással. Az ország pénzéről szóló jelentésük meglepte s ezért nézzenek utána, hova lett néhai bátyja, Báthory Kristóf aranykészlete s a többi pénz, amit a fejérvári számtartónak vagy udvarbírónak adtak megőrzésre.

Az esztergomi Báthory-protokollum 29—31. l. Budai másolatáról közölve eleje és vége az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 194—5. l.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad
Praesides per Georgium Baló datarum.

Magnifici domini nobis dilecti, Salutem et nostri commendationem.

Az gyűlésben hogý egý elewzer nem teczet(t) nekik az en wegezcelem, nem chwdalom, e6 welem azt hogý mikeppen hogý az meny few, any az ertelem, azonkeppen nekiek reowid ertelmek miath, nemeliek irýgýligh miath, nemeliek ambicio miath, legkewelb ex absoluta malitia miatt peccaltanak, de ut ut lit, eleg h hogý nem lokaigh perfeueraltak az errorba, az my akaratunkhoz accomodaltak magokath, e6 mind zdo, teorwený dolgarol wegeztenek; hogý penigh kegielmetek nem cedalth az ew ezelyew6 woltoknak a[b]ban igen diche rem az kegielmetek constantiaiaith, merth akar mynth bolondofkodtak wolna, kewetet walasztottak wolna, egieb deliberacioth ennel twlem nem wettek wolna, merth en azt lattam, mosti6 ezent lathom mind az orzag, f mind az iffýw feledelem yawara lenny,

quod cum ita sit priuatorum affectu6 commodi6 publici6 libenter postponimu6.

Az iuramentomoth hogy kewantak kegilmetektl, ha ez elewth hÿte6 tanachiok nem lewttetek wolna, meltan kewanhatak wolna, de egÿzer ezen dologra hwtefek lewen, nem latom okath mÿerth vrgealiak, holoth nem lokkal kwlemb ige[k]kel in eundem tamen fenfum kellene az hytnek lennÿ. Instalion azerth kegielmetek hogy legÿenek contentufok az elewby hewtewk zerenth. Ha penigh wgÿan obftinate vrgealnak, thÿ kegielmetek ne tarchon ellen abbani6 in hanc formulam: Ego N. iuro quia Illmo Principi etc. fideli6 ero, negotia Ill[ustritati] Suae et Reipublicae fideliter tractabo, commoda omnia quantum in me est augebo, damna uero pro posse meo auertam, nec in derogationem Ill[ustritatis] Suae et Reipublicae quicquam scien6 et uolen6 faciam. Iudicia sine ullo respectu personarum iudicabo etc.

Hogÿ ha walakik wadnak kik temerè et malitiosè opponalnak magokath ez mÿ wegezeleönknek e6 kegielmeteknek, azokath kegielmetek newez[z]e meg leweleben, e6 azokath wgy megh admoneallywk, az minth illÿk.

Bochkay Eftwan fÿzeteese superfluum, hogÿ harminczketh lora e6 hw3 drabantra legÿen Kerekebe¹ fÿzeteese, bekelfegh ÿdeien e6 olÿan kÿchÿn hazba eleegh tÿzen hat lowagh e6 tÿzen hatt gÿalogh. Wdwarnal zemeliere walo fÿzeteft, eregbyche meg kegielmetek hogÿ legÿen hatt 3az forinth fizetesse e6 bor, bwza zakasztwa mÿtokeppen.

Az hwgom zewkfegere az mÿ kwlth mind dofwal egyetembe megh ertettem az kegielmetek regestomabol, azt6 megh ertettem hogÿ az fogarally penzbwl tewtt kegielmetek het ezer forinth hoz[z]a, az minth en inneth gondolom wala azt hÿttem hogÿ megh erÿe ke-

¹ Helyesen Kereki, ma Nagykereki Bihar megye keresztési jÿrásában, a község északkeleti szegletében a Bocskay család régi tornyos várkastélyával.

gielmetek awal az my Zabo Miklofnal, e6 az feierwary vice vdwarbýronal, e6 az tarhazbely maradek aranýa wolth az zegen battiamnak, howa lewth az penz, a'ký az feyerwarý vice wdwarbýronal wagý zam tartonal wolth in depolito, meegh moft fem twdom, ýollehet ýrtam wala neký, hogý Zabo Miklo6 kezehez adna, de er-tem hogý oda fem atta, e6 femmith az wtan nem ýra fele6le, wgy er-tem wala penig, hogy tizen negý ezer forinth taýan wolth az penz, ki ha nala wolth wolna, az fogarafý penzt, kýth ollýan zewklegre hattwnk wala, nem wolth wolna zewkleghe el keolthený. Ha penigh azt az penzth egyeb orzagh zewklegere kewltetenek melto wolna, hogý kegielmetek az orzagebol helyere al[l]atna. Nam walamith tarhazaban talaltanak, mindenth e6re6mest engedte6nk az orzagh zwklegere el ke6ltený, chiak az e6 maga ýoewedelme al(l)haffon meg neký, mennien wegere azert kegielmetek es aggýa twttomra howa te6tte az zam tarto azt az penzt. Az araný wal-chiagra walo penzth kegielmetek egieb dologra ne for-dýchýa, merth chiak heaba marad esmeth minden az-belý ýgýekezete6nk.

Bechbelý wafarlasra ýrth wala kegielmetek, hogý harmadfel ezer foryn-toth kewltetek, ez moftany lewelbe-i6 ýrtha kegielmetek hogý megh ýewttek e6 mindenth megh hoztak, az regeftomba penigh mellieth moft kewl-deth kegielmetek nem talalok te6b Bechý wafarlaft, ha-nem hogý Haller Gabor^{1a} az harmincz niolez forinth arrath wafarloth, e6 kewlteth hetwen heteth.

Az portaról eleghe zelegien ýrtak moft, aggýa If-ten ez wtthani6 wgy legýen, de ridente domino nem kell hynný etc. Zwkleghe az en itiletem zerenth, hogy olly dologba, kýwel az kerez-tienlegnek lemmý artalma nem lezen e6 kegielmeteknek walamý tekintetet és gra-ciath zerez, kedwelkeggick kegielmetek az portanak, Mikeppen hogý ez dologh fele6l teczik nekem ýryon

¹ Korábbi okleveles nyoma van 1581-i naplófeljegyzésében: az *Erdélyi Múzeum* 1903. évf. 534. l.

mindgyaraft leweleth in hanc sententiam, hogÿ az Chiazar parancholattÿa ÿwthwan nagy gongÿok wolth arra, hogÿ az dologrwl, mellyröl parancholth byzonth ert-hellfetek es ÿrhalfatok. Azerth minden bizonnial ÿrhat-ywk, hogÿ az Chiazar ewchÿenek eggik, kinek Maximilian² newe, Caffara megien laknÿ, e6 ott fogh laknÿ, de hogÿ walamy hadnak jeöwefeth awagÿ chak kez-wleteth lem haliuk, es most ugÿan ninchen, ez wthan⁶ zorgalmatosok leznek megh ertenÿ mikor el ÿew-mennÿ haddal, e6 michoda zandek(k)al lezen.

Az en kewztem e6 Chiazar kewzth walo commif-lora teccenek az kegielmetek itiletÿ, Kendÿ Ferencz, e6 Apaffÿ Iſthwan feleöl, de lathom hogÿ az ÿdeö kelew hoz(z)a, azerth wgÿan chak Berzeuiceire byzom, e6 Ty-zan twl, hanem ha Nagÿbaniath agÿa falwk[k]al, megh nem elegzem. Tyzan' ynnet lem twdom lemmi zabad yo-zagath Tokaitöl elwalwa, talam wgÿan Zathmarth megh aggÿa, myerthogÿ Polſeuinu⁶ által igirtem hogy az epwleth e6 hadakozo zerzam, e6 az Erdewdÿ falwk arat, melieketh hoz[z]a applicaltak, megh adom neki.

Az zolgaknak zo fogadatlanſagok longo abufu, es ne-talam az elewt[t]ek yaro lagÿlaga miath wagyon. Azerth contraria contrariÿs curanda ſunt, az lagÿlagoth diligen-tia et ſeuerita⁶ campiductorum, az abufuſt priuatione ſtipendÿ corrigalhatnÿ, admonealia azerth kegielmetek Geztith officÿ, az zolgalo nepeti⁶: es wegre wgÿan megh ielenchie hogÿ egÿebeth nem tehetnek benne, tuttomra kell' adnÿ, e6 az wthan azth chelekednÿ, az mith en kegielmetek eleibe adnek: en az wthan ha zwk-legh lezen wgÿan keminen ÿrok nekik e6 megh ÿelentem azthi⁶, hogÿ tanuſſlagoth attam kegiel-meteknek mith chelekeggiek, ha enÿ ynte6 nem fogna raytok, Igy kegielmetek meg⁶ inkab declinealhattia az reaiok walo zoth, latwan hogÿ en tewlem lezen hagÿwa. Az reuerſali⁶ ha it lezen megh latom, e6 az menibe le-

² Miksa főherceg, aki a magyarországi ügyeket referálta ez-időben a bécsi Haditanácsban s később Magyarországba is küldték valami helytartóként, de soha be nem jött ily minőségben.

heth megh iobýtom e6 wizza kewldem. Becz Imrehnek az kýralýbyrofagnak fel rezeth azon moddal, es condi tiowal attam, az mýnth moftanlagh Banffý Farka6 wram býrta, e6 az en ýrafomra Becznek hochýatotta, Tarcha megh Iften kegielmeteket. Kewlth Craccoban 9 Maý. Anno 1585.

Stephanus Rex Ipt

Megjegyzés. E levél leglényegesebb tárgya az a rész, amelyben István király jelentést kíván a prézesektől szegény bátyja, Báthory Kristóf tárházban volt pénzéről, valamint a fejérvári vice-udvarbíró (Gergely deák) kezére bízottról. A tanácsurak ugyan igyekeztek beszámolni róla, de válaszuk a királyt annyira nem elégítette ki, hogy a deák hivatalos elszámolását visszaküldte. Nem is hallunk többet róla, pedig hogy jelentős összeg volt. következtethetünk Báthory Kristóf gazdag ezüstmíve reánk maradt jegyzékéből. Ezt élete utolsó két esztendejében vétette fel a gondos fejedelem s a nagy értékű jegyzéket áttekintve az a benyomásunk, hogy semmi erdélyi kortársának nem lehetett nála gazdagabb kincstára, hisz találunk benne felsorolva és részletesen leírva: 22 virágos kupát, 25 egybejáró kupát, 13 egyágú kupát, 19 ezüst kannát, 20 fedeles poharat, 2 serleget, 4 palackot, 6 csészét, 19 ezüst tálat, 16 ezüst tányért, 52 kanalat, 19 villát, 3 só-tartót, 6 gyertyatartót, 4 ezüst mosdótálat, kancsójjával és más háztartási tárgyat, úgy mint 25 övet,¹ meg sok egyéb „elegyesleg“ ezüstmívet, amiknek jegyzékét nem ismerjük. S e ritka nevezetes leltárnak nemcsak gazdagsága lephet meg, hanem az is, hogy a felsorolt értékes tárgyak közt régiségek is voltak: úgynevezett pogánypénzes kupák, sőt a legsúlyosabb köztük a tizenhárom és fél girát nyomó Mátyás királyé és sok egyéb.

¹ Kiadta néhai Szabó Károly a *Századok* 1877. évf. 547—555. l.

27.

Kraków, 1585 május 10.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Jóakaratokba ajánlja Gyulafy István gazdasági és birtokügyeit, amelyek kívánsága szerint rendezhetők.

Orsz. Itár. Budapest. Gyulafehérvári lymbus I. 4. 1569. Rothadt, csonka hiányos.

Stephanus Rex etc. Talalt megh minket vyonnan Giulafy Istvan az Attya adoffaga feleol, keonyeoreguin, hogy az mikippen ennek eleotte taualy ezten-deoben azt zam vetuin eztendeonkinth jozaga Arendaiabol engettuk uolth hogy ky uegye, kyreol Kegyelmeteknek ez eleotti6 irtunk uolt, mosti6 azonkippen hadnok ky wenny az my hatra uolna az adoffagban, e6 vyonnan irnank Kegyelmeteknek felcole, Kegyelmetek azert uele zamoth vetuin, ha my hatra uolna az attya adoffagaban, tahat haggya fel venny jozaga dezmaianak,¹ Arendaiabol minden banta6 nekeol. Keonyeo-reogh azonni6 hogy az Jakchy Boldifar iozagabely refzben mellyet az my megh holt atiankfia az e6 attianak adot[h] uolth, ha mykor oduak² lennenek, lenne zabad ingeralnyn magath, Kegyelmetek azti6 lattaffa megh teorwinyn gerinth ha vagione modia az eo ingeralafanak auagy nincz, myerth hogyn enn[yi ide]lgh halasztotta; ha talaltatik io, ha nem tahat az zerint kerelle igaffagat. Aggya erte-neonk azti6 [hogyn] az Zongolyt hegyreol io priuilegiuma volna, mind[azon] által Kegyelmetek, e6 Borfolo Janoli6 haborgatna eotet ab[ban]. Megh irtuk neky hogy arrol ualo leuelet Kegyelmetek eleibe vigie, Kegyelmetek azokat lathuan, ha io iuffa uagyon az hegyheoz, ne haborgaffa, feot ma6 elleni6 oltalmazza megh eotet Kegyelmetek. Tarcha megh Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracouiensi, decima die mensis May anno domini millesimo Quingentesimo octogesimo tertio. Regni vero nostri octauo.

¹ A király sajátkezű betoldása.

² Olvasandó így: *odvak*, azaz eladományozható megüresedett részjóságok.

28.

Krakón, 1585 május 25.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Pribék Péter volt váradi szolgája könyörgésére rendeli, adják meg neki újfalusi részjóságát, miután már

korábban adományozott birtokát néhai Báthory Kristóf másnak adta volt.

Orsz. Itár. Budapest. Dl. 22496. A gyulafehérvári káptalan. 1755-i hiteles másolata. A király két sornyi utóiratával.

Stephanus Rex etc. Pribék Péter mi váradi szolgánk¹ könyörge nekünk, hogy Bihar vármegyében Ujfalubeli részjószágot, mely jóság mi reánk Váradi Nagy Mihály defectusán szállott volt, neki adnók. Meg tekintvén azért az ő jámbor szolgálatját, és hogy ez előtt, az mely jószágot nekiadtunk volt, azt az szegény meg hót atyánkfia Horváth Mihálynak² adta, és ígérte volt, Pribék Pétert mással meg elégti, de propter obitum eiusdem Domini fratris kárban maradt, hagyjuk Kegyelmeteknek, hogy adja neki Kegyelmetek azt az rész jószágot és az mi atyánkfia, az Erdélyi vajda neve alatt adasson levelet is róla. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracoviensi vigesima tertia die mensis Maii. Anno Domini Millesimo quingentesimo octuagesimo tertio. Regni vero nostri octavo.

Stephanus Rex Ipt

Jelenté azt is, hogy Geczy János intercessiojára thy Kegyelmetek ajánlotta volt magát.

¹ Az elmúlt 1582 január 7-én még Vilnán szolgált 3 lovasával; István király id. udvari számadáskönyvei 181. l.

² Ez 1578 eleje óta állott a király szolgálatában 1581 nyaráig, amikor tőle haza kérezkedett s otthon élt. (István király udvari számadáskönyve tíz különböző helyén.)

29.

Kraków, 1585 június 5.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Csáky Dénes könyörgésére rendeli, hogy neki apránként (egy év alatt) ezer forintot adjanak adóssága törlesztésére.

Gyulafehérvári kápt. Itár. Ötvös műve 50. sz. a. Beke 1159. reg. A dült betűs szavak a király sajátkezű betoldásai.

Stephanus Rex etc. Adja értenünk Chaki Dienes, hogy udvarnál létében való szolgálatjában nem kicsiny adósságban hozta volna magát; könyörög, hogy ezer

forinttal segitnők abban. Azért ez mostani szükségben, ha egyszersmind nem lehet is, de időjárában, egyszer is, másszor is az ezer forintot aprónként adassa meg Kegyelmetek neki *intra revolutionem anni*. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Cracoviensi, tertia die Junii. Anno Domini 1583 etc.

30.

Kraków, 1583 június 25.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, hogy Bolta Miklós és zálogos hitelezője közt tegyen törvényt, hogy elzálogosított magyargáldi jószágukat visszakaphassák.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös 31. sz. a. Beke 1160. reg.

Stephanus Rex etc. Bolta János fiai: Miklós és Gáspár leltének meg minket, és adják érteniünk, hogy az ő eleik, Bolta István és Bolta Fruzina, Székely Mártonné, vetettek volt zálogba Magyar Gáldon¹ egy udvarházat három házzal és egy malommal egyetemben, ilyen conditionnal: hogy az Bolták nemzetségi és maradéki azon summa pénzben, kiben zálogba vagyón, mindenkor megválthassák; de ők akkor igen kicsidek levén, meg nem válthatták. Ez idő alatt idegen kézhez jutott az jószág, és az kötés szerint ki nem vehetik kezeikből. Hadjuk Kegyelmeteknek: hogy ha Bolta Miklós és Gáspár rea hívja azokat, kiknél jószágok vagyón. Kegyelmetek tétesen törvényt nekik. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracoviensi, die 23 Junii Anno Domini 1583 etc.

¹ A mai Alsó és Felső Gáld (alsófehérmegyei) községek egyike, Tövis mellett.

31.

Kraków, 1583 június 25.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Ismételten rendeli Török János ügyeinek rendezését a felsorolt módon, ha a kívánt dolgok megegyeznek ki-

jelentéseivel. De hunyadi dézmáját akkor is csupán visszavonásig adják meg neki.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Budapest. Centuria Q. 34.

Stephanus Rex etc. Magnifici etc. Salutem etc. Irtnk wala ennek előtte Kegelmetóknek Terek Jano6 allapattianak rendelese felöl, melliet ha kegelmek eddig el rendelt, maraggyon meg az kegelmók rendelese¹ Ha penig nem, kegelmók ez utan fýzettelsen hwz lora neký, e6 zemelýre ket ket za3 forýntot eztendónkent, de wduarnal lakiek. Kewannia iozaga lewelet Nowa donacioual ký venny. melliet kegelmók sub titulo principi6 adalfon meg neký, Hwniad jozaga dezmaiatio durante bene placito nostro relaxaltuk, melyreol adalfon lewelet kegelmók neký. Aggýa ertenwnk ezti6 hogý eddig w neký iart Debreczenen az orzag adayahwl h[a]l² za3 forýntýa, ký ha wgý wagion ez wtanni6 kegelmók adalfa meg neký. Tharczýa meg Isten kegelmeteöket. Datum in arce nostra Regia Craccouiensi die 25 mensio Juný. Anno Domini 1583. Regni vero nostri octauo.

Stephanus Rex ípt

Külcíme alatt, kancelláriai kézzel postai irányítás végett írva: Teöreök János.

¹ Ez a Török János 1576—81 közt katonáskodott a király seregében s aztán hazamenvén, beállt a fehérvári udvar szolgálatába. (István király udvari számadáskönyve hét helyén.)

Kiszakadt, olvashatatlan rész.

32.

Krakón, 1583 június 25.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Szerémi Péter hadirokkantnak állást rendel Gyulafehérvárrt, a szentgyörgyi kapuban.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Beke 1161. regesztája; Szerémi nevét hibásan Ferenczinék olvasva.

Stephanus Rex etc. Zeremý Peternek miert hogy hadainkban talalt sebek miatt immar megnehezedett, rendeltünk helt a' zentgyergi kapuba. Azert ott fizetessen

Kegyelmetök neki. ¹Tartsa meg Isten Kegyelmetöket. Datum in arce nostra Regia Cracoviensi, die 25 Iunii Anno Domini 1583 etc.

¹ Ez a gyulafehérvári vár keleti főkapuja volt, tehát várkapuőrnek nevezte ki. — Zeremy Pétert Vilnán találjuk az 1580. októberi zsoldosztáskor. (István király udvari számadásai 100. l.)

33.

Kraków, 1583 június 26.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli tétessenek igazságot Bakcsi Gáspár és társa perében.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 34. sz. a. Beke 1162. regesztája, benne Bakcsi neve hibás olvasással így írva: Rákóczy.

Stephanus Rex etc. Bakcsi Gáspár és Pogán Ferencz adják értenünk: hogy jószágokrul való szükséges leveleit ányok, Bakcsi Lászlóné, ki nem akarja adni, ki miatt immár perbenis forgattak. Hagyjuk Kegyelmeteknek, hogy ha az asszont rea hijják, első táblán Kegyelmetek tétessen törvényt köztök. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum Cracoviae, 26. Junii Anno 1583 etc.

34.

Kraków, 1583 június 26.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Húga, Báthory Grizeldisz kérésére rendeli, adason nemességet Válaszuti Mátyás deáknak, házát pedig mentesítse minden adó alól, érdemeiért.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös 33. sz. a. Beke 1165. reg.

Stephanus Rex etc. Az mi Atyánkfia Hugunk könyörge nekünk, hogy Válaszuti Mátyás deákot személyben megneemesítenők és házát eximalnók. Hadjuk Kegyelmeteknek, hogy ha meg érdemli, adassa meg Kegyelmetek neki sub titulo Principis mind az nobilitast s mind az exemptiót.¹ Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracoviensi, die 26 mensis Junii. Anno 1583 etc.

¹ Nincs nyoma címereslevelének.

35.

Kraków, 1583 június 26.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, tartsa meg a hazainduló Romány Zsigmondot eddigi fizetésében.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös 52. sz. a. Beke 1164. reg.

Stephanus Rex etc. Az mi állapotja és fizetése Romány Sigmondnak volt udvarnál¹ minekelőtte az mi Atyánkfia Hugunk szolgálatjában Kegyelmetek hagyásából ide indult, azonban hattuk;² Kegyelmetekis tartassa meg abban. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracoviensi, die 26 Junii Anno Domini 1583 etc.

¹ Ennek sajnos nincs semmi írásos nyoma.

² Értendő: *abban hagytuk*, azaz teljesíté kérését.

36.

Kraków, 1583 június 27.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Palatics György, panaszolkodván, hogy udvari élete igen költséges, megengedte, hogy azt feliben teljesíttesse és rendeli, hogy élethossziglan segítsék meg a felsorolt dézsmajavakkal.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös 55. sz. a. Beke 1165. reg.

Stephanus Rex etc. Minthogy Palaticz Györgyöt előbbi állapotjában hagytuk, kíváná érteni tőlünk, ha Udvarnál hagyjuk-e lakását vagy házánál? Nekünk ugy tetszik, hogy eféle jámbor fű embernek szükség continue Udvarnál lenni: könyörge csak azon, ne készeritenők minden szerivel olyan drága helyen lakni; ki mivel hogy mostan nem igenis szükség, megengedtük, hogy bátor fele szerivel legyen ott. Az mi bor, buza és verő ártány ez ideig fizetésében járt, a helyett engedtünk neki Szilágyban az Sző-Demeteri¹ dézmát, míg az szolgálatban leszen, melyet Kegyelmetek adjon meg neki, de úgy, ha az dezma nem Váradhoz való. Könyörge ezenis, hogy az mi bárány, méz, ludfi és pásitmalacz dezma

¹ Tévesen Szent Demeternek olvasva és közölve.

jár ki Székely-faluból, Uj Székelyből² és Csekefalvából,³ melyekben önekiis része vagyon, segítségére engednők neki. Melyet Kegyelmetek vita durante adjon meg neki. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracoviensi die 27 mensis Junii. Anno Domini 1583 etc.

² Udvarhely megyében. ³ Hibásan olvasva: Czikfalvából.

37.

Gyulafehérvár, 1583 június 30.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

A gyermekfejedelem állapota és neveltetése. Az ifjú asszony (Báthory Grizeldisz) kelengyjének rengeteg költségéről. A portáról megtért követ, Thorma Kristóf hírei. Két portai csausz kívánságainak ellátása. A moldva-havasalföldi vajdák ügye. A budai pasa juhokat kér pénzen konyhájára. Újabb követet küldenek a portára a függő ügyek elintézésére s a sok panasz orvoslására, főleg a határokon történő török dúlások miatt. Bővebben ír erről Gyczy János váradi kapitány, kinek az alatta szolgáló tisztek „kántorpénzét“ is megküldték, nagy nehezen, lévén a tárházban igen kevés pénzük. A kapniki bányák bérbeadása. A szász papok terméséből szedni szokott quarta-dézma, amellyel baj van, mivel ők régi kíválságukhoz ragaszkodnak; ezért ebben végleges határozatát kéri.

Az esztergomi Báthory-protokollum 38—42. l.

Exemplum literarum a Praesidibus per Georgium

Biky* Sacrae Maiestati Regiae missarum.

Sacra Regia Maiestas domine, domine clementissime. Wrunk eő Nagyfaga feleől azth yrhattywk fellegednek kegielmes wrwnk, hogý legýen Istennek hala, ýo

* Régi hűséges ember István királynak, 1576-tól kezdve, akinek főleg futárszolgálatban vették jó hasznát, annyira, hogy egyszer (1582 nyarán) a király még dinnyéért is átküldte Magyarországba. Még Báthory István halálakor is udvari szolgálatban állott, mint cubicularius. (Tizenegy életrajzi adaléka maradt reánk István király udvari számadáskötetében.)

egesslegben vagyon, es a minth illik, wgy tanwl es newekedik, myes azonképpen mýnth feienkenth ez orzagban Istennek kegielmességeöl bekeesslegben es chendesslegben wagywnk.

Kegielmes wrwnk hogý the fellegednek enny ydeo-
tol fogwa. az the felleged lewelere walazth nem tetteonk,
es egieb ytt walo dolgaink es allapatonk feleólis semmith
nem ýrtunk, felleged nekeonk kegielmessen megh bochia-
la, merth ezt nem egýeberth myweltok, hanem hogy
the fellegednek lok zantalan kólemb kólemb fele dolgait
minden approlek irafunk(k)al interpel(l)alny nem akar-
twk, hanem wartwk azth hogý olly dolgaink talalkoz-
(3)anak, kikröl meltan megh talalhassuk yrafunk(k)al fel-
legedeth, es chak ez wolth ennekió az oka, hogý Biky
Gýeorgýeth enny ydeigh ith tartoztattuk, kierth hogy
te felleged ne wesse nehesslegeth rea, keonicorgonk fel-
legednek.

Thowabba az wtolgory lewelebe yr felleged ke-
gielmes wrwnk arröl, hogy az melly het ezer forintoth
az fogaraly penzböl az iffyw azzonyunk zeókfegere
kellet[h] adnunk, azt a Betleny¹ penzböl kellett[h] wolna
ký tellieffýteneönk; Melly Betlený penznek exituffat,
felleged nem erthene, hanem parancholia felleged hogý
azth fellegednek erthéseere adnank. Azerth fellegedeth
kegielmes wrunk alazatosson keöwettýwk felleged eb-
ben minekeonk semmi weteknek ne tulaidonicha, merth
az mikor minekconk az the felleged hagýasaböl az ýth
walo dolgoknak gongýa wyffelesere gondunknak kelleth
lenni, es lattuk az lok eleötteonk walo zeokfegeketh,
egyebeth nem tehetteönk benne, hanem amy wolth ahöz
kelleth nywlnunk. Az Betleny pengnekió exituffath ym
fellegednek be kwldettwk, felleged abböl megh lathat-
tia, abba mý ywth mý kezeonkben, mynek myre kel-
leth kelný. Ez kyweöl my sohowa semmit sem tettw(n)k
benne.

¹ Bethlen a Szamos partján, ekkoriban erős várral. a Báthory-
ak tulajdona.

Az arany waltflagra walo penzti6 yrya felleged, hogy egieb dologra ne fordychywk, kyth byzony mÿes nehezen mywelte6nk, hogÿ ez heth ezer forintoth elkel-leth az iffyw a3zonyunk zewkfegere keoltheneonk ben-ne, de hogÿ az dolog femmith nem haladhatoth, e6 annal egÿeb femmi nem wolph kezunk ke6ze6th nem keketelen² ahoz kellet(h) fogunk. Mindazon altal annak wtanna mihelien walamenyre ewre6llhete6nk,^{2a} azonnal erre6 az arany valtafra zorgalmatos gondunk wolph, kinek gon-gyawiffefe6ere kyth talalhassunk es bizhassunk elegh gondunk wolph rea, de minth illien zewk wolthaban az embereknek, Gergely deaknal alkoholatosfbat rea nem valazthatank. Ennek peniglen erre walo elegfegith in-neth itiltewk hogy ew ennekele6tte6 egynehany ezten-de6t6l fogwa zegeny wrwnk³ ideiebe ebben dolgo6 wolph, e6 mosti6 mindennel haznosban forgolodhatik benne, lattÿwk mÿ magonki6, hogÿ mind kedwe, mind okosfaga elegh wagÿon hozza, ez melleth mye6 femmiben a mi-ben kelletik megh nem fogyatkozunk annak zorgalmatos gondwifelefiben.

Az Bechy wafarlafrol6 yrya felleged, hogÿ annÿ lummath felleged az zamban nem talalt wolna, a menyth my yrtunk wolna, kiben hiz3wk, hogy az zaam tartok lyettekbem wetkeztene6k megh. De ym most felle-gednek elmeth wÿollan mindeneknek zamath igazan yrwa ke6lthe6nk.

Az portar6l Thorma Kristofft6l embereonk kith hozza keoldetteonk wolph megh y6we, kit6l egynehany rendbely zewkfeges dolgokr6l, kikr6l az portath megh talaltwk wala, walazth tezen. Jelenthy ele63zer hogy az Bassa kedwetlen6l mutatta magat hozzank, minden dol-gainkhöz chak igen ke6nnÿen zollana, kyth myes megh tapasztaltonk, merth az Jeneÿ Begre, ky fele6l panazol-kottunk wala, hogy az ide walo falwkb6l gyermekeketh lopattath, es fok kylemb kylemb fele koborlafokat es hod-

² Kénytelen helyett használt ritka kifejezés.

^{2a} Azaz: ürülhetünk — a gondoktól.

³ Értendő néhai Báthory Kristóf fejedelem.

lafokath teteth, chiak kenÿw parancholath adath, Azonkeppen az teobbyrei6, mind Bassara, f mind peniglen Begekre. Irya azerth Thorma Kriftoff hogy kedweth keresne6k, es megh engeztelneok.

Iria aztio hogy Podlodoczky^{3a} az felleged lowaz melfere felleged newewel the6rekedeth volna az Bassanal Markhazy feleol, kinek illÿ wala3t te6tt volna az Passa, hogy ha felleged az Jankula waida penzeben megh ad Chiazarnak, hath e6y6 altalanfogwa Markhazith kezben aggya, Mely Markhazy meeghi6 chiak azon foglagban wagyon minth az ele6tt, es hogy igen yo volna to6rekedny fele6le, hogy te6bbe megh nem zabadulna. Errol yelenty hogy Podlodoczky ÿrth volna fellegednek, kir6l hÿ33wk hogy felleged gondolkodoth minth wegye felleged ennek eleith, hogy az lator te6b hwth fenkynek ne zerezzen. Az Te6re6k elmeietio hÿ33e6k hogy felleged yol altal lattya, holoth ewk mindennel chak e6nnen magoknak halaznak es kereskednek. Amiben leheth felleged lsten wthan effele gondtwl es haborwlagt6l az zegeny orzagoth menchie es oltalmazza megh. Az Bassanak minth lelhesse6k kedwet, eleghe wagynk erette, de kedwetlenseginek okath az nagy telhetetlenlegeth ÿtilyw, kyre my mynth lehelfewn elegek, my nem twggyw, kyth fellegedio yol erth.

Thowabba ezti6 akarok fellegednek erthefere adny hogy ym chak mostio egy maal wthan keth portay Chawf3th egyeb wegbelieknelk6l kelleth expediaonk.

Az eggik Chazar lewelewl Solymokerth ywth wala, de te6bbet e6nel nem akarank th6le ke6ldeny. Menthe6k magonkath, hogy megh el nem hoztak volna e6keth, kyth ket okerth myweleenk, eggyerth hogy ewel ennelio inkab reank ne zokranak, mallerth hogy az Solym e3 yde6n ighen ze6ken wagyon, e6 ha mytt most

^{3a} Helyesen: Podlodowski János, aki 1583 április 14-én érkezett díszes követtségével a portára avval az István királytól kapott főmegbízatással, hogy neki lovakat vásároljon. (Preyner Frigyes báró osztrák követ jelentése; Hurmuzaki: Documente XI, köt. 662. l.)

ettől keoltheonk wolna, azth az wtan mikor az teobbith bé keoltheók wolna, ky ymmar nem egýzer teórtenth, zamba nem wettek wolna.

Az mafik Chawz Moldwa altal ywth hozzank, ky altal azt paranchollia Chiazar, hogy Pether waidanak az kozakok ellen kik Mwzqua orzagból yowenek rea legittigel lennenk. Jrt Peter waydaió wrwnknak ez dologh feleöl, twdnia illik hogy az kozakok orzagara eóttettenek wolna, es lok kapdofalth⁴ es kaborlaft teóttetenek benne, ker azon ereoffen, hogy fellegednek yrnank, felleged lelne modoth benne es allana ellene, ne lenne illien nywghatatlanlagba miattok, melly eo kara es haborufagha nekeónkió yde keolchegeth es gondoth adna, ky myerthogy igen igaz, es megh probaltatoth dolog, meltho talam, kegielmeó wrwnk, ha leheth, per oportuna aliqua remedia eóket compescalny, lennenk myeó yde chendezek miattok. Im eó magaió Pether waida yrth fellegednek, az leweleth fellegednek megh keóldettwk. Ennek penigh az waidanak yo zomzedlagath eó emberfegeth az elcöttió myndenkor megh tapasztaltók, azonkeppen hogy onnan ky yeóttió naponkenih tapasztallywk. Mostió illien emberfeg(g)el chelekedeth, hogy walaminemw kapdofafok Jankula wayda ydiebeestenek, kik mia io fok niomoruffaga wolth ez zegeny orzagnak, mind el ygazitotta, es megh adatta.

Az hawafely wayda dolgarol⁵ azth yrhattywk fellegednek, hogy most ywtha mind Brassoból, mind pedigh Iwachkotól lewelonk, kiben yryak, hogy az waidaerth az portaról kett Chawzth keólthek wolna, eó ymmar beió indulth wolna, helette penigh maaó waida yceóne, kith Petraskonak neweznek.⁶ Iwachko minden marhaialwal felesigiwel, gyermekiwel Zombatfalwara, kith fel-

⁴ Értendő: erőszakal való rablást.

⁵ Oldalt, a lapszélen: Mihnie vaiuoda semotus ab officio.

⁶ A román történelemben Petru Cercel a neve; az egyik fülében viselt függő miatt nevezék így.

Ezt mostanában (1585 június 18-án) nevezték ki, miután három éve tartózkodott a sztambul francia követségén, lesve a vajda

feged adoth neky^{6a} yoth, onnan azt yrya hogy menten felfegedhez megyen; tölörkiö Saluuö conductuſt kerette, kith meeghiö keöldeenk neki.^{6b} Az orzagh, wgy erthyök, hogy igen megh bodula. az Boerok kezzöl, nemellyek Brassora, nemelliek Zebenre tarthnak, es így zaladoznak. Akarthwk volna byzony, ha ez zerenchetlenfegh az zegeny waidat nem talallya wala, merth my welönk yde mindenkor yol alkwth, es az mikor kelleth minden baratsfaggal es zomzedfaggal wolth. Immar nem twggywk ez wy waida mihez fogya magath thartany; feleönk attwliö, hogy az lok Boernak ky futaffa, nekeönkiö ide walamy gondoth az portaröl ne hozzon, kinek a mennyre leheth eleýth kell' wenneönk, hogy yth megh ne maraggianak, hanem walahol egyeböth kerelfenek helth, es megh maradaſt magoknak. Az Iwachko⁷ leweleth ým megh keöltheök felfegednek.⁸

Az Bwday⁹ passanak ez napokban embere yewth wala wrunkhoz lewelel, kiben az Bassa kewanta wrwnk-

letételére, amit el is ért évi 700.000 dukát ígérétevel s másik 500.000-t ígérve a portai tiszteknek. Ennek ⅓ részét uzsorakamatra sikerült most megszereznie, a többit pedig majd Havasföldében kívánja felszedni alattvalóitól. (Preyner osztrák követ két jelentése alapján; Hurmuzaki: Documente XI. köt. 665—4. l.)

^{6a} Felsőszombatfalva, Fogaras várától délkeletre fekvő oláh többségű falu, a havasok alján. Ez István királyé lévén, lakóhelyül átengedte ottani kuriáját a boldogtalan menekült Ivásku havasalföldi főbojárnak, aki ott családjával meghúzódott.

^{6b} Ez úgy is lett, mert hozzá érkezteről maga a király is értesíté a prézeseket, sőt a „vornik“ távozásakor meg is ajándékozta régi érdemes szolgálata jutalmául a szombatfalvi jószággal s a hozzátartozó Péterháza nevű kuriával, Lublinban, 1584 augusztus 18-án. (Másolataim közt.) Ivásku halála után a nevezetes falu a havasalföldi vajdák birtokába jutott és benne a XVII. század végén Brankován Konstandin díszes görög-keleti templomot épített, amely ma már ugyan romokban hever, de falainak freskói még mindig megmaradtak.

⁷ Helyesen: Ivásku bojér.

⁸ A moldva-havasalföldi viszonyokról szóló fenti bekezdéseket kiadtam a Documente II. köt. 254—6. lapján, a kézirat budai másolatáról.

⁹ Ali basa, 1580 májusa óta.

tól, hogy konyhaiara walo Jwboth engedne byrodalmanban penzeerth wytettny, Mywelhogý oda Magyar orzagba az Juh igen el holth wolna, ez el multh hozzw telnek zena fogýatkoza[la] myath. Irya aztí6 lewelebe, hogy reöwid nap fe6 embere altal akarna wrwnkath megh latogatny. Noha peniglen az Bwday Bassa eleegh gonoz zomzedlag(g)al wagyon hozzank, mindazaltal tellieffiggel kewanlagath heaba nem hagyhattwk, hanem megh engedteök hogy Karanfebe6 fele witessen walamy ywhokath, kirol wrwnk parancholty6 az Bannak, hogy az Juh megh wetelebe segitlig(g)el legyen emberinek. Warywk ymmar minden nap embereth a minth megh ýrtha, ky ha el yew, myes oztan egiebeth benne nem teheteönk, hanem wrwnktól emberth kelly hozza bochia-tanunk, kiben az ayandekra walo keöltlegtól semmikeppen magonkath megh nem ohattywk.

Im most bochattywk elmegh embereonketh az portara hogy az minemeo zwkfeles dolgaink wadnak, azokrol yryonk es teörekedgywnk, e6 semmiben magonknak megh ne fogyatkozonk, kewaltkeppen penigh az Magyarorzaghy yde walo dicionak allapattiara keel zewn-telen gondunknak lenny, kiben az keörnywl walo Teorekek nagy kapdofalt e6 haborgataft teznek, ky mind az Bassaknak e6 Begeknek tekiletlenfegek es embertelenfegek myat effik, walamirol talallyok megh eöketh, e6 walamyth fogadnak semmit megh nem allanak, Janofdoti6 ym chak most raboltak el, egyeb hatalmokatí6 es kegyetlenfegeketh chelekettének, a minth felleged megh erthy Gyözy wram leweleböl,¹⁰ es az el rabloth emberek newe regiftromabol.

Akarnok peniglen fellegednek erroli6 alazatoson emlekezny, hogy ottkin Waradon e6 Magyar orzagban byzonios dolgok wadnak, kiknek adminiftracioiaban nem chak azokban az kik proprie az feiedelem tarhazanak

¹⁰ Ez sajnos, nincs meg, de szerencsére ismerjük a prézesek reá adott válaszát, sőt ebben az ügyben Gyözyhez intézett három levelet s azok tartalma bővebben tájékoztat a végbeli törökök támadása részleteiről. (Közölve kötettünk függelékében.)

haznath e6 yeöwedelmeth illetik, hanem az kik az feöldnek yawath e6 megh maradasat neziki6, kwlemb dispositio requiraltatnek, Mellyekben my ekoraigh maid lalabban mentheönk eleö, hogy nem minth wagy az dolgok kewanatak wolna, wagy az my ytben Erdelyben walo chelekedeteönkhez quadralt wolna, fellegednek keönyeörgonk, felleged ebben wessen wegeth es aggya waloba ertheseönkre, ha zollywnke walamith' az oda ky walo dolgokhoz, e6 legyene walamy gondunk rea, vagy hogy felleged azt telliesseghel kapitan wramra akaria byzny, hogy eö igazitoia e6 gongya legyen, Megh lattia felleged az Warady keoltsegeth, nem chak azth ky az zolgalo nepre megyen, hanem wgyan chak az minden napithi6, hogy yo fel megyen, es summath tezen, az mint felleged megh lathattia, az Warady wdwarbyro Regeltrombeöl, kith fellegednek keoltseonk.

Annak felette az Janosdy rablasroli6,¹¹ facile coniecturam capiet, quid sit de similibus iudicandum. Az Janosdy pedigh az Theömeoswary Bassa meegh az rabla6 eleott megh talalta wala wrwnkath, Jelentwen azth, hogy ertette wolna, hoggy ott walamy Castelt' epitene nek, kyrol walazt teönk neky, hogy sem hyre sem akarrattia abban wrwnknak ninchen, mind az altal az my leött legyen, felleged megh erthy az Gyczö wram lewelebeöl, legyen az felleged kegyelme6 ytilety rayta, my egyebeth nem kewanonk, hanem hogy felleged chak hatart wessen mynekeönk, mennyben kellesek az oda ky walo dolgokra, kyk in vtramque partem menyth importallianak ez egez orzagnak yol erthy felleged, gondonknak lenny, hogy my az my tiztunknek, es keöteleonknek elegeth tewen, mindenkoron tyzta orzawal alhalfunk felleged eleibe. Az mynth megh yrök fellegednek. feökeppen ezerth az Janosdy rablaferth kelletyk mosti6 a portara erezteneönk, Jolleheth hizzyk hogy az Theoreki6 eddig regen megh talalta, e6 chak az lezen benne, hogy az my megh leött, megh leött, merth minekeönk

¹¹ Jánosd Bihar megyében.

mindenkoron chak akkor lezen efelebe hyreonk, mykor immar az dologh megh efeth.

Az mynth felleged megh hatta wala, noha eleegh keölchegtelenöl woltunk, Mind az által az egy kantor penzth¹² az wraim fyzetelere Varadda, ky negy ezer forinthot teött, mennel hamareb(b) lehetet(t) megh keöltheök, az 'epitefreiö ymmar hat ezerth attunk, az teöbbitiö az restalo negy ezerth, mihelien walami penz yeö kezeönkben ky tellieffytywkw.

Az tarhaz yeöwedelmenek zaporgatafara es newekedefere eleegh gondunk wolna, de eziö yol twggýa felleged, hogy lassan lassan az ydeöwel lezen megh. Az Sobwl kynek kerekedeefeeth yth az wyzen ynditottwk wala,¹³ gondollywk wala azth, hogy az Tharhaznak walamy yeöwedelme leheteth wolna, de ennekiö ez eztendeöben igen kewes arra, es kelety leön, wgy annyra, hogý ebböl immar ez ýdeen kewes haznoth warhatonk.

Az kapniký Baniakath az minth oth leteönkben felleged említette, es hatta wala, az Nagy baniaý Németh wrnak¹⁴ attuk arendaba, wgy tecczik hogy alkolmas hazonnal holoth az eleoth, chak az keölchegiö ky reaiok menth, be nem yeött az tarhazba. Az minemeö conditionkkal megh alkwttwnk embere által wele, ym the fellegednek oda keöltheönk, kýreöl eö theöleiö az mikor az Baniakath kezebe aggyók reuerfalist wezeönk, nekeönk effele arendalaö, a minth minden orzagokban elnek inkab(b) wele, haznosbnak es zaporabnak tecczenek egieb dologhaniö, ha mindenhez emberth talalnank, minthogý ertheiö wagýonk, es immariö az karanfebefy harminczadoth, ky az eleöth nem fokath teött teöb Beth eött ezer foraintnal, hat ezerbe arendaltók el.

Thowabba kegymelmes wrönk fellegednek erroliö akarank yrny, Az melly quarta dezmak az Zaz papok-

¹² A negyedévenként fizetett pénz neve.

¹³ Ez a sókereskedés abból állt, hogy a söt Marosportuson hajóba rakták s azt végig a Tiszába ömléséig megállapított áron árusították. ¹⁴ Az ismert Herberstein Felicián báró.

töl yde Feyerwarra,¹⁵ Fogaradra, es Betlenbe takartatnak, azokról felleged byzonios indultomath adoth az Zazlagnak, kith minekeönkiö exhibealtak, kewanwan hogy az the felleged indultumaban ewketh megh tattnwk. Azonkezben Horwath Cozmai¹⁶ erkegeth hozzank fellegedtöl, es ewyö wgyan azon dologból leweleth hozoth fellegedtöl, mellieth mikoron az Zazlaghnak exhibealth' wolna, lathwan azok hogý az eö indultumokkal ellenkezek, elmeth ýde ýeottenek hozzank, kerwen azon, hogý a minemeö modoth felleged egyzer ebben mwttatoth nekik maradhatnanak abban megh, de my ebben semmith chelekedny felleged hyre nelkeöl nem akartont, hanem fellegednek alazatoslon erthesere akartwk adny, talam yo wolna kegielmes wronk, hogy felleged walamy byzonios determinatioth mutatna ebben nekyk, hogy se fellegedeth teöbbe erette ne bwfitanak, se peniglen my reank wntalan ne fwtnanak, Ha mith penigh felleged ebben reank thamazth, azon lezwnk, hogý vtrinqe wgy complanallywk ezth, hogy se az felleged tarhaza hazna ne minualtassek, fe áz keöllegh modnelkeöl walo bantassal ne terhelteffe. Walamy azert felleged akarattia, az legýen, felleged informallion minketh, es mind az zazokath róla, Merth ennek naponkenth most ýdeye oraia. Isten tarchia megh fellegedet. Datum Albae Juliae 30. Juný. Anno 1583.

Maiestatis Vestrae Sacrae

Humillimi Servitores

Alexander Kendy Volffgangus Kowachoczy
Ladislaus Sombory

¹⁵ Ez a „negyedrészt dízsmá“ Erdélyben csupán a szász papokat terhelte. Báthory István hozta be, amivel állandó elégedetlenséget okozott, mert bizony nehezen szenvedték és fizették. De Felsőmagyarországon is meg volt s úgy látszik annak mintájára rendelte el István király is az ország jövedelmének gyarapítására, bármint zúgolódtak is miatta.

¹⁶ Helyesen: Petrichevich Horváth Kozma fogarasi kapitány, aki ekkoriban jött vissza a királytól, Lengyelországból.

38.

Kraków, 1583 július 24

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Értesítését várja azokról a birtokrészekről, melyeket Irinyi György (vérségi alapon) kíván azon a címen, hogy gazdájuknak magtalan halála folytán szabadokká váltak.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Budapest. Cista Szatmár fasc. 3 no. 10.

Stephanus Dei gratia Rex Polonię etc. Princeps Transilvanię.

Magnifici fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam. Iriny György ada ertenwnk, hogy Keözep Zolnok warmegyeben walamy Bewney iozagnak, wgymint Bewnyenek, Olahnadafnak, Nyrmondnak, Samfondnak,¹ Maýadnak, e6 Zolobagynak magwa zakat wolna, e6 wer zerent wtet illetve, kyt attya meg a' Bwnyeeyek elteokbenni6 perlet(t) wolna. Genealogiajat, hogy w wer hozza, e6 mynden, perfolta leueleyt mongya hogy ele6 hozza. Azert kegyelmeteok lattafta meg az terwennek processufa zerent e6 mynket informallyon rwla. Tharczya meg lften kegyelmeteokat. Datum in arce nostra Regia Craccouiensi, die 24 Julii. Anno 1583. Regni vero nostri anno octavo.

Stephanus Rex lpt

Külcíme: Magnificio Presidibus Regni nostri Transilvanię fidelibus nobis sincere dilectis.

Megjegyzés. A kérelmező Irinyi György egyike volt azoknak, akik a királyt lakásában és közvetlen környezetében szolgálták. Erdélyből távozásának első perce óta. Eleinte, mint inas (puer) szolgált, majd 1582-ben komornyik (cubicularius) lett és 1583 szeptember 10-én hagyta el szolgálatát, amikor Krakkóból haza indult Erdélybe.¹

¹ Maros-székben fekvő falu.

¹ Állandóan a király mellett találjuk Lengyelországban, úgy hogy az udvari számadáskönyvekben 20 alkalommal és helyen fordul elő ismert kötetemben.

39.

Krakó, 1585 augusztus 6.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Báthory Grizeldisz kívánságára rendeli, hogy gazdaszonya, Bernárd Péterné részére Enyeden valami dézmajavakat adjanak ki.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös 56. sz. a. Beke 1166. reg.

Stephanus Rex etc. Az mi Atyánkfia Hugunk könyörge nekünk, hogy vén asszonya Bernárd¹ Péterné házához valami segítséggel lennénk. Azért ha az felenyedi² dezma el adva nincsen, adassa neki ez esztendőben Kegyelmetek; ha pedig el adva vagyon, Enyeden adasson Kegyelmetek két hordó bort és husz köből búzát házához. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra regia Cracoviensi, die 6. Augusti. Anno 1585 etc.

¹ Hibás olvasással közölve így: Bernát.

² Felenyed ma is meglévő külön kis község Nagyenyed mellett.

40.

Gyulafehérvár, 1585 augusztus 17.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

Válasz. A fejedelem jó egészségéről. Küldik a portáról Thorma Kristóf ma érkezett követi jelentését az ottani dolgokról. Ezek nem a legjobbak, mivel a törökök erősen követelik az adót, amihez még a vezérpasáknak dukáló ajándék is járul, holott a tárház majdnem üres és semmi szín alatt a jövő adófizetésig pénzök nem lesz elegendő. A hadadi birtokügyeknek a kincstárra nézve való szerencsés elintézése. A szamosújvári tisztartó kinevezésére várják elhatározását. Leleszi János páternek, hogy közelebb lehessen a növendék fejedelemhez, hiába rendeztek be a palotában lakást, a király kívánságára, mivel ő kollégiumi szállását el nem hagyhatja a tartományfőnök engedélye nélkül.

Az esztergomi Báthory-protokollum 43—46. l.

Exemplum literarum a Senatu ad Ser^{mum} Regem

17 Augusti per Kunowithium mifsarum.

Sacra Regia Maiestas etc.

Az Wr Iftenthöl fellegednek yo egeflegeth es bodog hozzw eletet kewanonk, mynth kegielmes wronknak.

Wrwnk eő Nagifagha feleöl azth yrhatýwk fellegednek, hogy Iftennek kegielmeflegeböl, eő Nagifaga mofth ýo egeflegben wagýoa, mýes azonkeppen eő Nagifaga wthan feyenhenth bekeflegben wagyonk.

Thowabba kegielmes wronk, az mellý leweleth fellegednek ez elmulth napokban Biky Gyeörgýtöl keöltheonk wala, abban megh ýrtwk wala fellegednek, az teöbb dolgok keözöth, hogy embereönketh bochatottók wolna az portara byzonyos zówkleges dolgainkerth, kyketh fellegednek akkor meghiő yelentettók wala, mellynek onnatt walo megh terefeeth wartók mindennap, kewanwan nem. chak wronk, orzagonk, es my magonk othwalo allapattia felöl mindeneketh byzonnyal megh erthený, hanem fellegednekiő mindeneket wgyan azonokröl erthefere adný. Azerth az ember kegielmes wronk ma erkezeek onnan megh, ky az mynemeő leweleth Thorma Chriftoptöl onnan hozoth, azt ym in Ipecie oda keölthók fellegednek, eő magariő az ember, ky minden dolgokban Thorma Kristoffal edgyeöth wolth, wgyan azonokath mongya, es byzonittya, Mierthogy pedig zokoth adonknak be keöldesenek ydeye ym eleőtteönk wagyon, zóklegefnek ytelók lenný, hogy felsegedtöl minden dolgaink felöl erchönk es tanollagoth wegywnk.

Az minth fellegednek az eleőtis megh ýrtók wala, hogý, wezzók ezönkbe az portanak wronkhöz es orzagunkhoz walo kedwetlenfegeth, azerth mostiő lattýwk es tapasztallywk benne, kýnek okaith feőkeppen erre wellýók: Az wegbelieknek kőlemb kőlembfele hamiő panazokra. oztan, hogy az Bassath

meegh lemmÿ wÿ ayandek(k)al myultha ez helyben wagÿon, wrunk megh nem latogatta, ehez accedalth az kozakok mostanÿ chelekedetek, kyerth mÿnkethi6 egyaranth culpálnak. Ennekfelette Amhath Chawzi6,¹ hogy onnan fellegetdtol wizza terth, mÿndennel nehezitette az felleged dolgaÿth. Egyeb dolgokathi6 ygaz elegeth bezelnék feleőleonk, kyerth lattywk hogy lemmÿ dolgaink wgÿ eleő nem mehetnek a minth kellene, Az minemeő parancholatokath kewantok az Bassakra es az wegbely Begekre, azokrol6 chak kenÿeő wala-
zonk leőth, es nem wgy irtak eőketh, a minth kelleth es zokfeges leőth wolna, mikeppen felleged mindeneknek az maffaból yobban megh erthetÿ. Embereőnkeli6 az Balla nagÿ fel kedwel bezelleth, az kyrol megh talaltok, kyt chak feőle melleöl bochatoth, I kit pedig chak ymÿgÿ amugÿ erteth, es igazytoth el, melly portanak hozzank walo kedwetlenfegeth lathwan az wegbeliek awagy talam ertelmeti6 wewen az Bassatol nagÿ gonozwl tartyak magokath hozzank, kÿtol az oda kÿ walo zegenfegh annyira megh remlth, hogy maid az egez fewld, fwto felben zekere hatán wagyon, azonkeppen az Warady wraimnak zontelen wygyazniok es kezen lenniek kell', hogy walamy weletlen dologh raytok ne teőrtennyeek. Wgyan akkor menth wolth Lubeneczky6² az Bassahoz az felleged lewelewel, teőb zó keőzeth annaki6 azt monda hogÿ nem kell' sem kiralytok se pedigh tÿ magatok, Annak felette hogy az mÿ keőwetink az lewel feleöl replicaltanak neky hogy yobban yraffa, merth ygy lemmÿ hazna nem lezen, wgyan chak azt felelthe rea, hogy yo wagyon, es wgyan chak wgÿ kell' azt yrnya, de yo lezen azerth az wege. Mynd ezekből azt ytilyok, hogy minden kewánfaga az a Bassanak, hogy wrunk ayandekkal megh latogaffa, ky minalonk mostanaba melly nehez es fwlyos dologh legyen, hizzok hogÿ felleged yol ertthy, merth e3th,

¹ Ez renegált magyar származású volt.

² Lubieniecki András, a király egyik komornyikja.

byzonnial yrhattywk fellegednek, hogy ez mostany zokoth adonak, es mel(l)ette walo ayandekoknak be koldese wthan, az meny penz az orzagh adayabol es yeowedelmebol a Tarhazba marad, awal ez yeowendeo adonak beyeowefeigh chak az zolgalo wraimnaki6 fizetefeketh, es az egyeb mindennapi keolchegeth nem fogyok femmikeppen megh erhetny.

Ez kywol ninch femmy nalonk kihez nywlhatnank, hanem ha az kewes araniath akarnok, ky az wronk tarhazaban wagyon, tellieleghel mind eggigh elkeoltheny, noha azio in toto 5560 teobbet nem tezen, kinek talam nem kellene mind oda lenny, ha egyeb lehetne benne. Immar azerth kegielmes wronk felleged megh laffa, kellefeket az Bassanak kedweeth kerefnok, es az zokoth ado mellet(t) walo ayandok melleth maas nagyob ayandekothi6, kywel ez wy wezerlegeben megh tiztellyeo, nem wgý hogy az adowal eggýoth adnank be, hanem keoleon es maa6 ydeobe, neký keoldenonk. Ezth pedig ha megh kelletyk zerzenonk alab(b) nem zabhattýok annal, amyth az eleoth walo Bassanak attanak, ký a minth yol twdgýa felleged ymmar zinte Tyz ezer tallerra menth fel, es ez mostany allapatwnkban az Tarhaznak pwztallagaerth, wgyan lokath teezen, ezth ha megh nem aggywk, feleonk raita, hogy ennelio gonozb akarattal lezen hozzank, es nagyob(b) gondoth, keolchegeth zerez erette, ha pedig kewefeth adunk, es nem annyth az mennyth az eo eleotte waloknak attanak, ký eo nala mind nylwan wagyon, ezth kyssbefegnek fogya tarthaný, es annyt tezen, minth ha femmith sem adnaank. Ha pedig wgyan rea kelletik kegielmes wronk ereolkedneonk, hogy az kith egyebeknek attanak, azth nekyes megh adgywk, felleged gondolkoggyek rola, honnan kellefeket annak megh lenny, holoth az my kezonkben mostio ninnen, femi6 waronk mostanaban sohonnath annyth, honnath ez a summa kytelliefedhessek, Egyeb modonk kedigh, honnath zereth tehessok femmy nynchen, merth keolchenio fenky nem ad ez byzony dologh, Jolleheth ezi6 al(l)

benne, hogy ha zyn ten annÿ kez penzeonk wolnaes, kywel ezth¹ az zokfegeth be erhetnøk, minth tehetnøk azt illien hamar wagy taller(r)a wagy arannÿa, moggyath nem láttýwk, merth chak az adonak walo aranÿnakió ez mostany czementból^{2a} aligh tehettÿøk zereth, az Tallernak pedig, ky az ayandekban megyen, nagÿ gond(d)al, es lok wthanna walo ÿaraffal kell' zereth tenonk, kyrøl meegh most sem wagyonk tellieffegghel byzonioffok, ha lehetne annÿ Talleronk, a mennÿ kelletik, annÿra el zeökeölth ymmar effele eörcögh penz keöz-teönk.

Thowabba az hadadÿ³ dologh feleöl azth ÿrhat-tÿwk fellegednek, hogy ez el multth Transfiguratio nap wthan,⁴ az Anniuerfariumnak wege lewen, non comparente parte aduerfa, nec per se, nec per procuratorem, kit annak eleötte certifi caltonkes feleöle, teörwenth lat-tatank benne, kinek ad instantiam Directoriö, ez leön exituffa: az ÿozagoth az fiscusnak megh ada az teörwenÿ, az uiduanak egÿ wdwar hazath Kwffalban⁵ eöth-wen yobbagÿal, megh az wra neweth wifely, az leanykanak pedig warath, Castellum scilicet et domum paternam cum quarta parte bonorum ad tempus emaritationiö ytelle. Mely dolognak executioyara az Melfterth mingyaraft kÿeö bochatottuk. Immar nem twdgyuk mynth yarhath el benne, My az miben zöwkfegh lezen megh nem fogyathkozonk nekÿ, es az wthan mindene-keth elmegh fellegednek erthelere adunk, Myhez tarcha magat az azzony, mÿerthogy nem comparealth nem ertettøk, hanem wellyøk chak hogÿ talam azth attak

^{2a} Így nevezték röviden a minden év elején (rendesen Úrnapiján) Szebenben, a pénzverőházban tartani szokott cementnapot, amelyen az egész országban termett ezüstöt és aranyat hivatalosan megállapított áron beváltotta a kincstár; miután avval kereskedni tilos volt.

³ Szilágymegyei község, Zilahtól nem messze, a Wesselényiek kastélyával.

⁴ Vagyis augusztus 6-án.

⁵ Kusaly, ugyancsak Szilágy megyében.

eleibe, hogÿ inhibiciowal es repulsiowal, towab(b) won-thatthattya dolgath kyben megh fogh chalatnÿ, merth az teörwenÿ minden towab(b) walo procellust ebben excludalth, es lemmiwel ymmar nem wehety eleyth dolganak, hanem ha extra dominium nouo iurió ordine. akarya walamy iussath profequalny.

The felleged ÿrth wolth ez el mult napokban Kwfdv Miklos altal mynekeonk, wgyan az eó liniftra relatioyara, az Grwÿo yozaga felöl, hogy my az azzonytol el foglaltok wolna, es hogy e meghe restitunalnok nekÿ, kyröl fellegedeth mas modon kelleth wolna a yambornak informalnÿ, mert az dologh ygy wolth, hogy Grwyo Istwan halála wthan, megh ertwen azth ex Libro Regio, in quo paria literarum continentur, hogÿ Dorombarth⁶ felleged Grwÿonak chak durante vita atta wolth, az fiscusnak⁷ akarÿök wala el foglaltatnÿ, de mÿngyaralt producalwan az azzonÿ ygallagath rola, kiböl ky tecczek, hogÿ felleged az wthan Grwyo Peterth perpetualta benne, kezenel hagt(wk, es lemmy bantala az wtan az azzonÿnak tülönk nem wolth. Ezek pedigh ygÿ mind ith letebe, es zeme lattara lettenek Kwfdÿnak, ky az wthan ment be oztan wgyan hÿronk nelköl fellegedhez, es fellegedeth illien hamió dologhal megh nem talalhatta wolna, kyn az felleged kegielmes itilethy legyen, minth kelleffek fellegednek effele embereknek zawokath megh hallgatnÿ.

Az wywary⁸ tyztnek waltozaafa feleöl, felleged azt parancholta nekeönk, hogy felleged hyre nelkeöl azth megh ne waltoztassók, kiben nekeönk mynth eggyebbenió myndenen illik az felleged parancholattiahoz tartanonk maghonkath, de myerthogÿ az mÿ tyztonk arra wyzen bennönketh,⁹ hogy a miben leheth wronk

⁶ Ma ily néven ismeretlen község.

⁷ Ime hivatalos bizonyítéka annak, hogy Báthory Istvánnak is volt Liber Regiusa az erdélyi kancelláriában, melynek — sajnos — egyetlen kötete sem maradt ránk!

⁸ Értendő a szamosújvári tiszttartói állás.

⁹ Hibásan írva: bennonkenth.

haznath kerefflok. the felleged annak allapattiath igy erchye, hogy az mynemeo rendetlenlegbe ez a war wagyon, kyben az mostany tyztartha ymmar wgyan zokast weoth, nem ytellyuk lemmikeppen. hogy abbol wronknak es hazanknak walamy hazna lehessen, melly ollian beo es feles yozagw haznak yeowedelemnek ygy chak lemmiben menni nagy kaar es nagy fogyatkozat. Ez el mult napokban akarwan effele lok [karoknak¹⁰] occur[r]alnyn, keoltheonk wala oda walamy wyonnan rendelth Instructiowal, kihez kewanyuk wala, hogy az Tyztartha tarthana ez wthan magath, de az minth wezsoke ezeonkbe. az ymmar annyra megh regzeth regy zokasaban, hogy akar mynth aggyunkio my Instructioth neki, de wgyan chak azth fogya mywelny, a mith egyzer eleibe weth, es megh zokoth wolth, kiben kelleneke elo bochatanonk, awagy penigh megh waltoztatnonk, eo kit akar felleged arra heleebe newezny, te felleged lasla es wegezze feleole. Minekeonk chak ez al(l) feokeppen eleotteonk, hogy az lok naponkenth walo keolchegeth eo zoklegeth lathwan, kewanunk azth, hogy az Tarhazba mindennemoe hazon yeohetne.

Parancholta wala felleged aztio, hogy Pater Joanneft, az wrwnk Praeceptorath yde be keolteztetnok, az oo hazakban.¹¹ hogy lenne igy keozelb wronkhoz, es az wrunk institutioiara continuulban wygyazhatna, kihez my kezek wolthonk es mostio wagyonk, Seoth az hazakatio ymmar nekyn eoritettok eo kezyttettok wolt, de Pater Joanneft rea nem wehettyok, hogyn be keolthezek, Mongya azth, hogyn eo magatol azth nem miwelhetyn hogy helet megh waltoztatla, eo wdwarba mennien lakny, hanem superiorirol war beleole, eo ha az Provincialio yde yeo, az lasla es tegyen itileteth felole, kiben acquiescalnonk kell akarattianak, Noha eleegh alkolmatlan dolgoth latok az wronk ala fel walo yaralaban es

¹⁰ Egy 5 cm.-nyi üresség, melyet *károknak* szóval töltöttünk ki.

¹¹ Értendő = óházakban, vagyis a régi palotarészben.

wgý lenne mind wronknak í mind neki nagyob(b) nyw-godalmara, ha az felleged wegezese mehetne weghez: ezth chak azerth akarok fellegednek megh ielentený, hogý felleged erche okat ez dolognak.¹²

Ezekröl felleged[tül] myngyaraft walagt waronk, merth tyztan eleotteönk az portara walo keoldes es ýdeyen kellene dolgonkra gonboth wifelný. Tarcha megh Iltén felségedeth ýo egeflegben. Datum Albae Juliae decima leptima die Augusti. Anno Domini 1583.

Sacratissimae Maiestatis Vestrae

Servitores humillimi

Alexander Kendi, Volffgangus Kowachoczý,
Ladislaus Sombori

¹² Ez a király által felvetett fontos ügy azon a kényelmetlenségen kívánt segíteni, hogy a fejedelemnek ne kelljen naponta (jó és rossz időben) a palotától tanulás okából a jezsuiták rendházáig gyalogolnia, ami valami 200 lépés, a vár északi faláig.

41.

Niepołomice, 1583 augusztus 24.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Gergely deák számadását visszaküldi, mert kifogásai vannak ellene. Kapnikbánya bérbeadását helyesli. A szászok quarta-dézmaügyét igazítsák el, a vízaknai földével együtt. A magyarországi (váradi) gondviselést is a hármastanácsra bízza, de ügyeljenek, meg ne változtassák a mostani derék kapitányt. A kozákok miatt sok gondja van. A török tőle is követeli Iván moldvai vajda kincsének kiadását, de hiába, mert ellenkezik az ország régi szokásaival. Ivásku boér védelme alatt él Lengyelországban, ám mind addig nem adja ki, amíg arról bővebb felvilágosításukat nem veszi. A szatmári dolognak még nincsen vége, nem is lészen egyhamar a németek által támasztott nehézségek miatt.

Az esztergomi Báthory-protokollum 46—48. l. Moldva-havasalföldi tárgyú részét kiadtam a Documente II. köt. 265—7. l. A király néhány sornyi sajátkezű utóíratával.

Exemplum literarum Sacrae Maiestatis Regiae ad
Praesides datarum.

Stephanus Rex etc. Magnifici fideles etc. Salutem
et gratiam nostram Regiam.

Az kegielmetek Biki Györgyötől keöldeth lewelere
walo walazunk, fok kwlomb kwlombfele foglalatossagynk
miath halada enný ýdeigh.

Ertýwk mýth yr kegielmetek az Gergely deaknal*
walo penz feleöl, melliet az zegený wram battiam, Bet-
leni yeöwedeölmiböl adatoth wolt kezeben, Olwaftuk
az regíltromothi6. melyben Gergely deak zamoth
ýgyeözik adný az penzről. De my nem tudgywk mint
probalhassuk, holot(h) ýol emlekezeönk Gergely deaknak,
az zegený wram batiam halala wtan walo lewelere, mel-
liet megis talal(t)wnk, kiben nekeönk azth ýrýa, hogý eö
nala tyzen negý ezer forinth wagýon, es a kinek
haggýwk, a kezeben aggýa. Ez regíltrum penigh azt
tartia, hogy ez penznek ýo reze, meegh az zegený
wram batiam elteben, ki ment wolna Gergely deak ke-
zetwl. Azerth holoth nem ertywk, mint ferýeön ez regi-
ltrum eleöbbý lewelewed egybe, ým wyzza kwldeöttwk
kegyelmeteknek, ýegýezetwen egynehaný dolgoth a
margoian, kik nekwnk scrupulust hoznak, kegyelme-
tek laffa ýol megh ez dolgot, es elebby lewelere emle-
keztetwen Gergely deakot, igazittassa elegedendeökep-
pen el ez dolgoth wele, keözeolwen azokkali6 kik ebben
twdofok woltak, mint a Boronkaiak es egýebek, kikre
eö magai6 mutath.

Az Kapnik bania locacioia tecczik nekeönk, miert-
hogý ýob(h) gondwífelel nelkeöl byzonios yeöwedelmet
warný, hogý nem mint gondwýfelel(s)el býzonýtalant.
Írýa kegielmetek hogý az arany waltafra walo penzth
Gergely deakra býzta, elegnek ýtelwen eötet arra,
ký nekwnk tecczik, feökeppen ha kegyelmetek minden

* A már ismeri Gyarmathy Gergely deák.

czementen zamoth wetetwen twle, inkab(h) augeallia az eő gondwifeflere walo diligenciaiaith.

Az yeöwedelem arendalafaió tecczik, de anno in annum, chiak erchiek, hogý minden egtendeő mulwa annak aggia kegielmeteok, a ky teöbhet ad. Igý augealtatik a prouentuó. Nemió fel az ember a Tyztartok gondwifetletlenfegetwl, holot(h) lattiak eőkió, hogy azzal nem az orzagnak, hanem magoknak artnak.

Az mý az az Papok quarta dezmaiaith negý, emlekeözeönk hogý mý arról az azoknak lewelet attunk wala. De az wtan megh erthwen abból walo fogýatkozafwnkath, Horwat Cozma által declaraltuk wala leweleönk(k)el eleöbbý wegezefeönket. Kegyelmetek ez dologban utriusque partió commoda intuentes, mediu-moth kwueffeön, es componallia ýgý, hogý eggik felnek fe effek nylwan walo karara.

A Wyzaknaý tho feleöl, ennek eleötte mý walazth teöttwnk legýen az Azoknak ertený attuk wala kegyel-meteknek. Ertywk az kegyelmetek mostaný leweleból, hogý sem publice, sem priuatim, nem tezen ollian kart a tho eppitese, mýnt wk ýrya wala. Ha mý kió darab feöldeeth maínak el fogýa, kiérth kegielmetek maaó aequiualens feöldeth adhat (minthogý kewannýukió hogý aggyon kegyelmetek) nem tuggyuk mierth kellien ebben, az my nylwan walo haznunkath nehezelný a azoknak.¹

Az mý neezý a Magýar orzagy byrodalomban walo gondwifeleft, my azió, a menniben illetý a tarhaz haz-nath,zynte wgý byztkw kegyelmetekre, mint az Erdelyth, chiak az mynt eleöbbý wegezefwnk tartia, a Capitant

¹ Ez a vízaknai sós tó, melynek vizét sójáért pénzért mér-ték és használatra kifőzték. Erre céloz az a kijelentés, hogy belőle a kincstárnak haszna volt. Így érthető, hogy a szászok, kiknek területén feküdt, ragaszkodtak hozzá és ellenezték bérbeadását, mintán úgy látszik most tették könnyen használhatóvá. A tó vizének sótartalma oly tömény, hogy az ember nem merülhet el benne, s azért nyári fürdőül szolgál és nagy forgalmú előkelő üdülőhely.

megh ne waltogtalla kegyelmetek, kyneel arra a helyre alkalmasbat wgyan nem talalhatnank.^{1a} Irya kegyelmetek hogy az Warady yeowedelem regestrumath nekeonk keoldette, mellyet wagy el nem hoztak, wagy my teweztetonk el. De ebben az zegeny wram batiam ordinacioiath kewannyuk megh tartatny. Myerthogy az ott walo helynek allapattia, feles zolgalo nep tartalt kewan, annyra megh nem wonhattyuk ott az expensath, minth egyebwth.

Ennek eleottei6 yrtunk wala kegyelmeteknek az my attiankfia dofa rezenek megh kwdefe felol, kyre kegielmeteketh mosti6 yntyuk.

A my az kozakok chintalanfagath nezty, nekeonki6 elegh kedwonk ellen wagyon, ky myath az ytt walo wegeki6, altyh hyzzwk, hogy walamy kar nelkeol maradhaslanak. De my ennek reprimallasaban egyeb kep-pen nem procedalhatunk, hanem az kik keozzeolek Nemes emberek, gywlelwnk lewen, citalassal kel' eleo hy-watnunk. A kik penigh paraszt nepek azokath a hol kaphattiak, mindenoth fogdofny hattuk, eozwe keref-wen, az mit az predaban nalok talalnak. Az mellty wy Waidath Moldwaban akartak wyynnty, kezwnkben wagyon ymmar, talam lenkit teobbbe megh nem bwlith.²

Jol miwelte kegyelmetek hogy Moldwaban legitfe-ge-th keozyteth wolth. De kegyelmetek ez wthan ne bocchiallon chak az Zekelysegbol affele helyre, merth nylwan walo karnal, es keozeonfeges gyalazatnal egyeb nem keowetkezik beleole, hanem Wdwarnal walo fize-teth zolgalo neppel elegiche megh az zekelyth kegyel-metek, es hadnagywl, hallot(h) latoth twdos witez em-berth bochiaffon eleottek.

Iria kegielmetek a Baffanak kedwetlenfegeth, kit nem chwdalunk, twdwan, hogy feokeppen effele maga hazna kerefeo pogannal igen igaz ama prouerbium: *Ho-*

^{1a} Érti Geczy János váradi kapitányt, akit István király igen nagyrabecsült.

² Potcoava János vajda, akit titkos üzelmeiért a király el-fogatott és kivégeztetett.

nores mutant mores. Mÿ tŵlwnki6 kereti wala az Iwan waida³ marhaiath, Amhat Chawz altal, de myerthogÿ ez eleöt(h) ſem wolt it(h) zoka6, hogÿ ez orzagböl walakinek wagÿ zemeliet, wagÿ marhaiat ki aggyak, mÿ ſem akarank ſemmÿ wÿ es zokatlan terhet magunkra wennÿ. Mindazaltal megh ýzenök neki Amhattul, hogÿ reöwid nap embereönketh bochatwan a' portara, ollÿ baratflagunkath mutattÿuk eö hozzaí6, hogy nem lezen kilfeb(b) az Iwan Waida marhaianal,⁴ Melliet feökeppen ýzentunk í mÿwelwnki6 wele kegielmetekre walo tekintetwnkben, latwan az ýdeönek moſtanÿ allapattiath. Kegielmetek ſe haggÿon ſemminth el benne, walamiwel kedweth allicialhattia. Twggÿa kegielmetek effele pogannal adomanÿ tartia a' baratlagoth. Im mÿes be keöldeönk Markhazy feleöl, es minden uthon azon lezeönk hogÿ e hitwan ember miat walo felelemtöl kegielmeteketh teliefeggel megh mentheffeök. Az Janoldÿ rabla6 feleöl ſe haggÿon kigielmeteki6 ſemmit el, ſe a portan, ſe ide ki, walamit kegielmetek effele ýeövendeö karnak el tawoztatalara gondolhat.

Iwaczko nalwnk wagÿon, kinek ide be akarunk wala helt adnÿ, de ſemmikeppen nem zakadhata el niawalia6 az oda walo feöldtöl, feökeppen maiorlagatöl. Azerth megh laſſuk mit kelleſſek wele mÿwelnunk. Ha wgÿan perſequalni kezdik, Lituniaban adunk helth neki, ha penigh bekewel zenwedik, talam wagÿ Hwzth, wagÿ Kíwar taian zakazthatunk walami helth neki. De erröl kegielmetek tecceſeti6 akariuk wenni, mikor bizoniſon megh' ertÿök onnet belöl, mÿnth zenwedgÿek byrodalmunkban walo letet, ki feleöl ha mit kegielmeteki6 ertend, aggya tuttunkra. Tarcha megh Íſten kegielmeteketh. Datum in Arce nostra Regia Nepolomicenſi die 24 Auguſti. Anno Domini 1583. Regni vero noſtri octauo.

Stephanus Rex Ipt

³ Azonos Iancu (Jankula) moldvai vajdával.

⁴ A kivégzett Iancu moldvai vajda lefoglalt s a király birtokába jutott kincse, melyet a porta magának követelt.

Az Zakmáry dologról, hogy kegyelmekeknek nem yrtunk, oka ez wolth, hogy meegh femmi wegh benne ninchen, nemió welhettük, myre mennien az dologh twdwan az Nemetnek zokafath. Az mit eddigh igittek nem acceptaltuk, ha így chelekednek mint eddigh nem welyök hogy ez wtanió megh alkhassunk, walami wege ez dolognak lezen ertený aggyuk kegyelmekeknek.

42.

Niepolomice, 1583 augusztus vége.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak,

Adják meg Csáky Dénesnek a rendelt fizetést.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 41. sz. a. Csönka.

Stephanus Rex etc. Ha Chaki Dienes az hoppmesterségben meg nem akarna maradni és házához akar na szállani, rendeltünk negyven lóra és tíz darabbantra fizetést neki. Hagyjuk azért ti Kegyelmekeknek, hogy azt az fizetést ahoz ti Kegyelmekek adja meg neki [Tarcha] megh Isten Kegyelmekeket. Datum in arce nostra Regia Nepolomicensi die men[sis] --- Anno Domini 1583 etc.

Megjegyzés. Csáky Diénes nagyon meg lehetett ez időben szorulva, miután királyi rokona neki csak nemrég is (július 3-án) ezer forint kölcsönt rendelt volt adóssága törlesztésére.

43.

Kraków, 1583 szeptember 7.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Megértette a portai jelentésből a basa kedvetlenségét, amit az okoz, hogy nem kap elegendő ajándékot Erdélyből. De azért semmi szín alatt a pénztárukban őrzött utolsó aranyokhoz ne nyuljanak, mert: Nem ország az, a kinek tárházában semmi nincs. Hanem ajánlja, hogy egyfelől adják bérbe öt-hat esztendőre a huszad- és harmincadjövedelmet, másfelől vezessék be a garas és ezüstpénz veretését, miként itt is dívat lengyel földön, amiből a kincstárnak jó jövedelme kerül. Levélük többi tárgyát s azokban való intézkedését tudomá-

sul veszi. Örült a portai hírnek, hogy Márkházi Pált szabadon bocsátották, miután törökké lett, mert így nem fenyeget többé appal, hogy megkapja az erdélyi pajságot, mivel a török még sem teszi meg, hogy azt török embernek adja.

Az esztergomi Báthory-protokollum 48—50. l.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad

Praesides per Kwnouithium milsarum.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae etc. Magnifici fideles nobis syncere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam.

Megh ada nekünk Kwnowith Farka6 az kegielmed leweleth, melyből kedwesen ertettük az mý attiankfia egeffegeth, Aggýa Isten hogy ezwtani6 mind az e6 egeffeger6l i mind az kegielmeteker6l mindenkor ýo hyrth halhaffunk. Ir kegielmetek mosti6 az Balla kedwetlenfeger6l, mely dologra re6wideden minapi lewelwnkbeni6 walazth te6ttunk wala kegielmeteknek. Mosti6 egiel okath az kedwetlenfegnek nem alyttywk, hanem az adomanyinak fogýatkozafath, twdwan az pogan nemzetnek auariciaiáth, ki mindenekhez walo barafagath maga haznawal metiallia. Merth amý a kozakok dolgath nezá, nem wellywk hogý megh e6 magoki6 illien manifestá calumniawal kegielmeteketh culpálnak, twdwan hogý keg[ielmeteknek] semmi commerciuma nynch a kozakokkal. Ha penigh abban wolna a' culpa, hogy kegielmetek segittegeth zinte oda nem bochiatoth a' kozakok ellen, tam magna loci distantia elegge excusalfhattia kegyelmeteketh, fe6kkeppen hogý Moldwara wolph hyre meneleknek, kinek segetfegere kezen wolt kegyelmetek nepe, ha z6wkfegh le6tt wolna. A Te6re6k byrodalomra penigh ollý hertelen wolph a' kozakoknak fordulafa, hogý mýgh neke6nk hyre6nk(k)el le6tti6, megh terefben woltak ymmar. Elegh karth te6ttek e hitwan nepek, Az ýo war6ft Teheniat¹ semmiwe te6ttek. Mýe6 reowid nap

¹ Másként Tighina városa, a Fekete tenger partján Beszarábiában.

emberönketh bochatwan az portara, excufallýwk ebbol magunkath.

Értený adók minap kegielmeteknek michoda processuffal kell' nekeönk e kozakok beönteteseben procedalnunk. Az mit az predaban conquirálhatnak erte lezwnk. Nem welýwk hogý a portanió derek ezó ember azt itilheffe, hogy mý akarátwnkból leött volna effele iatroknak chintalanfaga. Merth ha wgýan ketelen annak kellene lenný, hogý mý Chiazarnak karth akar-nank tenný, maas moddal indultatnank arra. Effele kar tetel, ez ide walo zomzedfagokban, sokzer eleth ez eleötti6, kitt az mynth eggik fel zokot(h) zenuedný azon-keppen kell' az mafiknaki6 zenvedni; hogy penigh mý ebben feletteb(h) zorgalmatoskodgyunk, mywely feőkeppen az kegielmetek tekintetý, nem hogý ebból kegielmeteknek walami periculoma impendeaalna, hanem hogý az keőztoönk walo coniunctioerth, ha mý nehezteles kegielmetekre harwlna, aztí6 mitigálnok.

De hogý a Bafa idegenlegere terýwnk, nem a kozakok annak oka, hanem az aiandek nem adafa. Emle-keőzeönk rea, hogý mý ez eleötti6 admonealtuk kegiel-meteket, gondolkodnek kegielmetek az orzagh ýeőwe-delmeröl, az lok zówkleghez kepest, mert akar howa fordullion ember, a neceffitáfnak ellene nem al(l)hat.

My nem mongýwk, hogý kegielmetek az zegenfe-geth adonak augealafawal nyómoricha, hanem egyeb kwlleő ýeowedelmek, ha miben augealtathatnanak, feo-keppen az otben walo aros nepek kerelkedeseból, ha mý hazon, ingenii solertia talaltathatnek igen io volna. Melynek megh lelesere segetfegh lehetne az ýtt walo negociacioknak similitudoiai6, chak ember kezdene yo circumstantiakkal kowetný, lattia kegielmetek mely gyákorta walo waltozalok teörtennek, kikben az pen-zetlenfegh nem chak in praesen6, de yeőwendeőrei6 kart hoz. Nyilwan ez utan sem menekedhetik ettwl megh kegielmetek, hanem walamint í walahogý a zówkleghez kell' zabný a' yeőwedelmeth. My azth loha nem kewan-

ywk hogy az my attiankfia egyebek nyomorwlagawal Tarhazath teölche, de zwkfeigh, hogy a Respublicanak neruula legyen, qui necessitate ex incertio calibus oriri solita subleuet, auertatque communia pericula.

Ez mostani zwklegeben kegielmeteketh Isten lattia, eöreömett segiteneők innetiö, ha itt walo keözenleges fogyatkozafink engednek, Meegh my sem felleltwnk ky az zolgalo nep adollagaböl, kyerth yozagwnkatiö keötettwk wala nekiek. Arra sem tanacholhattywk penigh kegielmeteketh hogy az my attiankfia kewes aranyatöl tellieseghel megh wrefiche a Tarhazath. Nem orzagh az a kinek tarhazaban semmü ninch. Effele fogiatkozásból fok periculum zokoth teörtennü. Nekeönk most e tecczenek hogy kegielmetek ha my hwzad awagy harminczad a warofokban wagyön Brasloban, Zebemben, affeeth eöth wagy hat eztendeigh locallion el kegielmetek wgyan ott walo polgarnak, Wannak olly penzeö emberek kik megh nem wonzak magokath keözeönfeghes segetsegtöl, latwan magok haznatiö belöle. Ufuraraiö inkab(b) wegyen kegielmetek, wagy ha yozagoth weth záloghbanio, hogy nem minth a keweö penztöl megh fozza a Tarhazath, Merth walamint lehet, a Bassath kegielmeteknek mindenkeppen megh kel' contentalnü, es az eddegh walo nem adarol appofitis rationibus keöwetnü. Twggya kegielmetek hogy Wezersegenekiö eleötteiö io akarattal wolt kegyelmetekheöz, zwkfeigh hogy azt a io akaratoth mostanü allapattiaban eörizze inkab(b) megh kegielmetek.

Irya kegielmetek az eöreg h penznek² kegielmetek keözth walo zwkfegeth, de hidgye megh kegyelmetek hogy mindenwth wgy wagyön az walahol hon wert apro penz(z)el nem elnek. Merth ez idegen apro penz helyeöth, zwkfeigh ky yeony az eöreögh penznek. Nem wellýwk hogy lenky inneth kegielmetekhez aranyth wigyen, hanem olliath, a mellieth ott nem wernek. Ide penigh onnet aranyath f tallerth hoznak. Immar a menyire el

² Értendő = a nagy pénz, azaz ezüst tallér meg arany.

beóweffwlth kegielmetek fele a gara6, wgÿan nem me-
nekedhetik affele penztwl megh kegielmetek, Jo wolna
azerth hogÿ ne chak maa6 adna affeleth kegielmetek-
nek, hanem k[egielmetek] maafnak, kezdetne hozza
kegielmeteki6 a gara6 werelheoz. Mÿ kezek wolnank
az it(h) walo ligath, mind melfterrel egyetembe kwldenÿ
kegielmeteknek. Az ezwlth fogyakozala sem impedi-
hattia kegielmeteketh. Mert Lithuaniaban wgÿan ninc
ezwlth, de meghi6 zeret tezik a hazonerth es mynden
eztende6ben ky wernek nÿolcz ezer gÿra ezwlthet, ne-
kwnk minden gÿratol tyzene6th garaft adwan.^{2a}

Ertywk az hadady y6zagh te6rw6nyenek exitul-
fath, mÿnketh mosti6 megh talalth az azzonÿ, embere
altal, kenye6re6gh hogÿ nouum iudiciumoth engednenk
nekÿ. Byzonÿ hogÿ az misericordia kewanna,
hogÿ affele e6zvegÿ arwaknak fegetfeggel lennenk in-
kab(b) hogÿ nem haznokra walo processuflokath impe-
dialnok, de nem gondolwan bator azti6, hogÿ igaz
eleegh ideie wolth ekorai gh mÿnden dolgahoz, neznunk
kell' inkab(b) arra, hogÿ effele nouum iudiciumra
adoth exemplummal ne prouocallÿunk egyebekethi6 a'
ke6zenfege6 te6rwenÿ dignitaffanak kyffebwlfere, ha
mÿndennek megh engettetik, hogÿ maga haznaerth con-
tentu6 ne legÿen az le6tt te6rwenÿen, hanem mÿn-
gÿart nouum iudiciumoth kezgÿen. Azerth mÿ helyen
hattwk az te6rwenth, kegielmete6k exequaltalla, es az
exequutorol minketh informalion, megh yrywkw mÿ le-
gyen akaratumk. Az azonnak sem praecidallÿwk proces-
sufath. A yozagon kywe6l lewen, kerelfe a' filcust, ha
wely igaffagath hozza.

Az Grwÿo Iltwan y6zaga fele6l walo excusatioian
kegielmeteknek megh nywgottunk, Chwdaltunk wolna
wgÿani6, ha wgÿ wolth wolna, az mint ele6nkben attak
wala. Ir kegielmetek az Wywarÿ tyztarto dolgarol
wgy wagÿon hogy az ott walo tiztnek megh waltozta-

^{2a} A gira = p6nz vagy p6nz6rt6k 16 arany avagy ezÿst ne-
hez6ket tett ki, m6sk6nt 4 latot.

talati6, elebbÿ Inſtructionk zerenth magunknak referwaltuk wala, de nem a' wegre, hogy a Tyzt(t)arto maga akarattia zerent chelekedgyek, az iozagh ieöwedelmében es kegielmetektől ne halgaffon, Merth my minden gondwileft mely az orzag haznath es tarhaz yeowedelmeth nezÿ kegielmetekre býztunk, Azerth ha ezi6 wgÿ nem iar, az mint rendÿ kewanna, aggÿa ertheneönk, kit itilne kegielmetek arra az Tyztre meltoth, es myerthogy ezi6 regÿ zolgank, kegielmetek tecczele zerenth mychoda zolgalatra es tiztre kellene az waltoza6 wtan wÿnnunk, ne ÿwtna gÿyalazatra dolga. Ezt megh ertwen ÿrÿuk mÿes felöle walo akaratumkat kegyelme-metekneköök.

Az mÿ a' Pater Joannes be nem menelet nezÿ, ne chwdallÿa kegielmetek, merth eök az eö rendeketh igen ſtrichte tartiak. Warywk ez napokban hozzank Pater Provincialift, ky kegielmetekheöz menwen, megh alkotattia³ kegielmetekkel Pater Joanneſt. Ha penigh wgÿyan nem lehetne a' bemenes, a Praepoſt hazhoz walo utat wgÿ által rekezthették, hogÿ kewes comitatuffal, mÿnden ember lataffa nelkwli6 oda iarhat az mÿ attiankfia.

Ertÿwk a Thorma Chriſtoph levelebl. Markhazinak zabadulaſſath es Teörekke leteth. Immar keveleb(b) felelem lehet e hitwan ember felöl, merth nem hizzwk hogy kegielmeteki6 azth welÿe, hogÿ Chiazar Teöreknek aggÿa ezt a Waidafagoth. Tarcha megh Iſten kegielmeteketh. Datum in arce noſtra Regia Cracouiensi die 7 menſis Septembris. Anno Domini 1583. Regni vero noſtri anno octauo.

Stephanus Rex ſpt

³ Azaz „megalkudtatja“ vagyis létrehozza Leleszi János páterrel az egyezséget az ismert ügyben.

44.

Krakó, 1583 szeptember 7.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Örvend, hogy Gyulay Pálnak feleségül a Dobzay István leányát szánták. De mivel őt most országos dol-

gokban Erdélybe indítja, csak ő határozhat, ha tetszeni fog neki a lány avagy nem.

Az esztergomi Báthory-protokollum 50. l. Két sornyi saját-kezü utóirattal.

Stephanus Rex etc. Magnifici etc. Salutem etc. Értetteők az thý kegielmetek zandekath Gýwlay Palhoz, a Dobzaý¹ Istwan leánya felől, Melý dologh nekwnkis tecczik; tudwan azt, hogý ebben kegielmetek mind a kett felnek yawara, I tiztelegeőre negeth, Intywk kegielmeteketh, legyen azon kegielmetek, hogý mygh mý Gýulaý Palt ez napokban neminemeő dolgaýnkerth ký bochathattýwk, az leanzo mafuwa ne kellien. Gýwlay Pal ot(h) kin leteben az leant megh latwan kegielmetek tanachiaból megh itely mit kelleffek ez dologban mýwelný. Tarcha megh Isten kegielmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracouiensi die 7 Septembris. Anno 1585. Regni uero nostri octavo.

Tecczik azib nekwnk, hogý az arwa ýozagath nem hatta kegielmetek tekozásban lenný.

Stephanus Rex Ipt

Megjegyzés. A hármastanács által ajánlott házasságból azonban nem lett semmi, holott azt maga a király is szívesen vette volna, miután Gyulaynak a leány — úgy látszik — nem tetszett; pedig az előkelő ember, az 1580 őszén elhalt kereszturi Dobzay István ítélőmester (proto-notarius) leánya volt.

¹ Neve az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 154-ik lapján hibásan Dobraynak van írva.

45.

Krakóro, 1585 szeptember 11.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Kéri, támogassák munkájában a beinduló új kolozsvári jezsuita rektort és vele tartó társait.

Káptalani levéltár. Gyulafehérvár. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 305—6. l. Beke 895. reg.

Stephanus Rex etc. Magnifici fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram regiam. Cum no-

vus rector in collegium Claudiopolitanum¹ Societatis Jesu cum quibusdam aliis eius ordinis hominibus piis et doctis nobis procurantibus venturus sit, vir nobilis et magna doctrina, probitateque et eximia praeditus: Fidelitates Vestras hortamur, velint et rectoris, et sociorum illius eam habere rationem, qua intelligi ab omnibus possit, nobiles viros atque praestantes, qui relictā patriā, rebusque omnibus in istam provinciam ad labores et pericula commigrant eo in pretio et patrocinio habendos, quod et nostra, et Ill^{mi} nepotis nostri² existimatione dignum esse videatur. Fidelitates vestras bene et feliciter valere optamus. Datum in arce nostra regia Cracoviensi, die 11. Septembris. Anno Domini 1583. Regni vero nostri anno octavo.

Stephanus Rex Ipt

Külcíme: Magnificis praesidibus regni nostri Transylvaniae etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

¹ Ez az olasz P. Ferrante Capece, kit P. Wujek Jakab helyére vitt be magával Kolozsvárra a lengyel provinciális.

² A tizedik évében járó Báthory Zsigmond fejedelem.

46.

Krakóm, 1583 szeptember 13.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Erdemei jutalmául Cseffey Jánosnak segítségül évi 100 forintot rendelve, adják meg neki pontosan.

Orsz. Itár. Budapest, Gyulafehérvári Iymbus I. 5. csomójában. Vízfoltos, csonka. Szép nyolcszögű gyűrűpecsétjével lezárva.

Stephanus Rex etc. Czieftey Janosnak regy eo mostany iambor zolgalattiat meg tekintwen rendeltwnk hazahoz legeltgere 303 forint fyezetest eztendeonkent elteig,¹ melliet Kegelmeteok adallon meg neký. Praesentibus perlectio exhibenti restitutió. Datum in arce nostra Regia Craccoviensi die decimo tertio [mensis] Septembris. Anno domini Millefimo Quingentesimo octogesimo tertio etc.

Stephanus Rex Ipt

(L. S.)

¹ A latin szövegű oklevelek *vila durante* kifejezésének magyar jogi fordítása.

Megjegyzés. Cseffey János a nyár folyamán személyesen járt István királynál Lengyelországban, akitől július végén 25 forintot kapott, nyilván visszatázása költségeire. (A király id. udvari számadáskönyve 207. l.)

47.

Kraków, 1583 szeptember 15.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Rendeli, hogy a Báthory Grizeldisz hozományából elmaradt részt az ő erdélyi birtokai kezelői által szedessék össze ama jószágok jövedelméből.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 37. sz. a. Beke 1167. regesztája, de tévesen, 1583 szeptember 14-i kelettel. Petrichevich id. műve 458. reg. A király egy sornyi sajátkezű betoldásával.

Stephanus Rex etc. Értjük az Kegyelmetek leveléből, hogy Kegyelmetek az mi Atyánkfia Hugunk dossa részét, az közönséges fogyatkozás miatt meg nem küldhette. De mi ezelőtt sem kívántuk, most sem kívánjuk, hogy Kegyelmetek az mi Atyánkfiának privatumát ex publico suppleálja, hanem Kegielmetek hagyja meg Horvát Kozmának és Siger Jánosnak, kik az mi Atyánkfia jószágához látnak, hogy iminnet, amonnat az jószág jövedelmiből szerezzék meg, és Kegyelmetek küldje be. *Im mi is irtunk nekik egy levelet arrul.* Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Cracoviensi, die 15 Septembris. Anno Domini 1583. etc.

48.

Sandomierz, 1583 szeptember 22.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, hogy a bemenő Szabó Lőrincnek adassa meg Kolozsvár város tanácsa által a neki ott adományozott házat.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 38. sz. a. Beke 1168. regesztája, de tévesen 1583 szeptember 23-ra téve.

Stephanus Rex etc. Ez Zabo Lorincz¹ aggya érte-

¹ Gyalogosként szerepel az Erdélyből jött új sereg Vilnán. 1581 június 1-én kelt zsoldjegyzékében. (István király id. udvari számadáskönyve 153. l.)

nünk, hogy ezelőtt adtunk volt Kolosváratt egy házát neki, melyet az kolosvariak kezéhez nem bocsáták. Kegyelmetek hagyja meg a kolosváriaknak, hogy egy rövid törvénnyel lássák meg és ha igazsága nagyon hozza, eresszék kezében. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Sandomiriensi, diē 22. Septembris. Anno Domini 1585 etc.

49.

Gyulafehérvár, 1585 október 3.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

Válasz. Az ifjú fejedelem jó állapotáról. A király tanácsára beküldték a portára a 10.000 tallérnyi adót és ajándékot s avval a tárház teljesen kiürült. Újabb jövedelemre alig van mód és kilátás, mert szívesen vették ugyan a király javaslatát, de a viszonyok itt mások, mint a gazdag Lengyelországban. Egyébként, ha kezdeményezhetnének is valamit abból, amire intést kaptak, nincs reá lehetőségek, mivel ahhoz anyagi befektetés kellene, ami pedig nincsen. Némi haszon kínálkozik abból, hogy a várak tisztartóit kicserélték olyanokkal, akik hivatalukat a kincstárnak járó jó haszonnal viselik és teljesen megbízhatók. A portára újra beküldték Márgait a követhez intézett panaszos beadványokkal, hogy a sérelmeket Thorma Kristóf valahogy orvosolja a basáknál. A lezajlott országgyűlésen főleg az adókivetéssel foglalkoztak, a jövőndő diétát pedig Kolozsvárt fogják megtartani s arra (Leleszi pater tanácsára) az ifjú fejedelmet is elviszik, hadd tanuljon belőle. Telegdy Miklós és Tompa Miklós halála örökösök nélkül esvén, tanácsát kérik, mitevők legyenek vagyunk? Tholdy István segítséget kér szalontai kastélya megerősítésére, ami ott igen fontos, mert anélkül azt aligha bírja a törökkel szemben fenntartani.

Az esztergomi Báthory-protokollum 59—64. l.

Exemplum literarum a Praesidibus ad Regem per
Paulum Don datarum.

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis clemen-
tissime.

Az Wr Iftentől fellegednek ȳo egeffegeth es bodogh
hoczwo eleteth kewanonk minth kegielmes wrwnknak.
Wrunk eő Nagylaga felől azt yrhattȳuk fellegednek,
hogȳ Iftennek kegielmeflegeből eő Nagylaga mostan ȳo
egeffegbe wagȳon, es wgȳ newekedik a minth kewan-
ȳuk.

Thovabba kegielmes wrwnk, az the felleged lewa-
leth, kit felleged Kunowith Farkaftól yrth minekeőnk
megh ertettȳk. Az mȳ az elseő rezeth neezȳ kyben fel-
leged paranchollya hogȳ a' feő wezer Ballanak kedweth
kereffȳk es az aiandekba walo summath megh zerez-
zȳk, f megh kȳlgȳwk nekȳ, Bizonyȳ dologh kegielmes
wronk hogȳ mȳes meegh ez eleinis igen zwkfegethnek itil-
tȳk lenni es lattokiő naponkenth menyth importallion
ennek ekediglen walo elhalasztassa, De az lok keöltse-
ghek miat(h) walo fogȳatkozafoktȳk maid lassab(b)an
lathattonk hozza, es mindaddigh halasztottȳk miglen ȳm
az felleged akarattiatȳ megh ertettȳk feleőle, kinek
mȳ a minth illeth, engedelmeflek lewen, az zokoth ado-
es aiandekok mellet(t) eztiő, az extraordinarium mu-
nult a tyz ezer tallerth aranyȳl be keöldötteők. es Mar-
gay Ifthwannak az keőwethnek meghattuk Thormawal
egyetembe az megh adassaban mȳnth chelekedgyek, es
mȳwel ha zwkleges lezen az Bassa eleőth excu-
sallȳon wrunkath. Ennek penigh az summa penznek
meghkeresélében myrthogȳ a tarhazath mindenbȳl
telliessighel nem spolialhattok. a minth fellegediő
hadgȳa. minth illien zeők es penzetlen feőlden
eleegh gondonk wolth, mind az Zazlagoth, f mind
egȳebeketh. kȳknel walamȳth tuttonk. megh talal-
tattȳk feleőle, kenaltuk usurawal, es egieő asscuratio-
waliő cȳketh, de sohulth zereth nem tehetteők. ha-

nem wegre oztan mi magonk conferaltonk, a menyí le-
heteth, az teöbbitiö egyebektöl my magonkra zerzettök
megh, ollý condiciowal, hogý ez ýeöweö adoböl mingýa-
raft megh elegittýwk eöket, kýwel zalwan az ado, az
naponkenth walo zwkfeqh eöröghbedik. Igý azerth
most intereffe es zalagh nelkeöl az summanak walamint
i walahogý zereth teöttwk, de chak ez egy occasiobaniö
azt nýlwan ezeönkbe weottwk, hogý az embereknek, az
kiknel my wolnaiö, effele keölchen adalhöz igen nagý
kedwetlenfegek wagyon, kýre ennek wtanna talam nem
yo wolna az tarhaznak zorulni, ha ez fok keölchegböl
walamennire respiralhatna, awagý ha walahonnan wa-
lami accessioia lehetne, kýröl talam nem artana ideien
fellegednek kegielmes wronk gondolkodný, Merth my
mindenth az my kichin ertelmeonk eö ezeönk zereat
megh ertwen hanwaniö magonkban, hoc rerum statu, ho-
lot(h) az keölchegh femmiwel nem zaal, hanem inkab(b)
fokban newekedik, mind az porta zwklegere, mind az
zolgaknak walo fizetelben, ennek ith igen kewes mod-
gýath lattýwk, Hol penigh felleged kegielmessen emle-
kezteth benneönketh, hogý az orzagh ýeöwedelmeröl
gondolkodnank, es az zwkleghez zabnok az ýeöwedel-
meth, el hýdgye felleged kegielmes wrunk, hogý miolta
my ez tiztben wagýonk, femmiröl gyakortab(b) nem
gondolkottonk, merth lattok azth, hogý az kegielmes
Isten chak az egy mediumra zoritotta dolgainkath az
adomanýra, kiben ha megh fogiatkozonk azonnal actum
est de rebus nostris, de az modgiaröl mikor elmelketteönk
magonkban azonnal megh akattonk raýta. Mywelhogý
lattwk azt, hogý az penznek kerefefehez kewaltkeppen
ez kett dolog kewantatik: ember es ezkeöz. Ha az a ký
cum fructu faradgyon es munkalkodgyek, walami dolog-
ban nem talaltatik, azonnal et oleum, et operam perdimus.
Ha viszontagh minden a kywel ember walamit elindichon
azaz az penzbelý ezkeöz, ky nemzý eö magat, (pecunia
enim pecuniam gignit,) wgýes chak frustra laboramuö,
Immar kegielmes wrwnk, chak ez kett dolgoth megh te-
kentwen, ut taceamus reliquas circumstantias, laffa felle-

ged ha wagýon nekeönk ebben az allapatban, kiben chak ideigh wagyonk,¹ es az emberekkelio chak annit byronk, quantum leges permittunt, walami deregh haznos dolognak el rendelesehez modunk es tehetlegeonk, ha valamý wy es zokatlan dolgoth el akarnank indítani, annak azonnal reclamarent publica statuta, ha embert akarnank walamire kerefny, azt wagý eleó nem talalnok, wagý a mire akarnok, arra nem birhatnok, et si reliqua omnia adsint, pecunia certe ipsa tanquam re principali destitueremur.

Iria aztió felleged hogý az ith walo ýeowedelemnek cöregbetelenek megh kerefeleben az ott walo kerefkedefnek similitudoia segithetne benneönketh. Megh bochialfon felleged kegyelmes wronk, de mý wgý tecczik abból eleegh kewes tanulsgoth wehetneók, merth a circumstantiak uarialiak az dolgoth. Ott gazdagh kereskedeó es penzes emberek wannak, ýtt ninchenek, ott keölleó keresztien es pogan orzagokból walo embereknek confluxulla nagý wagýon, ýtt egý zal finchen, ott nauigaciok es portulfok wannak, ýtt ninchenek, ott etiam in maxima habundantia mindennek jo keletý wagýon, ýtt lemmiból penzth nem teremtheteönk, ott a zolga tartaó es a keölchegh, wgý mint ýtt. pro rata parte nem kewantatik, wegezetre itt az egý feöldý wetemeniektól es bortól megh walwa, reliquis omnibuó feré importatió, et pecunia emptió vtimur. Immar gondollia megh felleged kegielmes wronk mýból zerezhesseönk ýtt nervust az Respublicanak. Az orzagh ýeowedelme naponkenth fogýattia az zegenlegeth, kinek ha wgyan meg kell' lennies a mint reaió ereoltettýwk walasztigh magunkath, ým erthý felleged mýth ereonk wele. Az rawafió penigh emberek halala es fogýatkozasa miatt naponkenth zaal. Az warak ýeowedelme azonkeppen ha az zolgakra, es egieb deputanfokra nem kelneió, eleg heweó zaporwlagoth tenne, merth azon tyztartok emiztik

¹ Néma célzás arra, hogy ők — mint prézesek — nehéz ideiglenes hivatalukat nem akarták sokáig viselni!

megh. Az Soo kamorak hazna, chak az ideőteől feögh, byzonýtalan es laffw niereffigh(g)el yaar. Az araný waltas es Cement lucruma, maid chak eő magok emiztik magokath. Az kereskedefnek penigh, ki feő hazon kereses egieib orzagokban itt femmi lattattia ninchen.

Ezeketh kegielmes wrwnk nem azerth zamlallýwk eleő, hogý ezekböl telliefig(g)hel femmý hazon az tarhazban nem yeönne, a wagý hogý mý ezeknek az megh newelefeben, amenýre eleegh wolnank naponkenth nem munkalkodnank, hanem chak, hogý itillie felleged az mindennapi zeőkfeiges keöltsegröl, ki chak Isten thwdgýa mcnire lebeth. mý marathat(!) megh az orzagnak yeöwendőben walo zwkfege, kenýeő wolna azerth kegielmes wronk az yeöwedelmeth az lzeőkfegehez gabnonk. ha azt eleőzzer megh találhatnok, es lenne miböl saffarkodhatnank. Mindazaltal fellegednek keönyeorgeőnk minth kegielmes wrwnknak, hogý ha mit felleged yonkra es haznunkra, ez yeöwedelem dolgábaniő, ky býzoný feő fulcruma minden býrodalomnak latt(!) lenni, the felleged zokot(t) kegielmellege zerenth, aggya ertheseőnkre. es modotis mind az el kezdefeben, f mind az wegezeseben.

Az peng weresrőliő ýr felleged, hogý ýo wolna gondonknak rea lenný, ne vennenk mastöl affele mone-tath, hanem inkab(b) mý adnank mañnakiő, wgý wacyon kegielmes wronk hogý aziő nemchak haznos. hanem wgýan zwkfegefiő wolna, de ebbeniő azonnal occurral wgýan azon difficultas, kit az eleőth ýrank, az pengnek zwkfege,^{1a} holoth aw(w)al kellene egýstetiő zerzený, awagy az Baniaknak dere[k] keppen walo mywelteteseböl awagy penigh mint ott Lithwaniaban chelekezne az waltasböl, ki nem kichin summawal menne weghez. Erre pedigh erteke az tarhaznak most ninchen. azonkeppen priuatuő finch fenky ýth my tuttonkra(!) ki erre conuertalna et facultates, et industriam, es minth egieib orzagokba, az filcufnak býzonios emolumentomoth adna thöle.

^{1a} Szüksége = vagyis az ezüstnek szűk-volta.

Az hadadÿ ioszagh feleöl megh yrtuk wala fellegednek, hogÿ az Meftert elbochattuk az executioban, kÿ ymmar eli6 ÿarth mindenbe az sententia zerenth es a mint reportalta a' dolgoth azth ym fellegednek ÿrwa keöltheök oda. mindeneketh el wegezet(h) es sequeltralt, es a mÿ az filcu6 rezere ÿwtoth, az a mint hattuk wolth, Borfolo Janos kezibe es gongyawifeleffe alath wagÿon, addigh a meddigh felleged deliberal es wegez felöle.

Az Wywari tiztarto feleöl crÿwÿk mÿth ÿr felleged, mÿ azerth kegielmes wronk abban lemmith nem gÿeönyeörkedconk, hogÿ walakith tiztitöl megh foztanaank, a wagÿ walami allapattiaban megh haboritanank, ha az nem allana cleotteönk, hogÿ az felleged parancholattia zerenth, tizteönknek keötele alath wronk es hazank yawat e6 haznaath kell' mindenbe kerefneönk, ha kith az tyztartok keözzwl lathnaank hogÿ az mÿ rendelefeönkhöz, kÿ az tarhaz haznaara neznè zabhatna magath, azt wgÿan nem kellene e6 nemio illenek megh waltoztatnÿ, de effele ith kewes wolth, kik keözzwl eggik ez Wywari tiztarto, ki az mine-meö instructioth neki keöltheönk wolth, mellÿ nem sokkal kwleömbezeth az zegenÿ wrunk instructioiatöl, kiböl eö regen ki hagoth wolth, azth igen difficultalta, e6 wizzai6 keölthe, yelentwen azt, hogÿ ahoz nem tarthana magath, ki ha wgÿ fogh lennÿ a minth eö kewannia, ollian feö e6 haznos haznak, ki mind az többinelis maid teöbbet tezen az yeöwedelme, ezwtani6 ifmegh chak fwltben megÿen. Igÿ publicae vtilitatio kiböl az tarhaznak kellene newekednÿ, emegh chak in priuatorum ufus convertuntur. Azerth kegielmes wrwnk ha wgÿan lemmikeppen nem fogia admittalni az mÿ rendelefeönketh, felleged laffa es adgÿa ertheneönk mith chelekedgÿunk benne, Jollehet ha zinte admittalliais ÿobbitaft lemmith nem remeleonk dolgaban, holoth difficile est alueta relinquere. Hol pedig ÿrÿa aztif felleged, hogÿ ezt a tiztartoth onnan megh kell' waltoztatnÿ, adnok ertheseere fellegednek michoda al-

lapatoth zabhatna felleged nekÿ: Ezth kegielmes wrwnk mi chak az felleged kegielmes itiletire tamagt-ÿwk, Michoda heliek legÿenek it(t) felleged mindent twd, akar egÿekben legien fogiatkoza6, akar malikban, ezfele tigt wifeleffe wtan penigh ha mÿre ma6ra promouealni kellene, ÿm ertÿ felleged hogÿ haznoth nem warhatnÿ. Annalke6l penigh nagÿ prouifiioth nekÿ rendelnÿ, ezi6 eleegh fogÿatkozaffal walo ke6lchegh. Mindazaltal az zolgalo rendnek allapattiaban a' menÿre felleged iteli cum moderato lumpu melto megh tartani.

Az te6bb warak allapattiar6l a minth felleged hatta wolth, mind wgÿ gondolkottonk, hogÿ minden6th affele nagÿ fizetelen walo zolgakath kik az pro-uentuft zaporgatnÿ es industriaiokkal augealni nem tuggiak megh waltoztaffonk. mikeppen immar Gÿaluban egÿ Kozarwari Mathias deakoth, zilahÿ harminczadoft, kinek abban az tigtben, mind fidefe6th, f mind haznos forgolodafath comperialto6k Pernezzÿ Pal ideienek ki telliese[de6e] wtan rendelthok.^{1b} Georgenÿbe Ferencz deakoth, az Cancellariufne azzoniom e6 Nagifaga mestereth hochattuk, Wdwarhelth penigh Bodonÿ Balafnak, kÿ azele6th Ge6rgenÿth birta attwk, mindene6nnen azon wolnank, hogÿ walami hazon ÿe6nne az tarhazban, ki azerth wgÿ lehetne megh, ha zolgak zama, kÿth mit minden6th a menÿre leheteth az helyhez kepe6t megh zallÿtottunk, ezen allapatban maradhatna.

Az portara minth fellegednek ide fel megh ÿrok, Margaÿth^{1c} el hochatok, mindenr6l, a minth leghyobban tuttonk instructiot attu[n]k neki. Az mineme6 dol-

^{1b} Perneszy Pál, ekkoriban már gyalui prefektusként szolgált, de meghalt 1584. december 14-én. (Gyulaffi Lestár történeti maradványai II. füz. 16. l.)

^{1c} Azonos talán Márgai István, aki (1578-ban) Zetelakán — Udvarhelyszékben — primipilusként fordul elő. (Székely oklevéltár IV. köt. 62. l.)

El6tte két esztendeig ez a király mellett szolgált udvartartásban és futárságra is gyakran felhasználták. (István király számadáskönyve 10—43. lapján, több helyen.)

gáink wannak, kik nem kewefek es nem kichinek, kewaltkeppen onnan kiwól walo dolgok. Az wegbeli Teőrekek nywghatatlanfagok, rablafok, dulafok, fogtáfok, kiket mind ez kett Bassak chielekettetnek ez birodalmon, es mikeppen az Chiazar parancholattiawal nem gondolwan, napról napra gonozban tartiak magokath hozzank, ezeketh beöflegellen mind zowal, í mind iraffal, eleibe zamlaltók es megh hattuk neki, hogý az Bassanak az aiandekkal es egieb wrwnk aianlafawal beneuolenci(ai)ath magonkhoz concilialwan wgý tractalliak Thormaawal egyetembe ez dolgokath, wgý infallianak es legyenek ertethe, hogý nem ollian parancholatokath az minemoketh az eleöth lagý zokkal es condiciokkal yrtanak, hanem mennel eöreöfbeket lehet zerezzenek az Bassakra, hogý a rablastól, hodlastól, feniegetéstől, tolywayilástól effelektől megh fogiak az wegbelieketh, ne romollion es pwzwtllion el enneliö inkab(b) a' feöld miattok, es hogý a Theömeöfwarý Bassa megh waltoztaffek.

Egyeb dolgokrolis mindenekről, kikre gondunknak kelleth lenny, az ado es az aiandekok mellet(t), a minth legh iobban lehet terekezeönk az portan altalok, kiben kewannywkiö, hogy yo weggel yaryanak. Ezeketh ott el wegezwen, Thorma onnan haza ýeo, ez walmazsal, es Margaý marad ott helette Zenth Georgý-nap-
IV. 25 igh az continuul(s)agban.

Az wthán hogý Margaýth el bochatwk, yra Gyczy Janos Waradról, es Safwarbégh leweleýthis kwlde nekeönk, kikben ereöffen kery azon wrunkath es min-kethiö, hogy az portan teörekednenk az ado melleth, hogý az Theömeöfwarý Bassalagoth neky adnak. Gyczy az felleged lewelethis lathnonk kwlde, kiben felleged yo akarattýath yelenty Safwar beghez, hogy keöwethe altal, kyth felleged oda be bochyath, kez lezen dolgaith promouealni. Ezeketh azerth my lathwan, es megh gondolwan azthiö, hogý noha az pogan fogadafanak kewecö helyth kell' adny Mindazaltal effeleket, kik yo akarattal wolthanak, eö mostiö wadnak hozzank illik

data occasione beneficý6 in officio continere, es a ýo 300th es törekedelt megh nem wonný theóleők. Azert yrtunk mynd az Chiazarnak, í mind az Bassanak mellette, es az keöwethneki6 megh ýrthuk, hogy ha lattiak, es megh crt-bettýk, kiben zorgalmatosok legyenek, hogy walakinek maínak az Bassafagoth myegh el nem igittek, lenki sem wolna. ký erölen wiffelne, hanem leött inkab(b) zhez a Safwar beghez ýó zandekath erthene az Bassanak, mikeppen hogý cö magai6 awal byztattýa magath, tehath wgý kezdýe el eöi6 az therekedelt es az wrwnk lewele melleth, legýen minden legitfeggel neký.

Towabba kegielmes wrwnk ez el multh Zenth kezeth napian^{1d} yth zoka6 zerenth gywlefeönk leön, kiben feökeppen az adoth chak wetteők fel es muítrat rendelenk az warmegýeken, es zekeken,² mellynek wgý teczeth, hogý ýghen meltho megh lenný, nem chak azerth. hogy az emberek ferkenienek es kezen legýenek, hanem hogy chak az gywles eleöth erkezek esmegh Chiazarnak egy Chawza Moldwan által hozzank, ereos parancholat-al, kinek maffath ým oda keoltheönk fellegednek, hogy mingýaraft nepeth, hadath bochaslonk, nem Moldwaba, mynth az eleött yrýa wala, hanem az Beglerbegh melle az kozakokra, Mellý Chauzth noha my a minth kelleth zep zowal es minden engedelmes magonk avanlafawal, hadonknak kezen wolthawal bochyatank ei ýnnen. Mindazaltal az wthan teöbbeth gondolkodwan az dologh feleol, tecczek az hogy telliesfeghel sykettefeggel el ne mulaffuk az Chiazar parancholattýath, hanem orzaguli6 kezen legyeönk, es egyebkeppení6 megh critekezwen az Beglerbegh yeöweferöl, zandekaröl, es az kozakokröli6, ha meegh walahon fen wadnak, es walamýre ýgyekeznek, wgý az ýdeöhez es az zwk-

^{1d} Pontosabban Szent kereszt felmagasztalásának napja, azaz szeptember 14-e.

² Az 1585 szeptember 15-én megnyílt gyulafehérvári részleges országgyűlés végzései olvashatók az Erdélyi org. gyűl. Emlékek III. köt. 196-9. l.

leghez zabyok magonkath. Ez alath Peter waidahozil⁴ embereönketh bochatok, ky altal mind megh yrtok, i mind pedigh megh yzenteők neky myth parancholyon az Chyazar, es ha ahog kelletik magonkath tartanonk, az my hadonk myath, kit kelletik felesen oda bochyatanonk nagy puztalfagoth es karth fogh orzagha wallaný, holoth effele kartetelteöl az hadath lemmi modon megh nem tarthatný, hanem wenne inkab(b) eő magha eleýeth mind a Beglerbegnek i mind a howa zwkfegh lenne, adna erthený, es wegezne el welek, hogý a my hadonk oda ne munkalkodnek. Ezth noha illýen okokkal akarywk elkereölný, es directe ky nem mondhatýwk, Mind azon altal az my zandekonk az, hogý a Theöreknek mindenth muthalfonk, akaratunkath, kezen woltunkath, es ha egýeb nem lehet benne, meegh az hatarighiö elbochaffok yo modgyawal nepeönketh, le azerth arra soha ne mennywnk, hogý Moldwan altal Nezter^{3a} melle, awagy annaliö thowab az therekkel edgyeöth, nouo et non admittendo exemplo hadakozzonk, es nepeonketh koczkara wesseők. Jollehet hogý wagýonk illyen itýletben, hogý ennekiö illyen wý, es modnelkeöl walo parancholatnak nem az kozakok, kik eddigh azth hizzwk regen heliekre zal(lottanak, sem az my legitlegeönk nelkeöl walo zeökelkedessek, hanem chak az Balla kedwetlenýge es rank walo nehessleghe az oka, kýth minden wthon ký akar fakaztaný, hogý igýeö wagý akarywk wagý nem, kedweth keressők, es telhetetlen kewanfaganak elegeth tegyeonk.

Ez Zenth Lukachý octauaian⁴ terminusok lezen, kith az Nemesslegnek kerthere, az ýtt walo helynek zeökleghé miatt Kolofwarat celebratatonk, holoth mierthogy nekeönkiö az appellatiokerth ielen kellý lenneönk, Pater Joannes⁵ tecczeleböl es yawallafaböl wrwnkathiö oda

³ Sánta Péter moldvai vajda. másod ízben 1582—91 közt.

^{3a} A Dnyeszter folyó.

⁴ Vagyis október 25-én.

⁵ Az ismert Leleszi János jezsuita.

wihettÿök, holoth tanullagabanió lemmÿ fogýatkozaó ewel nem leheth, es egeffegenekió az helynek waltozaafa ereótt fogh es alacritalt hoznÿ.⁶

Eztíó akartok fellegednek megh yrnÿ, hogÿ noha felleged talam eddigh megh ertette az zegenÿ Thelegdÿ Miklos wramath az teób feó rendek wthan, kik naponkent fogýnak keözteónk, kÿ wette Isten ez napokban az wilagból, kinek mierthogÿ chiak relictaiia maradoth.^{6a} es ereóklegh feles ýozagh wagýon kezeben, felseged laffa mit kellien chelekedneónk benne, mÿ az felleged hyre nelleol semmiben ekedigh nem akartok megh bantany. Ennek wtanna chak ez el m'ulth wafarnap Thompa Mikloffió colicaban hala megh. Ezíó myerthogy deficialt jozaga az fifcufra zalloth, mellyet ym mÿngýaralt kezbenió weteteónk. Marhaia, penze, ezeóltÿ, arania alkolmaffon maradoth, de successioiath egynehanÿan, wgý minth a zegenÿ Bebekne leanyáÿ. Apaffÿ Istwan es Kendeffyak, mind iure successorio, mind testamentario remilik benne, The felleged ebbenió, a my felleged akarrattia lezen, adgýa ertheneonk.

Wegezetre Tholdy Istwan talalta wolth megh fellegedeth az eó Castellia⁷ Zalontha feleól, hogÿ felleged annak a helynek allapattiat, es az eó elegtelen wolthatió annak gongýa wifefelere megh tekentwen walamy fegetfegeth rendelth wolna belee nekÿ, awagÿ peniglen felleged engette(!) wolna megh nekÿ, hogÿ a Palankoth el wonattak wolna, kyról felleged yrth capitan wramnak Waradda, es wgyan azon lewelyben yrta aztíó felleged, hogý capitan wram az mÿ tecczeleónkethió wegýe beleóle. Azerth kegielmes wrwnk mÿerthogÿ Tholdy Istwan zinten most ýtt wala nalunk, es kapitan

⁶ Ez a levélrészlet kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 200—1. l.

^{6a} Felesége Lónyay Klára, aki urának a telegdi templomban díszes síremléket állíttatott. (Nagy Iván.)

⁷ A kastély ekkoriban — hódoltsági területen — rendszeren palánkkal körülvett egyszerű udvarház volt, mivel a török nem engedett kőház építkezést.

wrami6 ýrth wolt ez dologh feleöl mynekeönk, kibwl iattýwk lok okokkal minth býzonittýa annak a kastelynek(!) ott a helyen zwkfeges woltath, Myes az mý ertelmeönketh fellegednek erthefeere akartok adny rola. Wgý tecczik azerth kegielmes, wrunk, hogý a minth nemely keözeöleönk annak a' feöldnek allapattiath eleönkbe adgya, igen zwkfeges annak a castelynak^{7a} ott helien maradny, mind azon, hogy ott keözben Belý keözeth es Sarkad⁸ keözeth wagyon, mind peniglen hogý lattýuk azth a' Theörek zomzedlagh mellý ýghen neheztely azth, ha ott walahon wyonnan nem hogý kastelth, de chak walami alkalma6 kertethi6 akarnanak chenalný, ha peniglen walaha ott a' feölden walamý waltoza6 lenne, akkor feökeppen wgýan wýonnani6 zwkfegh wolna a' feöldnek megh oltalmazalara afele helth epitený. Immar azerth laffa the felleged a mý felleged tecczele ebbeni6, a legýen, a bizoný dologh, hogý Toldý Istwan, ha walamý segetsegehe nem lezen, annak a helechkenek megh eörizelere eömagátol eleghe nem leheth. Tarcha megh Isten fellegedet ýo egeflegben. Datum Albe Juliae 3. die Octobris. Anno Domini 1583.

Maiestatis Vestrae Sacrae

Humillimi ac perpetui servitores

Alexander Kendi de Lona

Volfgangus Kowachoczý Ladislaus Sombori

^{7a} Ime — alig négy sorral a hibás írás után — itt már helyesen írta ugyanazt a szót a deák!

⁸ Nagyszalonta és Sarkad, Bihar megyében.

50.

Brześć, 1583 november 16.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Dícséri példaadó nemes igyekezetét, amellyel magánúton megszerezte a török adó összegét. De ismételtén buzditja valami rendszeresebb jövedelem megteremtésére, utánozva a lengyelföldi adókat, amilyen például a sör után szedett adó, ami akkora, hogy abból viselte lefolyt hadjáratai minden költségét. Ez a fo-

gyasztási adó pedig Erdélyben még jobban beválna, mivel ott bor után is szedhető lenne, bár csak egy-egy pénz minden veder bor után, amit senki meg nem érezne. Hasonló fizetség vethető ki a vágómarhára is, nem törődve azon, hogy azt mint újdonságot a közönség nem szívesen venné. Intézkedése az ehalt két főúr hátrahagyott vagyonáról. A Tholdi István szalontai kastélya ügyében tett javaslat tetszik s ezért rendeli, hogy költségére 10—16 gyalogost adjanak neki. Várad falai megerősítésére Baldigara Oktavian építész fog bemenni és munkálatait előirányzata szerint fogja végrehajtani.

Az esztergomi Báthory-protokollum 64—67. l.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad Praesides per Paulum Don datarum.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, etc. Magnifici fideles nobis syncere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam.

Megh ada nekünk az kegielmetek leweleth ez napokban az kegielmetek poštaia Don Pal. Mellő lewelbeől erthőwk az kegielmetek közéönlegeos yora való zorgalmatoffagath, es gondwifellefeth. Dichyrywkw kegielmeteknek az Baffa contentalafaban való chelekede-tűth, hogy kegielmetek latwan az aerariumnak fogyatkozalaath, az közéönleges zwkfegeoth priuatim subleualta. Melliel kegielmetek nekeők kedweth, a hazanak haznoth, minden embereknek io peldat zeörzeth. Meniwel inkab(b) penigh egyebek ettwl megh wontak magokath, es meniwel nagőob(b) a' publicum beneficium a priuatumnal, annywal dicheretelb ez kegielmetek hazaia zwkfegeben mutatoth beneficiuma, feőkeppen hogő kegielmetek megh mutatta. hogő nem chak zowal es raciokkal kell őo Senatornak egyebeketh ýntenő hazaia legitlegere, hanem chelekedeottel. De az minth kegielmetekiő yrőa az embereknek a' keőlechien adafhoz kedwetlenfegeth latwan, nem kellene chiak affele subliumra tamazkodny. Bizonyara wgy wagyon, feőtt ha

zinte latnok embereknek effele dologhoz walo kedweti6, meegh sem batorlagos orzagh zwklegenek legitlegeth chiak illen el mulando Praefidiumba holyheztethny. Effele neruufnak byzonjofnak es allandonak kellene lenny. Melynek zwkleges woltath latwan, intettwk wala kegielmeteketh hogy gondolkodnek kegielmetek, az orzagh ywwedelmenek walamy modon walo eoregbiteferol, kowetwen az ith walo kerelkedefnek es yowedelemnek similitudoiatih6. Mely intefwnkre bew bezeddel felel kegielmetek zamlalwan az diffimilitudokath, kik(ben)¹ ez az ide walo dolgok, az oth waloktwl kwlembeznek. Az my kwlembfegeth az feoldnek termezety hozoth, wgyminth portulst, nauigacioth, azt mawwa nem adhattyivk. De az my a kerelkedefnek, es egyeb fele contributioknak modgyath nezty, sokban imitalhattia ember ez itt walo dolgokath indultriawal. Wgyani6 ha mindenben conuenientiaia wolna, nem kellene ighen nagy ingenium az inuentiohoz, hanem chak simplex imitatio. Ne wellie kegielmetek, hogy eleitol foghwa illien yeowedelmeok woltanak itti6, minth most wadnak, az yde6, az zwklegli, es az embery solertia hozta erre. Nem wolth nekwnk ez egynehany, eztende6 zwksegwnkben anny yeowedelmwnk, sem portulbol, sem nauigaciobol, sem kazdagh emberek keorekedef[e]beol, mint ez hon walo italbol, es sernek adaiabol, kyr6l wgyan azth mondhatt6wk, hog6 ennek yeowedelmewel wifeltwk hadainkath, magha egy altalagh sernek chak kett garas wolth adaya. Twdgya kegielmetek hog6 itt bor sem terem, Idegen orzagbol, nagy zeker berrel, wammial hoz[3]ak, meghi6 mind az venditor, s mind az emptor kett forintot fizetwen, negy forinth adoth ad egy hordo bor. Mely ymmar annyra menth, hog6 egyeb orzagbel6 borth hozza nem zamlalwan, chak az Magyar orzaghy bor6eowedelmethi6, ez eztendeoben, Tyzen e6th ezer forintban attwk el arendaban. Ez yeowende6 eztendeoben remenlywk, hog6 egynehany ezerrel megh teobbol. Itt sem wolt ez ado enn6 myndenkor, hog6 ennire menthi6 penigh, wgyan

nem zwnth azerth megh a bor be horda6. Nekwnk wgy teczik hogÿ Erdelye6 zabadon imitalhatna ezth, minden fogÿatkoza6 nelkeöl, feokeppen hogÿ nem mafún-neth wizik be, hanem wgÿan helÿeökbe tereöm. Bathor chak egÿ egÿ pength fizetne minden weder boruöl, mind a ki el adgÿa, i mind a kÿ megh wezÿ. Norimbergaban, az egÿ warolban chak az kenÿer lwteök adaÿa negÿ-wen ezer forintot tezen.

Erdelyben sem mafunnet nem wizik a' bwzat, sem fer feözelre nem keölthik. fokzor penigh Isten ollÿ bew-legeth adgÿa, hogÿ chiak nem hanniak el. minth ez egÿ falkaban azth ertÿwk hogÿ fok ember wgÿan a mezeön haita weznÿ. Illÿen orzagban kÿ fogiatkoznek azzal megh, ha walamÿ ÿo rend(d)el walo contribuciochkath wetnenek a lwteökre? Azonkeppen nem idegen orzagból haytyak be a wago barmoth, hogÿ harminezad, wam es egÿeb wtÿ keölchegh miat(h) ollÿ draga wolna a' hws, hogÿ a mezarofoktöwli6 nem ÿwhetne walamÿ hazon a Tarhazba, Itt nem regen a' Molnarokra6 adot wetet-tek. Mÿnden molnar egÿ egÿ forintoth ad.

Wadnak egÿeb ÿeöwedelmeki6, nem chak portu6-ból, sem nauigacioból, hanem egÿeb kereskedelekból, ki-keth ideök forgalaban, az zwklegh miatt ember indus-triaia hozoth be. Azonkeppen kegielmetek keöztö6, mind effelek i mind egÿeb haznok lehetnenek, chak az novi-ta6 nehesslegenek heiaba walo umbraia ne feödne be az emberek zemeth. Neheznek mongÿwk a' nouitaft, es terwentelensegnek hÿwk. Bator annak hÿnok es beketh hadnank nekÿ, chak nem wolna az fok kwlemb fele keö-zenfezes zwklegh, ky minden orzagoth a' nouita6ra zo-koth kezeöritenÿ, mikor regÿ zokot(h) prouentufaua1 az wÿ difficultafokath be nem erthe.

Wolt Erdelynek ollÿ ÿdeye, hogy sem a Baffanak nem kelleth egÿzer tiz ezer tallerth adnÿ, sem egÿeb effele zwklegh nem wolth. Elegh nouitas, elegh zo-katlanfagh ezi6, de ha ÿmmar az necessita6 be hoztha, nynch mÿth tenneönk, remediumoth kell' nekÿ keref-

¹ Tollhibából írva így: kiket.

neönk. Tempori feruendum est. Chak az orzagh adaÿa-
ra thamazkodni penigh mit haznalion, es mit erÿen az-
zal az orzagh, im kegielmeteki6 yrÿa. Nem tecczik noui-
tasnak az zegenlegh fÿzetele, kit ha a lok zwkfelegh
miat(h) walo adowal naponkenth nÿomorÿtunk, hid-
gÿe kegielmetek, hogÿ annak febeti6 az Re. publica erzÿ
megh. Hizzwk, hogÿ ez itt walo ÿwwedelmeökethi6
zokatlanfagnak f teörwentelenlegnek hittak lokan ak-
kor, mykor zeörzeöttek, de ymmar most zokafnak es
teörwenÿ zerenth walonak hÿak. Wgyan igy folynak az
emberi dolgok, az my ma zokatlan, holnap, f az wian
zokás lezeön. De azkiknek a' nouita6 igen nehez, ke-
wannok tÿleök erthenÿ, in hoc statu temporum, mÿ re-
mediumyt talalnak ewk az keozenleges zwkfegeknek,
latwan az orzagh adaÿanak elegtelen woltath. Mert az
publica necessita6 loha nem bÿzonios, ember weleke-
dele kÿwöl lokzor teöbbwlny zokoth, feökeppen ez
mostanÿ allapatban. Ha mindenkor chak az zegenlegre
elünk erette, es azt fwÿtolÿwk, felywnk raÿta, hogy az
kik most pro constituendo erario restelnek egy weder
bortwl egÿ penzt fizetnÿ, keweleb(b) kapawal kezdik
kapaltatnÿ zeöleyeketh. Sed, quia futuri vulneris dolo-
rem non sentimus, nulla praeparamus medicamenta.

Isten lattia ezeketh nem azerth yrÿwk kegielmetek-
nek, hogy az mÿ attiankfÿanak akarnank priuatim tar-
hazath raknÿ, hanem kewannok az keözenlegheÿe ÿoerth,
az respública könyeblégeerth. Az mÿ attiankfia chak
egÿ ember, kinek ha Isten a termezeth zerent walo eletet
megh nem rewidityes, chak ew zent fellege hatalmaban
wagyon: de wgyan nem haghattia azerth el az emberÿ
hatarth. Az orzagh penigh walamÿnemeö condicioban,
de wgyan megh marad. Az kik elwnk, es Isten gondwi-
selest bÿzot(h) rank, nem chak magwunknak, sem chÿak
az mÿ ÿdeönkbelieknek kellene elwnk, hanem az wtan-
nunk waloknaki6. Imitalnok az ÿö agricolat. ky olÿ
fati6 olt, melÿnek gÿwmölchet nem remenly. Historia
olwasoth ember kegielmeteok, kiböl ÿöl latia mely nagÿ
dicheretÿ maradoth mindenkor azoknak a' polsteritafra,

kik hazaiokath boni6 legibus, utilibu6que instituti6 fir-
marunt. Soha penigh az 6o institutum nem lehte6th az
keozenfeghes 6wuedelemnek elegsege, es io zertartafa-
nelke6l, melliel mind bekefeznek mind hadnak 6deieben
fustentaltatik az orzagh. Azert laffa kegielmeteki6, ne
desint patriae, m6 ha erteng6wk waloban kegielmetek-
nek effele dologhoz walo remenfegeth es bewetel6hez
walo remenfeget, kezek wag6wnk embereonk altali6
mind informaln6 kegielmeteketh ez it(t) walo dolgok-
nak imitatioiar6l, l mind prop[on]aln6 az orzagnak, es
inten6 rea.

Ir kegielmetek az penzweresnek nehessseger6li6, ki-
ben lsten kegielmefsegeb6l talam walam6 segitfeggel le-
hetunk kegielmeteknek, ha Nag6bania kez6wnkben le-
zen. k6nek dolga, ha eddegh weghez nem menti6, re-
men6wk hog6 ez napokban weghez meg6en.

Az W6war6 tizt(t)arto fele6l, nem oly ertelemmel
6rtunk wala, m6 kegielmeteknek, hog6 ha kegielmetek
ez mostan6 tiztb6l gondwyfeletlenfege miatt k6 ke6ze6-
rytettik^{1a} menny, wgyan necessario ma6 tizteth
ad6yon nek6. Mert wg6 wag6on az mint kegiel-
metek 6r6a, a ky egg6kben hazontalan, masban-
i6 ollian, hanem az mi intentionk ez wolth, l mosti6 ez
fele6le, hog6 ha wg6 nem chelekedik az mint az e6 tiz-
t6 es a haznak hazna kewanna, megh waltoztathattia
kegielmetek, nem ma6 tiztet adwan neki, hanem hogy
zinte megh ne g6alaztallek eg6 ollian fyzetesse rendel-
tellek. m6nt tizt6 ele6tt wolth wag6 wdwarnal,
wag6 hazanal itel6 kegielmeteok, a kit penigh kegiel-
metek heliben walonak itelne, ad6ya erten6nk.

Az kegielmetek Saafwarbegh fele6l walo irafa, es
Margainak adott instructioia teczik nek6wnk. Mert noh
assele wegbely koborlokat telieffeggel zokafokb6l wg6
nem wehet6nk, hog6 lopast, towaylast ne m6welne-
nek, de meghi6 6o derek karnak el tawasztatafaerth gya-

^{1a} Olvasand6: k6(n)sz6ri(t)etetik, mik6nt kiss6 lejebb: k6(n)-
sz6rit6s azaz k6nyszerit6s.

korta instalnÿ, az efeöt(t) karth exaggeralnÿ, e6 min-
denth miwelni, quod pertineat ad tuenda iura bonae vi-
cinie. Az mit a Beglerbegh fegetlegere walo keözeörítef-
ben mÿwel kegielmetek teczik nekeönk. Lehetleges pe-
nigh azi6 az mint kegielmetek yrÿa, hogÿ ezi6 a Bassa
kedwetlenfegetol zarmagoth inkab(b), hogÿ mint a zÿk-
fegh kewanta wolna. Mert érthettek cÿwki6 azth, hogÿ
diffipaltattuk mÿ a kozakokath, es az mint kegielmetek-
nek az eleött yrtuk wala, az kit hol kaphattunk benneök
fogdostattwk. Erthe woltunk hogÿ az mit a pÿedaban
nalok talalnaki6 egÿbe kereftellwk. Wolth hwzon hath
algÿwy6, kik kezwnkben wadnak, mind ezekezh, f
mind egÿebet, az mÿ kezeönkhez ywtoth; megh kewl-
gÿwk, et pro iniuria facti, quantum fieri poterit, sati6-
faciemu6. Ez dologban nekwnk feökeppen te(c)ezik az
muſtra, kinek ez wtani6 illik lennÿ, hogy az nemefleg-
i6 lowara, fegÿwerere kenzeriteſsek gondot wilelnÿ ne
adgÿa magath telieleghel ad condicionem plebeam.

Jawalÿwk az attiafinak colofwari terminuſra walo
wytelethi6, nem arth hogÿ egeth wezeön, ad i6 walamÿ
informacioth neky az hely waltoza6, es kÿweöl walo
converſationak ufufa.

Az zegen Thelegdÿ Miklo6 ÿozaga feleöl az minth
minap ÿrok kegielmeteknek megh talalth wala minketh
embere altal, mind feleſeghe, f mind attiafiaſ, kikrol
testamentumaban enlekeözeth, Mellÿ dologban akkorÿ
walagteteleönk zereneth, mierzthogÿ az anniverſariumath
terweni6 megh adna a' viduanak, adgÿa megh kegiel-
meteki6: E6 Thelegdi Miklos halala wthan eztendeö mul-
wa hadgÿon kegielmetek egÿ terminuſt, melyben pro-
ducallia, kiki mind az eö iuſſath, ne mongÿa lenkÿ
hogÿ mÿ myattunk igallagaban megh fogÿatkozoth.
Mellÿ dologban kegielmetek gondollia megh, hogÿ az mÿ
aniank^{1b} egÿ wolt zegen Telegdi Mikloſnak az attiawal
hogÿ az teöb leany agh keözt, proſequentialſek az mÿ

^{1b} Telegdi Katalin, helyesebben: leánya Telegdi István erde-
lyi alvajdának.

attiankfiaÿ iussai6, kÿröl admoneallÿwk Bathory Ist-wanth, kÿ nату maior, hogÿ legÿen gongÿa rea.

Tompa Miklos ÿozaga feleöl walo akarawnkath er-tÿ kegielmetek ennek eleotte walo lewelonkböl, mely-rol warÿwk az kegielmetek informacioiath.

Az Tholdÿ Istwan castellianak Zalontanak megh tartafa feleöl tecczik nekeönk az kegielmetek itelethÿ. Gondolhato dologhi6, hogÿ nem telliefeggel lehet elegn Tholdÿ mÿ segetfegúnk nelkeol, annak tartafara. Azerth zwkfegh hogÿ ha nem teobbeth, tiz wagÿ tizen hat gÿa-logoth ez mostanÿ zcrihez adÿciallion kegielmetek mÿ keöltfegwñk(k)el, welÿuk hogÿ az ott walo helnek allapattia be erÿ mostan annÿwal.

Irÿa kegielmeteok hogÿ kewanna Gÿczÿ Janos ke-gielmetek keozzwl egÿnek oda kÿ tekenteleth. Mellÿ dologról mÿ az eleötti6 gondolkottwnk. De miert-hogÿ az oda menefnek az eggik oka lenne az warepi-telenek megh latafa: Im ÿrtunk Romay Chazarnak, ker-ywk theölle egÿ keves [idöre] az eöl fundalo mesteret Bal-digarath.^{1c} Akarnok hogy annak ott letekor efnek kegiel-metek keozzwl eggÿknek kÿmenele, hogy erthetne ke-gielmetek mÿ itiletylenne annak a feöl mesternek, mind az eddigh walo eppitefrol, f mind ez wtan walorul. Kewan-nok pedig, hogÿ mind az eppiteft, es arra walo keölt-fegeth f mind az zolgalo nepnek zamath, fizetefet, es ahöz walo ÿeöwedelmeth megh latwan, lenne ez wtan, mind az eppitefhe ÿo mod es lerenÿfegh f mind az zolgalo nep tartalban, az ÿeowedemhez kepeft, ÿo rendtarta6.

Ertÿeök az kegielmetek lewelebeöl Hazon Aganak² mind kegielmetekhez walo menefet f mind hozzanÿ walo zandekath, kÿ ha ÿde ÿeöwend, megh ertem akarattiat, mindenbe wgÿ chelekedwñk wele, hogÿ az eöl promouea-laffa ne arthasson kegielmeteknek.

Hallywk hogÿ kegielmetek fele meegh sem uehettek fel az eztendeöben walo emendacioth, melliet ymmar-

^{1c} A király ez iránt (1585 november 4-i) levelét kiadtuk *Levelezése* II. köt. 250. l.

² Aga = katonai és udvari tisztek címe. (Thury.)

Chiazarió minden býrodalmaban publicaltattoth, mel-
liet kegielmetek megh erth az Nagý Zombathan nyom-
tattoth fragmentombwl, kit kegielmeteknek kwldeõt-
twnk.³ Nem ertýwk azert kinek mý hazna wayon ke-
gielmetek feleió, az egyeb orzagoktýwl walo kwlembezel-
ben, fw keppen affele dologban, kiben non agitur nec
de aris et focis, nec de vectigalibuó Reipublicae. Tarcha
megh Isten kegielmeteket. Datum in arce nostra Regia
Brestienfi, die 16. Nouembris. Anno Domini 1585. Regni
nero nostri octavo.

Stephanus Rex Ipt

³ Ez a fragmentum a Gergely-féle új naptár 1585-ik évi
három utolsó hónapját magában foglaló egyleveles ismeretlen
nyomtatvány, melynek egy példányát a vatikáni levéltárban lát-
tam és le is fényképeztettem, mint unikumot.

51.

Brzesé, 1585 november 18.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

*Rendeli, adassák vissza Becz Imrének kászoni há-
zát és javait, amelyeket Lázár István jogtalanul hasz-
nált.*

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 59. sz. a, Beke 1169,
regesztája, Becz neve Bécs-nek írva, kelte pedig tévesen: Ex arce
Prestensi. A király ötsornyi sajátkezű utóiratával.

Stephanus Rex etc. Becz Imre adja értenünk, hogy
ennek előtte való időkben Lázár István foglalt volna el
Kászonban¹ egynehány parasztházat és egy lófűnek há-
zát, örökségét, melyeket mind Lázár István, mind fíja
Lázár András ez óráig levél nélkül birtak, Mely dolog-
nak végére menván Kegyelmetek, ha ugy leszen, vegye
ki Lázár András kezéből az meg mondott parasztháza-
kat az lófűörökséggel egyetemben, és adja Becz Imré-
nek mind az ő nekünk való jámbor szolgálatjáért,²
mind hogy az el mult hadainkban egynehány jobbágya

¹ Kászonszék, Csikmegyével határos székely település.

² Becz Imre és Tamás 7 lovassal 1581 június 3-ika óta szolgált
Báthory Boldizsár hadában, Becz János gyalogos pedig már 1576
október 20-án a király mellett volt. (Báthory, István udvari szám-
adásai 155 és 25. l.)

mi szolgálatunkra való szökségért eximáltatott vala. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Brestiensis, 18. Novembris. Anno Domini 1583.

Tudom, hogy meltatlannak lacezlik nektek, hogy Lazartul el veszem es Becznek adom; de annak oka: hogy ez ideig contemnalta es sup[p]rimalta az mi authoritasunkat, es propria arrogancia-vendicalta maganak; ki nem melto dolog. es melto aféle animadversiora.

Stephanus Rex Ipt

52.

Brześć, 1583 november 20.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Sajnálattal értesült a török becsapásairól, ami el nem kerülhető, lévén birodalma Erdélynek szomszédja s tudva, hogy még az Érmelléket is rég készűl elpusztítani. S habár ez ellen védekezni alig lehet, inti, ügyeljenek Bethlen Farkas és Gezty Ferenc révén a hódolt terület felőli ellenséges útépitésre és a törökök viselkedésére, mi ellen jelentést is tegyenek a portára. Köszöni a Podlodowski Jakab konstantinápolyi követéről szóló hírt.

Az esztergomi Báthory-protokollum 68—69. l. A király tíz sornyi sajátkezű utóiratával.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad Praesides per Petrum Aikai datarum.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae etc. Magnifici fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam noſtram Regiam.

Ertýwk az kegielmetek lewelecből, az Teöreknek gonoz zomzedlagath, es moſtany rablafath. Elegge banýwk mýes, illikió mindnýayan bannunk, mind az keözenleges karwallasft, f mind az zegenlegnek nyömorulagath, es az feöldnek pwwtulafath. De hogý kegielmeteök az wegbelieknek regen megh zokot(h) kapkofalokból derek romlaſt waryon, arra mý nem

welhettywk tellieliggel bizonios ieleknek eéfele rez zerenth walo rablafokath. Mindenkor zokafa wolth ez az wegbeliéknek, lenkÿ ettwl megh nem menekeódeóth, walakyre Isten a' Terek zomzedfagoth wetette. Ennekelőtte belliebbeíó rablottak, mint az zegen megh holt kÿraly ideieben Diozegeth¹ es Zekelyhÿdath² megh rablak: myulta penigh my emlytÿuk, mind zandekoztak, hogÿ az Ermellieketh megh rabolliak. De mint hogÿ ez eleótt, effele rablafok nem wontak necessario myngÿarth wtanok keózenfeges wezedelmeótt, azonkeppen nem ertÿwk mierth kellene moftiíó feletteb(b) attwl felnÿ, feókeppen illien eódeóben, melyben eónekies wagÿon fontanÿ zeóze.³ Akky deregh dolgót akar kezdenÿ, maó moddal eó fundamentommal inditt'a dolgat. Holot(h) penigh Betlen Farkasió ezt att'a ertenÿ kegielmeteknek, hogÿ Totwar⁴ taÿan az wtakat chenalliak eó zeleóíÿtik, megh lehet az, eleg h yóweó iaronak kell' az wth. Nekik penigh mindenkor gongÿok zokot(h) affelere lennÿ. De kegielmeteknek nem kel' ebbeól chak Betlen Farkaó irafara tamazkodnÿ, wadnak egÿebekió oda nem mezze, mint Dewan⁵ Gezthÿ Ferencz, es egÿebwth egÿebek, kiknek hadgÿa megh kegielmetek, hogÿ derekkeppen mennienek weghere, miufufla walo utath chenálnak, es mi zandekkal. Keóz pelda bezed, hogÿ nem pengetÿ ÿath, a kÿ warÿat akar lwny. Mindazaltal ÿo embernek mindeóth mindent erthenÿ hallanÿ. Teczik penigh hogÿ kegielmetek myngiart lellie megh a kar tete(l)ról a portath. commemoraltassa es exaggeraltassa az zegenfegh nÿo morwlagath kÿtvl ha megh nem zÿwnnek, az egez feóld meghfutamik, az zegenfegh maó partra megÿen, kibeól az Nemeth feóldé epwl, a hatalmaó Chiazare pwztl.

Ezzel es egÿeb effele raciokkal ha haznal kegielmetek ÿo, ha penigh nem, nincz zÿnte moft myt ten-

¹ Ma Bihardiószeg. ² Ez is Bihar megyében.

³ Ugy értelmzendó, hogy: ó nekies vagyon fonni (való) szöszé.

⁴ Ismeretlen vagy esetleg: Tótvárad.

⁵ Déva vára és uradalma a Maros partján, a Magyarországból bejött Gezty Ferenc kapitány alatt.

neőnk, engedneőnk kell' az neceffitafnak, warýwnk az lftentől, es az ideőtől. Mý azt ýol twggýwk, hogý egy kereztien feiedeleőmnek, akar melynek fem ýo, magha ereýewel Teőreők Chiazarba kapný. Quod ad nos attinet, az mint ma6 lewelonkbeni6 ýrok'kegiel-meteknek, az mý az kozakok praedaiaban kezwnkhez ýwtoth, mind az algýwkkaal egyetemben megh kwlgýwk. melynek kezbe adafara Senatorunkati6 bohattwk ym-mar, oda be6 penigh bochiattunk ký által megh ýzen-twk, hogý bochiallak embereketh, ký eleött fecundum pacta foederi6, supplicium lumi iubebimus de turbato-ribus, pacis, quicunque capi ex illi6 potuerunt. Minden-keppen azon ýgyekezseonk. hogy az mý nehességeőt a kozakok dolga hozot(h) le chendefýchwkw.

Irya kegielmetek, hogý Bebekne halala utan a Ba-yony gondwifele6 igen megh zwnth, kyról yrtunk Ba-thory lftwannak,⁶ es Kendy Ferencznek. kegielmetek-neki6 legýen gongýa rea. Tarcha megh lften kegielme-teket. Datum in arce nostra Regia Brestenli, die 20 No-vembris Anno Domini 1585. Regni vero nostri octavo.

Az Podlodowzky feleól walo hyrt igen bannok, ha rgaz wolna, ertekozzek kegielmetek ez wthani6 feleóle, es az mit hal(l) adgya ertencönk.⁷ Im zinte ez tegnapi napon ywtot(h) ide az Chiazar kalmara. ký Muzquaból bewrt zokot(h) hozny neký, hozot(h) leweleti6 Chazartwl, hogý az regý zomzedflagh zerenth minden wam nalkól bekewel bochatanok, kýth mý eli6 bochyatonk, de ha az Podlodo(w)zki wezedelme byzony lenne, ighen alie-num wolna, et pactis, et consuetudini etc.

Stephanus Rex lpt

⁶ A király nevét viselő unokaöccse, kinek felesége Bebek-lány volt. ő maga krasznamegyei főispán.

⁷ István király portára küldött követe, Podlodowski János és kísérő személyzetének a törökök által való lemészároltatásáról van szó, melynek hírért ime Erdélyből hamarabb megkapta, mint saját lengyel kapcsolatai révén. Ez azt mutatja, hogy a hármastanács kitűnően kiépítette a portával való gyors érintkezése szer-vezetét.

53.

Bialomierze, 1585 december 4.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, lásson törvényt Brassó városának Béli Jánosossal való ügyében, melyből kifolyólag a városnak nyilvánvaló kára támad.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 40. sz. a, Beke 1170. regesztája. Kelte hibás olvasással: Ex arce silvestri Bialoviensi.

Stephanus Rex etc. Küldöttük Kegyelmeteknek [bras]sayak levelét, melyben adják értenünk [Béli] Jánosossal való controversiájokrak és annak [compositi]ójának processusát. Mely compositiót miérthogy magoknak igen károsnak tartnak, könyörögnek nekünk, hogy ilyen nyilvánvaló károk el távoztatására valami módot találjunk. Látjuk miis, hogy ha az dolog úgy vagyon az mint írják, károkra vagyon; de miérthogy közakarathból való compositioból következött, nem látjuk mi könnyebbséget találunk dolgokban, hanemha az mi Béli Jánosnak deputáltatott az Commissariusoktól, kiről semmi levele neki nincsen, Director kezdené Béli Jánostul úgy mint az fejedelmet keresni, és úgy prospiciálnunk oztan nekik abból, non ut iure, sed ut ex gratia. De mi ezt hagytuk Kegyelmetekre, találjon Kegyelmetek módot benne, tam iustitiae, quam aequi, bonique rationem habentes. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum ex Curia nostra Silvestri Bialoviesiensi, die 4. Decembris. Anno 1585 etc.

54.

Gyulafehérvár, 1585 december 22.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

Az ifjú fejedelem jó állapota és tanulása. A portáról megjött Thorma Kristóf jelentése az ottani ügyekről s a török basák kapzsiságáról. Podlodowski követet kísérete hársz tagjával együtt ölték meg, bár azt úgy akarják feltüntetni, hogy az a porta tudtán kívül történt. Pedig nyilvánvaló egyéb hírekből is, hogy a portán haragusznak István királyra. Ezt a szomszéd moldva-havasalföl-

di vajdák emberei is megerősítik. Ezért újabb adományokkal lehetne a dolgon segíteni, ha lenne reá módjuk, a kincstár szegénysége miatt. Bocskay Istvánt házasodása s egyéb dolgai úgy elfoglalták, hogy udvari komornyik-szolgálatát igen nehezen bírja ellátni s ezért a neki járó havi 600 forintot jól lehetne valami egyéb szükség-re fordítani. Várad tervezett erősítési munkálatai nagy gyanakvást fognak kelteni úgy a töröknél, mint a németnél.

Az esztergomi Báthory-protokollum 79—85. l. Moldva-havasalföldi tárgyú részét kiadtam a Documente II. köt. 290—3. l.

Exemplum literarum ad Sacram Regiam Maiestatem
per Paulum Don secunda die Ianuarii, datarum.*

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis clementissime.

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nostro-
rum in gratiam Mis V^{rae} Sacratissimae humillimam com-
mendationem.

Fellegednek wrwnk feleöl azt irhatjuk, az wr lsten-
nek legyen hala, mind egeffege yo wagyon, mind tanul-
fagaba naponkenth newekedik, es karachon Innepyre
Colosvarról wižza hozók, hogy itt a, my a religio Cere-
moniaith illetve abban fe lenne fogyatkozás. Hogy pedig
ennö ideigh Fellegedhez embereönket nem ereztettwk,
oka nem egyeb, hanem naponkenth wartwk portaröl walo
walazynkat, melliet byzonios keppen akartunk Felleged
eleibe teryteni. Megh yowe azokaerth Thorma Kriftoph
az portaröl 15 Decembris ufitati menlis ky által Margai-
wal egyetembe keönnyeörgettunk wala az portanak, hogy
az mynemeö rablafok, dulafok; artatlan cmberek fogwa
el witelek, es niarlba wonafok leöttek, azokat az porta
adatna, in auctores facinoris penigh animaduerliot te-
tetne, es yowendeöreis feniteft tenne az wegbely Baf-
faknak, Begeknek, hogy ne zertelenkednenek, ne puzti-

* Ez nem a levél kelte, hanem a futár elindulásának ideje,
miután az a karácsonyi ünnepek utánra maradt.

tanak az feöldeth, hanem maradnanak azon allapatba hatarba az mint the Felleged, es a még holt kegielmes wrónk byrta wolna. Egy elleőbe ezt a Bassanak eleibe adwan az adoo mellet(h), nylwan mingyaraft meg h tapzaltak kedwetlenfegeth es chawargafath, de annak-utanna hogy az tiz ezer tallerth neki meg h emlitik, iobban igitte es mutatta magath. Chazarnak dolgainkath eleibe atta, es parancholatokat zerzet(h) Bassakra Begekere, hogy az el weött marhakat meg h adgyak, az feoldet, falukat wgy byryak, mint annakeleőtte byrtak, wytaft semmit ne tegyenek, panagt az portara ne erezzenek, feött ha mely falukath az utollo teffterbe be yrtak wolnaes, es ha walamelly Zpahiaknak az Chiazar el adott wolnaes, az semmi legyen, es wgy hadgyak byrny mint az eleött, mert most Erdely byrodalomhoz zakasztotta, melly lewely tenorának azerth kelliet(h) igy lenni, az my Instructionk adassa zerenth, hogy walamint wolt az reghi Halulbegh tefftere, de az melly Teffterrel¹ most elnek, minden falukat, a kik ekediglen hodolatlanok, mind bele yrtak; mind ezt az Bassa oculariter meg h mutatta az keőweteknek. Ezeket az parancholatokath gyorfalaggal el keőldesztwk az wegbelieknek walamint adgya ymmar az ur Jsten az wegeth.

Ezt az ember az Jstentöl chak igy kewanta wolna hogy ha zywekis zandekokis wgyan ott yarna, amit keőlleőkeppen yrnak és mondnak, de my feleőnk azon hogö mennel zebben zolnak, annal teőbb alnoklagh, es myregh wagyon alatta, kit ezekből az okokból fellegedis meg h itilhett. Legh eleőzzer nylwan wagion ymmar the Fellegednelis zegeny Podlodowskinak² es comitiuanak zernyw wezedelme, kit hwzonegyedmagawal wagtak le, es egyetlenegy kochis zalat el, ki az mi keweteinkel yde yewt, kinek halalat noha az porta ugy teteti, hogy nem

¹ Teffuer (defter) számviteli könyv, lajstrom vagyis azon telekkönyv, melybe a hűberek voltak falvanként bejegyezve. (Thury.) Erre hivatkoztak a mieink mindig, visszaélések alkalmával.

² Irva hibásan így: Podladockinak.

az Chiazar akarattiabol s hyrewel leött ez, de minden ember a kinek Jsten eget adott, megh itilhety ezt, ha egy wton yaro ember bekewel el yeő, hat az felleged embere, kywel Chyawz es yanchar wolt annal bekefegelfben kéllet(t) wolna kyyeőnný, leött a kochiő wgyan megh mutatta a my keőwetinknek az zemelieketis kik az facinuft patraltak: Deruis Aga zolgaitt, ki Sciaus Baf-lanak mostan igen megh hy(h) embere, es it(h) ketzeris wagy haromzoris wolth nalunk.^{2a}

Ezen kedwetlenfeget fellegedes hozzank confirma-tia. Az hawaffely Waidaes,³ ky felsegednek aiandekot kewldwen wgyan scripto ertheneők atta mind ne-keők mind fellegednek, az Theőrek zandekath, kit azt mondott az Braffai byro fianak, ky által nekeők ezt keölthe, hogy minek eleőtte eő ky ywth wolna az Wai-dalaghra, Sziaus Baffa igiről igire bezellette megh neki, le wltetwen, es azt mondwan: Ezerth ezerth kwldenek teged oda. Melly hirth es io akaro embereőknek expo-litioiath ereőlitonek orankenth egyeb byzonios embe-reknek relaciaiok, kik azt yriak hogy eggik Chawz az mafikath cry, wgy futtiak eiel nappal Tatar hāmoth es a ket Olah waydath, leőth Peter Waidaiő az Moldwai⁴ embereők által, kith exploralny, latny, haillany hozzais keöltheők wolt azth izente, hogy walami kozakokath wewen fogwa a Chiazarnak azok azt mondottak wolna, hogy felleged akaratiabol leött Degenie romlafa, ky miat(h) fellegedre es my reank nagy haragh wolna, es ez wolna az oka hogy az Beglerbegh eztelien zemelie

^{2a} Vásárlásait és tárgyalásait befejezve, Podlodowski nagy nehezen nyert engedélyt hazautazásához s így csupán 1585 szeptember 9-én indult vissza 20 rossz lóval s ugyanannyi emberrel Drénápoly felé. Útlevele kiadásának folytonos sürgetése azonban úgy látszik gyanút keltett a törököknél s ez lehetett oka, hogy további útjában elfogták s előbb fogságba vetették, majd — december elején — kegyetlenül lemészárolták egész kíséretével együtt. (Pezzen Bertalan osztrák követ két jelentése alapján, Hurmuzaki: Documente XI. köt. 670—1. l.)

³ Még mindig Cereel Péter. ⁴ Ez meg Sánta Péter.

zerenth Deztromba,⁵ hada Ziliftren⁶ telelne, hogý kike-
letre bozzutt allion, feött aztí6 yzente az hawafely wai-
da hogy mikor az Chiazar megh hallotta volna Dege-
nie⁷ romlalath, megh fogta az zakalath azt monta: Bar
ne el[i]jek, ha Lengyel kirallion bozzumath nem allom,
de eleőzzer Erdelyth weztem el, kik mas portath keref-
tek. Immar itilie felleged, mikor telelth az Beglerbegh
Drinapolion⁸ inneth walaha, hogý hada nem leött wol-
na ide ki, az Beglerbeglegeth penigh az Budai Aly Pal-
fanak attak, amaz elseött Mazwl(l)a teöttek, es wgy
minth ymnyar megh probalth hadakozo embert teötte
Beglerbeghe. Memhet Baffaneth neki atta.

Az wegekbei6 sem titkon sem kööz emberektöl, ha-
nem nylwan e6 feö nepektöl zeöntelen hyrdet(t)etik
hogy el kööltheönk a reghy teffterrol és Athanameröl,⁹
kezeölnek ereöffen mindeneott, es mindenbe fokkal kw-
leomben tartiak magokath hogy nem mint az eleött, ki-
böl semmy yoth sem latunk sem warhatunk. Mind ezek
feleth maid leg nagyob(b) testimonium ez, hogy az köö-
wetek nylwan mongyak referalliak, hogy az egez porta,
mind az wegbeliekkel egyetembe reank tartia torkat za-
iath, es az Chiazarth gerieztik hogý hadat Kazulról el
hozwan my reank fordichia, merth el al(l)ottunk az ha-
talmas Chiazar hywfegetöl, e6 az melly kozakokath be
wittek, azokrol azt mongyak hogy nem horogba vagý
Tengerbe kell' azokat hanni, hanem megh kell' feieket
kezeket araniazný, Merth az lsten atta azokat az embe-
reket az Chiazarnak, hogy ne hewerien weztegh, hanem
ide fordichia hadat. Seött az feö Baffa mind zo köözbe,
mind mikor el ereztette az kööweteketh azt mondotta,

⁵ Helyes-en: Derstor, másként Silistra.

⁶ A fenti Silistra vára a Duna jobb partján.

⁷ Jól írva: Tegenye = Tighina.

⁸ Másként Edirne, Konstantinápolytól északnyugatra.

⁹ Atnáme = az a díszesen kiállított török diploma, melyet
minden erdélyi fejedelem megválasztása után a portától kapott,
hűbéres voltának elismerése jeléül, benne jogai és kötelességei
részletes felsorolásával.

Tudom en wgy mond, hogy titeket malhwà hytegetnek de az hatalma6 Chiazar hywfegeteöl el ne zakadgyatok, mas portat, ne keressetek, mert soha orzagly gonozban nem iarth, mynth ty yartok. Wgyan ehez walo ezi6 kegyelmes wrunk hogy Talnadothi6¹⁰ megh kertek az portan ez okkal, hogy felleged Bathory Miklofnak atta, Nemeth byrodalom nem Erdely, melliet eddighes el rablottak volna ha az gonoz wdeö zenwette volna, kit az wegbeliek ertheneönk attak.

Akarok ezi6 fellegednek tuttara adny, hogy mol-tani keöwetink mellet(t) Amhat Chawz lenny nem akarth, seött megh az warasbóli6 ky ment eleöttek, ezo-kaerth a mint mondotta hogy eö rea fellegederth es Erdelerth nagy haragly wagyon, eöi6 felti az egy feýth, mert az egez porta azt mongya, hogy Erdely fellegedhez hal(l)gat, eö sem mer ymmar egyebet mondaný, hanem ewi6 azt mongýa. Keönyeöргеönk azerth fellegednek az Istenerth, es hazaiaho3 walo zeretetyerth, talallyon modoth felleged az portan az wr Isten segetsege wthan, hogy mi artatlanok, kik soha okoth az Chiazar-nak haragiara nem attonk, ne welzeönk el se az atkozoth emberek miat(t) kozakok miatt, se egyeb kwlfeö belleö okok miat(t), merth walamikor had yew az my orzagwnkra, soha nem [all] towabb ez a fewld, merth nekeönk sem penzeönk, sem embereönk, seött noha minden tehetsegeönkel thitkollywk az fele gonoz hyreket, mind azon altal minthogy zomzedofok wagyonk mind Theörekkel mind olahokkal, annira ky theöreölt az Theöreknek haragia, gonoz zandeka hogy ki zekere hatan wagyon, ki egyebre keszwl. Es choda helien yar elmeiek minden rendeknek. De mi az my tiztonk es hywsegwñk zerenth ydeien akarank fellegednek hyrre tenny, mind kwlfeö mind belleö allapatunkath. Ennek penigh az portan walo tractatufnak most volna ydeie es oraia, mikor megh az Kazul hadnak exitulfa in dubio wagyon. minekonki6 ha ereönk volna fellekeönk hozza, most

¹⁰ Tasnád Szilágy megyében, Zilah közelében.

wolna ideie hogy adomanýwnk(k)al ez kegyetleneket Isten aldaffa wtan enihetneők es egy keöweteönk f adomanyunk az malikat erne, De my egy yo kadas kalmarnalys zegenýbek wagywnk hozza, walamith ad az Vr Isten amint my wagyunk.

Ezen keöl kegyelmes wram wolt gondwnk az Tompa Miklos iozagara marhaira, kinek minemeő exituffa leött az teörwennek procefuffat es summaiatis felsegednek keölteök kiböl felleged mindeneketh megh erth, es felleged kegyelmessen deliberallion.

El keölthcönk az Telegdi iozagrai6 filcus kepebe, Immár kik legyenek az Contradictorok megh mutat-tiak magokath, kit azwtan felleged megh erth.

Thowabba az Bathory Istwantól el weött poztoit Scipiotwl, ytt walami kassai ember marhait tartoztatta megh Scipio,⁴¹ kiert a kassai aros ember wizza ment wala Rwberhez¹² eő'penigh follicitalta Bathory Istwant, amaz pedigh illien walaýt teött Rubernek, hogý felleged neki megh engette wolna Scipio rezetis, kiert felleged Scipioth megh contentalia, chak mennien fellegedhez, Melly dologból mi semmit nem erthonk. The felleged azerth erre wiffellien olly gondoth, hogy ezennel az aros nepeknek eze welfz es ennel teöb niawalia keöwetkezik az feöldre.

The fellegednek eztis akarok ertefere adny hogý a mint felleged hatta es rendelte wala, hogy Bochkai wram ytt eő Nagylaga keöreöl forgolodgyek es az komornik tiztiben a mint illik el yaryon, ahöz eő az elöttis kwleömb kwleömb fele dolgay es kewaltkeppen az hazalagara walo gondgiay miatt¹³ wgy a mint kellett wolna nem erkezhethet.(!) Most pedigh immár ebheniö felleged

¹¹ Valami Erdélyben kalmárkodó olasz, akiről ennél többet nem tudunk.

¹² Ruber (Rueber) János felsőmagyarországi kapitány; magyarul is beszélő német ember.

¹³ Bocskay István felesége özvegy Varkócs Mihályné. berekszői Hagymásy Kata volt. (Nagy Iván: Magyarország családai II. köt. 153. l.)

akaratiaból megh lewen, gondolhattia felleged minth leheffen modgya ez it walo zolgalathoz, hanem felleged laffa es ha fellegednek tecczik hogy az eő zolgalattia nelkeől ytt el lehetnek talam iob lezēn azt a penzt, ki lowaghiara es gyalogiara walo, ho penz fizetes nelkeől neki adnak, wgy mint az hatzaz forintoth, walamy egyeb zwklegere deputalny, mindazonaltal walaminth felleged rendely wgy legyen.

Az Warad epytefeeth a my nezy arról az eleottis emlekezteōnk leweleōnkbe fellegednek, mostis fellegednek egyebet nem irhatunk, hanem hogy lattywk naponkent es zannywk minemeő nagy keőlchegh chak karba es heaba rea megyen. Az lok kwleōmb kwleōmb fele fundalok¹⁴ mit haznaltanak legyen rayta meegh ekedigh megh nem tapasztaltok, mert a mit eggik epit raita, azt a mafik el rontia, es ygy wege ninchen dolgoknak, seott egyeb karok felett chiak Isten twdgya michoda fogyatkozafara eshetik annak a feöldnek wllian epwlethnek wyob extendalafa miat(t) illien wegh nelkeől walo allafa. Talam iob(b) wolna azerth kegielmes wronk az my ereōnkhez es ertekeōnkhez kepest, es az ydeottis megh tekenthwen benne, erről wgy gondolkodnonk, hogy ha zinten ad amuffim az arfnak praecriptuma zerenth mindent el nem wegezhetnenekis, meghió epitetnek es wegezeōdnek wgy el, hogy igy felben es wegteleneōl ne kelletnek allany, kihez ha azok az mesterek, kik ebben tudofok az eő newekerth es reputacioiokerth nywlni nem akarnanak, ebben nem kellene annyra az eő kewanfagokath wagy ambicioiokat tekinteny, mint az helynek es hazanak nilwan walo wezedelmeth es karath, kewaítkeppen, hogy ezió wasyon benne, hogy minekeōnk azt az opult enny ideigh urgealnonk, kihez elegtelenlegeōnketh yol lattyuk, es kihez egy etas sem eleegh, nem twggyuk, minth kelliessek es illeik, seott ha kezen wolnaió wgy mint rola fantafialkodnak az Olazok itillie felleged kiuel es minth kellene az kez hazatió az ellenleg-

¹⁴ A várépítő mesterek neve *fundáló* volt ez időben.

tol megh oltalmazny, mellyk valami ereött Erdely tehet igaz zolgalo nepeth nem tudgyuk ha eleegh volna, azonkeppen algywynk hadakozo zerzamynt. Ha pedig azth a Baldigarat felleged yde keöldy az helynek megh latalara abbolis mi keőwetkezhessék mind az Theőrek feleől, kinel omnia plena sunt suspicionum, mind az Nemethék feleől kyk az my varainknak es haznonknak nem ereőlnék, es tanachokatis ezekhez kepest hordozzak, The felleged beölch itilet y zerenth megh lathattia, yollehet az felleged kegielmes tecczelere mindeneketh eőreőmeft submit(t)alunk. Iten tarcha megh fellegedeth. Datum Albae Juliae die [22.] menlis Decembris. Anno Domini 1583.

55.

Gyulafehérvár, 1583 december 22.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királyhoz.

Miután kormányzásuk esztendeje letelt s ők hárman azt továbbra nem vállalhatják, felmentésüket kéri, azért is, mert személyük és kormányzásuk oly gyűlölséget keltett, hogy az nincs a közügy javára. E miatt kellő tekintélyük sincs, úgy hogy mindenki azt csinálja, amit akar és rendeleteiket vagy sehogy sem, vagy kelletlenül hajtják végre. Apróra felsorolván a megnövekedett kiadásokat, melyekre alig akad fedezetük, nem vállalták tovább megbízatásukat, miként azt élőszóval is nehezen vállalták ottlétükben. Hogy mennyire nincs tekintélyük, mutatja Borbély Györgynek részeg fővel való házsártos támadása is velük, meg Kovacsóczy Farkas kancellárral szemben, amiért fogságba is vetették.

Az esztergomi Báthory-protokollum 85—87. l.

Exemplum aliarum literarum ad Regiam Maiestatem per eundem Paulum Don eadem die datarum.

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis clementissime. Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nostrorum in gratiam Sacrae M^{tis} V^{rae} humillimam commendationem.

Kewanunk az Wr Iftentől fellegednek mind ez mótani eztendeőken, mind ez wtan keőwetkezendekben, bodogh eleteth, es yo zerences bekefegetes byrodalmoth.

Kegielmes wronk eztendeie immar annak, mikor felleged parancholattiaból fellegedhez be menteőnk wala, melly ott letheőnkbe, fellegednek byzonios okokból ez leőn akarattia, hogy harman my, mind neweletlen wrwnknak, mind byrodalmanak gongyawifelőy lennenk, Melly dologban esmerwen my elegtelen woltunkath, ott ielen letheőnkbeniő zorgalmatosaggal mentheők felleged eleőt magunkath, de semmi uthon felleged wegezeteth el nem kereőlheteonk. Ez eztendeő alath, a myre az wr Iften elegge teőt, myndennemeő dologra olly gondoth wifeltheőnk, hogy ha nem iobbaniő, de hasonlokeppen fellegednek mind attiafiath az my kegielmes wronkath az wr Iften legitlegewel neweltewk, mind birodalmat eppen megh tartottwk, mostan kegielmes wrwnk fokkal teőb(b) okok kenzeritnek minketh, mind arra, hogy the fellegedtől kegielmes bochyanoth ker-yunk, ha my fogiatkozas ez ydeő alat teőrtent volna (minth in rebus humaniő zokot lenni, ut nihil sit ex omni parte beatum) mind penigh hogy ez may oraban fellegedtől alazatoson buchuzunk ez eztendeőnk ki telwen, ettől cőreffek legyunk, kinek okaith mikor felleged ez wtan megh erthy, hyzzwk hogy kegielmefelegeth teoleőnk megh nem vonza.

Oka kedig ez elseő. Merth my zemeleonk es administrationk olly gywleőlfeghe es contemptusba wagyőn, hogy soha my theőleőnk semminemeő dologh olly yol, olly haznoson, cum ratione, cum iudicio profectum nem lehet, kith az emberek longe in diversam et sinistram partem non accipiant. Ez pedig ez okbwł, kinek egy reze fellegedreiő redundal, hogy azt baniak es nehezte-lik, hogy minketh őő hyreknelkeöl, suffragiomok nelkeöl, es consensulok nelkeöl, mint egy wr borat, reaiok we-teőth volna felleged, kinek fructusfa ez, hogy megh mostis in alta pace, megh arra sem wehetywk a my a

keözenleges es zokot(t) zolgalatochka es rend tartas wolna, hanem walaki mit akar, es sponte ha mit mywel, hat kegielmes wronk, az minemeö hyreink orankent zergereznék¹ (kiket az wr lsten eltawoztaffa) de ha my effik, mit remilhet wagy felleged, wagy mas, hogy ytt recte cum decore, cum publica regni et Principis utilitate lehessen? Bizony hidgie felleged hogy minden praepostere lenne. Jol tudgya felleged, hogy minden emberek, walakik vel animi vel fortunę dotibus praeceteris excellunt, azt kewanniak, hogy wagy az hogy mas nekik ne praeferaltaffek, wagy az, hogy ewkis el ne maradgyanak, alioqui impatientissimi sunt omnis repullae, et oblata occasione, venenum latens in apricum proferrunt. Ebbeöl yeö ki az mas rendbely emberek offensioia-is, kik ha igaz annira rendekhez, elmeiekhez, wagy tehetegekhez nem byznakis, de latwan azt, hogy ynnet my theöleönk sem nagy yott, sem nagy gonozth nem warhatnak, sem az zolgalatra eam fide, diligentiam atque animi alacritatem, quem debebant, non adhibent, sem penigh azt el nem tawoztattiak, a mith igenis el kellene kereölny, mert az hatwl wteo palczatol nem felnek, seött latwan es twdwan az my kilded hatarunkath megh follicitalnakiö fok dolgokröl, que non sunt nostrarum virium, hogy oztan awal adgyanak zamoth, hogy my fogyatkoztunk megh nekik, es megh nem becheoltetteök eoketh. Nylwan wagyon penigh the fellegednel amaz Philosophus mondaffa zerenth, hogy omniö Imperiorum et rerum publicarum administratio dupplici nervo nititur, praemiorum scilicet atque poenarum distributione.

Ez kett rendbely embereken kywöl, harmad rendbeliekiö wadnak, kik sem familiaioknak, sem ante acte vitae contemptum, sem peniglen az hazonnak awagy karnak bechwlesyerth fogiatkozna megh, a minek megh nem kellene fogyatkozny, hanem azert hogy reghen maskeppen tanýtottak eöket, nem az zabadlagoth

¹ Tisztán így van írva, még sem fordul elő semmiféle szó-tárunkban!

hanem az licentiath megh költoltak, kibén felfuwalkodwan, ha walamith boni et cordati homines diuerfumot eleibe adnanak. es az ewdeőhez zabny akarnak, tahat egre feöldre eskeoznek, hogy mindenteöl inkab eőrefek legnek, hogy nem minth egy puncta! zokoth rendekbeöl bar chak tiz forint ara dolog legyenis ky witelfenek, melly prae fractus animus lok dolgoknak nagy artalmath, es egyebeknekis ad fimilem animi pertinaciam fenestram aperit, es ekkeddighes wrwnknak es ez egez feöldnek nagy wezedelmeketh zeörzet(h), ut interim taceamus aerary etiam iacturam, melliet maid lemminek itilewk, respectu calamitatis publice. Ez harom rendbely keőzeőth michoda moddal zolgalhaffunk my thowab(b) haznofon fellegednek, divino eiusdem iudicio iudicandum relinquimus.

. Masodik oka kegielmes wrwnk miert my erre elegtelenek vagyunk ez, hogy az naponkenth walo zwkfegh megh newekedeth, a honnet annak ki kellene telny megh fogyatkozoth, wgy annira hogy legh kewesebben huzon eőth ezer forint(t)al teob(b) most a ratio expensis, hogy nem minth felleged ideieben wolth, kit ugyan megh demonstralunk fellegednek, Legheleőzzer mert eztendeőnkent az tiz ezer taller az Baffanak, melly azeleőt vagy inauditum vagy rarissimum wolt, ordinarium(m)a leön, melly minekeönk keőzel tizenegy ezer forintra ment, az arannak es tallernak zewk woltaerth. Masodzor Waradda kanthor penzt az eleőt loha nem attak, my ez eztendeőbe negy ezer forinthez attunk. Harmadzor az Waradi eppitelre eőt wagy hatt ezer forinthez adogathoz zegeny wrwnk, My azti6 tiz ezerre theöltettwk, azerth sem eppites sem hazon semmi beleöle nem yeön. Ez immar tizen kilencz ezer, Most az wezerek zamais het, ki loha nem wolt, azoki6 mindenik kileöm kileöm kewanniak megh aiandekokath. Most wyonnan Derui6 Aganaki6, ky az Baffanal igen feő ember, es dolgainkban nala nelcol nem leheteönk eőt 3az tallert kellet(h) keöldeneönk, az Nisanczy² zokoth yeowedelmet lokkal felebbittette. Zomzedi Baffaknak Begeknek, portáról yq-

wq Chauzoknak adományok wgy megh newekedet(h) hogy mostanis haraghnak edgyk oka reank, hogy azokat be nem teöltettywk, Ehez walo ezi6, kyr6l fellegeth keöwettyuk, ne itillie azt felleged hogy mi azt failal-nonk, az Seminariumra es Jesuitakra walo keölchegh keözel negyedfel ezer forinth, wdwarnal penigh, mind zam zerenth mind zemeliekre walo fizetelek, wgy megh newekettek, hogy az ember el almelkodik, noha azerth lenki nem laczik ielen lenny, My kezeönkbe pedigh az Erdely adonal semmi teöb(b) nem yeött. Magyarorzaghy ki imide ki amoda, egyetlen egö pcnz az Warakból es feö iozagokból nem yew, hanem kinek kinek kwleömb modgya.

Az arany baniaik tellicsfeggel el fogyatkozta, a my kewelet a soo ha hoz, de azis kewes es byzontalan, merth eztendei looes weztegh al(l) Lippan, lenkinek nem kell, az celler el fogyatkozot(h), az my beöflegeh az Wr Isten horbul buzabol adot(h), az olly penz zöwkfegeth hozot(t) hogy az dragafagba kett wagy három anny penz wolt, kibwl megh itilhety felleged, mint lehessen az, ne sumptus censum superet. Immar ha rebus salvis et integri6 elegek nem wagyonk az naponkent walo keöltfegnek be telliefytfere, hat myt kell' embernek kwlcömb allapatr6l gondolny, holot(h) anny kezen alögh wagyon, kiböl három ezer embernek egy hoo penzt adhatna.

Mind ezeketh mint ez eleött e6 megh montwk(!) kegielmes wrwnk fellegednek, fellöwl haladgya eleghtelenfegeönk ky miat(t) zöwkfegh minekeonk yo ydeyen beleöle ky allanonk, nem mongja azt lenky, hogy mi miattonk leön fogyatkozás, es abból walo karwallas, Mert mostis olly emberekteöl zenwedeönk zydalmat es gyalazatoth, kiknek legh feökeppen kellene az the felleged akarattiath oltalmazny, de my megh ekedigh the fellegednek hogy

² Helyesen Nisandsi = a tulajdonképeni államtitkár, aki a fermánokra s általában a kancelláriában kiállított okmányokra — miután azokat a rejsz-efendi signálta — felrajzolta a tigrát. (Thury.)

kewesebb bantaft zerzeönk tewrteönk es chak niegtönk alatta, Mosti6 ezt enliteny nem emendaltatny kewan-nywk; merth olly niawalia ez, melly curando laeditur.

Wadnak ezen kywl kegielmes uronk te6b(b) es olly okokis, kiket studiose nem akarunk fellegednek eleibe teryteny, ne itillye felleged azt, hogy mi ezt arte keresewk, es coacervallywk, hanem chak azokat zamlallywk ele6 meliek luce meridiana clariora sunt, et nobis velis equisque contendentibus, non secus illac quam illae homerieq Syrtes et Charybdis occurrunt.

The fellegednek azerth ke6nyc6rgeönk, felleged kegielmefegeth wetwen reank, az my kilded zolgala-tunkath wegye kegielmes newen, Az my fogyatkozas elet(t) wolna, azt felleged nem malitie, hanem virium tenuitati tulaidonicha, es ez mostany oraba adgyon zabadsagoth felleged ebbewl walo ki allafra, mert semmi uton eztendeönk utan ebbe my gondoth nem wifelhe-teonk. Tarcha megh Isten fellegedet yo egelfegbe. Albae Julie die 22 Decembris, Anno Domini 1583.

Maiestatis Vestrae Sacrae

Humillimi et perpetui Servitores

Alexander Kendy V. Kowachoezi

Ladislau Sombori

Post scripta. Immar az leweleket mind el wegeztwk wala es chak be ke6tny es megh pechyetelni akarywk wala e6keth, mikor mind ezert, f mind egyeb few zorgalmatos felleged es hazank dolgayerth Sandor wram³ hazanal ki labay betegefkedese miatt egynehany naptol foghwa az zokoth helyre be nem ye6heteth eggye6t(!) lewen, ez tegnapi napon 28 Decembris, Borbely Gyc6rgy rezegen, fegywerrel, nagy hertelen es furiose reank rohana, holoth mikor nagy lokaigh pancolodot⁴ es wegekedet(h) wolna, es myes nagy emberfeg(h)el es te6reffel zenwedne6k, wegre egyke6n[k]be Cancellarius wramba akada, es nagy fok ertetlen es modnelke6l walo zokkal

³ Igy id6zték mindig legid6sb t6rsukat, Kendy Sándort.

⁴ Nem találjuk sehol, pedig tisztán van írva.

kezde erelny,⁵ Melliceknek Cancellariu6 wram fok hal(l)-gatafa, es neha neha chak kenyw es lagy felelethy wtan, ez leön weghe, hogy wgyan ott zemeönkben rwth gyalagatos zitokkal illethe, zablaia wonogatwan, fogaitt chikorgatwan, es wgy mene el teöleönk. Mely dolgaert noha mý Barbely Gyeörgyet megh tartoztattok, es most sub custodia wagyon, es gondonkis lezen rea, hogy Luis modis procedalyunk ellene, mindazaltal fellegednek akarok most ezertis erthefeere adny, hogy felseged ex hoc recenti casu annali6 melliében gondolkodgyek az my mostany allapatonk feleöl, kyth hogy ha illien chendez es bekelfeges allapotban, chak efele renden walo embereki6 minden wetkeonk kywöl, nulla habita ratione Maiestatis V^{rae} Sacrae, nulla Principis, nulla authoritati6 et exiftimationi6 nostra, chak ex praeconcepta aliqua malitia, így mernek violalni, my teörtenhellék egyeb cwideöbe, fwkeppen ha zwksegh egybe gywlefewnket hadakozokeppen kywana, es egyeb emberektöl, es michoda periculum impendealhasson innet, mind my magonk-ra, f mind penigh in Rempublicam ytillie the felleged; kit my fellegednek nem chak my erettunk irtunk most, hanem az wegrei6, ha walakith te felleged ez wtani6 ebben ez helyben praeesse vult cum dignitate, zwkleghe, hogy annak felleged mind tekentetet, f mind pedigh ertekert adgyon hozza, ne ex illius contemptu Respublica etrimentum aliquod capiat, alioquin lehetetlen dologh hogy effele emberek közeöt(h) es illien cwideöben lagy es mellegh(!) zowal fenky, ezeket in officio continealhassa senki rite et legitime munere suo fungi queat.

⁵ Talán: erelni = örölni, avagy: érvelni?

56.

Grodno, 1584 február 4.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Nagy megbotránkozással értesült levelükből Borbély György méltatlan eljárásáról. Jól tették, hogy ezért fogságba vetették, de mivel nyilván részegfővel

cselekedte amít tett, legyenek kímélettel iránta teljesített korábbi jó szolgálataiért.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 42. sz. a. Beke 1171. reg.

Stephanus Rex etc. Nagy bánattal értettük az Kegyelmetek leveléből az Borbély György gonosz és méltatlan dolgát. Bizonyára ha tekintjük a vétket ű magában, igen nagy és bocsánatlan, miérthogy mind az mi Személyiünk, mind Kegyelmetek igen meg bántatott vele. De ha nézzük azt a kitől adatott, meg gondolván régi meg rögzött természetét, találunk mégis valami kicsiny levatiot benne, non ex iure, sed ex animi nostri levitate. Tudja Kegyelmetek, eleitül fogva mi volt az Borbély György természeti, ki miatt miis sokszor úgy meg búsultunk, hogy ha nem esmertük volna természetinek emendálhatatlan fogyatkozásait, büntetés nélkül nem hagytuk volna. De azmivel Isten nem szeretete, azt neki nem adhattuk. Gondoltuk eleitől fogva egyébképen való jámbor szolgátatját.* Az mi az mostani dolgát nézi penig, vethetjük valami részét az borra is; ki noha embert meg nem mentene, ha az törvények rigorát néznők, mindazáltal könnyebben szoktuk azért azt szenvedni az mi részegségből esik, hogynem mint szánszándékkal valót; miért-hogy az szánszándék tanácsinak, az részegségből való penig történetnek tulajdonittathatik. Azért ez dologban egyebet nem ítélünk alkalmasbnak lenni, minthogy Kegyelmetek Borbély György természetinek régi fogyatkozását meg gondolván, vénséginek idején tisztességében és életében ez egy causáért meg ne bántsa. Az ű régi jámbor szolgátjának legyen nagyobb tekinteti ez egy bor miatt való történetnél. Okosbeli embernek, ki kenyerét tisztességére ötte, elég büntetés csak ennek gyalázatja is, hogy ilyen hitvány cselekedetiért szenvedte az fogságot; hogy penig életében és tisztességében meg nem fogyatkoztatja Kegyelmetek, meg gondolja

* Borbély György mint kapitány az Erdélyből hozott 160 lovasa élén István királyt 1579-i és 1580-i hadjáratában szolgálta. (Báthory István számadáskönyve 69—92. lapja több helyén.)

minden, hogy Kegyelmetek nem ű érte, hanem az mi tekintetünkért mivelte. Miis penig úgy meg feddettük levélünk által, hogy emberséges embernek büntetés gyanánt eshetik.¹ Ha mi egyéb büntetést Kegyelmetek reavet, el kell szenvedni. Mindazáltal, ha jó intercessio által valami csendességre való mód találtatik lenni, az Kegyelmetek itilétére hagytuk, mit kellessék mivelni Kegyelmeteknek; ha pedig nem, certificáljon minket Kegyelmetek, mire hozza dolgát a törvény s addig penig az Kegyelmetek tetszése szerint való kötél alatt tarthatja Kegyelmetek. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in Arce nostra Regia Grodnensi, die 4 Februarii. Anno 1584 etc.

¹ Ez a fontosnak tetsző levele, sajnos nem maradt reánk, avagy lappang valahol.

57.

Grodno, 1584 február 10.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. A Tompa-féle jószág dolgának elintézését belátásukra bizza.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Vízfoltos. Egy sajátkezű beszúrásal. Ötvös műve 45. sz. a. Beke 1172. regesztája.

Stephanus Rex etc. Értöttük az Kegyelmetek nyomán való kenyergését a Tompa jószágról, kiből, Isten látja, örömet succuráltunk volna Kegyelmeteknek; de nem szenvedé sem ennyi reménységgel tartott szolgálk fogyatozása, kiket az mi Atyánkfia és az ország szolgálatjára Kegyelmetök közt kelleték meg telepitenünk, sem penig az Kegyelmetök mostani állapotja. Miérthogy ez jószágnak mind itilői s mind competitori volt Kegyelmetök, semmiképpen Kegyelmetök existimatiojának meg bántása [nélkül en]nek invidia[ja] öregbülése nélkül Kegyelmetőknek nem *proponálhattunk* volna. Azért itt való szolgálkinkról való gondolatunkat ez egyször akarók le tenni, hogy azután Kegyelmetekre és az Kegyelmetök meritumira alkalmatosb gondunk és tekénte-

tünk lehessön. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in Arce nostra Regia Grodnensi, die 10 Februarii. Anno Domini 1584. Regni vero nostri Anno Octavo.

Stephanus Rex fpt

Külcíme: Magnificis Wolfgango Kovaczioczy et Ladislao Sombory, Praesidibus Regni nostri Transsilvaniae et fidelibus nobis syncere dilectis.

58.

Grodno, 1584 február 16.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Hűséges szolgálatai jutalmául Szekeres Istvánnak Topa falut adoán, rendeli, hogy azt neki kézbe adják.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Budapest, Miscellancorum Cista 1. fasc. 1. no. 37. Két sornyi sajátkezű betoldással.

Stephanus Rex etc. Magnifici etc. Salutem etc. Zekere6 Istvannak iambor zolgalattiat meg tekintwen Tompa Miklostul reank zallot(h) iozagbul Topa neweo falwt¹ mynden igaffagunk(k)al attwk nekÿ, *ha my azon kirol wagion az mÿjt az terweni vÿza adot(h) az Erdelieknek.* Haggÿwk Kegielmeteknek hogÿ Kegielmetek bocziaffa embere kezebe. Tarczia meg Isten Kegielmeteket. Datum in Arce nostra Regia Grodnensi die 16 Februarii. Anno domini 1584. Regni vero nostri octauo.

Stephanus Rex fpt

¹ Ma: Topaszentkirály Kolozs megyében.

59.

Grodno, 1584 február 16.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, hogy érdemei jutalmául bocsássa Köblös falut Lepsényi István megbízottja kezébe.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 44. sz. a. Beke 1175. reg.

Stephanus Rex etc. Lepsényi Istvánnak jámbor szolgalatját meg tekintvén, Tompa Miklostul reánk szállott

jószágból Köblös nevű falut¹ minden igasságunkkal adtuk neki. Hadjuk Kegyelmeteknek hogy kegyelmetek bocsássa embere kezibe. Tarcza meg Isten kegyelmeteket. Datum in arce nostra Grodnensi, 16 Februarii, Anno 1584 etc.

¹ Nyilván a szolnokdoboői Magyarköblös.

Lepsényi egyike volt azoknak, akik István királlyal mentek ki Lengyelországba és eleinte mint diák, majd udvari megbízott, a király haláláig szolgálta hűségesen. Neve ekként hétszer fordul elő a király udvari számadásai kötetében.

60.

Grodno, 1584 február 26.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Jelentésük valamennyi pontjára reflektálva, kitartásra inti őket, hogy ne hallja folyton nyögésüket, pénztelenségük miatt. Újra felhossa például a már ajánlott boradó behozatalát, megtoldva avval, hogy nemcsak szüretkor, hanem a bor eladásakor is 2—2 pénzt szedjenek minden veder után s abban ne legyen mentes még a vajda bora sem. A váradi erődítés dolgában Baldigara jelentése és kívánsága szerint kell eljárni. Rudolf császár két hónapra átengedte s ha ő majd ott lesz és Ridolfino Domonkos építész (fundator) munkáját jónak találja, semmit ellene Gyczy János kapitány nem szólhat. Az esedékes gazdasági dolgokban a beküldendő Gyulay Pál fog intézkedni.

Az esztergomi Báthory-protokollum 90—94. l.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis per

Paulum Don datarum.

Magnificis regni nostri Transsylvaniae Praefidibus etc. Nobis sincere dilectis. Magnifici domini nobis honorandi. Salutem.

Az kegyelmetek lewelebeől megh erttettem, hogy az ado melleth, az ayandok be adafnak wtanna, minden yo walazzal bochiata az porta az kegyelmetek kewetet, es

hogy parancholatot adoth az wegbelieknek, hogy az falukat ne pwztichak es az el witt rabokat megh aggyak. Az wtan thi kegielmetek kweleomb kweleomb circumstantiakból es raciokból mutattia megh az Teöreknek alnok zýwit, es gonoz gondolatit az orzagh feleöl, es eleözzer hoza eleö az Podlodowski halalath, mafodzor az hawaffelý wayda¹ yzenetit es discurfufath es az Begler beg² Duna mellet(h) walo telelefeth, Wegezetre az wegbelieknek es egýeb portan walo therekeknek gonoz ýgyekezetekeket, es geryeztew bezedeketh, hogy el allotatok wolna az Chiazar hywfegeteöl etc.

Az mi illety az Podlodowski halalath, byzony dologh hogy az Tegenie wezedelme nagy okot adot(h) annak, de nem kewefeb(b)et az, hogy zegeny annira be ment wolt, hogy harmad napy yaro feolden wolt az Chiazar hadatwl, mely dolgot mikor az Balfa megh ertet(t) soha nem hitte, hogy chak lo wenný keöltem wolna, hanem ýnkab(b) kemlegbe, hogy woltakeppen erchiem mibe wagyon az Kazwl(l)al az eö hadok, es ez wolt few oka az halalanak.

Az hawaffelý wayda yzenetith ýgy ertem hogy awagy ýo indulatból awagy benevolentiae captalalból zarmazot(t), mikor penigh az eö discurfuffat nezem, ki tecczik hogy chak immariö megh unta az vralagoth es eöremelt malfiö inducalna, es magatiö in discrimen vetne, hogy nem mint azba az tewzbe egne, de ut ut le res habeant, quod dat accipimuö zomzedlagat es baratlakat, de tanachiat nem kewethetywk, mert ftultum est fieri perplura, quod potest esse per pauciora.

Az keozenleges zoot melliel az Teörek ingirlik az portan, hogy el zakattatok az portatwl, es az Balfa zawat kiwel el bochiata az keoweteket, hogy twdgýa azt, hogy mafuwa hitegetnek, de el ne zakadgyatok wgý

¹ Még mindig Cercel Péter vajda.

² Béglerbég azaz bégék bégje, egy-egy helytartóság (ejálet) kormányzója, ki alatt több szandsák és szandsákbég állott. (Thury.)

mond az portatwl, wgÿ itilem hogÿ ez amaz regi cantile-
naiok, kiwel az zegenÿ kiralytes^{2a} mindeltigh yezgettek,
nem choda ha moltis wgÿan azon wagÿon zaiokba, mert
wgÿan azon tizta zywel es zeretettel wadnak ewk most-
i6 az kereztyen orzagokhoz es hozzatoki6: Azt ke-
wanna ew hogy se kezetek, se labatok ne wolna
kiwel mozganatok, hanem mikor akarna ak(k)or wo[n]-
hatna reatok az halot, tantum abest hogÿ abban wolna
az thÿ securitaftok es megh maradaftok.

Itt megh kell' azt i6 mondanom az mit megh ez eleottis
hallottam es mosti6 hallok, hogy az keöwetek kik az
wegbeliekhez es az portara yarnak palam es egÿebekis
nekik futtognak, hogÿ az miat(t) wezne el Erdelÿ
hogÿ en nem wennem ki kezemet kezewletek. Ha ez ÿgÿ
wolna anÿ yawat kewanom en az en hazamnak, hogÿ
meegh neweznem sem akarnam nem hogÿ býrnom, de
akar en wegiem ki az en newemeth ti kezewletek, akar
ne, twgÿa az Terek hogÿ hazam az ennekem, es attiam-
fia az Erdelÿ Waida, e6 teöbb fok yambor, a ki azt el
hiteti az theörekkel, hogÿ az tewz nem meleg, azt i6 el
hitetheti hogÿ langui6 est aqua, patria non chara.

De ha ez wgÿ wagÿon, hogÿ exitu6 acta probant,
contrariumot talalnak azok eb(b)en, az kik az en wtan-
nam walo ydewt erik, ha penigh en idembe kelletik Er-
delÿnek ezbelÿ experientia, addigh migh lora ewlhetek,
wgÿan eltembe re ipfa megh mutattia Isten mely
nagy vanita6 wagÿon ezeknek effele ÿtiletetekbe. En by-
zony sem haznot, ki nektek sem elegh, sem titulust, kÿ ne-
kem annalkwli6 eleegh wagÿon, ab(b)ol magamnak nem
kewanok; seött ha azokra neznek netalan kewnnien megh
niernek azok az mit almodnak, de az termezetet megh
nem tagadhatom, e6 az en tartozasomat sine nefando cri-
mine iacturaque exiltimationis hatra nem hagÿhatom,
holoth non nobi6 nati sumu6, et non frustra in hunc gra-
dum evecti etc.

^{2a} Érti II. János választott királyt vagyis János Zsigmond
fejedelmet, akit következetesen hivatalos királyi címe szerint szo-
kott leveleiben idézni.

Keer azon kegielmetek, hogý modot talalnek, benne az portan hogý artatlanok lewen ne weznetek, mierth thy femmi okot nem attatok(!) volna az Chiazar haragiara, En az mi modoth eb(b)en talalnom kelleth azt immar megh miweltem, az portara keõwetet kwlthem, hogý nem en akaratomból törtenth tutlara(!) attam, et secundum antiqua pacta teõrwent es igaz tetelt igittem, ha azt el wezi, le zal(l) minden dologh, ha penigh (kit nem hizek) el nem wenne es hadat meditalna, quod natura innatum est re cum ordinibus communicata azt kewetem.

Azt felette igen chwdalom hogý kegielmetek illien nagy desperatiowal yr magok allapattia feleõl, mint ha mingýaraft el nielne az pogány benneteket, ha hadat bochiatana, hogý nem ywt kegielmeteknek] ezebe ennek eleõtte az eztendeõtwl fogwa hanzor wolt Erdelybe thõrek had, olah waidakkal. Sewth Theõrek Chiazar zemelie hanzor wolt Magyar Orzagba, de azert noha karral lewth nem nielte el tellieffeg(g)el, es nem mýngýaraft zekerek hatara kezewltenek.

Az mi illeti az Theõrek offenfioiat kegielmetek ellen welem^{2b} nem nagio(b) annal, mikor az Erdeliek Lippat megh zalak, es Vluman bek hadat le vagtak,³ awagy annal mikor az kiralý fia az Nemet(t)el egy nehany rendbeli kweti által tractalt,⁴ De ez que consequentia, hogý az kozakok rablottak el Tegenieth,⁵ es Erdelyre haragwt(h) erette.

De mierthogy az elõttis wetet(h) az llten chiontot eleýben, kin ragon, nem wolt alkolmatoffaga az bozzu-

^{2b} Olvasandó itt meg lejjebb is így: vélem.

³ Ez 1551 október 8-án történt, bár utána a várparancsnok (Gersei Pethő János) árulása folytán Lippát Ulumán bég mégis elfoglalta. Érdekes, hogy erre István király, kortársként emlékszik annyi idő múltán, lévén akkor, mint tizennyolc éves ifjú a közeli Temesvár őrségének egyik katonája.

⁴ E követek egyike maga a király volt 1565–65 közt, mikor ezek a tárgyalások János Zsigmond megbízásából Bécsben folytak s avval végződtek, hogy Báthory Istvánt fogságba vetették, amelyből nagy nehezen csupán 1567 nyarán szabadulhatott.

⁵ A már többször hivatkozott Tighina vára.

wallaſtra, es diſſimulalva az gonoz ziwet el halagztotta, de ſoha el nem feleitette, ſem feleiti, walamikor Iſten reank bochatia az Elſopica ouib alolis fel zawarya az wizet, nem hogý az pogan nelelien az kereztiendahoz okoth, de megh egyebnekis facile eſt cauſam invenire, qui vult ab amicitia diſcedere. Ninh azerth ſemmi ez wilagý tanach ki Erdelt extra periculum tehelfe, es vel diuturnam (non autem perpetuam) ſecuritatem certo promittere poſſit. Oka merth terek(k)el wagýon kewzewnk, kinek ninch hýty, hatalma nagy, kinek chak Iſten orwol(s)aga, neque tamen deſperandum eſt, hanem more maiorum poſt Deum ad queque media deſcendendum, pellem pro pelle, et omnia denique demu6 pro anima noſtra.

Az nilwan az tý kegielmetek megh maradaſanak Iſten wtan nagy fundamentoma, hogý az Thewrek kezibe, es kewaltkeppen az portara ne gyermeket, ne nielweſt, ne ſtupiduſt, ne puſilanimuſt, ne fordiduſt es fe6ſwent, hanem emberſeges embereketh yartallſatok; tewbbet yrhatnek erroł mikeppen chwdalliak kwlſew nepek, az kik lattiak az ti portán lev6 reſidens ke6weteiteket, ha periculum nem wolnay6 az olyanokban. multum tamen decedit de dignitate regni: Sapienti fatiſ.

Azt ſem kell' kegielmeteknek el hal(l)gatni kirewl enni yde6twl fogwa ſiboktunk,^{5a} hogý publicum erariumoth zerzenetek, kibwl az extraordinarias neceſſitates providealnatok. Kyre ha kegielmetek apponallia akaratiaſth, nem nagy dolog(g)al megh lehet, ha minden chieber borra mikor be zwrik chak kett penzt, es mikor ki arulliak akkori6 chak kett penzt wetnetek, es abb6l ſenki ſe wr, ſe azzoný yozaga es zemelie, ſe6tt az waidaye ſe wolna exemptus. Nem kewes ſumma gywln. Ez eggýet en chak exempli cauſa yrom, az tewb(b) affele accidentiakroł gondolkodhatik kegielmetek orzagwl, effelewel megh nem fogýatkoznek az kewſſleg, merth az ygen zegenie ſemmit nem fyzetne, az igen

^{5a} Ertend6: zſibongtunk.

kazdaga penigh, kinek hwz harmincz chieber bora wolna, eggik cheber arrawal megh erne. Ázonkeppen az korchiomán. Nam chak warofokba mikor waros zamara, awagý falwkon ur zamara arulnak bortis felieb aruliak egy penz(z)el, mierth nem decedalna az waras awagý Nemes ember effele yewwdelmehwl orzag yawaerth etc.^{5b}

Az Scipio⁶ adofflagath az Bathory Istwan lozkorwalo therekedesere reank kellet(t) wenneonk; nem miweltem wolna, ha attiafý nem leött wolna, wgý emlekezem leweletis attam rwla, chwdalom hogý ha megh nem kwlthe kegielmeteknek az leweleth, azerth kegielmetek zabadicha el az tartaft, es igazichia el Scipiwál, welem^{*} az ew adofflagan kywql, az melliel tartozoth az zegený batiamnak nem nagý fumma lezen, es harminczadgyath, ha mit az orzagból ki winne Scipio, ecczerio mazzorio abban twdwan, contentaltatek etc.

Bochkay Eftwan az en itiletem zerentes nem lehet immar affiduu6 az komorniklagba. Meltan azerth le zal(l)ithattia kegielmetek csak hogý luis modio et per indirectum, yntwen az zorgalmatoffagra. es zwtelen walo ielen letelre, eo maga okot ad arra etc.

Az Warad eppitefe felewl, mi legyen az kegielmetek ertelme ertem, de en nem affencialhatok annak hogý anny lok kewlcheg(g)el chenalt munkath most az wegebe walami informio ftructurawal megh chwfollywk, ut humano capiti ceruicem equinam inponamus(!) kewaltkeppen hogý nem oly hewen kewtitek meegh reank. Idewt ad Isten elwegezelehez. Az mi illeti az Gyczy Janos itiletet az fundator Dominicus felewl, ha nem elmertem wolna Dominicuft, el hinnem, de mierthogý elmerem, chwdalom inkab(b) hogý Gyczy Ja-

^{5b} Javítva az Erdélyi Múzeumi kötet 350—2. lapjáról.

⁶ Ilyen hozzá hasonló kereskedő társai többen is jártak ezidőben Erdélyben.

^{6*} Olvasandó így: vélem.

nos uexallia ki femmit nem twd hozza.^{6a} Im oda kwltem leweleth Dominicunak, megh erti kegielmetek az ew mentfegetis. De hogý inkab(b) confitallýon ez dologh, Im megh engette Chiazar hogy az ew fundatora Baldigara kett holnapigh ott lehessen, felette ýo wolna ha kegielmetek keozzeól ki mehetne ak(k)orra, megh tecczik ha azýs ollian twdatlannak itilli Dominicuft mint Gýczý Janos, ottan maft kerefwnk heliebe, ha penigh elegh embernek itili. rea, az Gýczy Janos dolga chak az wolna, hogy az miwest, es materiat fuppeditalna. Attwl sem kell' felny hogý Theórek azt megh erchie, de ha megh erteneis abból semmi neheffegh nem ýewnne, merth regen erti hogý olaý fundatorok wadnak es chenalliak, azt penigh nem kell' hyrdetni hogý Chiazare, hanem eleegh wy fundator neweth neki adný. Awal Dominicuft senki nem wadolhattia hogý walamit el rontott wolna ez egy hitwan feöld baltianal egiebeth, kit mýgh el nem bontottak wolna, akar ki sem chenalha-toth wolna wýob(b)at.

Azt mindennel inkab(b) chywdalom hogý azt yrya kegielmetek hogý Tainadothi6 el kertek az ok(k)al hogý en Bathorý Miklofnak attam wolna, De effele hyreket affele marcona roz kewetek zerzenek mind, az kiketh most kezdeh kegielmetek es Gýczý Janos Theórek kezebe^{6b} yartatni, hogý twdna azth az Theórek chak gondolnyes az mit en privatim Bathori Miklofial lewel altal yrogatok, ha affele chachogo arwlok nem faragnak ezeketh; ký mindazaltal hami6 mert sem attam sem adom sem Bathory Miklofnak sem egyebnek, ha borath buzaiat neki wagý, mañnak adom, ez elewth sem wolt az Terek moderatora az ott walo ýeöwedelemnek, de az fele yamborok mongýak megh aztis, myerthogý Bihart, Pwípeökit, Tamafith el kertek, tizen hat eztendeöwel azeleótt, mierthogý Kereztzeget el rablak, es ugýan

^{6a} Domenico Ridolfino jeles erödítési mérnök, aki István királyt az oroszok elleni hadjáratai alatt, 1579 eleje óta szolgált.

^{6b} Értendő így: közibe.

megh uftrumlak, egieb aprobek rablas mind en ydembe, f mind az zegeny kiraly ydeiebe zantalan lewth, mind-azaltal foha ylien nagy remwlest nem lat(t)am mint most az negy falw rablala uthan, Nem igazgat hatart az Theörek, ygen twggya ew Gálos Petri ha Bihar warme-gyebe⁷ wagyon wagy Zabolchba, es ha twdnaýs semmit nem nezne ew arra, hanem ubique rapit et rapit, az ew zokoth termezety zerenth.

Az zegeny Banffy Gyorgy arway feleöl nem twdok mit mondanom, am wadnak attiafiay, azok lassak merth eök kezelbek, ha azra rea menne Apaffy Istwan, hogy marhaiarol es yewwedelmerol inventariumot es limitatioth interponalnanak azok a kik testamentomolok es attiafiak, megh talalnak yewwendeöbe az arwak az, cöweket.

Ez napokhan Pal deakot⁸ ky bochiatom es minden dologrul beöwebben yzenek kegielmeteknek.

Az Berzeuicei hozzw tractatufanak michoda wege lewt, ym yrwa kwlttem kegielmeteknek az Chiazar wala-
zat, ha az yozagochkat nez(z)wk mely megh hatra wala Zinirwarallian, kewes dolog, ha az conditiot, kit ezelewt(h) ingyen sem emlittetek, ez oly nodus kit nem Baniaerth.⁹
de Caffaerth sem acceptalnek. Tarcha megh Isten kegielmeteket. Keölth Grodnan. Dominica Reminiscere, Anno 1584.

Stephanus Rex Ipt

⁷ A fentebbiekkel együtt mind biharmegyei falvak.

⁸ Gyulay Pál, ámbár ekkor már titkári rangja volt.

⁹ Nagybánya röviden használt neve.

61.

Wilno, 1584 március 15.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Jelentést kíván a portai dolgokról, amelyekről rég nem tud semmit, annak ellenére, hogy oda emberét küldte.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 45. sz, a, Beke 1174, reg. A király hat sornyi sajátkezű utóiratával.

Stephanus Rex etc. Az Portárul immár sok üdeje, hogy semmit nem értünk, noha oda emberünk vagyon,¹ azért ti Kegyelmetek mind az persiai dolgokrul, mind peniglen az Portának állapotjárul, mind egyéb oda be való dolgokrul, ha mit tudásra méltót hallana, adja tudtunkra; ha peniglen ezenközben az mi emberünk előbb megh érkezik az Portárul, miis bizonyossá tiszszök Kegyelmeteket mindenekről. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Vilenſi, 15 mensis Martii Anno Domini 1584. Regni vero nostri anno Nono.

Mar ez levelet megh irattuk vala, mikor az Portarul hirem juta. Istennek hala, ott minden dolgaink jo vegben vagyon, sőt az tirek loha nagyobb maga ajanlasat nem jelentette. mint most, es int az jo zömzedsagra. Az Margai levelet im Kegyelmeteknek küldtem.

Stephanus Rex lpt

¹ Zlotowski követ, aki negyven főnyi kíséretével 1584 január 17-én érkezett a portára. (Fyzing jelentése; Hurmuzaki: Documente XI. köt. 675. l.)

62.

Wilno, 1584 március 26.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Nézzen utána, igaz-e, hogy az udvarhelyieknek bormérési joga volt s ha nem, szüntesse azt meg.

Orsz. ltár. Budapest. Gyulafehérvári lymbus I. 4. 1569 számú borítékban.

Stephanus Rex etc. Talaltak meg minkett az Vduarheliek keönicorgisekkel ielentwin, hogÿ az mÿ atiankfia Bathorÿ Istwan capitanſagaba arultatott uoltt kiremiö¹ zerinth maga zükfigire borth ki keozcotok, mely zokaſt az utanna ualo tiztartokiö keouettuin, talaltak uoltt(!) megh rolla az mi megh holt zereimes athiankfia, ki megio hatja uoltt hogÿ az bor arulaffal eokett az tizt(t)artok ne bantanak. Azirth tÿ Kegyelmetek ez dolognak bizonyoökeppen mennien uigire,

¹ Nyilván kirmes-t jelent, a tavaszi egyházi ünnepet, amikor szabad volt mindenütt a bormérés.

hogy ha az megh holt Jano6 kiralý ideiben, uagy mi ott liteonkbe, auagy pediglen az mý meg holt athiankfia ideiben kezdetet(h) az uellek ual6 bor arultatafnak zokafa; e6 ha eleiteol fogwa arultanak borthi keozeotteok. Ahol penig ugý talaltatik, hogy csak per abufum, mostanlag kez(d)tek uolna, tollallia Kegyelmetek tellheffiggel; ha penig eleýteol fogwa zoka6 uolth, mitigallia Kegyelmetek olý moddal, ki miatt ne niomoroggiek meg az zeginý keoffig. Tarcha meg Ilten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Vilnenfi, vigesima sexta die mensis Martii, anno domini millesimo, Quingentesimo, octogesimo Quarto etc.

63.

Grodno, 1584 május 3.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Legyen gondjuk, hogy a kolozsvári szemináriumban tanuló Bilina Miklós nevű lengyel ifjú a fejedelem (Báthory Zsigmond) társaságában nevelkedjék tovább.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 46. sz. a. Fontes Rerum Trans. II. köt. 74—75. l. Beke 1176. reg.

Stephanus Rex etc. Ex commendatione quorundam praestantium virorum intelleximus, esse quendam nobili prosapia ortum puerum Polonum¹ nomine Nicolaum Bilina a kolozsvári szemináriumban s ezért rendeljük, hogy „exploratis itaque morum, vitae ac indolis ipsius pueri rationibus, adhibita cura victus, amictus atque sustentationis eiusdem“ intézkedjete a megadott módon. Datum in arce nostra Regia Grodnensi, tertia die mensis Maii. Anno Domini 1584 etc.

64.

Grodno, 1584 május 6.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, küldjék be neki azt a lovat, melyet ott Thorma Kristóf vett volt meg Podlodorsky orra elől.

¹ Hibásan írva: Polonicum, amit aláíráskor a király észrevévén, kijavított.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux
Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae,
Lithuaniae ac Princeps Transilvaniae

Magnifici fideles nobis sancte dilecti salutem et gratiam nostram
Regiam. Ex commendatione quorundam fructuantium virorum nobilium
Hicmus, cum quidam nobili prosapia ortum fuitum Polonae, nunc
Nicolaum Vilma, nunc honorabilioribus studiis in seminario Sandomien-
sibus vacantem, qui ut scripsit Illm Princeps adsciscitur, a nobis
humilime commendat. Quorum intercessionem haud qualiter assensur,
curando is honestis et probatis moribus, commendantiam voluntati bene
indole, et ad humanitatis studia amplissima profectus inqum, se accor-
modis exploratis usq. morem, usq. ac indole, ipsius fuiti rationibus,
adhibita cura uicibus, amicus atq. sustentationis curam, sed et in e-
riturum rem, in numerum aliquorum fuitorum, qui in literis sua cum
Princeps educantur et erudiantur. Dm. uolant. Datum in ara ara
Regia Cracoua tertia die mensis May, anno domini millesimo quingentesimo,
octavo, quarto, Regni uero nostri Noni

Stephanus Rex

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve. 47. sz. a. Beke 1177. és Petrichevich 464. sz. a. reg. A király két sornyi sajátkezü utóiratával.

Stephanus Rex etc. Értjük hogy az szegény Podlodowsky mely lovakat mi számunkra vött volt, annak az legjobbját Thorma Kristóf vötte volna meg. Azért ti Kegyelmetek végére menjen, ha az leszen az ló, küldje be minékünk, kiről ötet megh elégítjük. Tarcha megh Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Grodnensi, 6 Maii Anno 1584. Regni vero nostri Nono.

Probalja meg Horvath Kozma, ha nekünk valo.

Stephanus Rex lpt

65.

Gyulafehérvár, 1584 május 15.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

A török betörések és rablások ügyében Márgay a portán igen jól eljár és szigorú parancsokat eszközölt ki a bégekhez, ha ugyan azokat végrehajtják. E végett az új budai basához is embert küldtek a tanácsurak, aki teljes jóakarátát ígérte, de kívánja a Halul bég teftere szerinti birtokrendezést. Tamáshidánál a Körösön át a török hídát készülőén csinálni, azt a kállaiak elrontották, de mivel újra megcsinálták, panaszt küldtek miatta a portára, lévén az ártalmára az egész vidék lakosságának, melyet a hídon keresztül az eddigénél is könnyebben fognak majd zsarolni és bántani. Egy most érkezett csausz az Erdélyben tartózkodó Ivásku logofet és társai kiadatását követelte, de miután neki István király menlevelet adott, kívánságát nem teljesítették, hanem titkon megüzenték a menekülteknek, hogy amint lehet szépszerével hagyják el az országot, hogy elkerüljék a szultán haragját. Megkapták a Zamoyski János kancellártól beküldött házasságlevelet és függőpecsétes okmányokat a Báthory Grizeldisszel adandó 40.000 forintnyi hozományról és ellenhozományról. Ez ugyan nem igen egyezik az erdélyi törvényekkel és szokásokkal, de ottani jószágokról szólván, István királyra bízzák helyes

elintézését. Apafi Gergely ítélőmester és Csáky Dienes hirtelen halála miatt kérdik, mit kezdjenek ez utóbbi hátramaradt négy fontos végházával és ki viselje gondját feleségének és árvaínak? A Szentgyörgy nap utáni országgyűlésen belügyekkel kívántak foglalkozni, de a rendek meglepetésszerűen avval álltak elő, hogy díszes küldöttséget menesztenek a királyhoz, kérve, engedje meg nekik, hogy szabadon válasszanak maguk közül kormányzót. A hármastanács igyekezett ugyan őket erről lebeszélni, avval is érvelvén, hogy e dologban várják a király végzését; de nem mentek vele semmire s végre is kénytelenek voltak szándékukhoz hozzájárulni.

Az esztergomi Báthory-protokollum 96—102. l. A havasalföldi pribég boérokról szóló részét kiadtam a Documente II. köt. 299—301. l.

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis clementissime.

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum noſtrorum in gratiam Maiestatis Vestrae Sacrae humillimam commendationem.

Az Wr Iſtenthöl fellegednek minden yokath, yo egeſſegeth, hozzw eleteth, es Zerenchies byrodalmath kewanonk minth kegielmes wrwnknak.

Wrwnk ew Nagylaga feleöl azt yrhattywk felsegednek, hogy Iſtennek legyen hala yo egeſſegben wagyon, es mind tanullagaba, I mind egyeb allapattiaba, wgy newekedik a minth Iſtenthöl kewannyuk.

Thowabba kegielmes wrwnk felsegednek ýtt walo dolgainkröl ázt yrhattywk, hogý a minth felsegednek az elewt(!) erhetethlere attwk, hogý az minemeo paranchiolatokath az portaröl az rablas feleöl hoztak wolth az wegbeliekre, azokat my myngýaraſt nekik megh kewldeztwk wolth, es thereketteönk ereölſen e melleth az Begeknel, hogý az el wytt zegenyſegeth megh zabaditnatok. De ſem az Chiazar parancholattianak, ſem az my theörekedefeönknek helye nem wolt nalok, chak eggyethiö az zegeny nepben megh nem zabaditottanak, hanem chak wgy minden wegh nelkeöl, kwleomb kw-

leomb fele effugiomokkal, bochattak wizza emberinket, kit mikor lattonk volna, es innen itilneök, hogy ha ezt keönnien hadnok, ez wtani6 nagio(b) dolgoth cheleked-hettne nek raitonk, tecczek az, hogy elmegh az portat wyonnan megh talalywk panaszt tegyeönk wyonnan az Begekre, es ereöffen infallyunk, hogy elmegh wyob(b) es ereöfseb(b) parancholatokat aggianak reaiok, hogy az elwitt rabok megh adassanak, mind az fewldnek ez wtan bekeffe gh adassek theölek, Mellý dologban Margay Ifwan* eleegh hywen chelekedeth, mind az Bassakra, f mind az Begekre ereös parancholatokat keöldeth es zer-zeth, hogy mingyaraft az elwitt rabokat tiztek el we-tele, es feiek wezesse alath megh bochiaffak, es ez utan femmi hodlast es rablast ez byrodalomba ne tegyenek. Ezeket az paranchiolatokat elmegh el keöldetteök wala nekiek, de wgyan ezekkelis semmit nem efficialhattwnk nalok, ki eggiel, ký maffal menthy magat, minden inten-tioiok az, hogy ezt chak igy wntaffak, es teöreffek el weleönk.

Az Buday Bassa¹ mikor az eleöbbený parancholat-tiat hoztak wala Chiazarnak, meegh akkor ki nem er-kezet wala zekiben, hanem ým nem regen hogy megh ertettwk wolt ky yeöweleth, myngyaraft feö emberin-keth aiandekkal hozzaia bochiatwan, es ez wy tiztiben megh latatwan wrwnk newewel, ez rablas dolgaroli6 izenteönk wolt neky, theörekedwen nala, hogy az el witt rabokat megh adassa, es effele rablastol ez wtan megh tartoztassa az wegbelieket, kyre eleegh keönyeö walazzonk leött theölle, mert a' ki ew ydeiebe nem leött, arról azt izente, hogy semmit nem tehet, de ez wtan azon lezen, hogy femmi bantafonk onnan ne legyen, chak hogy az melly faluk Halulbegh teffterebe wad-nak, azokat mind be kwlgywkw, mert azokról nekies ta-nullaga volna, hogy ha be nem mennek, megh hagya hodoltatni ewket, ki ha wgý lezen, ez eleegh wezedelem

* Az 1576—77-ik években mint cubicularius szolgált a király udvarában. Neve természetesen: István!

¹ Ez már Szinán basa, 1585 december óta.

annak az feöldnek, mert abba az teffterbe, ki ytt nalonkió wagyon eleegh falwk wadnak be yrwa, kik mind eddigis hodlatlanok woltak, Immaris penigh egy nehaný falwra, wgý mint Biharra, Zenth Janofra, Thamaſyra, Bikachra, Radwanra, Keſhazra, kik mind az Beretthion innen wadnak² hodoltato leweleketh yrtanak, es ereöſſen feniegetik rablaſſal ewketh, ha be nem mennek, Seött mindeneött az wegekben kezewlnekió, hogý elmegh walamith indichanak, keöz hyr az, hogy Warad tarthomaniat rabolliak el, kiben mind az kett Baſſaſagh alól walo Theörekek eggýeöth leznek, My ym azerth ez wtolzory lewelekethió, kik keözeth elmegh az Buday Baſſanakis wolt lewele megh keöldeztök wolt nekik, kikkel chak annit, mint az eleöbeniekkal haznaltonk. Ezt lattywk hogý a mit miwelni akarnak, abban modoth keönnien talalnak. Mind az altal mi az gondwifeleſtöl ez wtan ſem zeönönk megh, hanem a mith legh nagyobbat miwelhetönk az zegerylegh megh zabadulaſaerth, ha zinten kapwchiat³ kelletikió az portaröl kerneönk, kiwel onnanió onzolanak henneönketh, es yttió az wegekbe nemelliek adgyak tanachul, mindenth kezek lezeönk megh keſertený.

Thowabba ez ydeö alath ym chak nem regen oda ki illien wý dologió theörtenth. Az Gywlaý Begh Thamaſhydanal az Keöreſſen ky ez eleött ſoha nem wolth, hýdath chenaltatoth, kýnek illien pretextuſt zeörzet(h), hogy erre az Emingek⁴ kertek, es Chiazar parancholattiatis hoztak neký, hogý myngýaraſt az uton yaroknak es kerekedeöknek keönyeöbſegeketh megh chenaltaffa, kyröl yrth wolt, az Bek az Waradý kapitannakió hogý ewió az onnan walokkal ſegit(t)effe az hydath megh chenalný, holot(t) Waradnakis annak az

² Valamennyi Bihar megyében, de egyrészök ma már nincs meg ily néven.

³ Kapudsi, helyesebben kapudsi-basi = leginkább politikai küldetésekre alkalmazott tisztek, de inkább csak a birodalomban. (Thury.)

⁴ Eming vagy emin = felügyelő, intendáns. (Thury.)

hidnak ott lethe, az eleefnek es egýeb fele marhanak keöniebben walo oda witeleerth nagy legetlegere lenne. Ezt mý a' Theörek zandekat maid chak akkor ertettvk megh az Warady kapitántól, mikor ýmmar az hid chenalahoz maid hoggais kezdettek wolth. Mind az által latwan ennek nagý artalmas woltat, hogý kewaltkeppen ez chak annak az fewldnek nagýob(b) es keönyebben walo el puztulasara nezne, Irank kapitan wramnak, hogý yo ydeien megh akkor, mikor a' materiát comportaltak erre, ennek eleit kelleth wolna venni, es meegh moftis, nem chak zeep zowal, hanem wgýan walami kezwlettel ereö mutataffalis, wgý azerth hogý re ipla semmit ne miwellien impiedalni kellene, hogý semmikeppen azt weghez nem wihetnek. Ha penigh annýra wolna az dologh hogý az hýdat ýmmar el kezdettek wolna, es nem fokara meghis chinalnak, tahat azon lenne, es walami uthon, maö emberek által, wgý hogý az ew newe benne ne forogna, az maö partiakat^{2a} wenne rea, hogý hannak a' wagý egetnek el az hidat.

Erre kapitan wram azth ýra, hogý az hýdath igen gýorfan megh chenaltattak wolth, kire az kallaýak³ chak magokthól, semmi erthelmek onnan eö theöleök rola nem lewen, minth egý hatwan lowal reaiö mentek wolt, de kewefeth efficialhattanak, merth a my kewefeth el hantanak wolt benne, azt ýfmegh ýgen hamar megh epitettek. De moft elmegeh mindeneöth az hodlot(t) zegenýfegnek megh hattak wolna, hogý zeke-rekkel kezek lennenek, hogý mihelt parancholnak mýngýaraft faath es wezzeöth winnenek a howa mondanak. Az hýre mind az wolth egý falkaigh, hogý Kercf-ereth akarnanak, az Thornios egýhaz keöreöl Castellyt chenalny, De ým moft yra megh Gýczi Janos, hogý Gýwlanak az warat epitik megh, es arra hordanak az fok faath, mind a neegý Begfegh, Gywlaý, Jeneý, Lippay

^{2a} Máspartinak nevezték az erdélyiek a magyarországi azaz királypárti embereket, akiket másként németpártinak is mondtak.

³ Azaz Nagykálló lakói, ekkor még régi ép. várral.

es Chanadÿ alol, miwelhogÿ felnenek azon, hogÿ felseged az Nemet(t)el, a minth ertettek wolna, megh bekelletth wolna, es reaiok walo indulattia wolna felsegednek.

Myerthogÿ pedig ennek az Thamafÿ hidnak eppitefe nagÿ fuspicioth hozoth mindiaiunknak, hogÿ ezt ewk walami nagÿobb dolognak tekintetiérth, kÿre chak ÿdeöth es occasioth warnak chenaltattak, es ha egieb nem lenneis chak ezis nagÿ commoditalokra lenne, hogÿ azon altal keöniebben es hamarabban minden fele el erkezhethenek, wgÿ tecczek hogÿ ezth igÿ el ne hallgaffok, hanem az portanak panazth tegÿeönk feleöle. Annak okaérth embereönket bochattwk oda ez napokban, es az minth leg iobban tuttunk(!) az feöldnek romlafat, puztalagat caulalwan, ez hydnek eppitefebewl, azon theörekedeönk, hogÿ affele wytal(t)⁶ az Chiazar Atname lewele tartaffa ellen ott a' feölden, ki annelkeölis eleegh infigbe eö rettegelbe wagÿon, ne haggÿanak lennÿ, a hidath el wonÿassak, es ef(f)ele dolgoktól, kiket mind untalan a Begek magoktól az feöldnek romlafara gondolnak, el fogiak ewketh, Maférth ezertiö keöltheök oda embereönket, hogÿ ott kett(!) fele tekinchen, hal(l)ion es erchien mindeneketh, es minden byzonios hÿrrel, az porta allapattiaról, kihez mÿes zabhaffwk ydein ytt magonkath ertessen menteöl hamareb(b) lehet benneönketh.

IV. 23. Az wegbeliekkal most ygÿ wagÿon dolgoñk, az portaról pedig Margay Istwan, kit Zenth Gÿeörgÿ napigh hattunk wolth hogÿ ott legÿen nem regen erkezek megh; Istennek hala semmi gonoz hÿrth, kitől yde zinten most tartanonk kellene nem bezel. Az Bassa, az eö anoggÿa zerenth, minden ÿo akarattiath mutattia hozzank, nagÿon mon(d)ta neki, hogÿ semmitől ne tarchionk, ne felyunk, tarchÿwk chak a hÿwseghez magonkath, es hogÿ az wegbelliek ez utan semmith raytonk nem chielekednenek. Mongÿa aztíö hogÿ akinek az Theömesuary Bassafagot az eleött attak wolth, az

⁶ Olvasandó: újítást.

mind addigh theörekedeth, hogý maas Bassafagoth az tengeren thwl zerzet(t) maganak, ezt pedig az Theömelwary Bassafagoth mainak attak, ki Ozman Bassawal Keffebe^{6a} wolt, es onnan yone ymmar heleebe. Az Gywlaý Begethes megh waltogtattak, es Zigetbe^{6b} megyén, es az ýew yde Gywlara.

Im zinte most egy Chawzió yeött az portaról, az Chiazar lewelenek kit hozot(h) az lummaia chak ez, miwel hogý ertettenek wolth ýde effele walami hadý indulath, yrnok megh mingýaraft igazan, ha mit effeleth, wagý Nemeth partról, wagý egyébeönnen ertettönk wolna, az az, a minth ezeonkbe wezewk, chak kemlegh, latas, hallas minden dolgok.

Az eleöth peniglen egýnehaný nappal Hawasalfeöldeböl az Waida köwetiwel mas Chauzis yeött wala hozzank, ez altal Chiazar azt paranchollia wala, hogý az melly olah boerok, wgý mint Iwachko, Demeter Wornik, es az teöbby, onnan ýde zektenek wolna, azokath az Waidanak mingýaraft be kewlgýwk, Az Waidais ereöffen intal wala, mind lewele, mind keqwete altal, hoky ebbe, illien melto kewanfagaba, miwelhogý ezek a Boerok, es kewartkeppen ez a Demeter Wornik, a Chiazarnak fokkal wolna ados, mellý adofagoth most theölle megh kewannanak, az eö baratláganak, es hozzank walo ýo akarattýanak tekintettyerth, eö azerthis hogý ezzel minden feleöleónk walo suspiciokat, es finiftra informaciokat, kiben mostiö fekwñnenk az portan, el tawoztathatnank, kedwet ne zegneök, hanem kewldeneök be ewketh, kiknek arra felelne hogý lemmi bantafok nem lenne, ha mindenról ýo es igaz zamot adnanak neki. Ez dologba egý eleözzer eleegh diffcultafokat latonk wala, merth egý feleol al(l)oth eleötteönk az chiazar parancholattia, az Waida respektuffa, es ez eleött walo exemplumok, megh emlekezwen rola,

^{6a} A késöbb Kaffa nevű krimi tatár-török helység vagy tartomány.

^{6b} Értendő Szigetvár, a Zrínyiek egykori várkastélya.

hogý mind felleged ýdeiebe, í mind az eleött attak ýn-
 nen e fele embereket be az waydaknak, masfeleöl pe-
 digh az felleged Iwachkonak adot(t) affecuratoriát,
 es az zegený wrunketis kit az malik Boernak Wor-
 nik Demeternek adot(t) wolth kelleth megh tekinte-
 neonk; mind az altal, mind illien anceps caulaban az
 köweteketh zep zowal tartoztatwan, es egyebfele ehez
 walo raciokat eleikbe adatwan, titkon mingyaraft em-
 bereonketh bochyattwk wala, ký az Boerokkal zembe
 lewen, megh mongya ferio nekik hogý mingyaraft ma-
 gokra gondoth wifelwen ki mennienek ez orzagból, hogý
 mind minketh az gondtól, í mind peniglen magokat
 az wezedelemthöl megh oltalmazhaffak. Mellý dologh
 zinten kedwonk zerenth effeth, merth hat ew-
 nekikis reffen wolth az fewlek, es mihelth megh ertet-
 tek az Chiawznak yeöwefeth, mingyaraft ky takarotta-
 nak, es mostis walahowa oda wannak, ýgy oztan e re nata
 kenyeo wolth az köweteketh walazzal bochiatanonk
 megh ýrwan ýgazan mind a Chiazarnak, í mind az Way-
 danak hogý noha egy eleözzer ide fogtanak wolt, mind-
 azonaltal nem merwen ýth megh maradný mas bator-
 lagosb helre mentenek wolna.

Ezzel ewki6 maid contentulok leönek, chak hogý
 meginth wgýan ýt letekbe mas hírys talala ewketh,
 azonkeppen minketi6, hogý mas Boeri6, Stanchwl Lo-
 goffeth neweo, ky nem regen ment wolt be innen az
 waydahoz esmegh wýonnan, felelegewel, gyermekiwel,
 es Chiazarnak lok kinchiwel zeöket(t) wolna ký, kit
 azonkeppen kewannak wala hogý mingyaraft megh
 keresteffwk, es be kewlgýwk. Ebbení6 wgýan ollian
 modon chelekedeenk, el kewldeenk kik megh kereffek es
 ha megh talallýak megis tartoztassak; kýról az way-
 danakis chak wgý ýzeneenk, hogý ha kezbe akad, gon-
 donk lezen rea. Melly Boer annak uthanna az kówetek
 elmenefe wthan chak hamar kezbení6 akada, kith tit-
 kon Wywarba kewldeenk, es most ott wagýon sub custo-
 dia, ez wtan megh lattýwk mit kölleffek chelekednönk
 wele, ha lehetne eöreömeft ad lanienam zegenh nem

adnok, merth ymmar ezi6 a waÿda poſt diuturnam ſimulationem, hozza kezdeth az mactalaſhoz. Ez hwiwethen, három few Boerth, kik kezd66l eggik Wornik⁷ wolt, hertelen wagatoth le, fogwai6 egynehanÿath tARTH benneK. Mindazaltal mierthogÿ ez penz zed6ÿs wolt, a minth mongÿak, es ſok penz(3)el, kiben azerth ez tagadaſt tezen, my ſem mehetenK ez ideigh ſemmineK bizonioffan wegere, zeokeoth ki onnan, hi336K, ha megh 6erthÿ, hogÿ kezben wagÿon, k6nnien nem hadgÿa, hanem mindennel foghia, hogÿ kezbe weheſſe. Mineke6nk is pedig hogÿ gondth6l, ke6lchegt6l, es yegÿczegt6l mind az portanal, ſ mind pedig az waidanal megh ohaſſ6K magonkath, gondollia felleged, menni modonK leheſſen az meghtartafaban.

Thowabba Cancellari6 wramnak⁸ ez el mult napokban ye6tt wala embere krakaÿ podgtaroztaÿa wrwnkhoz, ki altal ſtatatta wrwnkath, es a melleth három fige6(!) pechetes leweleth kewlde, egyketh az negÿwen ezer forint dos6l, es megh anni contradof6l, kit in dimidia parte bonorum fuorum inſcribalt azzoniomnak e6 Nagÿſaganak az feleſegenek, Ez a' lewel ke6lth ex actis Cancellariae: a' kettei ſeſeged keze yrafa alath wal6K, Melliekben ſeſeged aduitalt⁹ adoth in bonis Retierynses, Knifinenſis,¹⁰ mind az kette6nek, Mi az ke6wetet a mint illet(t) tizteſſeg(g)el expedial6K, az lewelek dolgab6l ſeſegedre mutatank hogÿ a mi ſeſeged akarattia, azzal wrwnkis contentu6 legen, Jollehet penigh mineke6nk ez dologhoz kewes zoonK lehetne, holoth te ſeſeged arbitriumaba wagyon ennek minden allapattia, Mindazaltal a minemw gondolatink erre6l wadnak the ſeſegednek, pro debiti noſtri ratione minden ÿo wegre egynehany zowal aka-

⁷ Vornik (dvornik) a moldva-havasalf6ldieknel a bel6gyek legf66bb 6re nagy bojár m6lt6s6g.

⁸ 6rtend6: Zamoyski J6nos lengyel kancell6r.

⁹ Hely6sen: advitalit6ſt vagyis azt, hogy a megnevezett j6sz6gokat B6thory Griseldis hal6l6ig, haſzn6lhatja.

¹⁰ A kir6ly ez adom6nylevele sz6veg6t magyar vonatkoz6s6 birtokÿgyi oklev6lt6r6ban fogom k6z6lni.

rok megh yelentený. Eleözer, az Doft chak negýwen ezernek newezik, az az chak az keez penzth computalliak belee, egyeb ezeüft arany mywról, marharol, draga keöwekról, quę in fortem dotis computantur, es az kez penzt maid equalliak, femmyt nem emlékeznek. Malodzor a hol azt a Doft es Contradoft, in dimidia parte bonorum inscriballýa, ott femmi yozaga, quorum et qualium bonorum' specificalua es nominalua ninchen, ki ezerth in iure nostro, hanem ha ott kwleömben wagyon, nihil teneret. Harmadzor erröl az Dofról es contra Dofról, wgýan chak a mint wagýonis, chak egyedül azzoniomnak caueal, Mýerthogý pedigl incerti sunt casus et euentus rerum humanarum, si quid humanitus azzoniomnak ew eleötte eueniret, nem lenne miwel wrwnknak az eö iussath megh kerelni, es wizza wenni teölle, de talam erreölis leges illiüs regni diuerfa perferibunt, es az Doft, utcumque res cadat, mindenkor oda hadgyák, Mindazon által a mith the felseged itelth awagy itel ez dologban, annak kell' lenni, My ezeket az leweleketh, ha felseged paranchollia, wgyan chak ýgyes reponalýwk, es megh tartýwk wrwnknak.

Felsegednek eztiö akarok erthefere adný, hogý ez el mult napokban egynehany few ember hala megh keözthönk, az zögený wen Mester.^{10a} Apaffý Gergely,^{10b} Chiaky Dienes wram, kinek halala nagy hertelen, es nagy welethlenöl theörtinek:¹¹ karis az embereknek

^{10a} Értik a nagy tekintélyű Wesselényi Miklós ítélőmestert, aki meghalt 1584 március 10-én gyekei kúriájában, 80 éves korában. (Nagy Iván: Magyarország családai XII. köt. 160. l.)

^{10b} Meghalt 1584 május 15-án (tehát a jelentés-írás napján) nagy vénséget érve. (Egykorú adat, a Századok 1888. évf. 35. l.) Az Apafi mester haláláról szóló feljegyzésben legalább kétheti elírás van, mivel azt már egy krakkói magyar levél is nyugtázta 1584 május 15-án. (Mátsolatgyűjteményem egyik lengyelországi csomagjában.)

¹¹ Csáky Dienes meghalt 1584 március 9-én. (Gyulaffi Lestár Történeti maradványai 2. füzet 15. l.) De hírtelen halála okát nem ismerjük. Eltemették 1584 április 12-én Szalárdon. (Somlyai Báthory István naptári feljegyzése; Kurz: Nachlese-jében.)

illien kewes woltaba illien few nemzetnek es iffýw ereős embernek keözeöleönk ki mulaffa, de az Iftennek akarrattianak es wegezefenek kell' mindenbe telliefedny, Mýerthogý peniglen a mint felleged yol erthý oda ký Warad keöreöl egy nehaný wegh haza maradoth, Kerezzeg,¹² Adorian, Zent Jogh,¹³ es Papmezeö,¹⁴ kik a minth ertýwk eleegh epwlethlenek es zerteleneölis wadnak, the felleged paranchollia, mit kelleffek feleölek chelekedny, ki wiffellien mind azzonýomra felelegere, apro arwayra es hazayra gondoth, hogý le wk karth ne wallianak, fe az hazak az feöldnek wegedelmewel gondwifeles nelkeöl megh ne fogýatkoz(z)anak. Amine mew fizetesse wolth zegeny Dienes wramnak, arrolis mit kelleffek miwelnonk felsegedtol waronk.

Telegdi ýozagrol, falwkröl, portiokröl, a mint felseged parancholta, a yeczelt ym megh kwldetwkw felsegednek. Thowabba mierthogý amint felseged iol erthý, immar esmegh egy mester¹⁵ nelkeöl wagýonk, ýgý peniglen illien chendez ewdeöben, kiben teörwennek filealni nem kellene lokaigh nem ýol lennonk, the felseged ertelmet waronk feleöle, ha kelleffek walakit, noha eleegh zewk az ember erre az tyztre walaztanonk, awagý pedig onnan kýwöl Magyarorzagból, ha kit talalnank kerelneonk es be hoznunk.^{15a}

Thowabba kegielmes wrwnk, ez el multh Zenth Gyecorgý nap wtan yth zokafunk zerenth gywlefeönk wala,¹⁶ kiben feökeppen chak az ado es a multra dolgat, ut nos paratos et uigilantes esse uicinis noltris ostenderemus, akarok wala el wegezny, de weletlen illien dologh talala benneönketh: Az orzagh azth ýzene

¹² Tévesen írva: Kerezsed.

¹³ Mai neve, régóta: Szentjobb, apátsággal, Bihar megyében.

¹⁴ Ez meg Zarándban.

¹⁵ Vagyis: ítélőmester (protonotarius) a törvények és törvénykezés legfőbb öre.

^{15a} Oldalt: Ky legyen Wesselený heletth.

¹⁶ Az 1584 április 25—május 2-a közt lefolyt gyulafehérvári országgyűlés végzéseit ld. az Erdélyi országgyűlési emlékek III köt. 201—4. l.

hogý fellegedhez akarnanak keoldeny, abban theore-
kednenek felsegednek, hogý felleged libera electiot en-
gedne nekik, walazthatnanak eggiet walakit az orzagh
gongýawifelefere, Ezt az eo propolitumokat mi walazt-
igh improbalok, his potissimum rationibus, hogý ez
ydeö wthan walo kewanlagh wolna theölek, holoth
ezekbe wehettek wolna eddigh az felleged menfeeth,
minth wifelne ezt a dolgoth felleged maganal, erre felse-
ged suffragýs aliorum non indigeret, fellegedet ewel ne
molestálnak, az felleged iudiciumat temerè in dubium
non uocarent, gondolnak megh az Theörek reank walo
nezefeth, ki effele electiobol, ha zinten felleged megh
engedneiö, maft magyarázna. kiwel az orzagnak nem
kichin gondoth es keoltfegeth, sine ulla causa zerez-
hetnenek, tekentenek megh az zomzed orzagokathiö,
kiktöl affele importunis rationibus es tumultibuö, chak
ýegýzeest wennenek magokra, Egyeb ratiokkalis akik-
kel twdok, walaztigh chendezyteók wala eöketh, de
chak heaba, Mert wgýan altaliaba megh ýzenek, hogý
erröl el nem mennek, Ezt halwan(!) meginth ýzeneenk
keözikbe, hogý ha wgýan ez akaratók, hogy felsege-
deth erröl megh talaliak, ne ellienek effele pompawal
es apparatuffal walo kowetle(g)gel, hanem chak yrýa-
nak fellegednek, es ha az leweleth wagý Pal deakra,
az felleged emberere, wagý az postara, kit mingýaraft
kezek lennenek fellegedhez bochatany nem akarnak
byzný, bochallak byzonios attiokfiath be fellegedhez
wele. Erröl egýnehany nap contendaltonk welek, de ut
supra, chak actum egimus, lemmi racionknak es ýo ýn-
teleknek helth nem adanak, hanem wgýan wegezeest
theönek, hogý fellegedeth minden nemzetsegböl keöwe-
tekkal megh talalyak, kýketh delígnalanakis, az Ne-
mellesegböl Apaffý Istwanth, az Zekelyek keözeöl Kor-
nis Farkast, Azonkeppen az Zazokis eggýeth^{16a} kikre

^{16a} A százszok követe Lukács deák, brassai notárius volt; egy-
korú feljegyzés, a Történelmi Tár 1880. évf. 646. l.

keölchegetis rendeltenek, es az be menefre napoth ez
yöwó pónkeldeth praefigaltanak.¹⁷

Mikor illien obftinacioyokath latnok, egyebeth
nem tehetenk nekik, hanem proteftalwan rola, ha mi
nehelfegek the fellegetdöl, awagý az Theórektöl ban-
talonk ebbeöl lenne, mi ne lennenk okay, akarattiókra
kelleth hadnonk eöketh. Es így leön wege kewanlagok-
nak, Mellieth mi chak breuiter es yo ýdeien fellegednek
ertheseere akarank adný, de ez utan mý modon, quo
feruore animorum, quo partium ftudio, qua obftinatione
wifeltet(t) à principio ufque ad finem, kinek mýes.
qua moderatione es menný lok intelekkel es ratiokkal
akartok eleýth wenni, felleged Pal deakthoi reöwid nap
bõwewben es nilwabban megh erthetý, es arrolis oztan
gondolkodhatyk.

Mý az theöb ratiok keözeoth, hogý eztis breuiter
attingallýwk, ewelis fogtonk nalok, hogý az the felle-
ged refolutioiath az mi allapathonk feleöl warnak
megh, holoth felleged az eö kerelek es follicitalok
nelkeölis. az mi megh talalasonk wtan, holoth myes el
nem hallgattwk wolna az mi dolgonkat, regen ymmar
erröl gondolkodoth wolna. es nem lokaara megis ielen-
tene ebbeli wegezeseeth. Azerth az eö inftalalok erröl
chak superfluum es heaba walo wolna. In fumma min-
dennel erthe woltonk, hogý erröl el werýok eöketh, de
sem eggiel sem maffal mý weghez nem twdok nalok
winni. hanem keketelen rea kellet(h) zabaditanonk eö-
keth. Merth ha telliefeg(g)el opponalthonk wolna ma-
gonkath nekik, ezth nylwan latthok, minthogý zo ýs elett
wolth ýmmar erröl keoztok, hogy sem az Chiazar adaia-
rol, sem egýebröl semmirol wegezest nem tettenek wol-
na, hanem chak wgý wegteleneöl ennelis nagýob(b), ne-
helfegekkal es akadalyokkal ozlottanak wolna el, De
mind ezekben az mi diligentiankath es conatufinkath
felleged fuo tempore býzoniofban ab ipfis oculatis tes-
tibus megh erthetý. Iten tarcha megh yo egeflegben

¹⁷ Pünkösöd első napja ez évben április 20-ra esett.

es Zerencheffen hozzw ydeig fellegedeth.¹⁸ Datum Albe Julij 13 die May, Anno Domini 1584.

Sacratissimae M^{lis} Vestrae

Humillimi ac perpetui Servitores

Alexander Kendy de Lona, Volffangus Kowachoczý

Ladislauus Sombori mpr.

¹⁸ Ez a három bekezdés megjelent (a, kézirat budai másolatáról) az Erd. Org. gyűl. Emlékek II. köt. 205—7. l.

66.

Grodno, 1584 július 2.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz a kapott levélre, megvárván Gyulay Pál visszatértét és előszóval való előadását is. Jóvá hagyja valamennyi cselekedetét, érdekes apró-cseprő megjegyzések kíséretében. Új dolog csupán az, amiről Gyulay tájékoztatta, hogy Squarcialupi Marcell orvos távozni kíván s helyébe Kercz Pált javasolják alkalmazni, amire még gondolkozási időt kért a király. Az elhunyt Csáky Dienes ügye.

Az esztergomi Báthory-protokollum 102—5. l.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad Praesides per Somogium datarum.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae etc. Magnifici fideles nobis sincere dilecti, Salutem et gratiam nostram Regiam.

Juniufnak negyedik napian erkeözeth wala hozzank Somogy Thamas* az Kegielmetek lewelewed, melyre walo walazt teteleönketh halaztottwk enni ydeigh Gywlaý Pal hozzank ypwefenek warafa miath, ki noha maid kefeőben erkezek, hogy nem minth az kegielmetek lewelebeől remenlywk wala, mindazaltal nem eseöt(h) femmi wetek kefeődelmehen.

* Ez 1582-ben mint cubicularius szolgált a király udvarában. (István király számadáskönyve 174. l.)

Ir kegielmetek nekeõnk legh eleõzzer, mÿ moddal, rend(d)el, es remediummal chelekeõdeõth kegielmetek az wegbely Theõrek rablafa dolgaban, mellieth mi yawalunk es azon zorgalmatoffagra ýntÿwk kegielmeteket ez utanis, hogÿ penigh ez kegielmeteõk diligentiaianak es gondwifelesenek, nem leõtt ollian effectuffa, mellieth kewantunk wolna, tulaidonittywk Isten akarattia wthan az pogan regÿ zokafanak, kÿ minden zomzeggÿahoz, kÿre Isten ewtet bochiattia, igÿ zokta magat tartanÿ.

Irÿa kegielmetek hogÿ az Budaÿ wÿ Baffa az regÿ Halulbegh tefftereben ÿrth falwkath mind megh akarÿa holdtatnÿ, zokafok eziõ nekik, mikor wÿ tiztben ÿewÿnek, hogÿ ezt el ne feleychek, De kegielmetek ennekis occurralÿon omnibus opportunis remedÿs, commemoraluan mind az Chiazar parancholattia, mind az regÿ yo Baffak zomzedfagath, kik mind az Erdeli feiedelmeõk baratlagath megh tekentwen, I mind az zegenÿlegnek mas partra walo futamafath eltawoztatwan, nem igÿeõkegtek az Erdelÿ byrodalomhoz walo feõldeth, holdoltataffath nÿomorytany. De ha sem effele zowal waló, sem ygÿrettel es aiandekkal walo remedium nem fogna, hanem az kegielmetek keõz hÿre zerentth Bihart es teob(b) Warad tartomaniath Chiazar parancholattia, es ez wÿ Baffa maga aianlafa ellen akarnak megh rablanÿ, zÿwkfegh az menÿre lehet ereowelis prohibealnÿ, sed hoc, omnium que excogitari possunt, remedium, ultimum esse debet.

Az mÿ az Thamashÿdanal chenalt hÿdat nezÿ, minek eleõtte kegielmetek az portat ereõtte megh talalta, ýo leõtt wolna, nem az feiedelem newewel, hanem wgÿ mint az ott walo fewld nepetwl Gÿczy Janos zawawal ýgÿrni walamith az Gywlay Begnek, az hÿd el bontaférth; Sokzor effele wegbeliecknel, hamareb(b), keõniebben, es kewefeb(b) adomannial weghez wiheth ember effele dolgoth, hogÿ nem mint az portan, sem hertelenkeõdnek, az wegbeliektõliõ megh ertik a' dolgoth, Inkab(b) haiol penigh az porta, mert az portan az theõrek informacioiara hogÿ nem az mienkre.

De hogÿ inmar az dologh aunira menth, hogÿ, az mint az Zÿaws Baffa lewelenek exemplumabolió ertÿok, Chawz megÿen az hÿdnak meghlatasara, annak mind megh maradafa, mind el bontafa chiak az Chawzon al(l) ketlegh nelkeöl az eő informaciōian marad megh az porta.

Izcnte kegielmetek Gÿulay Palthol, hogÿ ez Chiawz kÿ yowele neÿ az Baffanak walo aiandekraÿs, az hid el bontafert, de nekwnk wgÿ teczik, hogÿ az Chawzon es Gÿwlaÿ Bekeön fordul ez inkab(b) megh. Merth ha ezek pertinaciter consentialnak az hid megh maradafara, nehez a' Baffath in contrarium fordÿtanÿ, Zewkfegh azerth legh eleozzer a Chiawzth arra wennÿ, hogÿ pro nobiō et sentiat, et loquatur: Annak utanna az Bekeöt, hogÿ eweis engedgÿen az Chiawz iudiciumanak, De az mÿ teczelewnk zerent, nem mÿngÿarast adnÿ, hanem chak igerni kell' nekik. ea conditione, ha az hÿd porta parancholattiaööl bontatik el, Magis enim illi ducuntur spe beneficii futuri, quam praeteriti memoria. Myert-hogÿ penigh kegielmetekiō lattia, hogÿ ez hÿdnak megh maradafa nagy jowendeo kar teteleökre neÿ, es az minth Gywlay Paltöliō izenthe, Castely chenalas lezeön effectuffa, mindenkeppen azon legÿen kegyelmeotek hogy el bomollyon. Chwdallÿwk hogÿ az mas par-ton walokiō illien keönnien zenwedik, de iobb wolna azerth Theörek engedelmeööl el hannÿ, hogÿ nem elleneök ne kenzeritetnenek inkab(b) a' Castelÿ chenalafrais.

Az my nezy az olah Pribekek' dolgath, mÿ eleitol fogwa gondoltwk azth, hogÿ nem hadgyak ewketh keönnien, azerthiō ÿrtwk wala kegielmeteknek megh regen, hogÿ ertekezsek kegielmetek feleölek a portarol, a wegre hogÿ ha beket hadnak nÿawolÿafoknak, az mÿ es az zegenÿ wram battiam affecuratioia zerent, marad-

¹ Pribég, pribék, 1484-ig felmenően nyomozható régi magyar szó, bujdosók, refuga, transfuga, perfuga, flüchtling értelemben. (Magyar oklevél-szótár.)

haffanak megh az orzagban, ha penigh be kerendik eö-keth, kereffenek batorlagos helt magoknak. Azerth iol miuelthe kegielmetek hogý mezargzekre nem atta zege-nýeketh.

Hogý kegielmetek ef(f)ele pribekeknek be fogadalath wezedelmefnek ýtilý, ez wtan ottan cautius et cunctan-tius kell' chelekedný effeleknek walo affecuratio adaf-ban. Az kiketh mind mý l mind az zegený wram batiam affecuralt, nem illendeő ýmmar prodalný: Seött az kinek affecuratioia linchió ýob(b) zegenýth gyorlan el igazi-taný, es ott nem letebeol excusatioth wenný, hogy nem wegfeő nyomorufagra adný, cum iactura nominis et pie-tatis. Ezt itellýwk illendeőnek lenný, az Logofeth² dolga-banió, holoth twggýa immar kegielmeötek, hogý ez Wai-danal sem leheteöth ýgen hozzw az eleözzer mutatoth clementianak simulatioia, kinek tekentetý ez wtanió semmith kegielmeteknel ne fogion semmiben, hanem ha az portaió mellette fogh az az, hogý respectuó nem ew rea, hanem az portara legýen. Az mellý pribek Olahot ni ezelöth be keoldettwnk wolt, annak az mostaniakhog semmi hafonlatoffaga nem leheth, merth az nekewnk az eleottis el(l)enfegeönk wolth, ezek penigh niawolýafok býztokban ragazkottak(!) hozzank.

Ir kegielmetek Cancellarius wram leweleýröl mellic-keth in negotio dotis kewldeth kegielmeteknek, mellic-ben kegielmetek ezeket notalta wolna megh, Legh eleöz-zer hogý az doft chiak negýwen ezer forintnak newezik; non additis ad summam pecuniariam ceteris rebus preciosis. Malodzor hogý in inscriptione dimidię partis bonorum ninchen specificalua, que et qualia illa bona sint. Harmadzor hogý a' dofröl es contradofrol, chak egyédwl hwgwnknak caueal.^{2a}

² Logofet = titkár, a moldva-havasalföldi vajda udvarokban nagy (zászlós úri) bojár méltóság.

^{2a} A contrados lengyelországi szokás szerint két-annyi szokott lenni, mint a pénzhozomány. (Egy 1609-i pozsonyi hivatalos iratból; a Századok 1872. évf. 347. l.)

Az mý nezý az elfo dolgoth, megh emlekezhetik erről Sandor wram,³ ký altal ez dologh, eleozzeri6 tractaltoth, hogý az zegený wram batýam, chak az negýwen ezer Lengýel forintoth ýgerte nomine dotis, non computatis ceteris rebus, kynek wegezeseben nem zwkfegh waltozast tenneonk. Hogy penigh ninchen megh specificalu az yozagh, meegh iob(b) hogý in genere wagýon de omnibus bonis, myerthogý az generalitas contineallia az specialitast, led non è contra, ez utani6 augealtathatik az iozagh, kýre mind zolgal effele generaliter yrth lewel. Ahol penigh chak hwgwnknak caveal, etiam si quid accederet humanitus, nilwan walo dologh, hogý az mý most hwgwnke, halala wtan attiafae wolna, ha magtalan decedalna; attwl meg walwa, ha mireöl elteben disponalna valomit. Azerth nem itelwnk ezeokben lemme fogyatkozast, chak kwlgye be kegielmeotek reliquia6 dóti6, az tiz ezer Lengýel forintoth haladek nelkeöl, melly az mint: Horwat Kozma lewelebeöl erthywk, kegielmeotek kezeben wagyon ýmmar.

Ir kegielmetek az few emberek halala feleöl, kin nekeönkis banatwnk wagýon; de ninch mit tenneönk, az Istentöl rendelt hatarból lenký nem haghat ký. Az zegený Wesselený Miklos⁴ es Apaffy Gergely, non ante cursum nature decedaltak. Az zegený Dienes wram⁵ halala miserabilisb, es nekwnk mind ideiere, i mind attiafiusagra tekentwen keferuelb. Az mi fizetesse zegenynek wolth, nem akarywk most attól arwayth priualni. De hazaýnak, felesegenek, gyermekinek gongya wifelelelöl, kewanyuk erthený az Kegielmetek tecczeseeth, mi modon, e6 kyre býzonk, holot(t) a hazak weeghelien wadnak.⁶

Az mi nezý az itileő mester dolgath, zwkfegh az meg holt helieben haladek nelkeöl maft rendelný Kegielme-

³ Így idézve az öreg Kendy Sándor, akit István király nagyon szeretett és becsült.

⁴ Ez az öreg ítélőmester volt.

⁵ Csáky Dénes, a király atyjafia.

teknek, ne legyén a teörweny silentiumban. De myert-hogý twggýa Kegielmetek, mellý Isten feleő yambor, ygaz, ýo lelký elmereteő es io ertelmeő embernek kell' annak lenny, qui de aliorum bonis, fortuna, vitaeque iudicium dicit, zewklegh hogý kegielmetek yol megh laffa, kýre byz illien tiztet, Sydo hwteő emberth, Anabaptistat et alios eiusmodi pestifere opinionis homines ne praeficiallyon kegielmetek, theörweny adminiftracioiba. Nem zwkleghe ebbeöl thwleönk warni kegielmeteknek, chak kegielmetek ne wegyen olliat erre, ký mind az my, I mind az kegielmeotek wallaffa ellen wagyon.^{6a}

Ir wegre kegielmetek az gywles waratlan motufaröl, melliet az kegielmetek lewelebeöl reöwidedben Gywlaý Palthöl bewleg(g)el minden processuffa zerenth megh ertettwnk. De nem chýwdallýwk, hogy az kik gyeülefeöketis a kereztien religionak impugnalaffan kezdetek, az kwlfeő adminiftrationak sem hagýhattak beketh. Regý mondas hogý Luxuriant animi rebus plerumque secundis. Adgyon Isten mindenkor ott keölfeő bekeffegeth, hogý effele belseő nywghatatlanlagoth kwlfeő periculum ne feleiteffeön el az ott walo wraimmal, errol kegielmeteknek ydeő eleöth walazth nem tehetwnk. Im be warýwk az orzagh kwwetit, megh ertywk kewanlagokat, es erreöl walo walazt teteleönketh Gywlay Pal altal adgywk ertený kegielmeteknek.

Marcellus Doctor⁷ lok ratiokkal bwchwzik, kynek megh engettýk az el menest. Kegielmeteok adaffon Zag forint keölchegeth neki, es iambor zolgalattyarol tizteölleges testimoniumoth nomine Principis. Ertywk az kegielmetek tecczefeth az Kerczy Pal feleöl, de nekeönk gondonk lezen rea, hogý mindenkeppen alkolmaft zerez-

⁶ A levél e kis fejezete megjelent Deák Farkas: Adatok a „Nagy“ Csáky István életéből 7. l.

^{6a} A király kívánságainak megfelelő volt mindenben az új ítélőmester, Radványi Márton.

⁷ Ez Squarcialupi Marcell udvari orvos, aki később újra visszatért Gyulafehérvárra, ahol meg is halt. Tudós ember volt, kinek Kolozsvárt latin munkája is jelent meg.

zwnk oda, hadgÿa bator reank ezt kegielmeötek.⁸ Tarcha
megh Isten kegielmeteketh. Datum in arce nostra Regia
Grodnensi 2. menfi6 Julÿ Anno Domini 1584. Regni vero
nostri nono.

Stephanus Rex İpt

Megjegyzés. A király e levele válasz az Erdélyi hármastanács 1584 május 13-i előterjesztésére, amelyben jelentették volt neki Csáky Dénes „nagy hertelen és nagy véletlenül“ történt halálát és kérték utasítását, mi legyen az elhunyt Várad körüli véghelyeivel, azaz Keresztszeg, Adorján, Szentjób és Papmező birtokával.⁹

Ide iktatjuk István király alábbi (keletnélküli) levelét is, amelyben atyafiságosan menti Csáky Dienest akkor, midőn róla azt beszéltek egyidőben, mintha a portán Báthory Zsigmond gyermek-fejedelem tutorságát vagy gubernatorságot impetrálta volna magának. Irja az király — szól egykorú feljegyzésünk — az kiben azféle kívánságot és tökéletlenséget tapasztalna, sem vér szerént való atyjafiság, sem egyéb tekintet nem vonná meg attól, hogy afféle ambitiót, ki az országnak veszedelmivel és authoritasának visszafordításával volna szokott remediummal ne venné eleit. Az mi illeti az dolgot, noha nem különböz attól, az mit Kegyelmetek országul kíván, hogy egylegyen, qui superintendal, de az mint az előttis, hogy az ország elkerülte, kinek miis authori és tanácsi voltunk, hogy ne az török, hanem az ország válaszszon fejedelmet, ő azt csak approbálja, az kit az ország választ: sokkal inkább szükség el távoztatni az tiszteknek osztogatását, mert ha ezt admittálnók, hogy török ossza, végre lugosi bánt, polgármestert és királybíróttis ő kezdene tenni, azért principiis obsta, hogy az féle praetextus alatt jármat ne vessen nyakatokban. (Erd. Múzeumi Szamosközy-kötet 337—8. l.)

⁸ A brassai Kertsch Pál 1558-ban a wittenbergi egyetemen tanult, ahonnan négy év múlva Bécsbe ment, 1562 végén pedig a páduai egyetemen találjuk egy teljes évig. Hazatérve, szülővárosában folytatott orvosi gyakorlatot. (Ld. bővebben Páduai kötetem 68. l.) István király azonban később, mégis hozzájárult meghívásához s így Gyulafehérvárra jött. — Marcell orvos utódjául — minthogy Giczey János kormányzó halálakor (1539 január 7-én) őt találjuk betegágyánál. (Soterius György adaléka alapján Jakab Elek a Giczeyekről írt tanulmánya 53. l.)

⁹ Ez a kis rész kiadva csakán Deák Farkas id. m. 6. l.

67.

Grodno, 1584 július 15.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Értesülvén arról, hogy néhai Csáki László árvaít Csáki Dienesné készséggel kielégíti, rendeli, mellőzzék az atyafiak közti pert és vigyék keresztül, hogy békességes úton egyezzenek ki egymással, eloszlatován a perlekedés okait.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 48. sz. a. Beke 1178. reg. A *dült betűs* szavak a király betoldásai.

Stephanus Rex etc. Megh értettük az Kegyelmetök levelét az szegény Csáki László árváinak jószága dolgáról. Irja Kegyelmetek, hogy az szegény Csáki Dienesné asszonyom sem tart ellene az árva Czyáky István jószágának kezéből való ki bocsátásában. Mely dolog Kegyelmeteknekis tetszik az szegény Dienes uram árvái busulásának el távoztatásáért, de annak itiletét reank hadja Kegyelmetek: ha kellessék-e Csáki Lászlóné kezében bocsátani az jószágot, avagy másra valakire bizni? Tetszik azért nekünkis, hogy az köztök való per le szállíttassék, és jó compositióval terminaltassék minden controversiájok. Melyre Kegyelmeteknek legyen gondja.

Adja értenünk Csáki Lászlóné, hogy nem csak az árva marháját, de még ű magánakis valami marhája, ruhája volt, mindent elvőtt volna az szegény Csáki Dienes. Ki ha ugy vagyon, méltó, hogy minden conquiraltassék, és ha mi elveszött volna benneis, justa recompensatioja legyen; mert ugy lehetnek jövődőben tutusok az szegény Dienes uram árváiis. Ki kezében adassék penig az árva jószága, marhája, eleget gondolkodtunk róla, de nem tudván kire bízhatnók, noha mi anyjának, Csáki Lászlónénak¹ nem adtunk tutoriát, mindazáltal tetszik nekünk, hogy Kegyelmetek bocsáttassa ű kezében fíjának mind jószágát, marháját, *le szállitován először az köz-*

¹ Nagy Iván id. műve III. köt. 78. l. szerint Balassa Zsófia, holott ez (a VIII. kötet 136. l. szerint) Némethi Ferenc neje volt.

tük való perlekedésnek okait is. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Grodnenſi, die 15. Julii. Anno Domini 1584. Regni vero nostri Nono.

Stephanus Rex fpt

68.

Grodno, 1584 július 25.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendeli, hogy alkalmilag adjon Halmágyi Mihály deáknak valami neki való tisztet régi, hűséges szolgálata jutalmául.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Két sornyi sajátkezű utóirattal. Ötvös műve 49. sz. a. Beke 1179. regesztája. Halmágyi neve Hadnagynak olvasva.

Stephanus Rex etc. Talált meg minket könyörgésével Halmágyi Mihály deák, hogy az ő régi meg[hitt] szolgálatját meg tekintvén, rendelnénk fizetést neki, vagy valami tiszttel látogatnók meg. Mivelhogy penig mostansággal az ott benn való állapot miben legyen, nem tudjuk, ötöt Kegyelmetekre halasztattuk. Azért ti Kegyelmetek, ha arra való alkalmas occasio adatik, ne hadja valami tiszt nélkül, ki az ő rendi szerint való volna. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Grodnenſi, 23 Julii Anno 1584. Regni vero nostri nono.

Ti Kegyelmetek segítségül adasson ötven forint ára söt neki.

Stephanus Rex fpt

69.

Grodno, 1584 július 29.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Értesülvén Csáky Anna (Prépostvári Bálintné) panaszból arról, hogy egerpataki jószágá határában sokat zavarják a zilahiak, rendeli, hogy egy hozzáértő emberrel szerezzen békességet felőle az asszony meg a város között.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 50. sz. a. Beke 1180. reg. A király sajátkezű latin betoldásával.

Stephanus Rex etc. Talált meg minket levele által Cháki Anna mi atyánkfia, Prépostvári Bálintné, könyörögvén: hogy az minemű versenygés és veszekedés az ő Egerpataki¹ jószágá határa miatt az Zilahiakkal volna, azt el igazítnók; kiről mi hagyásunkból ennek-előtteis találta volt meg Kegyelmeteket, hogy az Direktort vagy az Itélőmestert kibocsátván, az két fél közt való visszavonást és háborúságot le csendesítenék; de Kegyelmetek pernek szokott folyására hagyván és igazítván az dolgot, mind ez ideiglenis az határ végett nagy versengés volna közöttök, úgy annyira, hogy abból az ő jószágának naponként való háborúsága, fogyatkozása, nyomorusága és pusztulása következnek.² Azért ti Kegyelmetek válasszon és rendeljen egy fő személyt, ki igaz jó ítéletű és lelkiismeretű ember levén, az két fél közt igaz ítélet szerént *ex aequo et bono seu justo* az határ dolgát el igazítsa; hogy ennekutánna ezféle szüntelen való panaszolkodással ne bántassunk.

Es minthogy jelenti aztis leveliben, hogy az meg mondott Zilahiak sok külömb-külömbféle hatalmaskodásokat, kár és bosszutételeket cselekedtenek saját határán és nem peres földön, melynek törvény szerint való keresésében sok idő telnék, és azzal az ő kára, majorságának pusztulása későn állapodnék helyre: ugyanazon fő személy, ki az határ dolgának el igazítására Kegyelmetektől választatik, ez dolgotis közöttök igaz törvény szerint lássa és ítélje meg, *componálja ex aequo et bono*, úgy hogy mindenik fél annak igaz lelkiismereti szerint való törvénytételen és az ő végezésén maradjon meg. Tarcha meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Grodnensi, 29 die Julii Anno Domini 1584 etc.

Megjegyzés. A fentieket István király megírta 1584 július 31-én unokahúgának is, válaszképpen hozzá intézett

¹ Ma Egrespatak. Szilágy megyében.

² Csáky Anna egyenctlensége a zilahiakkal régi keletű volt, mert a király már 1585 elején tudott róla, a zilahiak panasa folytán. (A király 1583 február 5-i levele *Levelezése* II. köt. 208 l.)

panaszlevelére.¹ Haneim azért úgy látszik neheztelt rá sokféle hatalmaskodásáért, mert midőn tőle valami jószágoskát kért, azt felelte neki, hogy nem rendelkezik olyanul.²

¹ Kiadtam Báthory István levelezése II. köt. 277. l.

² A király 1585 szeptember 23-i válasza, ugyanott, 319. i.

70.

Grodno, 1584 augusztus 1.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Hűséges szolgálata jutalmául Apafi Istvánnak adományozván bizonyos pénzösszegért Sidóvár birtokát, rendeli, hogy vétesse leltárba amit benne talál, hogy ő vagy utódjai bármikor visszaválthassák; tekintve hadi szempontból való fontosságát.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 51. sz. a. Beke 1181. reg.

Stephanus Rex etc. Apafy Istvánnak eleitől fogva való régi jámbor szolgálatját meg tekintvén, bizonyos summa pénzért inscribáltuk neki Sidóvárát¹ hozzá tartozó falukkal egyetemben, kit arról adott levelünkben bőségesen meg ért Kegyelmetek. Hogy peniglen abba az házba való hadi szerszáma és egyéb rendbeli marha, kivel az ház meg takartatott volna, idestova ne tékozlódjék, hadjuk Kegyelmeteknek, hogy az ő embereivel egyetemben, kit annak az háznak foglalására bocsátana, eressen egy fő embert, ki mindeneket inventáljon, és az inventarium szerint adja kézhez, úgy hogy vagy Mi, avagy peniglen successorink mikor tőle vagy haeresitől meg válthatjuk, az szerint az inventarium szerint tartozzanak visszaadni. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Grodnensi, 1 Augusti, Anno Domini 1584 etc.

Stephanus Rex lpt

¹ Ma is létező krassósörénymegyei falu. Innen származott (oláh paraszt birtokos szülöktől) a később oly híres neves Jósika István erdélyi kancellár.

71.

Gyulafehérvár, 1584 augusztus 13.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

*Az ifjú fejedelem egészsége jó, bár a nagy hőség-
től két ízben valamelyes elváltozása volt. Portai hírek
Sziavusz pasa letételéről. Helyébe Ozmán pasa került,
akinek szintén ajándék jár, hogy jóindulatát megnyer-
hessék Erdély iránt. Ez annyival inkább szükséges,
mert Sasvári bég „rablólevelet“ kapott, hogy Várad kö-
rül 15 falut megrabolhasson. Egyéb bajok is voltak, így
a Désen lakó Buda János megrohanása és kifosztása,
amint egyik bihari jószága felé igyekezett. Ezért a
mostani új vezérrel is jó lábon kell lenniök, hogy vala-
mit telessen e visszaélések megszüntetése érdekében.
Baldigara építész megjött és szorgalmasan dolgoztat
Váradon, ahol olasz társa munkáját némi bővítéssel
mind jóváhagyta. Emberséges, tanult és magyarul is
beszélő úr, akit Gyczy kapitány nagyon megszeretett.
Az itt élő Stancsul logofet kiadását a havasalföldi vajda
sürgősen kívánja s ezért kéri a király utasítását, mit-
tevők legyenek? Kapnikbányát Herberstein Felician
eddig bérlő további 12 évre kéri a hozzátartozó falvak-
kal, hogy elszenvedett veszteségét visszaszerezhesse be-
lőle. Kéri tehát döntését, mert ez a szerződés pénzt
hozna, amire most nagy szükség van. Prépostvári Bá-
lint sokat vesződik a mármaroszigeti nemes népekkel
egy határmenti föld miatt, amiért a kassai kapitány és
Szepesi kamara döntő bíróság kirendelését kívánja. Eh-
hez kéri a király határozatát az ügy tisztázása végett.
Báthory Grizeldisz hozománypénzének még hiányzó
részét beküldik. Csáky Dienesnének javasolják meg-
hagyni azt az őrséget váraiban, melyek azokat ura ide-
jében szolgálták; de úgy, hogy azok felett a váradi ka-
pitány rendelkezessen, hogy lóval hány és ki menjen
szolgálni. Miután Bocskay „megházasult“ mást kíván-
nak helyébe az udvarba, oly nőtlen ifjakból, akik ki
nem mozdulnak onnan, mint a házasok. Károlyi István*

birtokügye a székely főnemeseikkel, amely csak helyszíni döntés alapján intézhető el jól.

Az esztergomi Báthory-protokollum 105—110. l.

Exemplum literarum Sacrae Maiestati Regiae a Praesidibus per Sigismundum Gorolliaý datarum.*

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis semper clementissime. Fidelium servitiorum nostrorum in gratiam M^{ti} V^{rae} Sacrae humillimam commendationem,

Wrunk eő Nagyfaga feleől azt yrhattýwk fellegednek, hogý Istennek kegyelmeflegeböl, semmi olly nya-walaját nem elmerýok, hanem minth illien meleghe es rekeniő ydeőben, wagý ketzer ýmmar ez niaron wolt walami kýchin hewlegh miat(t) walami alteratioia, ki minth twdgýa felleged effele ýffýw embereken hac anni tempestate keőnnien megh zokoth teortenný, egýebkeppen eő Nagyfaga ýol byrýa magat, zokaafa zereenth mind tanullaganak eleget tezen, í mind az mikor annak ydei wagýon, mulatlagoth wezen maganak.

Thowabba az mellý póltat kegyelmes wrwnk utol-zor fellegedhez bochattwnk wala, az utan az minemeő hireink erkeztek, es az minemeő állapotba legýenek az ýtt walo dolgok fellegednek erthefere akarok adný. Ez el mult napokban chiergetik wala az hýrth chak býzonýtalánul egy eleozzer hogý Sziaws Bassat Chiazar az few wezerlegeböl le wetette wolna es Mazulla teőtte wolna, es hogý Ozman Passat walasztotta wolna heliebe, Mellý hýrth uegre byzoniofban kezdenk megh ertený Hawasalfőldebeőlis, hogý wgý legýen walóba, Illien okat erteők penigh, Mýerthogý Ziaws Bassanak megh hatta wolt Chiazar, hogý Tatar hamnak az perfiay hadra Zag lo tereh ozporat aggyon, eő penigh chak

* A futár neve tulajdonképpen Goroszliay, s helyesen így csupán egyetlen egyszer jegyezték per Gorolliaý, miután a szilágy-megyei Goroszlóról való volt; de az itt is hibásan írt nevet az egész kötetben következetesen helytelenül Gorollyainak írták, holott olyan nevű falu nincsen egész Erdélyben.

hw3 lo tereh ozporat adot(h) wolth, kÿerth az Tatar oda walo meneserŋl megh tartozot(h) wolna, Seŋtt titkon meg izente wolt Tatar hamnak hogÿ megh oÿa magat Ozman Pallatŋl, kit Chazar rea ereztette wolna: Ozman Baffa penigh miert hogÿ az Kazul ellen hadakozoth, es ad Calpias portas egÿnehanÿ egtendeigh wolt in armis elene, az wtan Tatar ham elleniŋ ez tawazzal feliciter dimicalt wolna, kith megh werwen, wegre futtaba kett fiawal egÿetembe meg hiŋ fogoth, feieketis wetette, Chiazar illien nagÿ zolgalattÿaerth nagÿ triumphuſſal excipialta Constantinapolba, es ez virtulerth extollalta wolna, Mellÿ mutatio iollehet egyeb orzagokbais periculosa, de kewaltkeppen ebbe az Teŋrek Imperiumba, iol twggÿa felseged, minden fele, es ÿde nekwnkis menÿ difficultast hozzon, holoth ÿmmar ennekis ez wÿ pafanak kedwet kellene keresnewnk, es hozzank demulcealnunk mÿngÿaraft, ha wolna honnat fewkeppen ez mostany allapatwnkba, az mint Theŋrek zomzedlagh wilely magath hozzank, de mÿ nem twdgÿwk honnet kellene ennÿ lok zwkfegekre kik naponkent egÿmaſt erÿk, az keŋlchegnek zeret tennÿ, Merth az mint felseged tuttara attwk az wrunk tarhazaba hatodfel ezer aranÿ forintnal teŋb(b) ninchen, felseged azerth laſſa, mÿth kelleffek chelekednwnk es honnet tegÿewk zeret ha mit az zwkfegh fogh kewanni, Mÿ minden diligentiath adhibealnunk, de az zwkfegh wntalan newekedik, kewaltkeppen az portarul, kinek igen nehez in tanta rerum difficultate eleget tennÿ, az wegbelieknek magok wileleleheöz kepeſt.

Irtwk wala the fellegednek ennek eleŋtte, hogÿ az mÿ gÿakorlatoflagos lok panazokra kenzeriteteth wolth Zÿaws Baffa portaÿ Chawzth minden dolgoknak megh erthesere megh latafara kÿ keŋldenÿ, eliŋ ywth wala Kewan Chiaw3, kÿth mÿ feŋ emberekkel, kik az Theŋrek dologba lok ÿdeŋthŋl foghwa yol forgottanak, menten ÿnnen el bochiattank, ky mind az falukath, mellieket ado be witeleknek wtanna a' Theŋrekek el rablottak, mind az kiket feniegetnenek wÿolban Warad

teowebe, kik azelőtt hodlottak nem woltak, mind penighen az mely hidat chenaltak Thamashydanal, el yarta, es megh latta, es az Budaÿ Bassawal, es Theö-melwary heltartowal, Begekkel azonkeppen, az mi emberÿnk wele lewen, zembe wolt, mindeneket wgÿ comperialta, a mint mi az portanak ez elewth ertenÿ attwk wolth. Ide oztan wizza ÷eöwen, es wÿobban informalttwan teölleönk, es bene contentus reddaltatwan, emberönketh adiungalwan melleie, wizza bochiattok az portara, walaminemeö exituffat adgÿa az Wr Ilten, ymmar enni keölchegwnknek, munkanknak, azth chak ew teölle kell' warnonk.

Ez kewÿbe ÷wta hyronk az Waradÿ kapitanthol,¹ hogÿ emegk gywlekezek az Theörekek, es hogÿ inkáb(b) ez nagÿ hewlegbe lowokat el ne weztegetnek, zekerekre kezwnenek, tÿzen hett falwra atta kÿ most wÿobban az Bwday Bassa az rablo lewelet² Safwar begnek. Az Bassanak penigh az portarol hoztak kÿ az rablo lewelet az Izpahiak,³ mely dolgot bÿzonios emberthol wgÿan Theörektol ertettwnk, Safwarbegh azt mondotta, hogÿ zinten az portanis eleegh menchegh neky az Bassa lewele, eö meghrabollÿa az falukath, kik chak Warad theowebe wadnak, mÿnthi Gÿapÿwt, Wolgÿpankotath, Barakonth, Reöwidet, Thamafit, Mindzentet, Zent Janolt, Borloth, Regene(t)h, Twgor, Nÿwedeth; Wyfalwt, Zalardot, Zenth Imrehet,⁴ es mind affeleket es teöbbethi⁶, Mely rablasra nagÿalkolmatoffagok wagÿon most ez nagÿ azalba, az wyzeknek apadafa mÿyatt, minth zinten telben az iegh hatan; keer wala ynneth Capitan wram' walamÿ nepbely fegetfegeth, oda Waradda, ez mostanÿ allapatban feökeppen az bastia ör-

¹ Gyczy János kapitány s egyúttal Bihar vármegye főispánja.

² Rablólevélnek nevezték a rablást (és hódoltatást) megengedő török rendeletet.

³ Izpahia vagy egyszerűen *szpáhi*, szipáhi = lovas zsoldos hatona. (Thury.)

⁴ Valamennyi Bihar megyében, bár némelyiknek emléke már csak határ- és dülönevekben él.

zefere kepeft, ki moft bontakozalba wagyon Dominicus fundatornak⁵ nagý malitiaia, wagý tudatlanlaga myáth, de my nem iawalwan azth, hogy igaz moft oda propter certas rationes wy nepeth bochaffonk, egyeb modoth preſcribalank kapitan wramnak, az ott walo gondwifeleſre, kire in omni rerum eventu hyzzok hogy gongya lezen, noha azth nem gondollywk, hogy az oda walo Theörek, moft ſemmi wthon az derek dolgoth keferchen.

Teörtenek illien dologi6 kegielmes wrwnk, ez el mult napokban, wgyan ak(k)or, mikor az Chiawz ytkin wala, Bwda Janos, kinek wrwnktol Deelen wagyon fizeteſe, kit hizzok hogy ſeleged yol efmer, kezwlth fel walamý hodloth yozagaban, Byhar warmegyebe, wizzy melle az Tholdý Iſtwan zolgaýth, wolth wgý minth 23 magawal, trombitafais wolth, yndul el, hogý egý lezgegeő latroth, Magýar Mattias neweőth kergellen, ky az ew molnath fel gywtotta wolth, es az malom wafaythi6 el witte wolt. kit az haidukis az mas partiak kergettek, Seőt az Theörekis, mikor Buda Janos oda fele chellegne.⁶ nekwnk hyrwnk es akarattunk nelkeöl, az Jeneý Theörekek talalkoznak rea, es ew maga Bwda Janos chak aligh zaladot(t) el, nagý chawargaffal, az teőblý. kik wele woltak, ki foglia akadoth nagýob(b) rezre. ky le wagatoth, kireöl myngyaraft megh talaltuk wala az Jeneý Begeth, de ſemmit nem haznalank nala, az walazt tettek, hogý Nemet partiak woltak, merth lewelekethi6 talaltak nalok. Tokaiból es Zakmarból ýrot-tattakath, es hogy eő magoki6 azoknak montak magokath. Ezenkeőzbe waltozek megh az Jeneý Beghſegh. az az Begh menth az Pechý Begſegre, ketteýt az foglioknak el wytte wele, az hetet Theömelwarra wyttek, kik feleol az wtan elmegh embereönketh kyldeök

⁵ Domenico Ridolfino da Camerino, kitűnő olasz várépítő mester, akit István király küldött volt be Várad erősítési munkálatai vezetésére, miután előzőleg neki nagy szolgálatokat tett az oroszok elleni hadjárataiban.

⁶ Betűszerint így írva!

ayandekkal Theömeswarra az Paffa kiayahoz,^{6a} de ottis femmit nem effcialhatank, mind ayandekwnk, mind munkank heaba leön, Latýwk mindenfeleöl az fok difficultafokath. Az Kazwt^{6b} feleöl walo hýrthiö nem keöz emberek bezellik, hogý altalan fogwa megh lezen az bekefegeh, es hogý wýonnan az Kazulnak few kowete ýeonne az portara, ký ha lezen annýwal felemetelh^{6c} lezen ýde az mý dolgunkis.

Kwnowýtis az portarol ez napokba megh ýeött, ki Waradra es ýde be zandekozik, azt bezellý, hogý feieth fem zannia az mý yonkérth, walamit itilen ember azfele zawarol, maganak kereskedike, awagy penigh az mý yonkath kewannia. Mýnd ezekböl felseged megh itilhetý mennýre kelleflek nekeönk az portara az Wazernek kedweith keresneönk, holoth az zomzedlagh. mint fokzor felsegednek megh yrtwk, fokkal kýlemb hordoza magath, hogý nem minth ez eleöth hozzank.

Baldigara fundator adventufatis fels(egednek) akarok megh ielentený, ky wgý minth harom hettel ez eleöth el ywth Waradda. es megh latwan az Dominicus fundalafath, es megh emendalwan, anný haznot teött hogy az menni hozzan Dominicus fundalta wolt az baftiat, Baldigara tizen kilcnez eölliel hozza bellieb(b) az oromzattiath. Az Zelefegeth egy feleöl hat eölliel hozza bellieb(b), mas feleöl eött eölliel, es walameniwel teöbhel. Az Dominicus fundalafa zerenth, az teöb(b) baftiaknakis bontokozafa leött wolna, ký mondhatatlan nagý karos leött wolna. Az Baldigara ýntezese zerenth penigh az Baftiaknak fem lezen bontakozafok, Mellý Baldigara wgý megh demonstralta az intezeleth, hogý wgýan eomagaiö Dominicus approbalta, es youa hatta. Ezt ez Baldigarath igen dychiri kapitan wramiö, es multis nominibus commendallia. Egy az hogý twdos, malik

^{6a} Tiszthelyettes neve, címe, ami minden török basa (és tiszt) mellett előfordul.

^{6b} Kazul, a nagy perzsa százados ellenség neve.

^{6c} Értendő így: félelmesebb.

hogý yambor es emberleges ember. Magýar nielwethis erth, zabadon conferralhat eö magais wele, kit mikor pro neceffitate loci et temporis az eö dolgat ott az fundalalban elwegezý, megh tekentwen hogý felseged kerte ýde, es aztis az ky bochatta,⁷ wgý contentalýwk pro facultate nostra, hogý mind the felsegednek, mind wrwnknak ew Nagyíáganak ýo hire es dýcherety lehessen erette, týtkolywkis a mennyire lehet, hogý ne erchie az Theörek honneth ýewth.

Wagýon illien difficultalis kegielmes wrwnk, kit felsegedis erth, hogý ez mostani hawaffalý waýda⁸ talalt megh Stanchwl logofeth feleöl, ki feleöl felseged hatta wala hogý myerthogý az Tyrannis eleött yewt(t) wolna el cellalnøk, es ha lehetne kezbe ne adnok, kit my iollehet megh fogtunk, es annira cellaltunk, hogý az foglagnak helyetis waltoztattuk, de az Waýda walahonnan wegere menth, es ereöfflen reank ereöffedeth, adiunctió etiam minis, hoky ha kezbe nem aggyuk az portatis megh talallýa erette, es az zomzedlagba nem lezen baratunk erette, ký ha adýciallia magat az teöb(b) nem ýo akaroýnkhoz, kewaltkeppen az mostaný waltozafban [gondolható] men(n)yt arthafflon yde nekeönk. Azonkeppen elmegh ha kedweth nem zegýwk mennit haznalhafflon ez zomzedlagba, ký az mý dolgainknak, nem chak auditora, de wgýan inspectorais, felseged iol megh itilhetý. My azon lezwnk mýnd azon altal, hogý megh menchýwk ha lehet, omnibus honestis modis et rationibus, de ha egieb lemmikeppen nem lehetne benne, hanem wgýan reank erőfednek, es minden mediumokkal kezben kewanna tholonk, felsegedtol wgýan weglokeppen informaltatný kewanonk, mith kelleffek propter publicum patrię bonum congruente neceffitate ez egy profuguffal chelekednonk, hoky az Hazanak ennelis nagyó(b) gondoth es keölchegeth ne zerezzonk.

⁷ Értendő Rudolf császár, aki szíveségből adta őt kölcsön.

⁸ Ekkor a tanult, nagy műveltségű Cercel Péter vajda.

Akarok fellegednek ertheleere adni az Kapnik Bania dolgatis most mibe legyen, kit mý latwan hogý az mýth ez eleöth az tarhazból rea kööltettek, azt sem atta megh, Seött közél sem equalta, az hozza tartozo falwk haznai6 heaba lewt(h) az baniat chak ew magat az falwk mellewl attwk wala felseged akarattiaból, az nemeth wrnak, Felicianus Herbersteinnak,⁹ kett eztendeigh arendaban, hogy eztendeönkenth ketzaz gyra ezwlftet adna rola, kit eddigh megis adott az elfó eztendeöre. De ezebe wewen, hogý nem nierth benne, es hogý nagý karawal wagyon, es mý ez dologba oculatofbak woltunk nalanal, most megh talalt wyobban, hogý az pactioianak iollehet allana az, mýgh annak az ideie tartana, karat nem nezhetne. De ez wtan nem akar külömben melleie al(l)aný, hanem kewania ezt theöllönk, hogý tizen kett eztendeigh localnok neki, mind az hozza tartozo falwkkal egyetembe, melliek nelkeöl wgyan impossibile wolna hogy miwelhetne ewketh. Ewis az falukra nezwe, megh eöregbýtene az ezewlftnek summayath cöthwen gyrawal, harmadfel zaz gyra ezewlfteth adna egy summaban minden eztendeöben, De yllý conditional, hogý ha ew interim megh halna, es az ew fiay melle akarnanak ez pactionak allany, melle al(l)hatnanak, hol penigh nem akarnanak, zabadok lennenek, felseged azerth megh gondolwan annak az Banianak ez eleött hazontalanlagat, most penig haznat, ha oda engedý felseged az falwk(k)al, mely falwkknak az ew hazna kewe-feth tezen, felseged informalyon feleöle, oda keölleffeke adunk, Merth az Ezwlft adas felcöt(t) ký tizta lucrum, ezi6 accedal, Herberstein megh chielekette ezth, es megh chelekedý ez utanis, hogý walamely taller az portara zúikseges megh zerzy, chak zaz pinzen minden tallerth, ki ezis nem kychin lucrum. Merth az taller yde olly ýgen el zewkewlth, es oly nehez zereth tenni, hogý hwz penz felewel eöreömeöft el wennek, de wgý sem tehetik zereth. Mý penigh az portara soha ennelkewl nem lehe-

⁹ Irva hibásan így: Herbesftannak.

twnk, Mely Herbersteinnak chak ez dologerthi6, hogý ilý emberfeg(g)el gratificalkodik ýde ez dologba, nem kellene kedweth zegný. Jollehet az porta zyklegen kiweöli6 az mely harmad fel 3az gýra ezeüftet ad, azis tizta lucrum, ahöz kepeft, ha az mý gondwifeleseönkre ýewth, Mý azerth mennel teöb(b)re wihettyök, az ezeüft lummayat azon lezewnk, chak erchýwk felseged akarattiath feleöle.

Prepoftwarý Balinth egýenetlenkedik az Maramarosbely Zigeethiek(k)el, es az zomzedlagbely Nemes nepekkel, walamý hatar wegeth, kýból Prepoftwarý talalta megh az kaffai kapitanth,¹⁰ es az Zepefý Camorath, az kamorafok talaltak megh minketh, hogý vltrocitroque walagtának bizonios embereketh, ez controverfianak dirimalafara wgýan in facie terre, ki nekeönkis tetfzenek, hogý minden uiolentianak anfaia ezzel precidaltatnek, de mý felseged híre es engedelme nelkeöl nem akartunk rea menný ez okkal, hogý ha walamikeppen abban az feöldben walamý ynnet oda zakadna, my ne lennenk felseged eleöth culpabiles, hogý felseged híre nelkewl azth miwelhettwk wolna, Mierthogý felsegede az fewld az býrodalomnak hatara, felsegedtöl warunk azerth beleöle, ha felseged ýawallýa, mýes býzonios terminufra ynnet az ltele6 Mesterrel teörwený tudokat bochiattwnk oda az dolognak rectificafara.

Parancholta wala felseged kegielmes wrwnk nekeönk, hogý az mellý refidua lumma megh hatra wolna fyzetetlen cancellariufne azzonýunk dolaba,¹¹ megh szerzeneök es megh kwldeneök, felsegednek azerth akarok erthefere adný, hogý mihelyt ez moftaný hewfegh walamenire megh izal, el kwlgýwk, megh nem kellefýwk, chak ahogý felseged aggýa tutlara cancellarius wramnak, hogý haggýa megh Craccaý podztaroztajanak, hogy wgýan ott wegýe kezheöz az penzth, ne kelleffek towab wele munkalkodný.

¹⁰ Kassai kapitány ekkor: Rueber János.

¹¹ Zamoyiski Jánosné Báthory Grizeldis.

Irth wala felseged kegiehmes wrwnk Chaký Die-
nefne azzonýom¹² dolgarolis, es hazaý feleöl, kikre
myerthogý ollian wegh helyen zýkseges az gondwifeles,
es az wygyázas is azokba, Jawalýwk azerth kegiehmes
wram, hogý azon fyzettelfel, mely wolt Chaký wram-
nak ez wtanis hazaýba az zolgak megh tartaffanak,
megh ýarýon az fizetes azon szamu lowagra, minth
eltebe, de felsegedtol commiffioia legýen az Warady
kapitannak, hogý hozzaýok lasson, es ew ýntezze el az
Chakýne azzoniom(ek) keözzwl, kik melik hazba le-
gýenek gondwifeleök, es melikbe teöb zolga, melykbe
keweffeb(b) tartaffek, es hogý ýó zerrel legýenek, ki-
ket megíö mufrallýon kapitan wram, hogý az zýksege-
nek ideýen megh ne fogýatkozzanak az zolgalatba, es
wýgyázások legýen minth ollian wegbe; megh laffa
asztis kapitan wram hogý az fizetes in alios ulus ne
convertaltassek, az hazakis hogý porral, globiffal, es
egýeb zerzamokkal az menyre lehet epitwe legýenek.

Errölis akarok felsegedet megh talalnonk, myért-
hogý ymmar Bochkay wramis megh hazasulth, ký
wrwnk eö Nagysaga melleth ez eleött continuus wolt,
az teöb(b) zolgakis inkab(b) mind hazások, es nem
lehetnek zwntelen continuusok, felsegednek lenne olý
gondwifelese wrwnkra, ez mostany ydeýenek allapat-
iaba, hogý lennenek ollý zolgak mellette continuusok,
kik iffywlagatis moderálnak, es a' latere ne discedal-
nának, merth noha mýes semmith hatra nem hagywnk,
az eö Nagysagara walo gondwifelelbe, mind exitu-
laba, mind introituslaba ott wagýonk gyákrabban, de
myerthogý orzagh dolgaiba kell' occupatusoknak gyák-
rabban lennwnk, lennenek keörnýwle ezfele zolgak
continue, hogý kit Isten eltawoztallon walamý fogýat-
kozás ne keöwetkezhessék ew Nagysaga dolgaba Fel-
seged rendellýe el az mýnth felseged ýob(h)nak ýtelý.

¹² Némethi Ilona.

Wegezetre felseged ýrth wala mýnekeönk, hogý az minemeö ygýenetlenlege Karolý Iftwannak az Zékely feö nemessekkel wolna, azt mi arbiterek által elýgazitanok es complanálnok kőztek, kit my annak eleötteis ultro megh miweltőnk wolna, ha miben modot talaltunk wolna. Most penigh te felseged lewele uthan, az itileö Mestert affessorokkal es few emberekkel oda kýldettők ad faciem terre litigiose, mind zeep zowal, f mind fenýtek(k)el, arra intettők ewketh, hogý felseged parancholattia zerenth az yo alkuwaftol ýdegenek ne legýenek, de ew kőztek ollý nagy differentia wagyon, maid mint az egh es az fewld kőzeöth, mindenik lpoliatuflnak mongýa magath, es cedalni femmiből nem akar, eggik hanýa az felseged donatioiat, a maffik regý dominiumat, ufusat, es zabadffagat, es implorallia az feiedelem segitsegeth az eo teörweneinek megtartafaba, mind ezeket felseged bōwebben megh ertý azoknak relatioiaból, kik az dologban ielen woltak, Keönyeörgőnk felsegednek, rolunk azt ne itellie felseged, hogý ebben wagý reftfegőnk miat, wagý egieb okok miat, walamit hatra hattunk wolna, es ez wtanis the felseged mutaffon mind az kett(!) felnek teorwenth, hogý fenki teörwenyben walo fogýatkozafa miat mēltan ne panazolkodhaffek, Mý a Jambornak Karolynak ha miben twdonk igaffagaban, mind az felseged parancholattiaerth, f mind pedigh hogý twdgýwk embersegeth es erdōmeth eörcōmēft patrocinalnank, de chak anniban meheteönk kegielmes wrwnk elö, a mennibe az te felseged, hazank, es týztōnk kőtelefflege erezth benneönketh. Iften tarcha megh fellegedeth ýo egefflegben. Albe Julię 13 Augufti 1584.

Maiestatis V^{rae} Sacrae

Humillimi ac perpetui servitores

Alexander Kendý de Lona

V. Kowachoczy Ladislaus Sombory

72.

Lublin, 1584 augusztus 27.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Báthory Griseldis kívánságára kéri adjon valami fizetést a bemenő Pap Andrásnak, aki őt gyermekségétől fogva hűségesen szolgálta.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 52. sz. a. Beke 1182. reg.

Stephanus Rex etc. Ez Pap András mellett könyörgött mi nekünk az mi atyánkfia Lengyelországi kancelláriusné,¹ hogy ott kinn tételnénk udvarnál fizetést neki. Mivelhogy penig mind az mi megholt szerelmes Atyánkfiát,² mind Hugunkat gyermekségétől fogva szolgálta. Kegyelmetek tegyen az ő állapota és rendi szerint való fizetést neki. Tartsa meg Isten Kegyelmeit. Datum in Arce nostra Regia Lublinensi, 27 Augusti. Anno Domini 1584 etc.

¹ Zamoyski Jánosné — Báthory Grizeldisz.

² Ez meg Grizeldisz atyja, Báthory Kristóf.

73.

Bialomierze, 1584 szeptember 5.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Apróra felel valamennyi előterjesztésükre, megfelelő tanácsokkal, köztük avval is, hogy az ifjú fejedelemnek minél kevesebb gyümölcsöt adjanak, mert az okozhatta rosszullétét. Azt is szeretné, ha a német bányásznak nem kellene a Kapnyikbánya körüli falukat is oda adni a szerződés megkötésekor, de ha másként nem lehet, mindenestre kikötendő, hogy 12 év múlva azokat ugyanannyi jobbággal adja vissza, amennyivel őket átvette.

Az esztergomi Báthory-protokollum 113—8. l. A király négy sornyi utóiratával.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis per
Sigismundum Gorolliay ad Praesides regni datarum.

Stephanus Rex Poloniae etc. Magnifici fideles nobis
sincere dilecti, Salutem et gratiam nostram Regiam.

Az Kegyelmetek lewelewelel utunkban erkeőzek hoz-
zánk az kegyelmetek postaya, kit az kegyelmeteok ke-
wanlaga szerenth lokaigh nem tartoztatánk.

Irÿa kegyelmetek hogÿ egyelkeppen yol byrÿa
magath az attiafÿ chak hogÿ ez nyarÿ hewlegh miat
leőtt volna egeffegenek valamÿ kichin alteracioia, mellÿ
ÿfyw embereőken, ea anni tempestate gyakorta zokot
wolna teőrtennÿ, kÿ wgÿ. wagÿon az minth kegyelmetek
ÿrya, De azert a fele alteracio ott zokot(t) inkab(b)
theőrtennÿ, a hol kewefeb(b) gondwifeles wagÿon ember-
nek maga tartafara, tam cibi, quam exercitÿ ratione.
Hadgÿa megh azert kegyelmetek, hogÿ feőkeppen gÿeő-
meőlehetelnek fokatol oltalmazzak az attiafiath wgÿ
hogÿ ÿdeőkeőzben semmÿ gyeomeőlchet nekÿ ne aggÿa-
nak, ebeden wachioran penigh mertekletesen, mind gÿa-
logh, mind lowon walo exercitiuma newekedeőseleőz
kepest augealtaffek.

Ir kegyelmetek Zÿauz Balfa Mazullagarol, mellieth
kett dologerth banwnk, mind eő magaerth, kit iambor
es chendel embernek ertettonk, I mind kegyelmetekert,
kiknek effele waltozas keőltsegeth zokoth mindenkor
zeőrzenÿ. Merth ketseg nekol, mind ielen walo, I mind
ÿpwendeő okokerth zwkfelegh az wÿ Balfath aÿandekkal
deuincialny, latwan hogÿ az eő baratlagoznak zerzeőye,
es megh tartoÿa chak az eő magok hazna.

Irÿa kegyelmetek hogÿ az lok keőzeőnfeges zwkfele-
re walo keőltsegnek nem tudgÿa zeret tennÿ, in tanta
erary egeftate, mely zwkfegeth kegyelmetek sem mÿ
ÿdeőnkben, sem az zegenÿ wram batiam ÿdeieben nem
hÿt(t), de ÿm immar wgyan megh tapasztallya. Akarnok
hogy ne latnok bator ez zwkfegeőket, de ha Isten az
ÿdeőwel reank wetette, kewannok hogÿ igy latnak egÿe-

bekis, minth kegyelmeotek, hogý ferkennenek magoktól fel, ha mas ewket feöl nem ferkenthetý, az eö magok keözeönleges ýowendeö yawara. Ha embernek eleteben egyzeör wagý ketzeör teörtennek affele zówklege, awagý pedigh býzonios ýdeöben, megis keönnieb(b) volna rea gondolny. De hogý gyakorta es býzontalanul teörtenýk, chak keit remediumoth lathattýwk effele difficultasnak. Eggýk az erariumnak augealafa, melyról mý sokzor admonealtwk kegyelmeöteket, ký, az mint wezzówk ezównkben, nem tecczik KeGYelmeöteKnek. Malik az zolgalo nepnek megh zallýtasa, kit ez mostaný ýdeö el állapot nem zenwed. Seöth ez wtan sem welýwk hogy zenwedheffen, Merth nem orzag az, a kinek effele keez prelidiuma ninch. A ký maga fegýweret le tezy mas ember fegýwereth ingerlý magara. Nem latthattywk býzoniofon az ýowendeöth. Oly haborszagh teörtenhetik, kit tawoztallon el lften, de ha teörteniek, nem chak penzównk(k)el, de ha lehetne magonk tagaýwalis zolgalo nepeth fogadnank. De keöz peldabeszed, hogý nem akkor hyzlallýak az lowat, mikor hadba keöll indulný, zówkleghe azerth, hogý affele zówklegeknek, akar mý sulýos remediummal occuralion inkab(b) kegyelmeötek, mind most mind ez utan, hogý nem az zolgalo nepnek kewefýtesewel. Az mit mý erre alkalmasnak es zenwedheteönek iteltównk, sokzor ratený attwk ymmar kegyelmeöteKnek. Aggya lften hogý [ne] heiabban ferkögettówk legýen mý arra kegyelmeöteKeth, de felýwnk raita, hogý lat megh olly ýdeöth, wagý kegyelmeotek, wagý kegyelmeotek maradéKia, kiben minden ezeben wezy, mire walo wolt az mý sok intelównk.

Az mý nezy az kegyelmeotek Ozman Ballanak walo mostaný ayandekyath. Nem itiellywk hogy ebben ez egy dologban felette igen nagy difficultas legyen kegyelmeöteKnek, Merth az my tecczelównk zerenth, nem zówkleghe most igen extendalny magat kegyelmeöteKnek, megh gondolwan az ýowendeöth. Mert ez elleö ayandekoth eöys chak wgý wezy, aminth principium se-

quentium. Azert nekeőnk wgý tecczik, hogý negý wagý eőt ezer forint[t]al megh eri kegyelmeotek, fw-keppen ha az ado mellet[t] walo summahoz adýciallia, es azzal eggýeőth adattia kegyelmeotek be. Mellynek megh zeörzefere, ha hazaia zwklegeben mýnapý magok cheőlekedetit kowety kegyelmeotek, nem zwkleghe erre az mi tanachiunk. Nem keőll' kegyelmeteknek az haza legetlegeben megh faradný, ne prius beneficium coactum, non voluntarium, non ex caritate, sed ex ambitione profectum esse videatur.

Irýa kegyelmeteők. Kewan Chiawz ký yowefet, es az feöldnek megh latafaban eontentaltatwan az postara walo terefet. Aggya lsten hogý mind ew ýo ziwel informallia az portat, f mind helie es foganattia legýen informacioianak, de kewanhatýwk egt inkabb, hogý nem remenlhettiwk. Emlekzeőnk mýes rea, hogý az Erdelyi feiedelemfegnek eleýn, mikor tigtunket obealok, a Teffterrel Chiawzt kertwnk wala ky, melly megh yarwan az feöldet, mas fel zaz falunal teőbbet deputal wala az mý byrodalmunkhoz. De mikor az exequutiora mene a' dolog, semmi nem kele' benne, ugýan illenek wk: az zowal igen tudnak elny, Sokzor nem bant, mikor feniegeőt: gyakorta weszen, mýkor ýgyr: Mindazaltal ez dolognakis exitusat, lltentol warwan, dýchiriwk az kegyelmeteők zorgalmatoffagat, merth a' diligentianak, ha mindenkor nemis, de fokzor io effectussa wagyon, a' negligentianak loha ninch. Irýa kegyelmetek az Theőreknek gywlekeőzetit, es Varadý tartomanýra walo zandekat, myerthogy az Budaý Passa tizenhett falura atta wolna ký az rablo leweleth, az Basanak penigh portarol hoztak wolna ký, azon dologrol walo leweleth. Melý hýr halwan(!) adgya ertheneonk kegyelmetek, hogy Gýczý Janosnak az fewld oltalmara, es az epwletlen bastia eörizelyre nepet nem adott, miérthogý zwklegnek nem welte, hanem mas modot praescribalt neký az gondwilelefre. Az mý nezý az bastia dolgat, ninch ellenwnk, hogý annak oltalmara kegyelmeotek nepet nem adoth, merth Waradot, nem hogý illien allapatiaban

kelertene megh az wegbelÿ Theörek, de ha eggik falat el wonnak ñem menne reÿa az zamaban, hogÿ derek dolgot kelirtene. Wagÿonis Waradon annÿ had, ki elegh egÿ Begnek ketteönek. Jollehet hol azt ÿrÿa kegyelme- tek hogÿ nepeth nem bochiatwan, maas modot adot(t) Gÿczy Janosnak az gondwifeleleben, akartwk wolna ha kegyelme- tek ezen leweleben delinealta wolna megh walamenÿre annak moggÿath, hogÿ erthettwk wolna mÿes, Mert wgian nem zwkleg azert embernek ma- gat wgÿ el hadnÿ, hogy az Theörek semmy kemenyfe- get ne lallon benne, mert ew azt zokta inkab(b) ban- tanÿ, az kit keönnieb(b)en banthat. A kinek kardot lat keziben tartozwa nÿwl a(h)hoz, feokeppen mikor a por- tarol nincz arra walo zabadlaga. Merth wgÿan alÿgh tÿwdgÿwk mint adhallunk ez mostanÿ hÿrnek derek helt, hogÿ a Budaÿ Bassanak portarol hoztak wolna rablo lewelet, holoth ym chak mÿnap az portanak nagÿ yo akarattia ayanlafath, es az Bassanak walo parancholattiat yrÿa wala nekeönk kegyelme- tek, melÿ ydeötl fogwa, semmi ok nem adatoth wÿonnon walo banta- lokra. Im chiak mostis penigh chawz wolt bochiatwa az feöld megh latafara. De legien mind ÿgaz, hogÿ portarol wagÿon ertelme a Bassanak, Safwar begnek a Bassatol wgÿan wgÿ kell' azert kegyelme- teknek magat wifelnÿ az feöld oltalmaban, mint ha nem hÿnne ke- gyelme- tek hogÿ ez az portarol wolna hagÿwa, holot[h] a porta ÿoth, nem gonozt, oltalmat, nem rablast ygir kegyelme- teknek. Ez pretextus melleth, zwkseg fegÿwer- rel is repellalnÿ a rablokat, fewkeppen ha feletteb[b] be kezdnek mennÿ az mÿ birodalmunkban, kyert az portanak haragiatol es bÿwteteletol nem kell' felnÿ, holot[t] azt oltalmazta kegyelme- tek, kÿrol a portais oltalmat ÿgyrt, artalmat megh tiltott. Ez melleth zwkleg az portais megh talalnÿ, es ertenÿ adnÿ, Safwar beg- nek az hatalmas Chiazar parancholattÿa ellen walo dolgat es az Basa lewele- wel walo maga menteseth. De kegyelme- tek chiak effele panazolkodasba ne

býzzek, mert az mit egyzer elwiznek az mindeltigh oda lezeõn. Megh paranchollýak az portaról, hogý toebbý ne legýen, de soha az elwitteth megh nem adattýak, Ennek penigh soha wege nem lezen, zýwkfegh azerth a' porta paranchiolatiahoz tamazkodwan, a uiolencitat moggyá zerenth kardalis(!) repellalný, az menyre leheth. Az zegený kýralý¹ ydeiebenis mindenkor ugyan Tanachból megh wolt Waradda hagýwa, hogý vis vi repellatur, ha bellieb[b] kezdnek menný.

Írýa kegyelmetek Buda Janos dolgat, es wele wáloknak wezelet, es zabaduláfokerth walo therekedeset, Jó az teõrekedes de nem wellýwk hogy igen fokat haznalýon. Wýttek wala el egyzeõr az Bayoni harminczadolokatis, de ugyan nem adak ký. Job[b] wolna embernek a tewrt el kereõlný, hogý nem beleõle walo zabadulafath remenlený. Chýwdalkozunk Buda Janofonis, hogý kegyelmeoók es Gyczý Janos híre nelkwl affele helyre merth menný. Melý dolognak ez wtan ereõs bñwteteõs alat[t] walo fenýteke legýcõn, Merth effelenek a karaýs megh wagýon. az híre sem lezen penigh az hogý Magýarth kergetnek, hanem hogý chatath wýznek.

Kazwl feleõl walo hýrtis ýr kegyelmetek hogý nagy remensegh wolna az bekes[s]legról keõzteók. Melýet mý nem ertetteõnk, de mýerthogý az sem lehetetlen dologh, ha weghez menend bator inkab[b] wýgyáz[z]anak a kereztýenek. Mert a' Theõreknek nýwgodalmat lokaýgh senký ne remenlýe, ha ott dolgat el wegezý, nilwan el wtt yfmegh nás fele, Iften kegyelmefsegeből remenlýwk hogy talam azerth mý eltwnkben kegyelmeoeket megh nem háborgattia holtunk utanis penigh wgýan azon mennieý hatalom es beõlchiesegh ký cddigh oltalmazta kegyelmeteket modot es utat talal az kegyelmetek megh tartalara, chak ew feõlseget esmerywk, es tiztellýwk ugý mindniayan, az mint theõl-

¹ Az 1571 tavaszán meghalt II. János király megszokott írlézési formája.

leönk kewannia, De zokafa ez az embernek, hogý nem latwan az ýpwendeöydeöbely occasiokat (ignota enim sunt futura) chak az ielen walo allapatban byzik, nem hizi hogý az utan lemni megh maradafra walo uta talaltassek. De beölcheb[b] Ilten emberel, megh talallia eű az mit my nem latwnk. Chak mý eltűnkbenis fokzor olly allapatban wolt Erdely, hogý fok ember nem hytte megh maradafath: De mý akkor. mind azerth hogý gyermeokek es iffiak, mind penigh, hogý az gondwifeles kűwöl wolthunk. nem annýra gondolthunk wele, Most hogý ertelműnk wagyon. es gondokath wifelűk, ezt twdgywk hogý soha nem wolth ilyen wezendő allapatýa hazanknak. Azth hyzzwk penigh hogý egyiel orzagok mnid ýol wannak, chak my wagyunk gonoz zerenchieben. merth nem ereözzwk a mas ember sebeth, ha halljukis, chak az myenketh exaggerallywk, De illien wolth. I illien lezen myndenkor az embery dolgoknak folýafa. Egy orzagnak fincl ollyan allapattya, az mynemeöth kewanna. Bekefeigh, had, chendeffeigh, haborwlagh, yo es gonoz zerenchie, elegi forogh ez wilagban. Arra walo az okoffagh, hogý ember mynden ygyekezetywel. ereýewel, tanachyawal az ýot kereffe, fuffa a gonozth, dolgaynak successusfath Istentöl kerýe es warya.

Ir kegyelmetek Kwnowyth feleöl, ky mynkethiö megh talalth wala leűele altal, es megh ýrok, hogý Fogaralböl háromzaz forintoth aggyanak nekýe. Bannywk nýawalyafnak gonoz zerencheyeth, merth mindenkor oly zyűeth elmertwk hozzank. hogý ketfeigh nelkeöl myndenth megh keferteth wolna erettűnk, Most sem wellűwk, hogý kwleömb elmewel legyen. Nem arth azerth kegyelmeteknekis segytený neha, Merth ha yo zywel wagyon egý hýr yzencűewelis effele ember lokat haznalhat kegyelmeteknek, ha penigh zynte yo ziwel nynchiö zaz. I ket zaz forintban egy orzagh nagy karth nem wal[l] myndenűth zokoth lenný effele byzontalan dologra walo keöltfeigh.

Octavius Baldigaranak² Waradda menefet c6 az dologhoz walo latafat, erteottwk wala ez kegyelmeteök lewele eleöth, Gyczý Janos lewelebeöli6, ky Baldigaranak emberlegeth f twdomanyath igen commendallýa. Ninchi6 ketfegeönk benne, hogy ieleös ember ne legyen ky anny es olyan few helyek epyteleben few Mester wolt, Mynekeleötte nem ertettwk Baldigaranak Waradon leteth, yewtt wala hozzank ola3 orzagból egy Architectus, kit noha lokan commendaltak nekeönk, de myerthogy mesterlegeth nem experialtwk, chak illien instructiowal kwldénk Gyczy Janoshoz hogy mygh eö oda ywth Baldigara megh mondotta lézeön az eö itiletyth, kyhez képest el inditottak az opult azth megh ne waltoztaffak, ha penigh ollykor yutna, hogy consultatioban wolna a dologh, zollyon ewys hozza, de wgy, hogy Gyczy Janos azerth Baldigara tanáchan maraggyon megh ha megh nem alkuthatnanakis. Jollehet az my ylety az mostaný emendaciot, gondollywk hogy nem annyra nezý az derek mesterleghből walo correctioth, minth az keölhegnek kemellefeth, kyerth nekwnkis teccýk, De Dominicult azerth ebböl wgyan nem ytilleök twdatlannak, kynek ertelmeth my lok dologban nalwnk leteben megh probalthwk, Nem chwdallywk azth, ha wagy ew mastól wagy mas ew theöle kwleombeg, merth minth egieb thwdományokban, azonkeppen ebbenis, kwleömb kwleömb respectufra nezwen opinioy wadnak az thwdos Mestereknek, kiknek eök kwleömb kwleömb respectufra nezwen, mind okaýt aggyák. De az my nezý Dominicu6 dolgath, ha az ew ott walo maradafa zwkfegh lezen, es eö magaýs megh akar maradný, yo, ha penigh nem megh yrtwk Gyczý Janosnak, hogy bochiaffa hozzank, megh lattywk, ha el kellefseeke bochiatanonk, wagy ytt walo zolgalatwnkra tartanonk. Meghyrok Gyczý Janosnak, hogy egý három za3 araný nyomo lanczot, es kett wagy három za3

² Neve most már jól van írva, bár utána mindjárt y-t írnak i helyett névébel!

forintoth adgyának Baldigaranak. Mellyeth ha kegyelmetek augealný akar, mý, e6 az atyankfia tekintety-crth, tecczik azí6 nekwnk.

Ertywk az kegyelmetek ýrafath Stanchwl Logofeth feleöl, my soha egy affele Prybek megh maradalath nem preponaltwk az haza yawanak, Most sem kewanyuk hogý kegyelmetek azerth periclitalkodgyek. Azerth ha nem chiak a wayda, hanem a' portai6 kegyelmetek-nel ereöfedik ereötte. nynch mith tenný kegyelmetek-nek, minden artalmath el kell' tawoztatný, de ha chiak a' Wayda ereölteth, my eö neký lem baratslagath, lem fenyegeöteseth nem tartywkw annynak, hogy mind Ittennek, I mind kereztienslegnek tekentetyth hatra hagywan illien Tyrannufnak kezeben halakra aggyon kegyelmetek walamely oda folyamodooth^{2a} kereztyen emberth. Ha penigh kegyelmeteknek wgyan az iteletý, hogy zinte megh ne wesse baratslagath a waydanak, tyztefeögelb meghý6. hogý ha weteth neký Logofeth, es marhaiat hozta el, teörwenth latatwan reaya, wetesse feyeth kegyelmetek.

Az mý nezy a Kapnik banya dolgath, ha lehetne, yo wolna az falwk nelkeöl adny, merth feleö hogý el puztittiak a zegenyleget, de hogy Herberstein, mind az ezöftheoth megh eöregbyty, I mind az taller megh zerzeöfeth magara wezy, ky nem kychin baratslagh, nem tartwnk ellenth benne, aggya neky kegyelmetek az mint kewannýa, de illien condiciowal, hogý tizenkett ezthendeö mulwan, az falwk anný yobbagy zammal adaffanak wyzza, az menyiwel most ew kezheöz weszy, e6 ha leheth, az ezöftheth harom zaz gyrara wygye kegyelmeteök.

Prepostwary Balinth minkethi6 megh talalth wala, wgyan azon dologról melyről kegyelmetek yrth, de nekwnk nem tecczik hogý lemmy hatarth most ott ygazgassunk. Az mýnth mý ydeönkben, es az zegeny wram battyam ydieben wolth, e6 a zegeny kyraly ha-

^{2a} Értendő: folyamodott.

lalatol fogwa mind ez ydeigh nem akarunk abban semmy ydestowa walo zaggataft tennÿ. Jawallya kegyelmetek, hogÿ my az zegeny Chakÿ Diene⁶ fizetefeth hazaytol zolgaythol el nem zakasztottuk, de commissiot aggyunk Gyczy Janosnak hogÿ eö igazgatala legien benne. Mely dologh' nekeönk wgy tecczik, hogy illien hertelen keserytene inkab(b) az nyawalyas banatos eözwegy azzonyth, hogÿ nem wÿgaztalna, latwan hogy mas imperiuma wagyon illien' hamar rayta. Talam Isten nem lokara walahonneth zerencheth paranchol nekÿ, eö olÿ yambornak byrÿa, mellieth mye⁶ kewannank, ky mind eö magara, mind gyermekyre, hazayra gondot twd wyfelny.³

Megh yrtá wala regeön Horwath Kozma eö Syger Janos hogy az my attiankfya hugunk Dosa⁴ relid[u]mat, az tiz ezer forintoth kegyelmetek keziben attak, Mellyeth im erthewnk az kegyelmetek lewelebeöli⁶, ne tegyen azerth semmy mulatlagoth kegyelmetek az be kwldefeben, merth eddigi⁶ ydeÿe leött wolna. Tecczik nekeönk hogÿ bator chiak Craccoban kwlgye kegyelmetek es adalfa Poliak Mihaly kezeben kegyelmetek illo ablente, az podztarozta kezeben, kiknek kegyelmetek ez my nekik zolo lewelwnketh az penz[3]el egyetembe adalfa megh, mely lewelyben megh yrtwk nekik, hogy kezhez wegyc az penzth, az kegyelmetek emberinek quietatit adwan rola.

Aggya kegyelmetek ezti⁶ ertenwnk, myerthogy ymmar Bochkaÿ Istwan megh hazafwlth, eö az theöb[b] belö zolgaki⁶ inkab[b] mind hazafok, kik nem lehetnek zwntelen continuufok az attyafy melleth, lenne gondunk melle walo zolgak zerzefere, Nekwnk azelötti⁶ eleegh gondolkodafwnk wolth erröl, hol talalnank olly emberth, ki illien zolgalatra, pietate, prudentia, moribus, ufu rerum et diligentia elegl lehetne, de az a difficultas benne, hogy kegyelmetek ydegen emberth nehezen

³ Célzás arra, hogy ha újra férjhez menne.

⁴ Értendő Báthory Grizeldisz hozományra.

zenved, maga, hogy bochianat kerwe legyen mondwa, egyeb nemzeth keőzth keözönfeggel politicuſb embe-
reket találhatnank, hogÿ nem az my nemzetſegeönk
keözth. My pedig azth kewannok, hogy olly ember le-
hetne, az my attiankfia mellett, ki latot[t] hallot[t] tu-
dos eő expertus ember wolna, kynek erkeölchie, zawa,
chielekedetÿ, magatartafa, minden ýo erkeölchyre, tw-
domanra, es kwlfeő dolgokban walo okoflagra, oran-
kenth walo pelda lenne, Mellÿeth nehez Erdelben megh
talalnÿ, feőkeppen hogy az mint kegyelmetek yrÿa, az
kik wadnakiő, wagy hazasok, wagÿ mingyarth haza-
fulny ygyekeöznek, kierth continuulok nem lehetnek.
De ha ollyant nem találwnk az minemeőth kewannank,
zwkfegh azokra tekinteneönk, az kiket talalunk. Aggya
erthenwnk azerth kegyelmetek, kit itelnek ott ez zol-
galatra elegh embernek lenny, hogy az kegyelmetek
tecczeleth ertwen, ne hadgÿwk az attyafiath lokaigh
illien zwkfegeos zolga nelkeöl.

Ir wtolzor kegyelmetek Marcellus Doctor⁵ feleöl,
hogÿ mÿ teſtimonialis lewelet adnank nekÿ, hogÿ ne-
keönk yambor zolgank wolt wolna, Jollehet my az my
attiankfya zolgalattÿath magunk zolgalattyanak tart-
ywk, De megıő nekwnk wgÿ tecczik, hogy az ky hol,
mÿ helyebe, eő newezeth zerent kynek zolgal, onnet, eő
attwl kell' zolgalattyarol walo teſtimoniumoth wenny,
zwkfegh azert hogy kegyelmetek nomine Principiő
aggyon effele leweleth nekÿ. Tarcha megh lſten ke-
gyelmeteket. Datum Bialanieſe in Curia noſtra ſylves-
tri, die 5 menſiő Septembriő, Anno Doimni 1584. Regni
vero noſtri nono.

Stephanus Rex ſpt

⁵ Nem ismerjük Squarcialupi orvos távozása okát, kivált,
hogy István király jóindulatot mutatott iránta s csak nemrég is
(1585 február 3-án) felével emelte fizetését, ami azáltal évi 150
forintra növekedett. (Történelmi Tár 1881. évf. 489—490. l.)

Megh yrtwk Chriſtoph deaknak, hogy walamyth kegyelmetek Herberſteinnal wegez a Kapnik ban'ya dolgarol, wys ah[h]oz tarcha magath. A kegyelmetek pol'tay'a ez honak elleő napian erkezek hozzank. bochatuk el niolezadik napian.

74.

Grodno, 1584 szeptember 21.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Vékás Péter Pskóro ostromában fél lábát elvesztvén, rendeljenek neki haláláig járó 16 forintnyi évdíjat.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Ötvös műve 55. sz. a. Beke 1183. reg.

Stephanus Rex etc. Ez szegény legénynek, Vékás Péternek, kinek Plescovia alatt az mi szolgálatunkban fél lábát ellőtték, rendeltünk az Székely aknáról eszten-dőnkint éltéig tizenhat forintot, miképen arról neki adott más levelünkéből is Kegyelmetek meg láthatja. Azért az szerint adassa meg Kegyelmetek az kamara ispánnal neki. Tartsa meg Isten Kegyelmeteket. Datum Grodno, 21 Septembris Anno 1584 Nostri vero Nono.

75.

Grodno, 1584 szeptember 30.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Mivel az elhunyt Csáky Dénes körösszegi jószágá egyszersmind véghely, melyet egymagára nem oltalmazhat utódja, bocsássanak rendelkezésére 16 lovasra meg 10 drabantra való havi fizetést.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Gr. Kemény József gyűjt. rothadt, vízfoltos. Kiadva sok olvasási hibával Erdélyország történetei tára I. köt. (Kolozsvár, 1837) 172—3. l.

Magnifici fideles Nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam.

Miuelhogy az mi atthiankfia Chaký Dienes halala wtan, Kereztzegnek¹ olý conduiseloýe ninchen, ký an-

¹ Keresszeg (Bihar megyében) Váradtól nyugatra, 1596 óta a Csákyak birtoka, a vár öreg tornya romjaival. (Bunyitay Vince: A váradi püspökség története II. kötete — Nagyvárad, 1883 — 34—35. l.)

nak az helnek Veghelÿen lite miatt az minth zueksig
kiuannÿa uigiazassal es zorgalmatossaggal azt(!) niegh
oltalmazhattna, kiuallkeppen hogÿ ez Chakÿ Gergelys
ki teob attiafiaÿwal abba rizes, anÿ[ra e]l fogiattkozott
iozagoknak ollÿan Veg helÿen liwin walo puztulasok
miatt, h[ogy annak] az haznak otalmara telliessiggel
elegtelenek legienek: E[zert] hogÿ effele zolgalo nipnek
fogiattkozasa miatt walamÿ k[ebben we]zedelem ott az
feoldeon ne theortinniek, rendelteonk az [meg] mon-
doth Chaki Gergelÿ es attiafiaÿ rizire oda az helÿbe
ti[zen]hat lora es tiz drabantra walo fizetist. Azirth
azth eo nekÿ tÿ Kegyelmetek aggia megh.

Thouabba mongia aztis hogÿ az W[olso] Rawaskor
iozagath annak puztasagahoz kipest felette sullioson
rottak wolna megh, de miuelhogÿ az az dolog az *orzag
dolgat*² nizi. Kegyelmetekre halaztottuk, lassa Kegyel-
metek michoda keonielsiget tehett(!) abbol uelle. Tharcza
meg Isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia
Grodnensi ultima die mensis Septembris. Anno domini
millesimo, Quingentesimo, octogesimo, Quarto; Regni
[vero nostri] Nono.

Stephanus Rex Ipt

Külcíme: Magnificis Praesidibus regni nostri
Transsilvaniae. Fidelibus nobis sincere dilectis.

² Oldalt a király kezével javítva: eredetileg így volt: feie-
delem tarhazath.

76.

Grodno, 1584 november 15.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

*A zsibóiak¹ könyörgésére rendeli, hogy őket tart-
sák meg a János királytól kapott exemptiójukban.*

Gyulafehérvári kápt. ltár. Beke 1184 reg. A levél elejének
3—4 sora tentával olvashatatlaná téve.

¹ Téves olvasással: gibóiak, mivel Gibó községe Erdélynek
nincs és nem volt.

Stephanu6 Dei gratia Rex Póloniae, Magnu6 Dux Lituaniae, Ruffiae, Pruffiae, Maloviae, Samogitiae, Livoniaeque etc. Princep6 Transilvaniae.

M[agnifici fideles etc. Salutem et gratiam nostram Regiam. Találtak meg az siboiaak... jelentvén, hogy] ennekell[ötte... nem tudtak] effele fýzetelről. Keoniergenek alazotosan my nekunk, hoga az zerint eeket abban megh tartatnók. Mýerth hoga penigh illendö, hoga ki ký mind az eo Zabadlagaba megh tartassek, feokeppen ha annak izintelen² valo vsussaba volt: haggiuk kegielmeteknek, hoga vegere menuen, ha az ideotul foghua³ eltenek azzal az Zabadlag[g]al tahat tarchia megh kegielmetek abba eeket. Nec Secus facturi. Datum in arce nostra regia Grodnensi, decima quinta die menli6 Nouembri6, Anno domini Millesimo quingentesimo octogesimo quarto. Regni vero nostri Nono.

Stephanus Rex Ipt

² Értendő: szüntelen.

³ Olvasandó: *azidötöl fogva* vagyis, mikor a panaszlók kedvezményüket nyerték; éve a levél tentával elétkelenített egyik sorában volt.

77.

Gyalu vára, 1584 december 14.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

Az ifjú fejedelmet ide hozták, hogy kissé szórakozzon s avval a fejevári udvarnak is legyen valamely könnyebbsége. Kéván csauszt vissza bocsátván a portára, onnan most Musztafa csausz jött fel újabb kívánságokkal, melyek eligazítása csak részben sikerült, mivel a portán senki jóakarója nincsen az erdélyi kormánynak. Ezért újabban Kendy Ferencet küldték le rendkívüli ajándékkal, hogy a függő dolgokat vele eligazíttassa. Stancsul logofet kiadatását ismét sürgette a havasalföldi vajda, de a dolgot elodázták avval, hogy erre a király végzését kell megvárniok. A szeptemberi országgyűlés megint zavaros volt, mert a rendek arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a kormánytanács nem törvényes és ezért nem is hozhatnak semmi törvényt, amíg

a király nem teljesíti kívánságukat. Herberstein Feli-
ciánnal nehezen jött létre a szerződés, főleg Keresztury
Kristóf akadékoskodása miatt. Közel Kapnikbányához,
Láposbányán Grison Jakab folytat aranybányászatot,
de azt készséggel átengedné Herbersteinnak, ha ahhoz
István király is hozzájárul. Thorny Tamás karánsebesi
bán feljövén, kijelenté, hogy tisztjéről lemond, mert azt
nem képes többé kellően ellátni. Lemondása okait meg-
hallgatva hosszas rábeszélés után, végre visszavonta azt
és haza is indult, hogy az a fontos hely parancsoló em-
ber nélkül ne maradjon, amíg helyébe a király mást
nem rendel. A temesvári új basát külön emberükkel üd-
vöztették, kérve jóindulatát. Baldigara bevégezván Vá-
radon az erősítési munkálatokat, a kormányzó tanács
gazdag ajándékkal búcsúzott tőle. Károlyi István kéz-
diszentléleki birtokügyének törvényes elintézése. A
Csáky árvák birtokügye eligazítására Bánffy Farkast
küldték ki. Rendezik Prépostváriné Csáky Anna asz-
szony dolgát is a zilahiakkal, akik reá sokat panaszol-
nak hatalmaskodásai miatt. Gezty Ferenc válópere. Le-
vélzárta előtt érkezett a havasalföldi vajda olasz levele s
azt a királynak eredetiben küldik meg elintézés végett.

Az esztergomi Báthory-protokollum 124—139. l.

Exemplum literarum a Senatu ad Sacram Regiam

Maiestatem per Thomam Somogy datarum.*

Sacra Regia Maiestas, domine, domine nobis cle-
mentissime.

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nos-
trorum in gratiam M^{tis} V^{rae} Sacrae humillimam com-
mendationem.

Wrunk eő Nagyfaga feleől azth yrhattywk feől-
segednek, hogy Iftennek legyen hala moft yo egefllegbe
wagyon, es ez Decembernek harmadyk napan Feyer-

* Ez csak két éve szolgált a király udvarában, ahonnan 1582
június 12-én küldték cubiculariusként Magyarországba, utiköltsé-
gül kapván 40 forintot. (István király udvari számadáskönyve 174. l.)

warrol yde Gyaluba yndytottwk ew Nagysagat, mind azerth, hogy eo Nagysaga mulatlagot wegve[n] maganak, mind peniglen azerth, hogy ez moltany Magyar orzaghy terminushoz, kit Kolofwarra hirdetteonk kezelb legyen, es hogy ez alat[t] Feierwarnakis lenne walamy keonniebsege.

Thowabba Kegyelmes wrunk felsegednek megh yrtok wala az utolzory leweleonkbe, hogy Kewan Chawzth emberinkkel wizza bohattok az portara, ky minemeo fogadaft teott wala, hogy mint i hogy informallya az portat az yde walo dolgok feleol, aztis felsegednek megh yrthok wala, de zinten annit haznaltok wele, amenit(!) mind felseged, i mind penigh my magonk remenlettok feleole, merth sommaia chak az wolt informacioianak, hogy mi eggyet, az Theorekek maft mondanak, kik keozeoth eo nem tudna mellekeonk mondana ygazbath. Hogy ez dologh az my emberinknek sollicitalafok altal ygy controuertaltatoth az Balfa eleot, tecceth esmegh az Ballanak hogy wy Chiawz yeoyen ky, melly az porta akarattian az raboknak megh zabaditafa feleol in perlona executioth tegyen. Bohattak azerth in hunc finem Muztafa Chawzth, ky az el mult telen felsegednel wolt, melliell zeginy Kwfdy Miklos ky nem joehetet, hanem az peltisben ott holt nyawalias megh.

Mihelien az Chawz yde erkezek, myngyaraft ky bochatok Waradda Racz Pterth melleie adwan, es yrwan kapitan urannakis, hogy onnanis olly emberekkel bochiaffa, kik mindenben az Chawz mellet[h], wgy tuggyanak forgodny a minth illik, wgyes chelekedeth, merth egy Warady yambor few legenth Chegeody Myhalyth walamy tizedesekkel es Drabantokkal kyk az utban a Chawz melleth legyenenek, ereztette wolt welek, wggy eelogeor Jeneobe, onnan Gywlaba, oztan Zolnokba. wtolzor Budara menthenek. A Begek chak awal excusaltak magokath hogy eok ott lemme affele raboth nem twdnak, ez dologh eo ydeiekbe nem looth, ha myt tudnanak az Chiazar parancholattyara el iga-

zitanÿ, mindenhez kezek wolnanak. Safwarbegh, az theõb zowal mentette magath, es hol zep zowal, hol haraggal fogta, hogÿ annak ymmar beket hadnank, ne bufitanok az portat erette, merth a mi eſet[h] wolna, meltan eſeth, holot[h] eõ neky arrõl parancholatÿa wolt az portatol, hogÿ megh rabolÿa azokath kik adoÿokat be nem winnenek, effele zaway voltanak. Wegre mentenek Budara az kowetek, ott az Balſa meegh yo ydeÿen megh erthwen az Chawz yowelenek okat, hywatta chak eõ magat be hozzaia, Az my kowetinketh megh erthwen hogy aiandek[k]al nem mentenek, nem hywatta. Azok mindazáltal az Chawztol el nem maradwan, ugÿan el mentenek. Hogÿ az Chawzal eleözzer zembe leõth, nagy fel kedwel veõtte el theõle, es mind el ſem olwalwan eleözzer az Chiazar parancholatÿat hogÿ megh bufult raÿta, lokath fedõdwen az Chawzal, hogÿ hamis dologba ÿarna, es abban ſemmi nem wolna, amint my panazolkottunk wolna, merth mindennek mÿ attonk wolna okot, es meltan eſeth wolna az rablas, kyrõl teõrwenthis lattatoth myngÿaraſt az kadia-wal,¹ Mellÿ az mint az Balſa akarta, azt itile, hogÿ meghlehetet a rablas, es beõnõkõn talaltok, amith talaitonk. Azwtan az mÿ kowetinketis be hywatta, kiket azonnal rut ektelen zokkal illeteth, ſeõtt megh wrunkatis nagy embertelenõl nielwewel rutolta, minden merget az hitwan ember raitok kÿ teõltette, es wegezetre el witetwen eoket eleõle, azt mondotta nagy eſkoweffel, hogÿ az Theõrekekerth, kiket Waradda fogtanak, es az kiket megis eõltenek wolna, mind megh eõleõtne eõketh, nagÿ nehezen oztan az Chawz zawara, ky megh mondotta neky, hogy Rac3 Peterth ynnen bohattok oda wele az urunk lewelewel, azt egyedõl wizza wytette, es az Chawzal, kit chak imigÿ amwgy expedialt, ereztette, az teõbbit penigh wgy mint az Wara-

¹ Kádi vagy kázi = bíró s egyszemélyben közjegyzõ is, aki ítél úgy egyházi, mint világi ügyekben, még pedig egyedül, ülnökök nélkül s elõtte szóbeli pör folyik. (Thury.)

dyakat, ki niolezan wadnak, ott marasztotta, es azt izente
 yde ky Waradda, hogy tized napra be keölgýek az keth
 Theöreket, es az teöbbinekis minden lowokat zerza-
 mokat, az ketteinekis, kiket megh eölthenek dýokat,
 az kett az ezer ozporat, Seóth az harminczket ezer
 ozporathis, kywel wrunk az azlo hozaskor adoffa ma-
 radoth wolna neki, mind eggýeöt megh wygyék, mert
 ha azt nem mivelnek, zernyeő halal[ll]al megh eöleötne
 mind az niolcz Warady emberth, es egýebkeppenis
 minden uton bozzuiat allana raitonk. Igy ýottenek
 azért el az kowetek teölle, es chak illien successuffa
 wolt ennekis az legacionak. Az dolgot penigh kyerth
 most ezt miwelte az Bassa, thwdgywk hogy felseged
 elegge megh ertette az Capitan wram leweleböl.

Walamy Zolnoký Theörekek, mint egý negýwen
 lowal eöttenek wolth egý Royth² neweő falwra, mely-
 ben mikor embereket wagtanak, gýernekeket fog-
 doffanak, dultanak, koborlottanak wolna, az Warady
 eöthwen ho pinzes lowagh wizsa tertekben reaiok ta-
 lalwan, ketteöth megh fogoth benne, kettöth megh eöl-
 thek, az theöbby lowokath el hagywan az sarra³ elte-
 nek, es wgy mentenek wolt el. Ez kett fogoly Theöreket
 Waradda Wyatték, mind az theöbbinek lowok[k]al,
 zerzamok[k]al egyetembe, kik mostis ott wadnak, kyth
 mikor Capitan wram nekeönk hyrre teön, noha latok
 azt, hogy zinten wgy teörtenth, a mint felsegedis yrýa,
 hogy az violenciath moggiawal kard[d]alis kell' repel-
 [ll]alný, Mindazáltal ez mostaný ydeőhez, es az mi
 allapatunkhoz kepest, holot[t] annelkeölis eleghe megh
 zerzeő dolgaink wolnanak az portan, kewantok wolna
 ha nem teörtenth wolna, Merth hogý megh erchie felse-
 ged, az a Royth^{2a} newö falw ez eleöth walo ewdeokben
 hodolth wolth, farcot meg unta, az teffterbe beyrwa wa-
 gyon, Nem lok ideie hogy hodlalath el hatta wolt, De
 femmiwel nem gondolhatank, hanem a minth az dologh

² Rojt, ma is meglévő biharmegyei község a cséjai járásban.

² Értendő a Sárkrét.

kewana, myngyaraft ygý chelekedenk benne, prevenial-ni akarqk az dolgoth hirtelenfeggel. Az portara yránk erqs panazzal, hogy az wegbeliek moltis az Chiazar paranchollattia ellen illien wy es zertelen dolgoth chelekettenek, yllien l illen falwkra eöteöttének, embereket eölthenek, fogtanak, dultanak es zertelenkettének, kikre az Waradiak, minth ollian gonoz teweökre reaiok talalwan, kettwth megh fogtanak benne, kik itt Waradon wolnanak, mellieket engednek megh, hogy wgyan ott erdemek zerenth megh beöntetödnének, ne pwztulna es romolna el az a fewld tellieffeg(g)el mýattok, lenne wege egyzer enny lok rablafnak kapdofafnak.

Effele lok yde walo zok(k)al yrthonk wala, es azon wolthonk, hogy ha leheteöth wolna az portawal el hyteffok, hogy ennek az dolognak eök az Theörekek woltak okay, es az my efeth, yol és meltan efeth¹ raitok, De a minth keönyeö wolth el hinnies, nem tellieffeg(g)el probaltak dolgonkat, feöt wgyan megh mon(d)ta az Baffa, hogy myes gonozak wagyonk, Arra penigh semmikeppen zabadfagoth nem attanak, hogy ytt megh bontetteffok eöket, holot(t) nem illenek, es inauditumiö wolna, hogy az kereztien beönteffe az Theöreket, hanem inkab(b) azt parancholliak, hogy bekwlgywk az portara eöketh, kyre mi ekkedigh menni nem akartu(n)k azerth, Egy az, hogy ott megh lattiak michoda falura mentek, es az teffterbe talaluan, mint hogy ottis wagyon, byzony megh fizetywk, Mas az, hogy lehetetlen wolna ezeket bekeweljoda wýnny, az my emberwnknek. Az Chauz keres penigh anniba aal minekeönk ymmar hogy tellieffeg(g)el el fottunk.⁴ Irtanak mindazaltal Zolnokba az Begnek, hogý affele dulaft es rablaft ne haggyon ez utan tenny, de aztis olly lowanion, hogy kewes keözeö-neth wagyon benne. Ebbenis azerth chak amy nyerefe-gonk wagyon,

Ez3eket(!) az leweleket akkor hozak megh, mikor megh az Chiaw3 oda ky Waradda wolth, de mý ebben

⁴ Értendő: *fogytunk* azaz kimerültünk.

diffimulalwan az porta akaratiath, hogy az Chiawz be yowe, es az Buday dolgot, minth tartoztatta megh ott az Baffa az mi emberinket megh erthwen teőlle, ygy e re nata zolank es wegezenk rola. Racz Petert, ky ez dologban az Chawz mellet(h) ielen lewen⁵ lata az Baffanak minden infolentiaith, hallotta az teőb Bégeknekis vanas excufationes, et alioquin is verfatu6 az Theöreök dologba, ym most bohattok be az Chiawzsal az portara. zolank az Chiawznaki6, hogy informallja wgy az portat a mint a dologh wolt es forgot eleötte, kewaltkeppen az Baffanak illien mod nelkol walo maga wifeseleth, in violandis legatis, tegye walloba hyr(r)e, hogy commouealtaffek az porta a mint illik raita, es el ne zenueggyek neký. Melly Chiawz myerth-hogy emeryok tekeetlen woltath, a kywolis tuggýwk penigh hogy eggýk waryw nem waya ki a mafiknak zemeth. azerthi6 kelleth Racz Peterth^{5a} melleic adiungalnunk, hogy ha mith az Chiawz wagy negligenter tractalna. wagy wgýan omittalnaes a dologba, azth meeghi6 Racz Peterth a menyre lehetne supplealna, es quantum possit non deesset communibus rebus.

Megh yrtunk penigh e melleth bõfeggel mindeneket a portanak, es panazolcottok, hogy femmikeppen az Buday Baffa azt nem miwelhetette wolna, hogy az koweteketh. quos omnium gentium iura tuentur, ygy az Chiazar Chawza meleol elfogwan eõketh, violalia, ki-bol ez kowetkeznek, hogy ez utan kowetheonket le bochathatnonk hozzaio, leõtt hostibus quoque omnibus ludibrio effemus, hogy az Chiazar hywfege melleth, tam indigna pateremur, Teob affele raciokkal azon theorekezeonk, hogy mind az megh tartoztatoth embereketh megh zabadycha mingyaraft az Baffa, i mind penigh az porta illien indignum facinuft el ne zenweggyen neký, kiben hyzzok azth, hogy chak actum agemus, de

⁵ Tévesen írva így: welen.

^{5a} Régi szolga mert már 1579 szeptemberében a király lovasként szerepelt. (István király számadáskönyve 71. l.)

meghis ha chak az Waradiakath megh zabadithtýwki6, megh eolegezõnk wele, hogy pedig e dologban walo theõrekedesõnk foganatosb legýen, megh hattwk Rac3 Peternek, hogý wgý mennien, hogý Kendý Ferencz wramath, ký az adoth es az munult be witte, ott erýe, hogy mindeggýeõth iob[b] moggýok lehessen az ado, es ayandek melleth az dolognak kewanlagonk zerenth weghez witelebe. Ezt a portan ýgy fogýok.

Masfeõl peniglen illien moddal procedalonk: Irtõnk az Bassanak es az zolnoký Begnekis, Az Bassanak cum expostulatione es elegb lok ratiok[k]al, az mint rei ipsius indignitas kewanta, hogy illien wy es zokatlan dolgoth ne kõlchien raitonk, bochaffa el az megh tartoztatot(t) warady zolgakat, wegýe barátlagath es yo zomzedlagath wrwnknak, mint az eleõbbeni Bassak, ne kellefsek panaszt rea tenneõnk az portan, es teõbbeth a feleketh.^{5b} Az Begnek megenth ah(h)oz walo raciokkal, hogy az Bassat, ky eõ instigacioiabol menth erre, wegýe rea, hogý thowab ott ne tartoztassa az zegeny legenieket, ne aggýon okot affele haborulagra, wegýe inkab(b) yo akarattiath eõ Nagysaganak. Igy mind keth feleõl erte wagyonk, hogy el bochatattwan az Waradiakath, abbol walami nagjobb dologh ne keõwetkezzek, ha yth az Bassawal yol succedal nekeõnk, egieb nem kell, hol penigh nem, zõwkfegh lezen az porta parancholattýa.

Irtunk capitan wramnakis, hogý ewis az mennyre lehet, megh oya magat affele galibatol, egy falwerth kettõerth nagyob[b]at ne indichion, hogy az keõz bezed zerent, nywlat kergetwen Medwet ne keõlcheõnk, ne irritalywk eõket, merth, kenyeo walamit el kezdeny, de nehez el wegezný, egy ydeõ ellenfege az masiknak, most kweõmb az allapat, wyak az Bassak, wntalan waltoznak, nem ertik az mi allapatunkath, chak az adomanýra neznek, ki miat[h] my fogýtonk fogýunk es nem gyeõzeõk ymmar eõket. Az Budaý Bassaknak pe-

^{5b} Ertendõ így: és többet afféléket.

nigh kedwetlenfegek az eléott walo feidelmeknekis gya-
korta fokban allotth, es feleőnk rayta, hogy mies wgÿ
ne yarionk. Jo azerth az ideőhez es az zwklegheöz
zabnonk magonkath. Ebben wgÿ tecczeth kegyelmes
wronk, hogy ennel egieb wtat eleőnkbe nem wehetōnk,
mert akar mit mondywnkis, magunkban kell' teőrneōnk,
sem haragunkteōl, sem ereōnktōl lenki nem feel, chak
az egy engedelmeffeg[g]el es adomanial a mit nierhe-
teōnk, Supplicibus minę non conveniunt, ketteot nem
miwelheteōnk, hogy hadakoz[3]unkis, wtanokis yar-
ionk. Az portan ninch semmi yoakaronk, lemmy ta-
mazzonk, az regiek el holtanak, az mostany Bassak
alygh tuggÿak chak aztis kik wagÿonk, mint ez az
Ozman Bassa kerdy wolt, michoda fewld az Erdely, es
hol wagyon. Ezekkel yol erthy felseged mint kellene el-
merkedni, holot omnia apud illos sunt venalia, kihez ne-
keōnk sem yreōnk, sem zelenczenk nincsen.

Ez yde walo Theőrekekis mind egÿ niomba ÿarnak
az portawal, calumnÿs, dolis scelere, insidiis zeontelen
raitonk wadnak. Ezeket kegyelmes wronk nem zepit-
hetywk, noha quid serus velper vehat, es mit cheleke-
zik Isten weleōnk, nem twggywk, leōth my magonkis,
a menibe wagyonk, nem hagyhattywk ad ultimum ul-
que spiritum magonkath.

Az leweleket kiket az Buday Bassanak es az Zol-
noky Begnek yrtonk wolt, Gyczy wram Simon Jánol-
tōl⁵⁰ el keöl[d]ethe wolt nekik, melly mydōn Zolnokra yw-
toth wolna, az Begh towab[b] nem bochatta welek, ha-
nem el wewen az Bassa lewelet teōlle, chak az eő maga
walazzawal bochiatta wizza, ky midon Waradda ywtoth
wolna, es megh ertette wolna kapitan wram teōlle ya-
rafath, megh wizza keölthe, es megh hadta neki, hogy
az Bassa walazza nelkōl megh ne yōyen. E keözbe pe-
digh az Bassais walazth yrth wrwnknak, es Safwar-
begnek keölthe. hogÿ yde megh kewlgye, Melliet az

⁵⁰ Ez 1576—1580 közt szerepel gyalogosként a király hadában.
(István király számadáskönyve 28 és 111. l.)

Begh wgyan azon Simon Janostól keöldeöth oztan megh, Azon Baffa leweleth ym in lpecie oda keöltheönk felsegednek, megh lathattia felleged minemeö embertelenfeggel yr, es minth wifely elmeiet, kiböl mit kelleffek remenleneönk, megh itilhety felseged, wezzök aztis ezeönkbe, hogý mind erre, f mind egyebre az a hytwan begh ingerli es wezerly. Aztis lattywk hogy keönnien nem lezen, ha minek kelletik lenny. mostazert my ymmar towab[b] ebben nem meheteönk, mygh az porta walazzat, megh nem ertyök, az utan ex re capiemus confilium.

Az adowal, es az Baffanak walo aiandekkal az mint feleolis megh yrtök felsegednek. Kendy Ferencz wramat bochiattök az portara, itelwen azt, az felleged gyakorlatoffagos parancholattia zerent, hogy zaporab[b] affele feö es ertelmes embernek, ki az ideöhez, es az zwkfeghez kepest tudna mindenbe magat hordozni, oda menni, hogy sem olliannak, kit semmi instructiowal nem twdnank yol az dolgokhoz eppitený, kewartkeppen hogy az Baffais wy ember, az dolgokis nem kichinek, es nem egy rendbeliek, kik mind industriat, f mind gondwiselelt kewannak.

Az extraordinarium munus feleöl, noha az felseged prescriptumat ertetteök, hogy negy wagý eöt ezer forint[t]al az ordinariumhoz adyicialvan, megh erneök, minekeönk mindazaltal (pace Maiestatis Vestre Sacre) az tecczek, hogyha nem teöbбетis, de kewesebbet ennek sem keöldheteönk annal, amennit az eleött waloknak keöldetteönk, mert miwelhogy az portan mindenek nilwan wadnak, es ymmar ezis (quod credibile est) regen megh ertette per suos emissarios azth, miwel woltunk az eö eleötte waloknak, ha kewesbet adnank neki, nagy indignitafnak tartana maganak, hogy eötet, qui superiores Baffas et nominis ac rerum gestarum fama et gratia apud Principem superavit, wgý megh nem beochieöltewk, mind az eö eleötte walokat. es ygý az favor es io akarat helet[t] chak kart es capitale odiumot concilial-

nank magonknak, kit ennek utanna, nem enni summaval. hanem, tiz enniwelis nehezen wethetnenk el rolunk, megh pedig az kar es wezedelem feleet, kit mindenkor wagy egy feleöl, wagy mas feleöl megh eithetne raitonk, Job[b]nak itileök azert mind enni fogiatkozalunkbanis kedweth kerefneonk, hogy sem kewessőbbet adwan neki, nagiob[b] difficultatokban involvalnonk magonkat, merth gyakorta igaz az hogy, feöfweny teöbbeth¹ keölth, mint ezis hogy pecuniam in loco contemnere lucrum est, noha ezt azert nem pretermittaltok, hanem Ferencz wramnak⁶ yol eleibe adank, megh lassa es minden circumstantiakat yol colligallia eleözzer, es ha lattia hogy walamit comparealhat az summaban cum commodo Reipublicae azt miwellie, de wgy hogy azt ante omnia eleött wifellie, hogy teöbbször ne wezfönk wele, ne scilicet inscidamus in Scyllam. volentes evitare Charybdim. Jollehet myth kelle len Ferencz wramnak az munulnak dispensalalaban chelekedni, az hirekhez kepest, kik el menese utan ywtottanak, eleegh incertusok wagyönk benne, merth eleözzer az hawafely Waida ada erteöönkre, az utan nem lokara az mi keöwetönkis Theke Gyéörgy⁷ megh yra hogy az few wezer Ozman Baffa hadba indult, es kies zallott ymmar Izkiderbe, helebe penigh az masodik wezer Mezit balfa maradot[t] wolna, noha aztis ielente, hogy az Cancellarius Ozman Baffawal el menth wolna, kiheöz accedal, hogy az hawafely Waida mind az eleött, i mind most wyonnan confirmallya, hogy minden feö expediciok, quod nobis incredibile videtur, Ozman Baffa által walahol lenne tetetnenek.

In hac ergo diuerlitate rumorum nem tudonk mihez tamazkodni, es michoda itileteth tenni, Jol lattyok azt, hogy Ferencz wramnak in tanta rerum et persona-

⁶ Kendy Ferenc követ, a portai viszonyokat jól ismerő tanácsúr.

⁷ A király mellett oroszországi hadjáratában 24 lovassal szolgáló volt hű katona, 1580-ban. (István király udvari számadáskönyve 116 l.)

rum mutatione, nem kewes akadaly leznek. Immar kel-
 lette az Baffa wtan Izkiderbe, a wagÿ ha addigh onnan
 el ment walahowa masowa menni, wagy pedig mi-
 hez tartotta magath, mint es kinek menni ayandekot
 adoth, megh tarthatta-e azt az Ozman Passaeth, miert-
 hogy ott nem talalta, wagÿ wgÿan megh kellet[h] arra ha-
 gÿot[h] emberinek adny, a wagy kedigh ennekis az
 Mezitnek, ki molt az portat dirigallia zakasztotth wala-
 mit benne, hizzeök hogy mindenben valamit[h] az occasio
 es az zÿwkfegh mutatot(h) cum summa ratione et delibe-
 ratione chelekedeth. Erröl mi teöleönk semmi instruc-
 tioth nem weheteth, mert ky tutta(!) hogÿ ennek illien ha-
 mar igy kellesek lennÿ. Ezek miert hogy wy dolgok, et
 in momentis temporum lita sunt, azonkeppen noua etiam
 confilia et maturas deliberationes requirunt. Hizzeök
 bizonuial azt, hogy Ferencz wramnak, sem fideleben,
 diligentiaba sem, egieb gondviſeleleben sem megh nem
 fogiatkozunk. Immar walamint Iſten wezerlette es igaz-
 gatta dolgait eddigh mind el mult, kyröl az utan fel-
 segednek mindeneketh megh yronk.

Az Ozman Baffa hadba menefenek okat nem mind
 egyaranth hirdetik, Az hawassellÿ Waida azth iria hogy
 az Tatarra megien, miwelhogy azok (mint felseged ed-
 digh byzonioslbban ex finibus Ruthenicis megh erthete)
 adiuti ab alÿs finitimis Tartaris, tamadaſt teöttek
 wolna; mas hanth emeltek annak, kit Ozman Baffa
 megh eöleteth fiat, Az pedig kit eö eölteteth wolth
 zekibe, megh wertek es futwa zalagtottak, azt ne-
 heztelnek, hogy Theörek Chiazar novo exemplo adot[h]
 wolna az portaröl feiedelmet nekik, kit lemmikeppen
 nem akarnanak admittalny, hanem hogÿ ius electionis
 mint az eleött, wgy az utanis penes'eos maneat. Ennek
 azerth az tumultuſnak fedalalara mongyak hogÿ in-
 dult wolna az Baffa, kit ezelis confirmalnak, hogÿ
 mind az kett Olah Waidanak megh paranchioltak
 wolna, hogÿ eökis minden nepekkal oda az Tatarok
 felé indulÿanak es wigyaznanak, Mas feleöl penigh azt

bezellik, hogý az Kazul mo't wyonnan igen megh werte wolna az Theörekeket, ugý annyra hogy hat zanchakaliaból (nemeliek negy Beglerbeg allia nepnek mongyak) chak egy sem zaladoth wolna el, kierth oda az Theörekek igen megh thebollottanak wolna, es azoknak legetlegekre menne illien lietleg[g]el az Baffa, ki maid liheteo'b[b]is, mert nem zallot[t] wolna az tengeren által Izkiderbe, ha az Tatarra wolna zandeka; utcunque lit, hanem ha chak terrort akarnak az ellenfegnek incutialni, de azth lattywk, hogy az theli ydeo' eleotteonk lewen, igen nagy proceffulla nem lehet a hadnak, egy feleis, Jollehet ezis, in quem finem myweltek legyen, poltea eventus melius docebit.

Thowabba az hawaffely Boer Ztanchiul Logoffeth feleol ymmar egynehanyzor talaltok megh felsegedet, kiról ertywk az felseged akarattiath, es a mint illetth mind ez ideigh chak azth wifelteok eleotteonk, nynchyas ebben lenyny egieb tekenteteonk, hanem chak az, kyt ym emegh felsegednek megh ielenteonk. Ez el mult napokban emegh wyonnan feo' embereth bochiatta wala az Waýda ide wrwnkhoz, tizteffeges legacioval es a mellett aiandekawalis. Az legacionak lummaia chak ez wolt, hogy a mint az eleott kerette egynehanyzor Stanchiult, mo'tis kerne eo' Nagysagat, ne tartana megh teolle, adna kezbe. igazitana el a mi dolga ott wolna, ne lenne oka. hogy any lelek, keozel zazan tartatnanak ereos foglagba erette, kik ciel nappal kialtananak es efedeznenek hogy lenne zabadulafok, kiknek illien nyomorfagok nekies eo'legh nehez wolna, de soha addigh az nem lehetne, mygh nem Stanchiul be menne, es miert-hogý abban a dologban, kierth azok az foglagba eltenek, eo' wolt dolgos, megh ielentene miben kellene az dologban maradny. Sok raciokkal es exemplumokkal contendala ezth, mind itt walokkal, I mind idegen feiedelmek es orzagokewal. kiknel mindenkoron beochw-letesb wolt, walamely zomzed feiedelemnek baratlaga es melto kewanfaga, hogy sem egy fugitivus, vanus, es wetkes embernek tekintety.

Erről mindgyaraft walazt nem tewenk keöwethe altal neky, hanem chak ewel bochatok el, hogy wrwnk reöwid nap, feő embere altal, kit az portara bochatana, erreől refolvalna magath, es megh ielentene neki akarattiath, wagy azerth az teöb[b] dolgok keözgeöth egtis Ferencz wramra wetheök, wrunknak erreől walo walazthetelyth megh mondana a' Waidanak kiben mint procedalt legyen Ferencz uram, minth bezelleth es tractalt rola az Waidaua, mierzthogy lok zook eftenek ultro citroque keözgeök, kiketh talam melto felsegednek megh ertený; az Ferencz wram leveleth in specie keöltheök felsegednek, hogy felseged abból mindeneknek, pro sua prefertim de hoc Principe informatione, yobban es melliebben wegeere meheffen, Mywelhogy pedig mi ehoraigh erről az Waidaról femmit egiebeth ezeönkbe nem wehetteönk (noha mint effele wy ember feleöl latis diu et finiftre is fuspicalcottunk) wrwnkhoz orzagunkhoz, es legh fellieb fellegedhez walo jo akaratnal, es yo magawifelesenel, kit sine diflimulatione mindenek eleöt bewleg[g]el megh mutatoth, es minden emberleg[g]el walamiról megh talallyuk, ky gyakortais efik, kez azonnal latisfacialni, ha felseged kegyelmes akarattia wolna, talam yo wolna nekeönkis, amihez yo moddal fernenk, abban kedwet nem zegneönk, hogy igy az eő melto kewanlagais megh lenne, es egyzer f mind annakis a kierth theörekezik yobban esnek dolga, Merth felseged megh lathattia az Ferencz wram lewelebeolis, myre keöty magat, wrunknak penigh ez mostan kewldeöth lewelebe wgyan telliefeggel arra felel, hogy az eő Nagysaga kedweerth minden kegyelmefeg[g]el chelekezik wele, Seött azerth kewannia feőkeppen kezben, hogý ifta occasione megh elmerteffe eő Nagysagawal waloba magath, hogy femmit eő az eő Nagysaga baratfaganal nagyob[b]nak nem tarth, es fellieb[b] nem bechewl. Melly keötélére es efogadafara, fi plane infamis nem akar lenni, zabadon nagyob[b] dolgotis megh kellene chelekedni, kewaltkeppen eo etiam sine, hogý ennekis ne kellettnek mindeltigh az zamkywetef-

ben, bwdofalban, es rettegesben lenni, melly dologról a mi felsegednek tecczenek, yo wolna a zarent walo walaszt tenni neký.

Ez el mult gyeölefröl, ki Septemberben leön megh felsegednek azt yrhatýwk, hogy ezis tumultus es wezekedes nelkeöl nem leheteth,^s merth az felseged walaszt tetelenek megh erthele uthan, eorum animi, qui in spem rerum novarum erecti erant conquiescere non potuerunt, hanem wegre poft multas altercationes minth talalliak f miröl talalliak megh esmegh felsegedet, az teörweny dolgaban akadanak megh, es azth kezdek wýtatni, hogy semmi teörwený addigh ne zolgaltassék, a meddigh felseged az it[t] walo allapatoth az eö kewansagok zarent el nem rendely, kit illien pretextussal forgattanak, hogy mi hittefsék nem volnank, es azertis teörwenýth nem tehetnenk, sed hoc speciosum potius quam verum, merth az belye wolt^{sa} hogý ewel inkab[b] es hamareb[b] extorquealhassák felsegedtöl, quod tantopere concupiverunt, Ennek az eö modnelköl walo kewanlagoknak my az my tizteönk zarenth fok argumentumokkal reliftaltunk, eleikben tamagtwan eleözzer, az teörwennek enni fok naponkent walo gono[z]lagoknak, violenciaknak, egieb excessuloknak, kik mind ex malorum impunitate nascerentur zaporodasáerth valo necessitassat, Annak utanna a yo zertartast, es ez mostany chendef-[f]eget, kiben kar es gyalazatis wolna, az ydeöwel ugý abutalný, wegre az felseged expressum mandatumatis. holot[t] felseged dif(s)ertis verbis megh hat[t]a wolna egynehanyzor minekeönk, hogy az teörwennek zolgaltatassath ne intermit[t]alnók, kinek mi a meddigh az tiztben lennenk, quicquid ípli velint engedni köteleffék wolnank. Egyeb okokat eleö nem zamlalönk, merth farattigh mindeneketh, ut in re tam equa et honesta ertheniek attunk, wizontagh aztis argumentis clarissimis

^s A hozott végzések szövege olvasható az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 208—210. l.

^{sa} Értendő: a dolog bele azaz lényege.

megh mutattok quam absurda et indigna esset isthec ipforum positulatio. Ha penigh chak az mi zemelyeönk all eleöttek, ewel ne offendaltassanak, merth mi ottan az appellacioknak megh lataffath, ki az mi Jurisdictionkat in persona Principis concernalna, kezek wolnank el halasztani, follion chak az tablas teörwený, mellynek certi ordinary es elkeött byray wolnanak. Effele disputatioban dies aliquot defumpti sunt, wegrevoztan, midon wgyan nem akarnank towab[b] erroql welek contendalni, eö magok sponte tanquam propria conscientia et veritati moti mindennek engedenek, es wgy leön wege az gywlesnek. Az terminulokat azerth megh hirdettok, es azonis lezeönk, ha walami repentinus casus nem talal benneönket hogy az teörwený megh legyen.⁹

Az Felicianus Herberstein dogat es kewanlagat felsegednek erthesere attwk wala, kinek felseged consentialtis ez utolzory lewelebe, ca tamen lege, ha az ezeöftnek sommaiat ha lehet fellieb wygok; kiben mi myngyaralt munkalottok, de azt lemmikeppen nem efficialhattok, hanem egyebre mindenre kez leön, hogý tallerth es araniath ad ufus publicos eöreömet ad, nominanter niolcz ezer tallerth, es neegy ezer araniat singulis annis, ufitato tantum eorum pretio, ki aminth most ezeknek az monetaknak fel menth az arok, nem kewes lucrumoth tezen, merth az tallert hwz penz fellel, az araniath zaszhatwan eött penzen oda ki eöreömet elwezik, Ez kiwöl ha zwkfegh lenne eggieb[b]elis mindennel aianllia magath, mind az penz dolgaban, i mind egieb zwkflegeinknek megh zerzeleben, Mely ember baratlaga mind az tallernak es aranynak tekin-tetieth, i mind egieb okokerth, kik naponkenth occurral-hatnak melly zwkfeges legyen ez orzagnak, felseged megh gondolhattya, merth chak ez egtendeöbenis nem tuggyk honnan es menni wezekedeffel keöltfeggel kel-leth wolna ennek az tallernek, kiwel az portara tarto-

⁹ A fejeérvári öszzi országgyűlési lefolyásáról szóló c fejezet megjelent ugyanott, a 211—2. l.

zonk, zereþt tenneönk, ha eŵ nem leöth wolna, Seöth felsegednek byzonnial yrhatywk, hogy ez eztendöbely nagy zarazfagh ezt caufalta, hogý ez el mult cementnek minden aranyá, kit portara kelleth keziteneönk, nem menth fokkal fellieb[b] tizen ket ezer werth arannial, Az ordinarium tributum penigh tizen eöth ezert tezen. Ez felet[t] az extraordinariumath kit az Ballanak keöltheönk, lllien nagý arany miat[h] zŵkfegönkben es fogiatkozasban woltonk, kit nem ex publico, hanem egyeönneniö, mafunnaniö, magonk ereywel kelleth megh zergeneönk es be telliefiteneönk.

Immar felseged megh itilhety effele ertekes es yo akaro embernek, mint ez a Felicianus segetfege, melly zŵkfeges legyen wrwnknak, es ez orzagnak, kiwel az felseged tecczeſe zereþt ymmar tranſigaltonkis. Az mi némeö raciokkal conuenialtonk wele, es leweletis attonk neki rola, annak pariaýath felsegednek oda keöltök, Mýerthogý pedig eben femmi ſcrupuluſt nem lattonk, hanem tamazkodwan tiztan chak az felseged yrafahoz, hyttök ezt hogh Chriſtoph deak¹⁰ ah[h]oz tartya magat, a mi az felseged akarattýa, bochiatank commiſſariuſlinkat oda, kik Chriſtoph deakkal eggýeöth erezzek mingyaralt Felicianus kezebe.

De ezek mikor oda ywtottanak wolna, es eleibe attak wolna Chriſtoph deaknak az felseged akarattyath, noha latta wolna Chriſtoph deak, my wolna expreſſa voluntas Maiestatis V(estrae) S(acrae) mindazaltal in ſcripto nodum quereus, fem annak helt nem adoth, fem femmi dologban a mint illet[t] wolna el nem yart, azt wetwen bele, hogy eöiö felsegedeth megh talalta wolna, es felsegedtöl wana walazt e dologh feleol, holoth felseged ez eleöth azoknak az falwnak, es yozagnak allapattiath yol nem ertette wolna, es azert ment wolna erre az locatiora. Melly dologh im lattia felseged, mellý wetlenöl et praeter omnem expectationem noſtram eſet[t] kiben nem chak azt bannýök es altallywk, az my

¹⁰ Keresztury Kriſtóf, a király régi hűséges híve.

raitonk teörtenth, mint azt, hogy az felseged akarattia es wegezele, kinek mi executori woltonk, annak felette az wrwnk leweleis, kit erről authenticice attonk, ygý, in dubium vocaltatoth, es minden beöcheöleteönk ez idegen feő emberrel ygý notaltatoth megh.

Jol tuggya felseged hogy mi ebben lemmýth az felseged hyre nélkül nem chelekettonk, es moltis abban az ertelemben wagyonk, hogy az my lok fele zewk-leginkhez kepest lemmít ennel yobbat nem miwelhet-tonk volna, minthogy ezt a yamborth illien nyilwan walo hazonnal yde felsegedhez es wronkhoz keteleztek, Hol pedig a yambor Christoph deák az yozagh haznat emlegethy, wagý valamý egieb abban walo praeiudici-umról gondolkodyk, hiszonk^{10a} hogy ebben chak az eő maga elmechkeieth rengetý, de lokkal yob[b] wolt volna neki, ha minth mi, wgy eős ebben teőbbet tribualt volna az felseged beölch itiletinek, hogy sem az eo maga im-illien-amollian welekedesenek, kiben zolga walwan eő neki hataranak kellett[t] volna lenni, ne plus saperet, quam oporteret sapere. De ez immar megh leött, ki elegge confirmallia inter alias plurimas et maximas difficultates, az mi allapatunknak nehez woltath, quid enim gravius contemptu?

Mindazáltal ymmar felseged azt laffa, mint kelles-sek annak occurralni, hogy illien weghez ment dologh, aliorum importunitate ygý cum summa ignominia et Principis, et nostra fel ne bomollion, hanem inkab[b] walami yo moddal, ki mind annak a iambor feő ember-nek, í mind egyebnek, kiknek ez ertefere wagyon, satisfactioia legýen, weghez wyteflek, noha az ydeőnek illien heaba walo mulaffa, ki affele baniaknak mywel-[te]tefebe nem keweseth importal, az az Tarhaznakis nilwan walo kart zerzet[t] teőbbe megh nem ter, mindaz-altal az legýen eő zamadala, chak legýen walaha weghe-benne, kiben mi mindeneketh chak az felseged kegyel-mes itiletýre tamaztonk. Melly Felicianusnak wagyon

^{10a} Helyesen: hisszük.

illien kewanlagais nem mezze ah[h]oz a Kapnik bania-
 hoz, kÿ eő kezebe wagyon, Grifon Jakab býr mas baniat,
 Lapos banianak^{10b} hÿak, kit az zegenÿ wrwnk eőreőkbe
 conferalt neki, Mellÿnek miweltetelere mÿerthogÿ eő
 elegtelen, akarna arron Felicianuľnak adnÿ, Felicianusis
 propter vicinitatem loci, et eo etiam maxime nomine,
 hogy az mywelek egy helyröl mľfra ne fuffanak, nem
 idegen teőlle, chak kewannia azth, hogÿ cum consenſu
 Maiestatis V^{rae} Sacre legÿen, es hogÿ egÿ felwtis, kiwel
 inkab[b] el gyeőzhelfe az banÿa myweltetefet yo fi-
 zetefeľrth zakazzanak melleie neki, Myerthogy az eleőt-
 is Grifonnak ezen Baniahoz egy ýgen kichin Olah falwt,
 kinek igen kichin hazna wolth, eőt záz forint arendaba
 locaftonk wala, Melly Felicianus kewanlagaba mi ke-
 gyelmes wrwnk az fiscuľnak semmi praeiudiciumiath
 ľem karat nem lattywk, merth akar kÿ miweltelfe,
 mind eggÿeth tezen chak legien hazna az tarhaznak
 beleőle, Seőt enni yoth latonk benne, hogy ha Felicianus
 kezebe kell, mierthogy neki erteke wagyon hozzaia,
 nem wgy mint Grifonnak, waloba el indithattia minden
 miweltetefet, es nem Grifon moggyara, ki ekedigh ľemmi
 lucrumath az Tarhazba nem adot[h] rola, hanem ľokkal
 kwleőmben lat hozza, mind eő maganak, ľ mind az
 fiscuľnak haznot zerez beleőle; ha pedig walami egÿ
 faluwal onnan az widikröl megh ľegittety ľelseged, by-
 zonnial hizzeők hogÿ nem chak duplum[m]al, hanem
 triplummal es talam teőbbelis annal a mi hazna wolna
 annak, igaz moľt el wezÿ arendaba, kyröl mi legÿen az
 ľelseged tecczefe es akarattia aggya erthefeőnkre, My
 ennek az iambornak minden emberľegebe a mennire
 ekedigh experialhattok ýgen megh nÿugottunk, ľ ha
 mind ebben megÿen el, a mint hizzeőkis, hogy ez utan-
 is ľui ľimilis erit, mind urunknak, ľ mind ez orzagnak
 haznara es yawara lezen.

^{10b} Lápósbánya, ma is virágzó szatmármegyei község, Nagy-
 bánya közelében.

Ez el mult napokban Thornÿ Thamas Lugafröl ýde yeött wala hozzank, ielentÿ azth hogÿ eő neky kiteölt wolna eztendeÿe es ymmar attol az tizt[t]wl bwchus akarna lenni oda teőbbbe lakowl nem menne, kerdeők az okat, mierth hertelenkednek igy benne, kire azt felele egyket, hogy wgÿan el wegezte magaban hogÿ teőbbbe azth a tiztet ne wifellie, mierthogy lattia annak az nepnek nywghatatlanfagat, peöreös es wezekedeő nep wolna, el unta wolna welek walo wezekedeleeth, Es miwelhogy eő az teörwenÿhezis kewefet tudna, yol lattia eő maga, hogy femmikeppen annak az tiztnek eoleget nem tehetne. Masodik okat azt monda, hogy felseged ymmar Sido warat onnan el zakasztotta, kinek el zakasztala nem chiak fogátkozast tenne az ott walo alapatba, holoth annelkeolis elegh wekonÿ yowedelme wolna, hanem baytis nagiot zerzene annak a ki ott lenne, Mywelhogy az Lugaffÿ yozagh az Sidowariwal mindeneött hataros, es zomzedos wolna, es ha eggyeőth walamÿ gonofflagh efnek kÿ ott igen gÿakorta teörtennek, myngyaraft az gonoz teweő ember mas ala futna, es igy femmi dologh ýo moddal el nem igazodhatnek. Harmadzor ielenti aztis, hogÿ az eő enni ideigh walo zolgalattianak igen kewes remuneracioia leött wolna, es nem tuggia mi feiebe laknek ollian wegh helien, mellyben chak Isten twggÿa egy oraban michoda zerenchetlenleghe efhetnek raÿta. Negvedzer, zam ado tiztet nem akar wifelni fogatta azth. Vtolzor, merth ertette wolna, hogy felseged ymmaris el atta az tizteth malfnak, es nem warna azth, hogÿ gÿalazattÿara el wennek teőle, ha nem eő eztendeÿth yamborwl kÿ teölthwen, ky yeött wolna beleőle. Effele okokból nagy uehementiawal buchuzik wala theölleönk, my peniglen miwelhogÿ twggÿwk hatarat az mi tiztheönknek, kewannyuk wala teölle hogy hadna bekett ef[f]ele hertelenkedesnek, menne heliere, az hazath es az feöldeth eörzene, ha mi kewanlaga wolna arról yrna, es mas modon inditana dolgaith, mÿes felsegednek mindent kezek wolnank

megh ielentený, es az mi az felseged parancholattia lenne, mind eő f mind mas, ah[h]oz tartana magath, my buchut neki nem adhattunk, mert az chak fellegeden, allana; Semmi uton nem perfuadealhattyók wala neky, hogy zooth fogadgyon, es felsegedre warion, wgý annyra hogý wegre latwan obftinacioiath, nem teheteönk wala egyebet benne, hanem hogý az hely puztan ember nelkeol lokaigh ne maraggyon, maft akarunk wala ymmar oda egý ydeigh, mýgh felsegednek erthefere adhatnok a dolgot, bochiataný, ez keözbe hatt tanach erte walahonnan, es megh gondolwan magath, ertefeönkre ada hogy ala megýen, es fel keölth, wizza ment tiztebe, ea tamen conditione hogy felsegednek megh yryok, felseged rendelne maft oda heleebe, mert lemmikeppen towab[b] ott nem maradna.^{10c} Immar ertý azert felseged minden ftatuffat ez dolognak, kiben mit kelleffek felsegednek chielekedný, az a felseged arbitriumman aal. Hlyzeök hogý felseged olly gondot wifel erreis, hogy az a hely, ki eggik kapuia ennek az feöldnek, es igen lab alattis wagyon wigýazo es gondwileleő embernelkol ne legýen.

Theömeofwarra az wý Baffa nem regen erkezet[t] be, nem lokad magawal mongyak hogý ywth, kihez my myngýaraft urunknak emberet Palaticz Gyëörgyeth bochiattok zep aiandekkal, es annak moggya zerent falutaltattok urunk newewel, kit yo newenis weött, az minemeö wala3th teött, f mint bezellet[t] Palati[cz]3al, azt eő magawal megh yrattwk, es felsegednek keöltheök, ha felseged kegyelmes, akarattýa megh olwashattya felseged, es abbol minden dolgokath bqwewben megh ert-hety.^{10d}

Baldigaraöl hyz3eök hogy Capitan wram bqwewben yr felsegednek mynemeő nagy emberleg[g]el wifelthe ott magath, menni haznoth teött abban az epwlet-

^{10c} Thorny Tamás lugosi bánt valósággal előérzete űzte abban, hogy hivataláról való felmentését kérje, mert visszatérve nagynehezen vállalt állomáshelyére, 1587 karácsony táján elhalt. (Történelmi Tár 1950 évf. 646. l.)

^{10d} Sajnos, ez a fontos levél sem maradt reánk.

ben, mint reformalta es meg ygazitotta, ki az mint kapitan wram ýrýa wala, el fogoth ýmmar onnan menný, Merth eddigis lathwan az zwksegeth, teobbeth kefet[h] annal a menný ideõre zabadfaga wolt. My ýnnen wrwnk newewel tizteffeges ayandekoth keõlteõnk neky, harom zaz arany nyomo egy arany lanczoth, eõt zaz forintoth, Egy zaz forinth ereõ lowat, kett negywen neltet, es egy kwpath; wgy tecczek hogy mind az te felseged f mind urunk bechýletyerth ennel kewefebbeth nem keõldhe-teõnk neky, talam pedig ezutanis kelletik walaha zolgalattyia, es eõremeõlben yeõ mazzor hoz[3]ank, ha most yo kedwel bochiattyok.

Parancholta wala felseged aztis minekeõnk hogy Karoly Istwannak az minemeõ egýenetlenlege wolna zomzedywal hatara feleõl, mestert es nemes embercketh bochiatanank ký, es el igazitattnok keõztheõk, oltalmaznokis megh az felseged adomaniaban, ew se kewanna pedigh az zomzedoket, hanem kiki maradna megh az eõwen. My azert az felseged parancholattyath feõkeppen, azutan az ew emberfegetis, es hogý felsegednek zwksegh ideien hywen yamborol zolgalt, ez utanis walahon az zwksegh kewan[n]ia zolgalhat, eleõtteõnk wiselwen, Mestert, Directort, Affelõrokat es nemes nepekett kettzer bochattunk az helyre, es miyerthogý ott keõzteõk semmikeppen weghez nem mehetet[h] az alkowas, kewanok hogý litum et qualitatem loci megh oculalwan, describálnak, es wgýan az pictorralis delinealtatnak, es nekeõnk fide mediante referálnak, hogý netalan my magunk, habita loci illius, de quo controversia est cognitione, iobban es hamareb[b] mindeneketh keõzeõttek el igazitthatnank, Erre azert napot hattunk wala itt nekik, primam scilicet Novembris, kire rea is yeõttek wala, Karoly es az peõreflek keõzeõlis nemelliek, de myes semmit weghez nem wihetenk keõzteõk, Myerthogý penigh eõmaga Karoly Istwan, ísmeth felsegedhez akar menný, tecczek, hogý ez dolognak allapattiath reõwiden az minth nekeõnk referaltak, yrwa

hozta, menibe hozza fereönk, felsegednek megh yryok, hogý felseged bewlch itiletý zerent mind az kett fel igaffagat meg tekentwen, alkolmatosab[b]an walagt ad-haffon neki.

Az mely feölden az controversia wagyon, egy nagy hozzw weolgý, kit Kazon retinek a wagý mezeinek hinak, kett feleöl nagy Erdeös hegyek wadnak, az közepin egy folyó wiz, Kazon pataka folyó ala. Napnywgat feleöl walo fele Feyerwarmegýe nemelfegh, nap kelet feleöl Zekelyfegh, Kyzdy zeek, Az hol az wyz ký yeo az weölgýból Zent lelek¹¹ neweö falw ott wagyon kýnek egy kichin reze Feyerwarmegyebe wasyon es lok nemelfeke, nagyobb reze Kyzdy zekben, azt atta felseged Karolý Iftwannak, közzel hozza Kis Kazon¹² neweö falu, aztis neký atta felseged, Ezeken feleöl oldal felee, az hegyek alatt, egy Polyan neweö yo zekely falw, kiben wagyon nemes nepeknekis, de az dereka felsegede Warhegyihez walo, es ezzel hataras oda fel Zent lelek es Kis Kaazon, az mellý feleöl az controversia wagyon, mind az Kazon wyzeigh, melly wyz Feierwarmegýe hatara, Polian hataran feleöl, Kazon rete feleöl wagyon egy predium Zent Janos neweö, kinek kapolnaia fen aal[l] mostis; twl Kaszon wizen Feierwarmegyeiebwl hatalmaswl altal yeöttek wolt walami Nemes nepek es hazakat chenaltattanak wolt ott, embereketis zal[l]i-tottak wolt oda, meegh az Zekeliek tamadala¹⁴ eleött, Ez Polaniak teörwenybe fogtak az Waidak eleött Ferdinand^{14a} ideieben, az Nemes nepeket az feöldert peörleöttek, az per kýrallyfia ydeieben¹⁵ wegezeödet el, calumnianis marattak az nemes nepek, es megh itiltek, hogy nem ýeöhetnek altal Feierwarmegyeiböl az Kaazon wizen, es ekkepen restitultak az Polianiaknak az feöl-

¹¹ A Káson-összetételű falvak Csík megyében vannak.

¹² A mai Kézdiszentlélek Udvarhely megyében.

¹³ Ma már ily néven ismeretlen.

¹⁴ Ez 1563-ban volt.

^{14a} Habsburgi Ferdinánd király, 1527—64 közt.

¹⁵ Vagyis (az 1571 tavaszán elhunyt) János Zsigmond alatt.

det, kiről yo adiudicatoriaiok wayon, Immar ez Zent Janos neweö praediumon feleöl wayon ez Kazon rete way mezeie, kinek az hegyek között weölgýeý wadnak, patakok ýeönek ký azokból, kiknek newek wayon, az hegyek erdeölek, retet, mezeit mind erdeöftöl eleitöl fogwa Kyzdy wafarhelytöl fogwa az waros, es kereöle walo sok falwk, mind nemefleg, parasztlag az barmok[k]al egy aranth eeltek, az kiknek nem wolth elegh feöldeök, es wgyan orzagh zabadgyanak¹⁶ hittak, azonkeppen eltek Zentlelekiek, Kis Kazoniakis indifferenter minden bantas nelkül, az orzagh uta fel reaia Zentlelek mellet[t] ment. Ez az ufus continue, sine contradictione alicuius duralt mind addigh mygh Karoly Istwannak atta felseged Zentleleket, Eggik hegyen oda fen egy fenés waris wolt, kinek az keöweben fel aal[l] mostis, onnat egy patak ýeö ky, es elük az Kazon wizebe, War patakanak hýak, azon feleöl az Kaazon zek hataraigh, az Kazon retinek way mezeinek az felseö feleth atta zegeny megh holt wrwnk az Kizdy wafarhelieknek cum suis pertinentiis. Mierthogy azoknak felsegedis twdhattia lemmi hatarok ninchen, Statuáltak, pacifice birtak egy nehany egtendeigh es eök awal contentufok woltak, az teöbbit penigh yde ada Zent Jano-lygh communiter elte az teöb falw mint az eleött, mind felsegede, mind nemeflege, indifferenter Karoly Istwan byrodalmaigh, azutan Karoly Istwan az Polianiak hatarabanis nagy reezt el foglaluan, teliefleg[g]el mind az egez nagy weolgýet, erdeiwele, mezeiwele el foglalta, mind az kizdy wafarheliektöl az mellet Donacioval býrtak, mind az teöbbit az falwktöl, kit communiter eltek, kyröl felette sok panaszt teöttek wrwnknak, mind az utnak el fogafaerth, mind az feoldek el foglalafaerth, emberek fogfagaerth, werefeerth, barmok be haitafaerth, megh eölefeierth, oda tartaerth, melyben sokat megh bizonyítottak, mellieket my minden ereonk[k]el akartonk kööztheök le zal[l]itani,

¹⁶ Jellemző s azt hiszem magában álló ritka szép kifejezés.

onufok nelkeöl, wgÿ hogy el teöryenek az kaarofok min-
dene, az orzagh utath megh zabaditcha, meg az Donata-
riufoknak az eöweket haggÿa byrnÿ, az teöbi feöldben
(noha az eö hatarawal nem contigua) nagy darab neky
zakadgÿon, es az maradekat regÿ mod zerenth mind az
felseged es nemellegh falwy pacifice eliek, de eö mind
tellieffeg[g]el kewannia wala. melliet mi nem athattunk,
merth az teörwent sem iteleök hogÿ aggÿa, es ha az
lenne kit Karoly kewan, fok falw mind feiedeleme, i
mind nemellege elhetetlen[n]e maradna miatta, ha mi-
ben a yambornak tuttonk volna fegetfeggel lenni; nagÿ
eöreömeölt megh miweltök volna, de lenkinck illien
nylwan walo ygazlagat nem supprimalhattok, kit ygÿ
ad amuffim azert akartonk megh ertenÿ, es megh yrnÿ
felsegednek, hogÿ megh lassa felseged mint yartonk el
az felseged parancholattiaban. ¹⁷ Es hogy noha pro exi-
mia illius fide in M^{tem} Vram Sacram ac praeclaris
facinoribus wgy az mint illyk beöcheölywk es yawat
kewanonk Karolynak, De conscientiank es igallagh el-
len, atque aliorum oppreffione mÿ nem chelekedheteönk
pro illius voto.

Az Chiaky Lazlo es Chaky Dienes wramek eöz-
vegy es arway dolgoknak el egyenesitolere Banffy
Farkas uramat költöwk wala Varadda, hogÿ az
felseged parancholattÿa zerenth Capitan wrammal,
az Vicze Ispanokkal es egieb fw zemelliek[k]el köz-
theök el wygezne, Chaky Lazlone, Chaky Istwannal
azth kewantak Chaky Dienesne azzoniotól, hogÿ
Adoriani az elweött hazath minden benne walo el weött
marhakkal, yozagoth maior'agawal, mind az mi akkor
kezen wolt, mind az eött eztendö alatt az mi fructuffat
percipialtak fide mediante megh haggÿak, es az violen-
ciakat iniuriakat az felseged parancholattiara condo-
nallyak. Chaky Dienesne azzoniom azt mondotta hogy
Chaky Dienes wramnak az minemeö inventariuma wa-

¹⁷ Ez a fejezet idáig. megjelent az Erdélyi Történelmi Adatok
I. köt. (Kolozsvárt, 1835) 265—8. l.

gyon az Chaky Istwan marhaiaról az inventarium zerent azth meggh aggya, De az Chaky Lazlone marhaiath, ezűst miweth meggh nem aggya, merth az eő attiatól, Nemeti Ferencztől maradt reaia, es eő miatta lok kartt wallot[h] az cőtt eztendei fructuſt sem aggya, az hazatis, hanem ozollion mind az kett haz Adorian, Kereztzeg kett fele, lgy az yozagotis meggh aggya az eleobbý ozzolas zerent, Wegre az kett feel keőzeőtt annyra munkalottak az arbiterek, hogý Chaky Lazlone, Chaky Istwan meggh engettek az yozagh cőt eztendeigh valo el weőtt fructuſ at, kewanak simpliciter chak hogý ablata integre restituantur, mind az hazzal, es ha az hazhoz mý ýgaffagat mondgya, am kerelle teőrwenniel az utan, de prius spoliatus debet in integrum restitui. Seőtt wegrev arrais engettenek hogý qualitercunque irtak az inventariumat, el engedik az hiteőt. aggyak aznak tartafa zerenth ottan mint meggh, Chaky Dienesne azzonyomis ra ment hogý az marhat az inventarium zerent, ha mi exstal in specie, ha mi el keőlt hasonlot, az yozagottes meggh aggya, de az warat azt akaria, hogý meggh ozolion, Mert nem realis divisio, hanem chak intezes leőtt keőzteők, az hazak feleöl, most kezeben, es nem kereý teőrwennyel, meggh sem ereztý, Chaky Istwan producalta divisionalisat, ky Wesseliény Miklos mester által leőtt, pretendalwan hogý mo't az fel nem bomolhat, meggh nem tarthattya, kit kez teőrwennyeckis az arbiter wrain eleőtt submittalni, de annak sem acquiescalt Chaky Dienesne azzonyom. Im azert felsegednek keűlteűk az divisionalis maffath, lassa felseged, intizze el kegyelmelen keőzteők, nekeűnk wgý tetczik hogý Chaky Istwan anniawal indignumot nem kewan, Seőtt nagýot enged, mētois wolna meggh ereztený es meggh adny az el weőtteth, merth nyőmorultul elnek, es ha legitime weőtte wolnais nomine tutorio zegeny Dienes wram kezehez, es elneis, immar legitime etatis lewen Chaky Istwan, curatort wallhatna, es ad requisitionem illius tartoznek feiedelem ky wenný kezeből az

tutornak, es megh adnÿ, Mostis Iftenhez walo nagÿ kerues fohazkodással, syrankozással könyeöreögnék wrwnknak, hogy meltoſaga zerenth, mod nelkeöl el weött ſayatiokat meghadalla, Walamit felseged paranchol chelekednÿ feleöle.

Prepoſtwarine azzoniomis talalta volt meg felsegedet az Zilahiak es Egres patakiak keözeöt[t] walo hatar feleol valo controversia el igazitafærth, Mi az felseged parancholattia zerenth annakis eligazitafara Meſtereket, Directort, conventet, az aſefflorokbanis ky bochiattunk wala, megh hagywan nekyk, felseged es wrwnk ew Nagysaga newewel, hogy minden keppen azon legyenek, wagy teörwenniel, wagy malkeppen hogy keözteök mind az hatar dolgat, egieb iniuriakatis el igazichanak, Sokatis munkalottak benne, megh yartak circumquaque az egez hatart megh oculaltak es intiztek, es conſcientioſe wgÿ itiltek, hogy Zilahnak, iuxta numerum colonorum, az menni hatara wagyon, feökeppen zantho feölde, Egrespataknak iuxta numerum colonorum beöven wagyon kett annÿ megh teob mynden feölde annira hogy harom fordulora zantnak, az zanto feöldet es erdeött zakaztanak wolt Prepoſtwarine azzoniomnak az Zilahiaknak nyomorwſagokkalis, wgy annira, hogy ſokan mondottak keözzeölök, hogy ha oda zakad az a feöld ky megien az waroſrol, mert reghy eöſteöl mara[d]t yrottwania, es annalkwl nem twd el elnÿ, de nem weötte el Prepoſtwary wram; aztis referalyak, hogy Zilahon teob wagyon Zaz embernel kynek nylas feölde nem ywt, maga chak kett fele zantnak, olly zewk hatarok wagyon, azis hytwan. Az meniben az Erdeön az Egrespatakiak az communis uſuſt pretendaltak, aztis inquiraltak, ki azokaert wolt, hogy Zilahoz tartozo wolth az falw, de per uſum realem az proprietafſt Zilahoz wallottak, es mindazzal egyetembe itiltek az Zilahy hatart ollian kychinnek, es noha ſem hatar yart lewelek ninchen egy feleölis, chak per realem et anti-

quum ufum diftingualtatik hatarok, de wgy itilik, hogy Egrespatak, mind Zilahtol, Gwrzofalvatol maganak walo hatarban wagyon, walamint ywtot wolt Zilahoz, de Gwrzofalwa az Zilahy hatarban wagyon.¹⁸

Az iniuriakat, damnumokat Prepoltwary wram eleözzer teörwenniel kezte wolt, es az kit legh nagyob(b)nak tartotta megh latatta, es az teörweny femminnek itile, ezt latwan az bekessegre terewlt oztan az arbiterek inteleg zerent es le zallitottak közzteök mindent, maga lok bantafok woltak az zilahiaknak, emberek werefe, fogfaga, lowok, egieb marhaiok el wetele, gabonaiokban, zeöleökben walo kaar tetel. De azert mind el engettek az Zilahiak yowendeö bekeffegeerth, wrwnknak keönyeöreögnnek alazatoson, ew Nagyfaga, ne zaka3za el az eweöket tewleök, oltalmazza megh ennö lok nyomoruflagtol, fenyegeteftol. Az felseged beölch itiletly myt paranchol ebenis.

Thowabba az mellö lumma wolt megh hatra Cancellariufne azzoniom eö Nagysaga dofatol, azt im Cracoba felseged parancholattia zerent, wrwnknak byzonios embere altal el inditottwk.

Az Warady es Feierwari hadakozo zerzam my állapatba legyen, megh ertö felseged az olaz capitan Jeronimus lewelebeöl.

Akarok eztis felsegednek erthesere adni, hogy onnan Theömeöswar feleöl ywta hyreönk, mind az Bantol, mind egyeb yo akarointol, hogy az Theörekek igen kezwlmenek, es kezwleteknek byzonios okat senky nem twdna. Mindazon altal azt hirdetik hogy oda az Tatar hadra yrtak wolna eöket, es Lugafon Caranfedefen altal akarnak menny, Nemelliek peniglen azth, hogy yde az wrunk, byrodalmaban walami eöteft akarnanak probalny. Megh yrtok Thornö Thamasnak hogö wygyazalfa legyen, Seöth az egez oda tartomanyba walo nemeffenekis. Gyczy wramis mindent ertwen, wygyazalba wagyon.

¹⁸ Ma is meglövö kis szilágymegyei község.

Ertettwk aztis kegyelmes wrwnk, hogy felseged az Gezty wram dolgaba Magochy wrammal¹⁹ es Katay Ferencz[ez]el teörwenyth hagyot[t] wolna, Mellý dologra hizzeök felsegednek yo es melto okayth, Mind azon al-tal, ha felseged kegyelmes akarattia ellen nem wolna, keönyeörgeönk myes Felsegednek, hogy kegyelmes otal-math Gezty wramtöl le wonna megh, es egy leanyert felseged illien few hyw zolgaiath háborgatni ne enged-ne. Itillie Felseged az kik ezutanió felseged hywfege ala lietnenek, latwan hogy it finch nywgodalmok, mit fog-yak^{19a} magokban gondolkodny. Itillie Felseged mellý ke-wes embere wagyon felsegednek itt illien minth Gezty Fe-rencz, ky zwksegh ydein lok emberel fokkal teöb-bet twdna zolgálni. Zabad akarattiaböl yo zywel fogta fel-seged oltalma ala magat, ne kefereggyek ezen el, hogy it[t] sem találhatoth io remenfege lewen byzonios sta-tioth.²⁰ Hizem, eök egy mas keözeöt megh alkudnak. Maradgyon az few es yo zolga megh Felsegednek, es niugoggyek addigh mygh az zwksegh ky mutattya, ky mitwl walo, Merth gyakorta unus pro mille. Azert ebbe-is chak az legyen, az mi felseged kegyelmes akarattia.

Mikoron ymmar ezeket az dolgokat felsegednek megh yrattwk wolna, ywta hozzank az hawaffelý Wai-danak lewele. es kett few kowete: Poharnokia et Postol-nikia.²¹ ky az minemew dogokröl yr, ym fel'egednek be kwlthwk leweleth; harom rendbely dologröl yr, mellynek az elleöth felsegednek megh akartwk magyarázný. Az mint ide fel megh yrtwk felsegednek, Muztaffa Chyawzt, kit az porta az wegekbe bochiatoth wolt, Bra'floygh Chani Galparral kelfertettwk el. Az Wayda komornikiat Logo-fetit wachiorara hyttak wolt, es ott walamy 300^{21a} es ha-

¹⁹ Mágóchy Gáspár, máramarosi főispán.

^{19a} Jó magyarsággal így: mint fognak.

²⁰ Mivel ugyanis Gezty Ferenc Magyarországából 1581 folya-mán jött át szolgálni Erdélybe. (Székely krónikás feljegyzés, a Történelmi Tár 1880. évf. 648. l.)

²¹ Helyesen: postelnik = udvarnagy, főtisztartó.

^{21a} Olvasandó: szó.

borwffagh eseth keözteök, ki feleöl az Wayda teörwenýth kewan theöleönk, kyre minekeönk gondunkis legen. Az mi peniglen egyeb dolgokath nezý, felseged megh itilhetý, chak yralabölis az Waydanak, minemeö ember, hogy sem tizta Olah, sem peniglen walami barbarus, kýnek ýo zomzedfagawal mi ez ideigh contentusok woltonk, felseged lattaffa megh lewelet ollial az ky az Olaz yralban expertus wolna, chak abbölis felseged itileteth tetheth feleöle. mynemeö mogýýawal dirigallya yrassat, kihez chelekedetitis ezkedigh accomodalta.²²

Elmegh most ywta leweleönk hogý az Boznaý Bal-fat haddal warýak Theömeöfwarra, es az Baffa kezwlten kezwl. Ha myre elegek lezeönk, myes Haczok fele walami nepet hochatunk. Az wr Iften tarcha megh felsegedeth yo egeflegben. Datum in arce Gyalw 14 die Decembris. Anno 1584.

Maiestatis Vestrae Sacrae

Humillini ac perpetui servitores

Alexander Kendý de Lona V. Kowachoczý

Sombory Lazlo.

Megjegyzés. A levél ez utolsó bekezdése kiadva (a protokollum másolatáról) az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 211—2. l. A havasalföldi részt pedig kiadtam a Documente II. köt. 320—2. l.

²² Ez nem pusztá üres udvariaskodási szólam, mert Cercel Péter tényleg nyelveket tudó, tanult ember volt, akitől latin és olasz levelek nagy számmal maradtak reánk, sőt később egy latin munkát is nyomtatott Párisban, bujdosása idején.

78.

Grodno, 1584 december 31.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Gyczy János váradi kapitánytól is értesülvén az új budai basának a váradi elfogottakkal szemben tanúsított hitvány eljárásáról, helyesli, hogy e végett követet küldtek a portára. Okos volt Kendy Ferencet is elküldeni oda főkövetül, miután ő jól ismeri a portai viszonyokat és kellő mérséklettel fog eljárni az ajándékok ki-

osztásában; bár felő, hogy az lassanként rendes adóvá fog alakulni. Jelentésük egyéb részleteit jóváhagyva, sajátkezű utóiratban újra kitér Csáky Dienes örökösei kielégítése dolgára, amiből — rokonai lévén — atyafiságos szeretete is megnyilvánul. Gezty Ferenc válaszügye.

Az esztergomi Báthory-protokollum 148—155. l. Hosszabb sajátkezű utóirattal.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad Praesides per Thomam Somogy datarum.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, etc.

Magnifici, fideles nobis sincere dilecti, Salutem et gratiam nostram Regiam.

Mynekeleőtte az kegyelmetek lewelet weöttük, immar annak eleőtte Gyczy Janofnak kett rendbely lewelebeölis megh ertettewk wala az mostany wy Buday bassanak¹ az feiedelemhez es az orzaghoz nagy embertelen woltat, aztis mikeppen Racz Peternel^{1a} teöbbet, kit az Chawzzal hozza keöldeött wolt kegyelmetek eggyeött keöwethlegbe az Waradiakkal, wizza nem bochiatot[t.] hanem nyölcz Warady zemelth megh fogatot(!) wolna és mostis azon foglagba tartana. My az Gyczý yralara myngýaraft walaszt teöttünk, es mi legien abba az my tecczeleönk, kefedelem nelkeöl ertelere attuk. Hyzzeök penigh azt hogy eöis kegyelmeteknek tudafara atta, beöweb[b] bezeddel, azért arról mostanlaggal kegyelmeteknek irnunk nem itilteök zóksegesnek lenny. Jawalyuk hogý kegyelmetek Racz Petert abba az dologba azonnal az portara bochiata, kywalkeppen hogy most az adowal kegyelmeteknek few keöwethý Kendý Ferencz ott wagyon, kynek ielen leteben nagyob[b] alkalmatoflaga lezen ez dologot waloba forgatny, es beöligelen az indignitaft az porta eleöt(!) exaggeralny, ez wy Balanak

¹ Szinán basa, 1584 februárja óta.

^{1a} Egykori derék tizedes-yalog katonája a királynak, az 1578—1581 közti hadjáratai alatt. (István király udvari számadáskönyve 6, 101 és 153. l.)

ektelen, meltatlan, es ennek eleötte walo ydeökb^{en} 30-katlan chelekedétit az feiedlemhez es az orzaghoz.

Ezenkeözbe ha Rac^z Peter meg iutandi⁶, azt wel-lyeök, ugyan nem keöreölhet^y el kegyelmetek hogy az kett fogoly Theöreket be ne kellettnek kwlden^y, kiket az kegyelmetek ember^y lemmikeppen oda az portara nem wiltetnek, hanem wagy lokba wagy kewelbe telik, wgyan Chawzt⁷ kell' kernye, ky be wygye az portara, merth ezen kywöl lehetetlen dologh, hogy kereztiennek ewk azt lemmikeppen megh engegg^yek, az eö byrodal-makban hogy Theöreök nemzetet fogwa hordozzon. Az melleth yo alkalmatoffaga lezen az kegyelmetek ember-nek az porta eleött ez mostany wy Ballanak nagy hyt-wan es ala walo erkeölcheröl kemeny panaszt tenny, hogy az eö allapattya es rendy felet(!) illien felfualkodassal em-bertelenfeg[g]el hordozza magat Erdelyhez, es az feie-delemhez, holot[t] meegh⁸ az hatalmas chazaris mind ez ideiglen nagy kegyelmefeg[g]el es becheölettel tartotta azt az orzagot es feiedelmit, es hog^y chak ydeigh walo tiztarto² lewen az Chiazar kegyelminel es yoakarattya-nal az eö negyedfigit killieb[h] akaria extendaln^y,³ an-nak felette hogy az eö eleötte walo ydeökbely Balaktol az feiedelmen es az orzagon loha illien gyalazat es mel-tatlanfagh nem efet[h], teöb effele hal[l]hatatlan es el-zenwedhetetlen erkeölcherölis zorgalmatosan az porta-nak panaszolkodni.

Az Simon Janos^{3a} keöwetligetis megh ielenten^y, kit meegh chak hozzaia sem bohattatot[h] hanem mas Begh által kewlte el lewelet az feiedelemnek, mely dologh loha azeleött Erdely orzagon az hatalmas Chiazar byrodal-man nem efet[h.] Mindazonáltal myerthog^y Isten kezekbe

² A tisztartó írása ez időben következetesen egy t-vel szo-kásos — ügylátszik a szó mai napig divatos kiejtése szerint.

³ Vajjon mi ennek az értelme? Ha ez a *negyedségi* szó talán *quartanarius*, mire vonatkozik?

^{3a} Tizedes (decurio) volt István király hadseregében 1576—1580 közt. (Udvari számadáskönyve 28. és 111. l.)

atta az hatalmat e6 ezfele welek walo wezeödes chak az keöltfeget newely, egyeb haznöt ritkan zokot[t] hoznÿ, ez alat[t] ha az Bafawal ÿo moddal wegezhetne kegyelmetek es ha chak az Varadiakat, kik nalla foglagba wadnak zabadithatna megis kegyelmetek, nem improbalnok, ky ha femmikeppen nem lehetne, az kett Theöreknek be witelekör, ha walami summachkat kellene az wezer Baffanak ygirni es. De azon kellene lennÿ hogy az Bafalagh witettnek el teölle, kit ha kegyelmetek weghez wihetne, az keörnywl walo wegbeliekis megh filemlenenek, es ennek peldaiawal ziligyeb[b]en tartanak magokat az orzaghoz. De mindenekröl kegyelmetek, kik ex propinquo nizik ez dolgot, e re nata confilium capient, es magokat az ydewhez es az neceffitashoz accomodalÿak.

Dichiereök hogy kegyelmetek Kendy Ferenczet bochatta az adowal az portara, nerth azfele few es ertelmes ember, ki hazaia allapattianak minden circumstantiaÿth iol tudgya, az ideönek folyasa, es dolgoknak zwksege zerint tud mindenbe chelekednÿ. Hogy ez mostany Wezer balfa aiandekat az ew eleötte walo Baffakenal megh nem kissebitette kegyelmetek iawallyuk, mert gyakorta zwksegh az ydeönek engedneönk, de ebbe chak attwl kell' tartanonk, hogy az mikeppen az eö kewanlagok naponkent arad, es tiztek waltozik, feleö, hogy ydeö forgasaba, az mit igy causa boni publici yo akaratbol es az orzaghoz walo zerelmeknek devincialaszerth chelekezik welek kegyelmetek, wegre teörwény zerent walo tributomnak ne ufurpallyak.

Az mi az aiandekok oztogatafat az portan illeti, hizzeök hogy abba Kendy Ferencz az dolgoknak allapattÿa es kewanlaga zerent chelekezik, et e rebus contingentibus, aut pro tempore se quomodocunque habentibus, capiet confilium.

Ozman Balfa hadba indulasat es hogÿ Izkiderbe zallot[h] Ertÿwk, de abböl hogy oda zallot[h] egyebet nem itilheteönk, hanem az Perlakra walo ygÿekezeteket,

mert az Tengeren által nem ment volna, ha egyebeöwe volna zandeka, lehetséges azis, hogy az Perfiay utnak mezze woltaerth indul most telbe, hogy az utnak iob[b] rezet fuperalwan alkolmatosbak leheffenek az nyary wyadalhoz. Megh lehet azis, hogy ugyan azon egy had-dal utaba Tatarokrais mennien, kik az mint myes ertetteök, az Chiazartol nekik adot[h] hant, kit Ozman Baffa által wltetet[h] wolt zekiben ky ıztek, es eöneön magok akarnak regy zokas zerent feiedelmet magoknak walaztani, Seott az mint ertywk az Nohailky Tatarokatis⁴ ki ygen sokasagh es nagy nep fegetsegeol hittak melleiek, mely controversiarum fomites, ha az ur Isten kewalképpen walo' kegyelmeflegeöbeöl az Tatar es Theörek köözth repullalny engedne, et sic utroque bello, et Persico et Tartarico diftraheretur, hízzeök, hogy az kerez-tien feiedelmeknekiö nagyob[b] chendeffigek es nyugodalmok lehetne miattok.

Stanchywl Logofetert mint theörekeggiek az hawal-ely Vaýda aztis erthyeök, kynek kewansaganak, az mint kegyelmetek commendalya, az mi attiankfiahoz es kegyelmetekhez walo emberseges woltaert meltan faveal-nunk kellene chak hogy abba ezt kell' tekintencönk, ha az az ember nem walami kewalkeppen walo gonoz chelekedetyerth hanem chak feinek mentsigierth, es halaltol, walo feelmiert, az Vayda kegyetlensege eleött futot[t] oda, es teölleök walo zabadulasaert kereset[t] ott oltalmat maganak; ha penigh walami árulasba, wagy lopasba, wagy egyeb nylwan walo wezedelemre nizen-deö gonoz chelekedetekbe köötelezte volna magat es az uiteknek mentfegierth fogot[t] volna oda, nem mongyuk, hogy oltalmazna kegyelmetek, hanem inkab[h] adna kezben. De ha kegyelmetek erty, hogy az Vayda, chak rea walo mirgibeöl kewanna, hogy ok nelkeöl es meltatlan chak bozubol eöletne megh, nem tecczenek wyzza adala. Mert noha az Vaýda igiri magat, hogy ha io byzonyfagokkal az uitekbeöl ky tiztittya magat, es

⁴ A nogai tatárok más neve.

az fogllyokatis kiket erette tartat megh menthetÿ, fem-my bantafa theõlle nem lenne, de feleõ hogy ugy ne che-lekegyék wele, mint az florentiay herczegh⁵ nem regen egy fewemberrel, ki ellene witet[t] wolt, kit Maximilia-nus Chiazar ezen conditiowal adot[t] kezbe, hogy megh ne eõleffe, megis allotta az fogadaft, De olly foglagba uetette, hogy orankent es naponkent walo ilete keser-wefeb[b] az halalnál; valamit azert ez dologba alkolma-tosbnak lenni itil kegyelmetek, my az kegyelmetek itile-tire hattwk, melybe ti kegyelmetek tuggywk hogy ket-fele tekentue chelekezik.

Az theõruennek zolgaltatalfabl walo zugolodafo-kat kegyelmetek ellen nemellyeknek megh ertetteök, aztis hogy az mikippen elmeieknek nyughatatlanfagok-ból es hertelensegekből inditottak wolt az panazolkodaft azonkeppen az ygaz racioktól megh gyeõzettetwin ma-gokba megh chendezettenek, Megh gondolhattÿa kegyel-metek, hogy az felicitatba es tranquillitasba gyakorta luxuriant animi. De ty kegyelmetek az mint muneris ipforum debita ratio postulat, az eõ el kezdet[t] forgo-dasokba yo gondwifeselekbe, es zorgalmatoflagokba ne fogÿatkozzeek megh.

Az Banya⁶ feleõl walo contractuft Felicianuffal megh oluauftuk, Christoph deak ellen walo panazolkodaftis megh ertetteök. Az mi illety Christoph deakoth, nem di-chirieök dolgat, feõkeppen ha kegyelmetek az eleõtt er-teni atta az tractatuft, mert abban meltan mentette ma-gath, hogy ez napokban bekeõldet(!) wala hozzank, es diffuadeallya wala ez dolgoth, az yozagnak puztulallat, es ugÿan azon yozagnak nagyob[b] haznat mutatwan, nem oknelkeõl deferalta ez dolgot, rebus ita stantibÿs, kinek mi mindazaltal megh yrtuk az my ebbely akara-tunkat, hogy haznosbnak lacczik az arenda, mellyiet offeralna Felicianus.

⁵ Francesco Maria gran duca di Toscana, 1574 óta.

⁶ Értendő a Herbersteinnak bérbeadott Kapnikbánya.

Az my, az contractust nézy, abban egynihany cautiot requiralunk. Elfeõth mert az tizen kett ezteendő ygen hozzu terminus, es teörtenhetik hogy az alat[t] az yozag tellieffeggel el puztullýon, ky nagyob[b] kar volna az kewes ezwfítnel, zalaga penigh femmi ninch Felicianusnak. Sewt chak keöteleis az kar tetelnek megh tereteserwl. Thowabba interuenialhat halal, es walami notabilis mutatio, lattuyuk hogy ex parte Feliciani utcunque cautum est, hogy ha az ew heresy acceptalny akar-
iak az condiciot zabadok wele, azert minekeönk tecczenek, hogy iob[b] volna declaralni ez tizen kett ezteendőtt, vgy hogy de triennio in triennium az melyk fel akarmy reziben az contractusnak megh bantattnekis, zabad lenne relaxalni, mert tuggya kegyelmetek Felicianus nem Erdely ember, hogy satis dare possit de damnis fodine, aut bonorum, si que intercefferint. Thowabba, az az Banya, myerthogy Keöwarhoz walo, kewannywk hogy annak fructuffa es yowedelme az keöwary tiztarto kezebe es proventushoz zolgaltaffek, ha my ezewfíttet onnet percipial kegyelmetekis, de annak az arra titteffek az keöwary yowedelembreöl gywleö summahoz, ugy hogy imide amoda zagattatwan. abból confusio ne kowetkezzek.

Thorny Thamas hwchwezaffa feleöl mit yryon kegyelmetek erthyeök, zolgaiatis ez el mult napokba be kwlte wala hozzank. De my tuggyuk hogy az mi megh holt zerelmes attiankfya io ura wolt, es abba az tiztbeis ew bochatta, ez alat[t] peniglen femmy olly dolgarol, mind ez koraiglanis minket keönyeörgesewel megh nem talalt; uelteök myes, hogy allapattyauaal, kibe az mi attiankfya tartotta contentus uolt. Megh yrök zolgaia altal, hogy mi fem ewneki, fem mafnak, egy yambor zolganknakis tiztit ok nelkeol el nem weöttwk, teölle fem wezzeök el. De ha semmikeppen benne megh nem akarna maradny, az mint kegyelmeteknekis tuttara atta, kinzeriteteönk mas gondwifeleö embert helybe bochatanunk. Sidouarnak penigh attul az tizttol egy ideigh walo el

zakasztafanak byzonios okaý woltanak kewaltkeppen hogy arról leweleönket hoztak, kit ha nagyob[b] kart wallanank benneis, de semmikeppen az mi ecczer walakinek adott leweleönket megh rontaný es ereötlen[n]e nem akaryok tenný. Annak felette Sydowar nem olly nagy summaba wagýon inscribalwa, hogy megh walthato nem wolna, gondunkis lezen rea, hogy nem sok ydeö mulwa kýwalchwk. Vegezetre ez mostany allapat ebben liuin, olly yozagot mi nem tudunk. kiuel eötet kellene contentalnunk, ingyen ha mibeöl tudnank eöreömeft gratificalnank neky. Azert ha benne akar maradny, mi el nem wezzeök teölle, a hol peniglen nem, aggya ertelemre kegyelmetek.

Az Theömeösuary Ballahoz hogy Palaticz Gyeöryeth bochatta wolt kegyelmetek ky eleött mely ember teleneöl es maga gondolatlanöl emlekezet[h] my feleöleönk lattuk. De azt nem chak ew, hanem mind az porta, f mind egieb rendhely emberek által lattak, hogy mi az my zerelmeö attiankfiatöl es hazanktöl el zakathatlanok wagýonk. Eök ugýan azt akarnak, hogy hatra keötwe wolna az kezeönk, es minden kereztien feiedelmek setgetsegetwl el zakadnatok. De az eö kewansagokon chak az nem al[l] hanem az Ur Iften aký eözve keötelezet[t] benneönket, es megh tartot[t] az eggýesegbe ezkoraygh. wgyan azon ygazgattya ez utanis utunkat, eleteönket, es chelekedeteönketh, es az minth ew felsege plantaltá keözinkbe megh maradafunkra az eggýelfeget, ugýan azon gubernallya dolgainkat az zeöwetsegnek keözet-twnk walo megh tartafara, kitöl tellies életwnkbe mi el nem akarunk zakadny, hanem minden embereknek ny-lwan walo latafokra, az my zerelmes attýankfyanak gongyat akarywk wyfelný.

Hogý Baldigarat olý humaniter complectalta kegyelmetek ygen iol chelekette, igý beneficýö et humanitate devinctus, ha mazzor zwkfegh lenne, eöis eöreömelben elyeönne, maiorique cum studio et fructu ygyekeznek zolgalný.

Kewantwk wolna ha az Karoly Iftwan es peöresy keözeöth walo dolgot complanalhatta wolna kegyelmetek. Merth my onnet tawql lewen. lehetetlen dologh, hogy arrql commode deliberalhaffunk, hanem azt a dolgot wyzontagh ugyan kegyelmetekre reýciallyuk, minden uton legyen azon kegyelmetek, hogy eggyesegre es bekeffegre menwin keöztek az dologh, kiky mind maradgyön az eöwen chendeffeg[g]el megh, es ennie iedeotwl walo haborw wezekedes zwnnik megh, awagy in uno certo et breui termino teörwený zerent ygazodgyek el keöztek.

Az Chaky Dienesne es Chaky Lazlone keözeöt walo controuersiának el igazýtatatis, wizontagh wgýan es megh kegyelmetekre halaztywk, io arbiterek által bikiltesse megh eöket kegyelmetek az keözteök walo diuisio zerent, melly Wesseliény Miklos által lewt, myes tuttara aggywk, hogy Chaky Dienesne az diuisio zerent tarcha magat, mert az lehetetlen dologh, hogy ewk eözwegy azzonyok lewen, wy diuifiot tehessenek mind addiglanis, mygh fiok fel newekedik,⁷ holot[t] az attyök keözeött ecczer melter által wolt meg az Diuifio, hanem mikor fel newelkednek az gyermekek, ha azoknak nem tecczik az attyök keözeött walo celebraltatott diuifio, ak[k]or megh talalhattyak egymast feleöle.

Ha az Zilahiak keözth, es Prepostwary Balint keözeöt walo werfengefnek es haborunak ecczer wege lehetne akarnok. Mely dolognak ygazítat ismegh kegyelmetekre halaztywk, ott liwin kegyelmetek sokkal inkab[b] alkalmatosban wiselhet arra gondot, ré oculis subiecta, hogý nem mint my innet, kik tawql wagywnk. Legyen azon kegyelmetek hogý ýo bekesegeh es compofitio zerent zakaggyön wege walaha, mind eggyik felnek, mind masiknak zwntelen walo panazolkodasoknak es bantasoknak.

Gegzthy Ferencz dolgaba wgý wagýon hogy mind Magochý wram, mind Kataý megh talaltak wala min-

⁷ Hibásan (talán diktálás után) írva így: felnevekedigh.

ket, eleegh nagy panazolkodással es kewaltkeppen Magochy, ki által az az dologh ment wolt keözeötték weghez. Igen nagy gyalazatnak tarttyak, hogy az leanzot. kwlemb küleömb hyrekkel diffamalna. Sok teörekedésekre es keönyeörgesekre az teörwenth teölleök nem denegalhattwk, hanem minthogy az az teörweny az egyhazy rendet illety, megh engettewk hogy egy bizonyos helyen, az egyhazy rend eleött arról lehessen teörweny, es azoknak itileték zerent walo el walaztas. Nem gondolhattyw penigh myert kellene Gezhylenekis ezt subterfugialny, holot[t] mind eggik fel, mind az masik, wgy zabadithattya megh magat az keötelesegtol, ha az egyhazy emberek eleött az el walsnak byzonios okairól eök adnak zamoth.⁸

Az armamentariumnak teöbbytesere, mind Varadon, mind Feierwarat legyén gongya kegyelmeteknek, hogy az egtendeönkent newekegyek es eöreoghbiteflek. Faltereö algyw minekeönk ugy tecczik, hogy nem annyira zykseges, hanem azok heliet[t] inkab[b] fel algyukat, wagy eöreogh falkonokat chenaltaffon kegyelmetek, kik tizen kett, tizen harom, tizen negy, wagy tizeneött font waffal yarok legyenek, merth kewaltkeppen az Varady baftyakra azok wolnanak zwksegesek, holot[t] azfele eöreogh baftyak igen hazontalanok es ereötlenek, mykoron algyuk avagy falkonok, kik oltalmazhattnak beöwen ninchenek raytok. Pornak golobynak chenaltatas(a)rais legyén gongya kegyelmeteknek, merth, alkolmatos ydeöbely gondwileles affelyre igen haznos.

Thowabba yrya kegyelmetek, hogy az wegekbol igen kezeölnenek az Tatar hadra, es hogy az hyre az

— ⁸ Ez az adalék egyáltalán nem nyújt világosságot Gezty Ferenc e válóperrrel végződött házasságáról, mivel Magyarországból ő Guthi Országh Borával jött Erdélybe, akit „holtomig való siránkozással elfelejtethetlen, fölötte igen kedves szerelmes” feleségének nevez végrندهletében; viszont halála után 1588 tavaszán újra mgházasodott, elvevén Horváth Annát, akivel nem élt boldogan. (Ld. bővebben Geszthy Ferenc várkapitány című életrajzom 16–17. l.)

wolna hogy Lugason es Karanfebeszen akarnanak által mennő, De my inkab[b] hyzzeők es itilleők hogy az Perliaÿ hadra wagyon minden ygyekezetek, noha ott az rezgeleödeffel akarnak magokat mutattny, Mindazáltal mind az ketteő megh lehet, hogy sedalwan az Tartaricu6 tumultuft, ugyan azon egy indulasokba, mind az kett hadra mennienek. Az eő dolgokra való wygyazafa, gondwifesele es zorgalmatoffaga thy kegyelmeteknek minalunk kellemetes es igen tecczik.

Vegezetre minemeo hyre ywtot kegyelmeteknek az Boznay Baffa feleöl, hogy Theömeswarra uarnak, es hogy az ott walo Baffai6 kezeölten kezeölne, My wegrelgyen nem gondolhattywk. De azt byzonnia ertetteők, hogy az Boznay Baffa nem regen Tott orzagra⁹ ment wolt rablanÿ, de ott oly ygen megh wertek, hogy nepeben kett ezerrel teöbbszet wagtak le, es hatt za3 elewenel teöbbszet fogtak el hadabol. Tely ydeöben zokatlan wolt, hogy az Theörek hadakoznek, es hogy Theömews-warra gywlnek, hanem ha az Perliaÿ had kedweiert hoznanak walami nepet onnat ky. Tarcha megh Isten kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Grodnensi, ultima die Menlis Decembri6, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Octogesimo quarto, Regni uero nostri nono.

Az my megh holt zerelmes attyankfia koporfoyahoz was roftelth my Gedanumba¹⁰ chenaltattunk wala, kit weleönk hogy eddygh Tainadra wittenek, az kewes munkat ne refteltesse kegyelmetek, hanem witesse be onnet, es chenaltassa fel.^{10a}

Stephanus Rex Ipt.

⁹ A régi Szlavónia, a mai Horvátország nyugati részének ezidőben megszokott neve.

¹⁰ Danzig latin neve.

^{10a} Ez Báthory Kristóf immár szépen felállított gyulaféhervári márvány síremléke elé került, hogy megvédje az emberi kezek érintésétől, de még ez a vasrács sem maradt reánk, még töredékeiben sem.

Legyen azon kegyelmetek, hogy az zegeny Chaky attyafyak arway kew3th wegezze wgy el az hazak dolgat, hogy mind Adorianba f mind Kereztzegbe legyen equali6 porciok, merth ugyanis az Chaky Pal rezith az diuisio utan attwk wolt az zegeny Chaky Dienesnek, melynek pol effioiaba meltan megh kellene maradny, ha zinte az diuisionak helye wolna ys.

Aggya ertenem aztis hogy az zegeny Chaky Dienesnek zolgalattyaba hatra wolna walamy, kegyelmetek azerth, ha my hatra wagyon abban elegiche megh róla.¹¹

Az Varady epites wgy lezen zapura ez yeowendew nyaron, ha ez telen az faragoth keowet el kezitik, es kewhordasban megh nem fogyatkoznak, kegyelmetek azerth segellye penz[3]el es walamy zekerekkel az dolgoth.

¹¹ Ez a bekezdés idáig kiadva Deák Farkas: Adatok a „Nagy” Csáky István életéből 8—9. l.

79.

Gyulafehérvár, 1585 február 26.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

A budai basa jóakarátát mutatván, kijelenté, hogy a váradiakat Sasvár bég ösztönzésére fogatta el, de kész őket visszaküldeni a Váradon őrzött két török ellenében. Így hát (hosszas tanácskozás után) fel is küldték őket neki, tekintve, hogy másképp sok gonoszt cselekedhet még az erdélyiekkel. Szerencsésen végeztek a temesvári basával is, aki átjárást kívánt hada részére a karánsebesi földön, de csauszaival mégis rávették, hogy más úton menjen a Dunán lefelé. Jó szerencsével járt Kendy, Ferenc is a portán, ahol mindössze ezer forintot kellett adományul adnia Ozmán basa helyettesének, megmentvén így a teljes 10.000 forintot. Gezty Ferenc egyik falujából a borosjenei bég 16 embert elvitetvén, a kormányzótanács panaszára sértetlenül visszaküldte őket. Herbersteinnal megköthetik a szerződést, de csupán tizenkét esztendőre, mert rövidebb időre nem vállalta, s ehhez

kéri a király jóváhagyását. Stancsul logofetet kiadják a havasalföldi vajdának, amint reversalisát aláírva megkapják. Mivel Sasa János, az ötszáz gyalogos kapitánya elhalt, állására Károlyi Istvánt tartják legméltóbbnak s maguk a katonák is őt kívánják. Békésen elintézték a Csáky örökösök követelését is.

Az esztergomi Báthory-protokollum 155—161. l.

Exemplum literarum a Praesidibus ad Sacram Ma-
iestatem Regiam datarum.

Sacra Maiestas Regia domine, domine nobis clementissime.

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nostrorum in gratiam M^{tis} V^{rae} Sacrae humillimam commendationem.

Az Ur Iftenteöl felsegednek minden yokat, yo egessegeth es hozzw eleteth kewanunk.

Thowabba megh yrtuk wala felsegednek ez eleött walo leweleönkbe, mint yartok az Buday Bassawal, ky az Waradiakat felseged zolgait, Chegeödy Mihalyt, teöbhekkkel eözwe megh tartoztatta wala, kiket annak utánna, az mint ezt felseged kapitan wram lewelebeöl megh ertette, embere által megh kwlde wrunknak, mentwen magat emberseges izenetywel, hogy nem ew wolt wolna annak az oka, hanem Safwar begh witt wolna rea, ky myerthogy sok ydeötöl fogwa ott az feölden few Zanchiaksagot wifelt wolna. ew neki, wgý mint wy embernek, facile persuadealhatta, hogy azt chelekeggýe; mindazáltal mikoron ezebe weötte wolna magat, hogy nem kellett[th] wolna az eö zawa utan indulny, mingyaraft el ereztette wolna az urunk eö Nagylaga zolgait, Seött nem chak azokat, hanem egyeb kereskedeö Varady embereketis, kiket Safwar begh megh fogatot[h] wolt, es az Bassanak Nemeth party katonak gyanant ayandekou adot[h] wolt, ez mellyet aianlwan wrwnknak minden yo zomzedsagat, baratlakat, ollyat az kywel az eleött walo Bassak soha az Erdely feiedelmekhez nem woltak,

kerwen eö Nagyfagat azon. hogy ew Nagyfagais az kett fogoly Theörek¹et marhaiokkal egyetembe, es teöb[h] marhakatis es lowakat, az kiket az Varadiak akkor el hoztak wolna, megh adaffa, kirewl my sokat ultro citroque zolwan, es az felseged parancholattyatis eleötteönk wifelwen, kiben azt parancholta felseged, hogy yo wolna ha maskeppen wegezhetnenk az Baffawal, es hozzank walo yo akaratra hozhatnok, wgy tecczet[h] hogy az Baffanak illien maga yo aianlasat, es offeralasad teöleönk el ne tazichwk, kewaltkeppen hogÿ ertettwk wala ymmar Kendy Ferencz wram walazzatis, kÿ az portan az teöb[h] dolgok keözeöt[h] azonis theörekedet[h] hogy az kett Theöreknek itt lenne beönteteffek, mellieth az porta semmikeppen megh nem engedet[t] hanem mint az eleött mostis¹ azth kewanta hogy oda kewlgywk eö-keth, kiben minemew nagy akadalyok legyenek, i mik keöwetkezhethnek beleöle. ez eleött walo leweleönkbe arról bewsegesen yrtunk felsegednek, az Buday Baffara-is ereos panaz lewen e dolgaerth: ezt impetralta hogy el erezze ewket. Eztis wifelwen eleötteönk, hogy ha az Baffanak ez mostanÿ maga ayanlalath, mellieth ultro es praeter nostram exspectationem offeralt, nem acceptal-ywk, es az kewes portekat, kiben sem hasznonk, sem karonk nem wolna, megh nem aggÿwk nekÿ, fogya¹ az Chawzokkal kernÿ teöleönk, Melly dolognak walaminth lenne exituffa, de az kedwetlensegh, es hozzank walo gonoz akarat ugyan benne maradna, es ha ez tiztböl wagy Vezersagre, wagy egieb tiztre az portara wytetnek, minth ew eleötte walo Aly Baffa, mindenkoron arthatna mynekeönk, mikepen hogy Aly Baffais kedwetlen mostis hozzank, Ebhenis peniglen az tizthe, kiben most wagyon, menni moggya lehet artalunkra, felseged beölch yletielwel megh gondolhattya, Illyen es egyeb lok okokból, kiket in utramque partem diligenter megh examinaltunk, wgy wegeztwk wala, az teöb[b] tanach wrainnakis ertelmekbeöl, hogy az kett Theörek

¹ Olvasandó így: fogja.

es egieb minden marha, megh keöldessek az Baffanak Chegeödy Myhaly által, kynek yrwa instructiott(!) attunk wala, myth zollÿon es tractallyon az Baffa eleött, megh yrwan kapitan wramnak, hogy az mi deliberacionk zement elbochaffa az Baffa embereth Chegeödywel, es meg wygyek neki az kett Theöreket es marhakat. De kapitan wramnak nem teczwen az mi deliberacionk, replicalna, es azon instala, hogy semmikeppen rea ne mennenk,^{1a} kinek latwan ebben illien nagy ellen tartasat es az ott walo zolgaló nepnekis nehezsegeith, nem akarok illien keözeönseges ertelmeket megh wetnÿ, hanem megh engedöök, hogy ottan az lowakat es az marhat megh tar-chak, es kewlgyek chak az ket Theöreket megh, kiket elis kwlte kapitan wram Zoltay Ferencztheöl, mely megh moftis oda wagÿon.²

Vgyan ezen dologh mellet[t] akarank felsegednek Theömeswary Baffa feleölis yrnÿ, merth ez el mult karachon eleött kett Chawz által talalta wala megh wrunkat ielentwen hogy az hatalmas Chiazar megh parancholta wolna nekÿ, hogy lietseg[g]el az Tatarok ellen mennien, Myert penigh hogy ugy attak wolna eleibe, hogy Karansebes fele igen altaluta lehetne Hawasalföldbe, es azontöl oztan oda, a howa menese kewantattnak, keönnyen el mehetne, kewant urunktol, hogy utat aggÿon nekÿ byrodalma által, kyröl my nagy lokat disputalwan, wgy concludalank wegre, hogy azt semmikeppen megh ne eneggyuk, holot[h] az zokatlan dologis wolna. annak felet[t]e az fewldnek nagy remulesere wolna, es az alat[h] ky tuggÿa mi tertenhethnek; hanem egy falkaygh az Chiawzokat kesleltettwk illien pretextuffal, hogy eleözzer megh akartwk azt az utat latatnÿ, es az Baffat woltakeppen certificalni rola, ha lehetney azon fogyatkozas nelkeöl walo menese, ez kewzbe ewis ky zallot[h] es az Duna melle tartwan, keöltezet[h] által, es noha

^{1a} Szövegét közöljük kötetünk függelékében.

² Kiadtuk ugyanott mind a három Gÿczy kapitányhoz intézett levelet.

haborgottis magaban, de mindazaltal ugýan arra ment, merth az mi emberink zep zowal, es adomannyal rea weöttek az portarol hozza yewth Chyawzokat, hogy az Bassat mas utra terýchek. es ygy az Bassa Bodony³ fele ment, es megh ertwen hogy az Tatarok lechendezettenek, es nem zewksegh ym[m]ar oda mennie, Chiazar parancholattyabol Ozman Bassa utan fieteth, az kazwlok ellen.

Kendy Ferencz wram peniglen a mint elyart az legatioban, eo magawal megh yrattwk es ym felsegednek kwltwk, felseged abbol mindeneket megh erth.⁴ Az melly tig ezer forintot az extraordinarium munusban Ozman Passanak keolteonk wolt teolle, myerthogy ott az portan nem erhette az Bassat, megh tartotta, es wyzza hozta, chak ezer forintot kewltet[h] el benne, kit az mostany Bassanak, az ky Ozman helyeth wagyon, adott benne, i kit penigh egyeb zwksegekre erogalt.

Eztis akarok felsegednek ertesere adny, hogy az Thomeswary Bassa el menese utan, az jeney Thorekek-tol illien dologh eset[h] Gezty wramnak kett falwiara: Sadyssorra [és Myhalesere⁵] ewtenek, es az kett falwbol tigen hat embert wittek wala el, kit mihelt megh ertetteonk, myngyaralt megh talaltok rola az Bassa kepeth, es az jeney Beget, hogy az rabokat megh adassak, ne keleffek panaszt tenneonk erette az hatalmas Chazar-nak, melly jeney Bek, magat megh gondolwan, mind megh adatta az rabokat es ez napokban embere által lowat es ket agarat kewldeot[h] wrunknak, kerwen, hogy azokat az falukat, kiket az hatalmas Chiazar neky adott, megh engeggye ew Nagysaga hogy zolgallyanak neki, Seott nem chak ezeket, hanem akywql meegh negy falwt, kiket az Chiazar ew neky ez Jeneý Begseghez zakasztot[h] wolna, merth ez utanis egiebet benne nem

³ A mai Viddin, a Duna bulgáriai partján.

⁴ Sajnos, ez a fontos jelentés nem maradt reánk.

⁵ Tollban maradt; megtudtuk a protokollum egyik más irata szövegéből, a 16. lapról, Ma már más nevet viselő hunyadmegyei községek.

tehetne, hanem be kelly hodoltatny eöket, ha maskep-
pen gondoth rea nem wileleönk. Panazolkodgyk ez mel-
let[t] hogy Belibeöl Echetik⁶ zine alat(!)chataznanak rea-
yok, kiknek kalawzokat mostis megh fogtak wolna,
kÿre mÿ egyeb walagt nem tetteönk neky, hanem hogy
urunk eö Nagylaga reöwid nap tulaÿdon emberet bo-
chattÿa hozzaya, ky altal megh latogatattya, es waszstis
tezen nekÿ. Eleybe akaryuk adnÿ penigh, hogy az melly
hat falwt, ew be hodoltatny kewan, azt a hatalmas
Chiazar urunknak Atnamewal atta, mint az eleött walo
feiedelmeknek. es hogy addigh ne haborgassa, mygh az
few Vezér az hadból megh nem yew, akkor Isten feget-
segewel az hatalmas Chiazart, es az few Ballat megh
akaryok talaltatni, es megh mutattywk azt, hogy azok-
hoz zinten ollyan ygallsagonk wagÿon, mint az teöb
ÿde walo byrodalomhoz.

Thowabba, akarok felsegedet az Baniay wr Herber-
stein feleölis uyobban megh talalni, kinek az mint fel-
segednek megh yrtuk wala, felseged consenfufaból az
Kapnikbanÿat, hozza tartozo falu[k]jal, tizen kett
eztendeigh arendaba localtwk wala. mellyet Christoph
deak turbala megh, kyröl noha felsegedteöl walazunk
leön, hogy felseged megh parancholta wolna neky, hogy
oda erezze az falwkat, chak hogy felsegednek az tec-
zenek, hogy minden harom eztendeöbe renovaltatk az
locatio. Myndazaltal my megh ez ÿdeigh erröl teöbbet
zolny es tractalni Herbersteinnal⁷ nem akartunk, mywel-
hogy tuttwk, hogy wyab[b] conditiokra nem megÿen.
hanem keönyeörgeönk azon felsegednek, mint kegyel-
mes wrunknak, hogy az eleöbbeny wele walo wegeze-
leönket haggya ereybe felseged. Mert ez az Herberstein
olly ember, kinek baratsaga nelkeöl walaky lezen ez
utanis az orzagba gondwiseleö, felseged\utan, lemmi-

⁶ Helyesen: Ecsedik, azaz az ecsedi vár uradalmához tartozó
jobbágyok.

⁷ Hibásan Herbestassinnel, amit az új íródiák — ügylátszik
— nem értett avagy érzett!

keppen el nem lehet. Tallernak es az aranynak illien nagy zókseges woltaban. Illien hozzw terminuſt peniglen ewis azert kewan, hogy az Banyahoz walo zerzámokath, es edificiumokat nagy ſummawal kell' megh epiteny, wgy hogý ewis haznat weheſſe, reöwid terminuſra peniglen anni penzet semmikeppen rea nem keölt-hetý, holot[h] ah[h]oz nagý keölcheg[g]el kell' fogny. Seött meegh eztis a ky moſt kezebe wagyon, el haggýa, es ygy ſem ezwfteönk, ſem tallereönk nem lezen, ſenky ſem fogh az baniahoz, mert az mint az eleöthis miwel-tettek, az hazna koran ſem equalta az keölcheget, nem hogý megh halatta(!) wolna, Felſeged azert, beölch itiletý zerent diſponalýa eztis ugy az kybeöl felſeged tarhazanak, es wrunknak ez orzag[g]al egyetembe, teöb[b] haznat elmerý.

Thowabba, ertyuk felſeged kegyelmes wala3 tetelet Ztanchwl Logofet, hawaſalfeöldy Boer feleöl, kit az Vayda keret urunktol, hogy annak dolgat felſeged my reank reýcialta, mely dologban ygaz, eleegh gondunk wolt, kewaltkeppen hogy felſeged directe nem yrya, mit chelekedgyeonk wele, kyert gyengeb[b]len kellet[t] fog-nunk hozza, tartwan attol, hogy olly dologh ne keövet-kezneke beleöle ydeöwel, kyert minket meltan megh fed-hetne felſeged. De az teöb tanach uraknakis, az kik wan-nak köözenſeg[g]el mind uoxokat es ertelmeket wewen, wgy tecczet[h] hogy megh aggywk neký, eleözzer mert az köözenſeges ygaffagis azt kewannia, myerthogy ze-geödet[h] es kööteles zolgaya wolt az Vaydanak. Ma-sodzor, Mert ha az Vayda, az eö maga emberseget nem nezte wolna, eddigh az portat megh talalta wolna, es Chiawzok[k]al kerette wolna megh, kibeöl chak az fok keöltſegh keöwetkezet[t] wolna reank, es haragh. Har-madzor, Mert ennek az Vaydanak baratsaga nelkeöl le-hetetlen dologh hogy el leheſſen ez orzagh. Vtolzor, mert arra keöty magat, hogy nem bantýa, ſem fogsaggal, ſem egieb ſanyarusag[g]al, a wagy halal[l]al, Seött inkab[b] ha ott akar lakny fizetett tezen neky, awagy ha ott nem

marad, bekewel el bochattya, kyreöl mennel ereősb cautiót lelete olliat yrattunk, es be keöldtewk neky, kit mikoron wizza hoznak teőlle, es ha annak subscibal, az Boert megh aggywk nekÿ.

Akarok eztis erteseere adny felsegednek hogy zegeny Sasa Janos, az eő regy betegség[el]be eswen uyonnan, diuturnitate et magnitudine morbi uictus, ez el mult napokban megh hala,⁸ kinek halala mikeppen hogy minalunk eleegh banatos, azonkeppen hyzzewk azt, hogy felsegednekis nehez, mert yambor zolgalattya felet[h] olly embert sem latunk yt sokat, az ky az eött az gyalogh gondgya wíelesere, heliebe eleegh ember wolna,^{8a} Mert noha wadnak keözteők egynehanian. de ugyan chak egyyet sem latonk, ky arra walo wolna, felsegednek keőnyeörgőnk, hogy ydein prospiciallyon erről felseged es bewlch itileti zerent, rendellyen olly embert, a ky arra elegseges wolna. My itt Károly Istwannal alkoholatosbat erre nem latonk, kyről eőmagokis az gyalogok megh talallyak felsegedet. mert egyebet nem akarnanak mywelnÿ, noha eleg[g]e eleÿkbe attwk, hogy felsegednek arra kegyelmes gondwíelelfe lezen annelkeőlis.

Az Telegdÿ Miklos yozaga dolgat ez napokban megh latattwk az Mefterekkel es affessorok[k]al, kynek minemeő exitulfa leön, ym azt reőwideden megh yrattwk, es felsegednek keölteők, es ezutan, az Adiudicatat is in specie felsegednek be kewltwk.

Parancholta wala minekeőnk felseged, hogy Karoly Istvan keőzeöt[t], es az Kyzdy Zekely Wasarhelyek, f teőb Kazonrete keörwl walo falwk keőzeött, az mely egyenetlensegh wolna, azt el ygazytanok, kyre my few zemelyeketis walažtottunk wala, Kendy Ferencz wra-

⁸ Erről Gyulaffy Lestár történeti maradványai II. füzeté 16. lapján ezt a feljegyzést találjuk: Hoc quoque anno Joannes Sasa peditum praetorianorum capitaneus moritur Albae Juliae, 22. Januarii. (Tévesen 1584-re vonatkoztatva.)

^{8a} Ez 18 lovasával 1580 december elején a kiostromolt Newel várában szolgált. (István király udvari számadáskötete 116. lapján, Sasinak írva.)

mat, Banffy Farkas wramat, Banffy Boldisart, Syger Janofth es teöb[h] effele few embereket, hogy per concordiam, az kyre ewis Karoly Istwan submittalya wala magat, el wegeznek keözteök, de mihelt az tractatus keözteök el kezdedetth, egy eftwe magat megh gondolwan, el mene eleötte. Immar azert felseged laffa, mit chelekezik az dologba; lattywk azt hogy az Wasarheliek⁹ es az teöbbyes eleegh nagy nyomorusagba wannak myatta, es keönyeöregnek felsegednek hogy felseged kegyelmenesen Itatuallyon walamit feleöle, hogy egy felis igaffagaban megh ne fyrteffek.

Az Chaky Dienesne azzonyom, es Chaky Lazlone keözeth walo ygyenetlenesegetis parancholta wala felseged wyobban minekeönk, hogy el ygazytaffwk, kyre mi terminuftis prefigaltonk wala nekik, de ez alat[t] megh alkuttanak eö magok, megh ereztette Adoriant Chaky Dienesne azzoñyom, Chaky Lazlo arwainak. Tarcha megh Istén felsegedet yo egessegbe. Datum Albę Julie die 26 february. Anno Domini 1585.

Maiestatis Vestrae Sacrae

Humillimi ac perpetui Servitores

Alexander Kendy V. Kowachoczý mpr
et Somborý Lazlo

⁹ Értendők Kézdivásárhely érdekelt birtokos szomszédai.

80.

Niepolomice, 1585 március 27.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Helyesli, hogy a két törököt kiadták, a lefoglalt tárgyak nélkül. Jó volt megtagadni az erdélyi birodalmon való átvonulást is a temesvári basának. A Herbersteinnal kötendő szerződést jó lesz kissé kitolni, amíg az ő egyezsége Rudolf császárral létrejő, mert a 12 évi határidő túlságosan hosszú és kedvezőtlen az országra nézve. Sasa János kapitány halálát bánja. A prézesek egyéb intézkedését jóváhagyja, habár Károlyi

Istoán arról panaszkodott neki levélben, hogy dolga még sincs eligazítva.

Az esztergomi Báthory-protokollum 161—4. l.

Exemplum literarum Sacrae Maiestatis Regiae ad
Praesides per Gorolliay datarum.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae etc. Magnifici fideles nobis sincere dilecti, Salutem et gratiam nostram Regiam.

Megh ertettwk az kegyelmetek, Gorolliay által kewldeöth leweleth. Az my nezy az kett Theörek el bochyatafath, es az marha megh nem adafath, ez wolt e dologh felelöl az my ertelmwunkis, hogy az kett Theörek el bochattaflek, de az marha es lowak megh ne adaffanak, melyről yrtunk walais Gyczy Janosnak. Igen zwksegh az Baffawal yo zomzedsagot tartany, De abban embernek moddal es raciowal kell' elny, wgy hogy my teölleönk semmi iniurianak, semmi karnak principiuma ne adaffek. Ha ew teölek adatyk, tekenchwnk myngyart wgy mint few scopulra, mit kewan-nion az porta parancholattya, es az my fewldeönknek megh tartafa. Melly parancholat mikor eggyez az fewld oltalmawal, hatersagosban repelalhattya ember moderatè az iniuriat. Mert ha feletteb[b] indulgealonk, az eelen kywöl koborlo kapdoso wegbelieknek, non ad aemulationem humanitatis et amicitie noltre, sed ad inferendas novas iniurias provocalywk ewket. Ha ew az mi hatarunkban kart tezen, ha zinten megh adattywk weleis, ky ritkan teörtenik, de azerth egyeb portay bewntetesteöl nem fél, De wizont ha hataran kywöl kart wal[l] mikor akart tenny, emliteny sem meri a portan. Azert in tali casu, lokkal inkab[b] zewnnek eök a kaar teteltewl, mikor nem mindenkor we[r]hetnek orran patkot embernek, es ewkis kart wal[l]nak, hogy nem mint wagy az porta parancholattyawal, kinek kewes severitaffat experialtak ez ideigh wagy az my felet-[t]eb[b] walo indulgenciank[k]al, kiben ew neki min-

denkor hazna wagyon, nekeonk ritkan. Mind ezekert, s mind egyeb okokert, tecczek ez minapy dologban walo moderacio, hogy az kett Theörek el bochyattatot[h], az marha megh tartatoth.

Teczik nekünk azis, hogy kegyelmetek az my byrodalmunkon wtat az Theömeswary Ballanak nem adot[h.] Ezwtanis effele gonoz es periculum hozható exemplum adalt,* minden uton el kell' kereölny, mert nekik zokasok az, hogy a howa egyik lowokat be wetik, a malikatis utana wonzak. Ezeleöttis emlyttywk, hogy wala effele kewansagok, mikor a Dezpotra kezytnék wala hadat,¹ de akkor sem keölt wala semmi kewanlagokban, zóksegh ezutanió el tawoztatny mind yo zowal, mind raciowal, mind adomannial.

Az my nezy az Herbersteinnal walo dolgot, eleget gondolkottunk rola, kinek baratsagat, es arany, ezwftben walo segetseget melto hogy beöchywlyuk, de az eleöbby itiletwnk zerent nekeönk mostis ugý tecczenek, hogy az locatio minden harom eztendeöben renovaltattnek. Mert tizen kett eztendeö alatt(!) sok dologh teörtenhetyk: wys megh hallhat, kynek ha olly heresi nem leznek, kik ez contractusnak eleget tehetnenek, arany es taller segetseghen az Herberstein baratsagat kwwetnek, myngyaraft karos lenne az tyzen kett eztendeöre walo contractus. De egyeb ydeö waltozasokis tertenhethnek, kiben talam nem wolna haznos, hogy idegen ember kezeben forogna az banya. De ez nekeönk inkab[b] tecczenek, hogy kegyelmetek ez dolgot differalna egý kewes ydeigh mygh az Nagybanay dolognak wege zakad, ky ymmar annyban wagyon, hogy Chiazar ez minapy gywlefeönk alatt[t] talala megh rola, descendalwan minden kewanlagunk zerent walo condiciora. Mely dologrol walo lewelynek formulayat, az mint a Papa kowete² concipialta, kynek my consentialtunk, Chiazarnak kewl-

¹ Ez 1562 tavaszán volt, mikor a törökök Dezpót János moldvai vajdára törtek és leverték.

² Az Erdélyben is járt tudós Possevino Antal jezsuita atya.

dette, ky ha Chiazarnakis, az mint remenlywk tecczendik, semmi towab[b] walo halogatas ez dologban nem lezen. Azert yob[b] es alkolmatosb lezen akkor, mind Nagýbanýarol, s mind Kapnikrol egyzersmind Herbersteinnal wegeznewnk.

Az Logofet dolgarol holoth, kegyelmetek egez tanach[cs]al confulalt, es a tecczet[h] hogy megh adalfek a Vaydanak, am laffa kegyelmetek, aggya megh bator, chiak moggyawal legyen, es a Vayda megh allýa feleöle walo fogadafat, magat ne notaltaffa, Merth ha azt gondollya, hogy ez egy embernek suppliciumawal alatta waloinak megh mutattya azth, hogy ew ellene Erdelyben egy nyomorultnak sem lehet refugioma, es erre walo kepeft az Erdely feiedelem byrodalmanak akar derogalny, es az ew autoritaffat kegyetlenség[g]el ygyekezik roboralný, igen megh chalattik e iambor gondolattianban, Zwkseg azert kegyelmeteknek admonealný a Vaydat, es az embert, nem zinten fogwa, hanem ewrizet alat[t] be kewldený es commendalny neky, az embertiö byzlatný, hogy ne fellyen, byzwaft es yo remenseg[g]el mennýen a Vaydahoz.

Ertywk az zegeny Safa halalat, kyn nekwnkis banatunk wagyon, myerthogy yambor es haznos zolga wala.³ Tecczik azert nekwnk az kegyelmetek gondolkodafa Karoly Istwan feleöl, kinek maffa affele zolgalatra nem alyttywk hogy legyen sem Erdelyben, sem Magyar orzagban. Tudgywk emberseget, yamborsagat, es az zolgalatban walo zorgalmatoffagat es tudomanyat. Zwksegh azert kegyelmeteknek Safa helyeben wtet rendelny, kynek ymmyes yrtunk, hogy ne wonyogaffa magat az zolgalattol. De nagy haborodot[h] zyw[w]el yr moltan

³ Ez nem volt egyszerű udvariassági részvétnyilatkozat, mert az elhunyt Sasa János már Báthory fejedelemsége idején kimutatta iránta való hűségét avval is, hogy ő volt egyike azoknak a kapitányoknak, akik 1573 őszén Bekes Gáspárt fogarasi várában körül-fegták, és menekülésre kényszerítették. (Szamosközy id. munkái I. köt. 137. l.)

nekeönk, hogy megh sinchen el ygazitwa yozaga dolga. Azert kegyelmetek ne tegyen semmy halogatafst benne, ha per concordiam nem lehteöt[h] az mint kegyelmetek yrÿa, bochalfon kegyelmetek az Meltert, es az Meltterrel oly embereketh, kik minden hozzu processuft amputalwan, rei subltantiam spectantes, reöwid lataffal ygazychak el dolgath.

Az Thelegdy yozagh dolganak exituffat ertywk reöwydeden az kegyelmetek yrasaböl, kyth beöwebben megh ertwnk, mikor az adiudicatat be keöwdÿ kegyelmetek, es az my az fiscusra zallot[h] benne, akkor difponalwnk rola. Tarcha meg Istén kegyelmeteket. Datum Nepolomicii die 27 Martii. Anno Domini 1585. Regni vero nostri decimo.

Stephanus Rex Ipt

81.

Niepolomice, 1585 április 4.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Rendelet Szentmiklósy Ferenc elmaradt fizetése és marhája érdekében.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Béke 1175. reg.

S[tephanus Dei g]ratia Rex Poloniae etc. Princeps Transsilvaniae.

Magnifici fidele6 Nobi6 sincere dilecti, salutem et gratiam nostram Regiam. Zentmikloÿ Ferencz talalt meg ninket, adwan erteneonk, hogÿ az mi megh holt Zerelme6 athiankfia az minemeo Zaz forint l[ummat] Zemiliere hazahoz rendelt uolt, azth kegielmetek le[val]tatta v[olna.] Miuelhogÿ penigh olÿ ember, ki mindenkoron. ha [az zükfeg kivan]na zolgalhatt, e6 az mikor annak ideie wolt, ugÿ [mikoron...]nek kellett, zolgalti6 minekeonk: hagyiuk kegielmetek[nek, hogy az az] Zaz forintlÿ Zemiliere ÿarion megh, ez utanni6, m[int zinte azelőtt,] mikor az mi megh holt athiankfia meg adatta [neki.]

[Tovabba] ielentÿ azti6 keonyeorgifiben, hogÿ egy Rez Bogdan nevö Boernek kirte volt meg marhaiatt

[illegible]

Stephanus Rex

magwa[za]kattul, kit mind en[nyi idei]gió kezihez nem uehetett volna, [ezert ám] lassa el kegielmetek, hogy iuthalfo[n hozzá] benne az mi athiankfia adomaniahoz. [Tharchia meg] Isten kegielmeteket. Datum in arce noltra Regia Nepo[lomicensi, quarta die menfió] Aprilió anno Domini milleímo Quingentelimo, octogelimo qu[into.]

Stephanus Rex fpt

82.

Niepołomice, 1585 április 8.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Ajánlja figyelmökbe Belleo János hagyatéki ügyét, miután az ő néhai atyjafia (Báthory Kristóf) udvarában szolgálván, úrnője tanácsára ezüstneműit eladta és árát az erdélyi tárházba helyeztette biztonság okáért. Gondoskodjanak tehát, hogy azt annak jövedelméből újra vissza kaphassa s attól árvája meg ne fosztassék.

Gr. Héderváry-levéltár. Hédervár. Kéziratok 27. kötetében. Kiadta b. Radvánszky Béla a Történelmi Tár 1880. évf. 693—4. l.

Stephanus dei gratia Rex Poloniae etc. Magnifici fideles Nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam.

Talált meg minket Belleo Janos könyörgésivel, jelentvén, hogy mikor az öccsének, Belleo Bálintnak halála lött volna, annak mind pénze, ezüst marhája, lovai szerszámi, ruhái ő közte és egy Balassy György nevő gyermek között, ki neki és Belleo Bálintnak nénjekről való öccsök volt, kétfelé osztatott volna, neki az ő része meg adatván az gyermeket az mi meg holt szerelmes atyánkfia udvarába az ő maga gondja viselése alá vivin, az mi ezüst marha, pinz az gyermek riszire jutott, viszontag az gyermek riszire való lovakat, szerszámokat az mi pinzen el adtak, azokat tárházába titette volna, ruháit pedig és nimely szerszámit az meg holt Nagy Gáspárnak gondja viselésére bizta volna. Az mely pinzt pedig tárházába titette volt az, ezüst mível egyetembe, mikor az mi atyánkfia Bathori Boldizsár ide bejött, azt az pinzt ezüst mivestől neki adatta. Azirt mivel, hogy

tudjuk, hogy az mi meg holt atyánkfia nem az vigore adta el, hogy az árvátul el szakadna; ha konstál és kegyelmetek meg bizonyíthatik(!) annak az ezüst marhának és summanak mi voltáról, az tárháznak jövedelmiből adja oly ember kezibe vagy egyhez, vagy máshoz ad fideles manus, hogy az árvátul el ne vesszen, azonkippen aztis az mit szőrin az marhába Nagy Gáspárné kezinel meg találhatni; ha mit penig elő nem állathatna abba, az ki constalna, hogy ura recipialta volna, fizettesse meg kegyelmetek és mind együtt az többivel tartassék meg az árvának. Tartsa meg Isten kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Napolomicensi, octava die mensis Aprilis anno domini Millesimo quingentesimo octogesimo quinto etc.

Stephanus Rex Ipt

Külcíme: Magnificis Praesidibus regni nostri Transsylvaniae etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

85.

Gyulafehérvár, 1585 április 20.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

Sürgősen jelentik, hogy Musztafa csausz érkezett a szultán parancsával, hogy be ne eresszék Erdélybe Cercel Péter havasalföldi vajdát, aki országából szökni készül egész vagyonával. Erre a kormánytanács parancsokat küldött a szorosok felé ily értelemben, de mire azok odaértek, a vajda a töröcsvári szoroson Rosnyón át be is jött ezer főnyi seregével s ezt meg is írta a fejedelemlnek, kérve támogatását. Biztonsága okából pedig éjjel felkerekedett és szász ruhát öltve tovább ment. Erre rác és egyéb szolgálai felprédálták vagyonát s annak összeszedésére most Sombory Lászlót küldték Brassóba, hogy legalább a lábasmarhát megkerítse, ha már a pénzt nem is bírja. Ebből nagy baj kerekedhetik, kivált, hogy az új havasalföldi Mihnie vajda még nem jutott be Bukarestbe s a csauszok nem igen bíznak az erdélyiekben.

Az esztergomi Báthory protokollum 165—8. l. Kiadtam a Documente III. köt. 12—15. l. másolatáról tévesen április 24-i kelettel.

Exemplum literarum a Praesidibus ad Sacram Maiestatem Regiam per Thomam Somogyi datarum.

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis clementissime.

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nostrorum in gratiam M^{tis} V^{rae} Sacrae humillimam commendationem.

Felsegednek ezt akarok ertesere adny, hogy ez el mult heten, yowe yde hozzank a portarol Moldwa altal, a Nagy Muztaffa Chyawz, ky a Chiazartol illien parancholatot hozza, hogy az mostany hawafely Vaydat, ha az portara nem akarna menny, hanem yde az orzagra zaladna, megh fogywk, es minden marhayawal a portara kewlgywk. A Chiawz ez el mult ezten Zeredan ywtot yde,¹ Cheoterteken myngyaraft megh halgattwk, es az utan embercönket bochatottwk, mind Zebenre, Brassora, es egyebeowe a hatarokra, hogy a Vayda ky yowesere wygyaz[3]anak, es a mit az ydew, es az zwklegh hoz, a Chazar parancholattya zerent, ahoz tarchak magokat. De e kezbe, mygh a mi embercönk ebben a dologban ygy el yarhatoth, addygh hat a' Vayda nagy hertelenseg[gl]el, meegh egy nappal azeleott, hogy az Chiawz yde yewth, mindeneknek warafok kywql, yde be az orzagba tartot[h] es azon Cheoterteken, mellyen my a Chyawzt megh hal[l]gattwk, Brassó melle, minden Boeryvel, lowagyawal, gyalogyawal, kik ezeren woltanak, yo zerrel, azonkeppen minden marhayawal, kenchewel Rofnora² zallot, onnan mydqn Brassóba kereczenek, eggyetmalfawal, marhayawal. kinchewel, es be nem bohattak volna az Brassoyak, Penteken megh fyzetwen a zolgalo nepnek, es el bochatwan ewket teölle, myerthogy ymmar bekeffeges feolden volna, chak'kewesed magawal, zekereywel marhayawal, es wdvara nepewel Zombaton V. 20 ment Fekete halomra, ea intentione, hogy onnan egye-

¹ Vagyis 1585 április 14-én.

² Mai neve Barczarozsnyó, a törcsvári szoroson innen.

nesen Fogarasba, es Fogarasból yde Feierwarra yöyen, a mint ezt ugyan eömaga megh Rosnoról, mihent ywtot[h] wolt, tulaidon embere által wrunknak megh yrta wolt, tudnia illik, hogy mind feiet, marhayat az felseged es wrunk oltalma es kegyelmesege ala hozta wolna ez orzagba. Az mely nap a Vayda Fekethe halomba wolt, azon nap a mi embereönkis yo ydeien Brassloba ywtot[h] s wrunk newewel, mideön megh omnia salua essent, es a Vaidais minden marhayawal eggyeöt[t] wolna, instalt nagy ereöffen a Brassaiaknal, hogy a Vaidanak mind zemeliere. I mind marhaiara gongyök lenne, ne tartana walahogy masfele, es ne elabalna, azonkeppen marhaiabanis es kinchiben kapkudas ne esnek. Ebben az Brassaiak semmit megh nem fogattanak, hanem chak nagy keönnien weöttek es negligaltak, kiböl oztan az keöwetkezet[t], hogý azon eiel a Vayda megh gondoluan magat es a mint mongyak, tanachotes wewen walamý titkon yewt[h] emberektöl, Zaz ruhaban eöltezwen, chak kewesed magawal. a mint eztis megh chak ygen obscure erthettywk, fel kewlt, es walamely fele el indulth, walamint fogh ymmar bekesseg[g]el yarhatný, holot[h] mindenfele az utakat azonnal megh al[l]attwk. es mindenfele ereöffen wygyasztattunk rea. Jollehet wagyunk illien suspiciobanis, hogy megh ygen mezze nem ment wolna, hanem ott a taiba walahon titkon latitalna.

A Vayda el meneset, hogy megh ertettek walami Rac3 es egyeb renden walo zolgaý, walamý kewes gyaloggal egyetembe, kit marhaianak eöryzesere megh marasztot[t] wolt, myngyaraft marhayan, kynchen rayta leöttenek, mindent fel tertenek. mindenbe sakmant teöttenek. Seött az utan, mind Zazok, I mind egyebek, a kik egyeönneniö mafonnanis erkeztének, nagy tekozlaft teöttenek, mindennemeö marhaiaban. A Brassaiak oztan nagy kesseön, mikor feddetnenek az urunk emberethöl, wgý weöttek ezekbe magokat. a mit a marhaiaban penzben kaphattanak, azt colligaltak, es meegh mostis a mennyre lehet. mint a kv anni kezre ywtot[t] mindent

colligalnak. Myes myngyaraft ertwen az zertelensegeth, a mit legh nagyobbat tuttunk, egynehany rendbely emberinketh mind oda az helyekre, a hon az dologh esset, f mind egyebowe zelliel ez orzagba bohattwk lietseg-[g]el myndenfele, hogy mindeneket, a kik a predaba rezsek, megh fogianak, mindentol mindent ky wegyenek, es egyowe gyeöchenek. Vegezetre Sombory wramatis el bohattwk keözeöleönk, hogý eö maga zemelye zerent, mint illien nagy dologba yelen legýen. mindeneket minden rendbely emberektol, kik sokan wadnak ymmar az orzagýak keözeölis, eleö keryen. eleö adaffon, per omnia opportuna remedia, es wgy chelekeggyek, hogy ha mindis, quod est impossibile, de nagyob[b] rezze az penznek es marhanak megh legýen. A penzt soknak mongýak hogý wolt. mert az Chiazar adayatis el hozta wele, kit nemellyek harom Zaz lo terehnek mondnak, a kywol egyeb partekaýa es marhaýaýs elegh wolt, ky ynkab[b] mind predaba keolt, Jo reze azoknak. kik a predat chelekettek esmegh Hawasalföildebe es Molduaba zalattak. A Chyawz a ky ytt wagyon nalunk, ereöffen sollicitat, hogý mindenek megh legyenek, mert a Chiazar megh kewannia az eöwet, ki ha megh nem lezen, mind orzagoftwl megh bufulunk erette. De my ennel nagyob-[b]at nem chelekedhetwnk, a kit chelekezewnk, walaminék utaban lehetunk. mindeneket megh kereftetewnk, es azon lezwnk, hogý a mit a marhaban es penzben megh talaltathatunk, awal megh erýok eöket, hogý ewel minden nagyob[b] kowetkezendeö kart es gondot auertalhassunk magonktol, kitol ha a Braßaýak zooth fogattak wolna, es walamý kychin gondot akartak wolna wiffelený, semmý felelmeönknek most nem kellene lenný.

Ezeket the felsegednek akarok ydeien tuttara adný, hogy noha megh byzoniosok nem wolnank, mit gyeöthetönk eözwe, megis ertene felseged az dolognak kezdetit, es az my ýgyekezeteönketis, a Chiazar kynchinek megh adaffaba, kitol wgy feleönk, mint illikis, hogy teöbbet annal my raytunk ne kereffenek, Mert

Muztaffa Chyawzis innen lok olahokkal Boerokkal ytt lewen, el nem akar addygh mennÿ, myegh az Chazare megh nem lezen.

Az mafik Chauzis Hwzayn Chawz, ky az Vaydat a portara hÿa wolt, wyzza tert Braffo melleöl, azt mondwan: Latom en ymmar hon wagÿon az Chÿazar kynche, el nem wezhet[h] ytt. Twggywk hoky ezennel yew es megÿen az lok Chyawz, kik minekeönk elegh gondoth es keölcheget zereznek. Az orzagot chyazar Mihnie Vaydanak atta megh.³ Peter Vayda, az Moldways⁴ ereöffen sollicitallya az Chyazar kinchenek eözwe keresesere, es utolso wezedelemmelis ýezt. Hoz[3]a tartozokba Olazok, Franczuffok, Raczok, sokan wadnak fogwa, Felsegednek keönyeörgeönk mennel hamarab lehet erezze wyzza embereönket felseged, myes walamÿ bizonioft eözwe zerezheteönk, felsegednek esmet tuttara aggywk. Embereönketis kezittÿok, ky az portara mennyen az Chiauzzal, es a mÿ marhat megh talalunk, miholt felsegedteöl embereönk megh yeött, akarnokis ydeien praeuenialnÿ, hogÿ hamis magÿarazatból harag reank ne legÿen.

Az mely parancholattal az portarwl yeött yde Muztaffa Chyawz, annak maffat ym felsegednek keölteök, kiböl megh erty felseged az Chiazar kewanfagat, tuggyuk peniglen hoky ezennel ereösb parancholatot hoznak. Ezis Muztafa Chyawz nyughatatlan, nyilwan meri ky altanÿ, hoky mi lem wagyonk ýgazak az Chÿazarnak, illien wezekedeeseönk wagÿon wele.

Moft wgy ywta hÿreönk, hogÿ Bukureltreis igen gÿwl az Theörek, Mihnie wayda tawol leteerth wÿgÿaznake, wagÿ egieb zandekok legÿen, meegh nem twggÿwk. Az Beglerbegis nem mezze wagyon az Dunan

³ A Ez a török melléknevi vajda (Mihnea Turcul) most másodszer kapta meg a havasalföldi vajdai széket, melyen közel hat esztendeig sikerült ülnie.

⁴ A már ismert Sánta Péter, 1582 óta, immár harmad ízben kinevezve.

thol. Az Theömeswary Baßlais Derstoron⁵ wíl haddal, ym pofta altal akaronk az portara walami yelentest tenný, hogy az mi Oratorunkis⁶ tuggyon mitt mondaný, ha az dolgot kwlöomben magyaraznak, es az portays erchie az my hywfegeönk zerent walo gondwiseleseönket, mint illien weletlen es hyrtelen dologba. Tarcha megh Iften felsegedet wo egességben. Datum Albe Julie 20. Aprilis. Anno Domini 1585.

Maiestatis Vestrae Sacrae

Humillimi ac perpetui Servitores

Alexander Kendý, V. Kowachoczý mpr

⁵ Silástra dunaparti bulgár-török vár másik neve.

⁶ A *követ* latinos neve, úgy látszik német befolyás folytán, mivel Németországban is így nevezték a követeket.

Megjegyzés. Péter (másként Petrasco) vajda jól megérezte letételének idejét, mert az pár nappal szökése előtt bekövetkezett két évi uralkodása után, kegyetlen és embertelen kormányzása miatt. Viszont a portán is jól sejtették szökését, mivel már április 18-án jelentették róla a csasú, hogy 40 társzékérrel távozott Erdély felé kincseivel.¹

Ez a dolog nagy megdöbbenést keltett a kormánytanácsnál is, amely rögtön kellő módon intézkedett a vajda üldözése és megmaradt vagyonának megmentése dolgában, ami annyi veszéllyel és bajjal járt.

¹ Eyzing Pál báró osztrák követ jelentése alapján; Hurmuzaki: Documente XI. köt. 684—5. l.

84.

Niepolomice, 1585 április 26.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Válasz. Rendeli, hogy haladék nélkül adjanak egy embert a csausz mellé s amit lehet, az elszökött Péter havasalföldi vajda vagyontárgyaiból szedjenek össze és leltárral adják át neki, nehogy ebből nagyobb baj származzon. Aláíráskor vett újabb levelökre a király ismétli fenti rendeletét, intvén a tanácsurakat, hogy úgy viselkedjenek a csausszal szemben, hogy az semmiképpen

meg ne vádolhassa őket a portán ebben a kellemetlen dologban.

Az esztergomi Báthory-protokollum 169—171. l. Kiadtam a Documente III. köt. 17—19. l.

Exemplum literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad
Praesides per Thomam Somogy datarum.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae etc. Magnifici fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam.

Ertywk az kegyelmetek lewelebeöl az hawaffely Vayda dolgat, kynek allapattýat, zerencheiet, mindenkor ezeön exituffal gondoltýk hogy terminaltatýk, loha nem hyhettýk el, hogy az ew ygirte nagy adoniak, es igaz yeöwedelem kýwöl walo prodigalitasanak Hawas-elfeölde eleegh lehessen. Ha az Brassaýak recipialtak wolna, bator w magat titkon utra bochattak wolnais, chak penzet, marhaýat eöriztettek wolna megh, ez mof-tany moleftiatól megh mentettek wolna kegyelmeteket. Sed paucis datum est, repentinis in rebus, bono consilio uti posse. Az my tecczesunk zerent mihelt Muztaffa kegyelmetekheöz erkezet[t] myngyart embert kellet[t] wolna melleie adný, hogy az marha inquisitioniaban eő magaió ielen leött wolna, tanquam inspector et testis. Mof-tis ez dolognak kett remediumiat lattýwk: Eggik hogy kegyelmetek ez dologban igen ferio chelekeggyek, kit az Chiawz waloba megh tapasztallýon. Masodyk hogy az Chiawzt kegyelmetek competenti munere demulceallýa.

Az mi az elseő dolgot illetý, nekeönk ugy tecczenek hogy kegyelmetek abban ugy chelekednek, hogy kegiel-metek deputálna egy helyth, wagy Feierwar lenne, wagy Brasso, kiheöz keözelýs efeöt[t] a direptio. Lenne ott kegyelmetek keözwöl egy, lenne ielen az Chyawzis, ky latna az kegyelmetek solenniter es waloba walo gondwifeleseth ez dologban. Az kik a Vayda zolgayba kezben wadnak, kik az direptioban rezelek. my itile-

teönk zerent, azok mynden utolso beŵntetefst erdemlenek, mind azt, ha az Chiawz kezeben adatnak, mind azt, ha zeme eleõt[t] eöletnek megh. Zŵksegh penigh wgÿan tormentu[mm]alis¹ wallatnÿ eŵket, hogy mind magok feleöl, s mind egÿebek feleöl az mit tudnak, ygazan megh wallÿak. Az kikre wal[l]nak, zŵksegh azokatis in instanti waloban inquiralni, eŵ minden kedweözes nelkeŵl a pŵdat eleö keresnÿ. Ebben semmÿ halasztasnak nem kell' lenny. Mert a kesedelem minden tergiuersatoria es refugiumra occasiot es utat mutat embernek. Az mith megh talalnak az marhaban, registrum zerent adalla kegyelmetek az Chiawznak, ha mi el tewed benne, pacientia. Jo raciokkal megh kell mutatnÿ, hogy nagÿ meltatlanlagh wolna az hogy az mit effele profugus ember, wagy eŵ maga futtaban el hany, wagy walami elmeretlen koborlo tŵle el wezeön, orzagh fizetne azt megh ký sem el zekesenek, sem megh foztasanak nem oka.

Nem yrta megh kegyelmetek mellyk Muztaffa az mostany Chiawz, Mert ama regÿ nagÿ Muztaffa, azt my effele Theörekben oly yambornak, es yo akaronknak ísmertŵk, hogy kegyelmetek bonis verbis et munere ugy demulcealhattyá, hogy yeöwendeö moleſtiatŵl liberalhattyá kegyelmeteket az portan. De akar mellik Muztaffa legÿen, wgÿ kell' wele chelekednÿ; hogy yo akarrattal mennien el kegielmetektŵl.

Ide mi felenk nem alÿttywkw hogy ygiekez[z]ek a Vaÿda, ki ha yde yŵt wolnais, mi kezbe nem adattwkwolna. De az kegyelmetek postaÿa hallotta wtaban, hogy Nagybania fele igazytottak, kibŵl hizzeök hogy a Nemet partra walo meneŵre wolt zandoka. Tarcha megh Iſten kegyelmeteket. Datum in arce nostra Regia Napolomicensi, die 26 mensis Aprilis. Anno Domini 1585. Regni vero nostri decimo.

Az máy nap hoztak az kegyelmetek lewelet es ugÿanezen napon myngyart vizza bochatam. Az Vayda

¹ Azaz kénzás, ami ekkor még általánosan gyakorolt eszköze volt a törvénykezésnek nálunk is.

zolgay, kik lakmant teŵttek marhaiaban, meltók minden beŵntetesre, azertis hogy uroknak megh nem tartottak heŵteket, azertis hogy ymmar az my byrodalmunkba leven effele ragadozások[k]al az my byrodalmunknak iussat violaltak, es az publica tranquillitast ledaltak, Azoknak beŵntetesek ugyan teörweny zerent effele accusatiokkal conuincaltathatik, awagy ha az tecczik, mind az marhawal egyetembe az portara kewldhetik, ugyan azon Chiawz által, ky mellet[t] kegyelmetek embert bochaffon.

Nem art ha ty kegyelmetek te[.]teserth az Chiauztis admoneallya arrol, az mit ez dologban ez ideigh kegyelmetek pre talt, es kerdeny teölle mit mondana eŵ, hogy kellene towab[b] chelekedni ebben. Az eŵ tanacha ahol lehetetlen awagy alkolmatlan dolgokra nezne, azt kegyelmetek bonis rationibns. ky werie feyeböl, ahol penigh ollý dolgot ad kegielmetek eleibe, ky lehetséges es hozza illendeő az ott walo allapathoz, nekem tecczik hogy melto kegyelmeteknek az eő tanacha zerentes walamit chelekedny, mert wgý inkab[b] nem lehet moggya az kegyelmetek wadla[.]ara.

Stephanus Rex Ipt

85.

Niepołomice, 1585 május 1.

Báthory István király közrendelete Erdély új kormányformája ügyében.

Meggyőződven, hogy a sokak (vagyis a tanácsurak) uralma éppúgy, mint a hármastanács intézménye nem kielégítő, mert Erdély szokásaitól elüt s a közjóval nem egyeztethető össze, kinevezi Erdély kormányzójává Gyczy János váradi kapitányt, megadván neki a jogot, hogy: a tanácsurakat összehívhassa, végezdhessen velők és törvényszéket tarthasson; a polgári és katonai rendet hatósága alá adván, hogy a szükséghez képest hadat hirdethessen s a seregeket oda küldhesse vagy vezethesse, ahová a szükség kívánja, alája rendelvén a várak

*parancsnokait, várnagyait s az összes tisztoiselőket, Várad és Karánsebes kapitányai kivételével, kiknek kinevezése a király előzetes tudtával történhetik; a fejedelmi udvarban tartson 600 lovast, a várakban meg annyit, amennyit jónak lát; a fejedelem körül pedig tapasztalt hűségű és becsületességű embereket; adományozhat 52 jobbágytelekig s végül dézsmát, nemességet, prinipilátust is a fejedelem nevében, kinek nevét is aláírhatja a szokott helyre. E rendelet pontjainak megtartását mindenki tartsa kötelességének.*¹

Gyulafehérvári kápt. ltár. Budapest. Protocollum Francisci Taraczközy 263—8. l. Kiadta Jakab Elek: A Giczyek története c. értekezése 57—60. l.

Nos Stephanus Dei gratia rex Poloniae, Magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae. Samogitiae. Kioviae, Voliniae, Podlaciae, Livoniae etc. Princeps Transylvaniae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis: quod cum bonis et sapientibus principibus, tanquam certus scopus, beata civium suorum vita proposita sit, itaque non tam armis quam aequis, legibus utilibusque institutis acquiri soleat: Nos quoque iam inde ab eo tempore, quo divina benignitate principatum Transylvaniae adepti sumus, omnem operam dedimus, ut regni illius praeclare semper de nobis meriti, paci, salutis atque tranquillitati consuleremus. Cum autem post obitum Illustrissimi Principis Domini Christophori Bathori de Somlio Vayvodae Transylvaniae et Siculorum Comititis etc fratris nostri desideratissimi, propter immaturam adhuc imperio aetatem Illustrissimi Principis Domini Sigismundi Bathori de Somlio etc nepotis nostri charissimi, ad quem principatus patris, paulo ante eius mortem, consentientibus omnium praedicti regni Transylvaniae Ordinum suf-

¹ Az állam-okirat jellegű rendelet e magyar kivonatát néhai Szilágyi Sándor szavaival adtuk, nagy történetírói érdemeiről való emlékezés okáért; az Erdélyi országgyűlési Emlékek III. kötete 64—65. lapjáról. Valószínűen magyar példánya is volt, de az — sajnos — még nem került elő.

fragiis, rite et legitime translatus, cum, inquam, tali tempore et statu cerneremus, maiore nobis ope enitendum esse, ne quid detrimenti regnum idoneo rectore destitutum caperet, introductis per occasionem duabus administrationis formis, regi gubernarique hucusque curavimus. Sed cum tam multorum, quam paucorum gubernatio non paucis implicata difficultatibus, ab usu et consuetudine Transylvaniac aliena, bonoque publico minime commoda visa sit, ob eamque rem, solemnī legatione omnium Ordinum nationumque praefati regni nostri postulatum a Nobis sit, ut donec apta imperio aetas Illustrissimo nepoti nostro veniret, curam regimenque regni, ad unum virum, iustitia, fide, prudentia, rei-que militaris scientia spectatum iudicio arbitrioque nostro deferrenus: Nos et publica utilitate, et praedictorum regni Ordinum votis adducti, id iam tandem faciendum esse statuimus. Ad quod quidem munus obeundum sustinendumque, cum Magnificum Joannem Giczy, freti nostro de illius innocentia, fide, integritate, caeterisque virtutibus iudicio, idoneum esse censemus: Eum igitur administrationi totius regni Transylvaniae, donec ut dictum est, matura Imperio aetas Illustrissimo nepoti nostro veniat, cum authoritate, legibus atque conditionibus, quas hic subiicimus, praeficiendum decrevimus, quemadmodum praeficimus praesentium per vigorem.

Ac primum quidem, cum omnia genera dignitatum, honorum et cuiuslibet muneris ac functionum non tantum re, sed certis etiam nominibus et titulis distingui ab invicem soleant; Nos quoque servandi boni ordinis gratia, praedicto magnifico Domino Joanni Giczy damus nomen et titulum Gubernatoris Regni Nostri Transylvaniae. Huic gubernatori committimus summam rerum omnium, quae ad Principis utilitatem, decus, honorem, existimationem, salutemque tuendam tum publice, tum privatim pertinent. Cum autem ad ornamentum Principis, aulaeque eius splendorem id quoque spectat, ut curia eius atque palatium continua hominum

frequentia colatur: ob eam rem gubernatori domicilium seu sedem habitandi assignamus Albae Juliae in arcē seu curia ipsius Principis, ut sive legati Principum exterorum, sive alii cuiuscumque conditionis homines, quacumque de causa Albam Juliam adeant, quoad eius fieri potest, maxime culta, frequens et splendida hominum concursu Aula Principis appareat. Cum vero Senatus ad eum finem institutus sit, ut tam salvis, quam dubiis et periculosis Reipublicae rebus temporibusque, salutaribus consiliis adiumento Principi sint: facultatem gubernatori damus, usu et necessitate Principis et regno postulante, senatores seu consiliarios convocandi, cum iisque consultandi, deliberandi, concludendi, remque deliberatam executioni mandandi.

Item comitia regni generalia et particularia cum consensu consiliariorum indicendi et celebrandi, iudicia ordinaria, appellationesque decernendi, locum autem consultationibus praedictam Principis aulam deputamus. Si quae res ardua, inusitata, incipitisque deliberationis, sive domi, sive foris accadat, ut gubernatoris et consiliariorum sententiam distrahat, nihilque certi propter diversitatem suffragiorum constituere permittat: ea res summa celeritate ad nos perferatur. a nobisque eius decisio expectetur. Omnes Status Ordinesque regni, hoc est cuiuscumque dignitatis et conditionis homines, civiles pariter et militares, quicumque tota illa ditioe nostra, intra et extra Transylvaniae ambitum continentur, huic gubernatori, eiusque iurisdictioni, non secus ac nostrae propriae, immediate subiicimus. Damus illi plenam facultatem, cum summa aliqua necessitas, incipinatusque casus requirit, non solum milites stipendiarios, sed ex omnibus Ordinum Statuumque generibus, quantum ratio temporis ostenderit, equitum peditumque numerum cogendi, omnesque adeo vires regni contrahendi, et quocumque res postulaverit, movendi atque ducendi. Arcium praefecti atque provisores, castellani et quicumque tandem munere aliquo publico funguntur, in universum omnes ex voluntate et praescripto guber-

natoris pendeant: cui integrum sit de iis, quod optimum visum fuerit statuere, leges et conditiones eis dare; denique, si illi non satisfecerint, eos loco movere, commodioresque substituere. In duobus tamen officiis et praefecturis, nimirum Varad et Karansebes, si quando praefecti loco et tempori minus idonei viderentur: ea gubernator, nisi prius accedente scitu et consensu nostro, nec praeficiat, nec loco moveat.

In aula Principis sexcentis spectato virtutis et merito equitibus menstrua stipendia solvi faciat, idque iis tantum, qui assidue in aula operam Principi navare non recusant: caeteris domi manentibus pro personae cuiusque et meriti ratione annonae pensiones iudicio et arbitrio gubernatoris praestentur. In arcibus et praesidiis tam equitum, quam peditum numerus arbitrio eius servetur.

Cum autem maxime Principis adolescentis intersit, quos et quales circum se ministros habere conveniat, summa est opera danda gubernatori, ut eos habeat Princeps servos familiares et convictores domesticos, qui in omni vita et actione aliis etiam exemplum dent pietatis, fidei, constantiae, honestatis et omnium denique morum certissimum: ne vel obscena dicta, vel turpia facta aulae Principis dedecori sint. In bonorum ad Fiscum devolutionum collationibus antiquam Vayvodarum illius regni consuetudinem et praerogativam gubernatori concedimus, ita, ut in eorum bonorum collatione, quae ad triginta duorum colonorum numerum se extendunt, iudicii sui auctoritatem sequatur et in utiles Principi et regno ministros conferat. Praeterea decimas in usum benemeritorum, nobilitationes, primipilatus, exemptiones domorum, in locis per aliena iura Principi licitis conferendi potestatem eidem gubernatori damus. Ita tamen, ut sub titulo Principis eiusmodi beneficia conferat, literisque super ea re emanatis nomen Principis loco usitato gubernator ipse manu sua subscribat, quod in aliis etiam literis, quacunque de re sub titulo Principis scribendis observari volumus. Cancellarius quoque, ut moris est, in

parte literarum nomini accommodata nomen suum subscribat.

Breviter cum rerum omnium summam huic gubernatori committamus, nihilque omnino, quod ad Principis et regni commoda vel detrimenta spectat, inscio ipso fieri velimus, ut haec nostra constitutio nota omnibus esse possit, vobis Magnificis, Egregiis, Nobilibus, Agilibus, Prudentibus et Circumspectis Consiliariis, aliis etiam Praefectis, Comitibus, Capitaneis arcium, equitum et peditum, Vice Comitibus, Vice Capitaneis ac Universitati Nobilium, Iudicibus Regiis, Primoribus et Primpilis omnium Sedium Siculicalium, Magistris Civium, Regiis Sediumque Iudicibus ac Iuratis Civibus omnium Comitatum, Sediumque Saxonicalium, ac omnibus denique cuiuscunque status, dignitatis, conditionis et praeceminentiae hominibus in regno nostro Transylvaniae et partibus Hungariae ditioni nostrae subiectis existentibus et commorantibus, praesentibus et futuris harum serie committimus et mandamus, ut hanc ordinationem ad vestram utilitatem a nobis ad tempus maturae Imperio aetatis praefati nepotis nostri et Principis vestri factam, et praescriptis modis ac rationibus stabilitam in omnibus eius partibus et articulis observare, praedicti gubernatoris auctoritatem tanquam nimirum Principis eius propriam revereri, iussa illius capessere et exequi debeatis, nihilque a fide et officio vestro alienum committere unquam audeatis. In cuius rei memoriam et testificationem literis hisce manu nostra subscripsimus ac sigillum nostrum secretum annulare apprimi iussimus. Datum in arce nostra Nepolomicensi, 1. die mensis Maii. Anno Domini 1585. Regni vero nostri decimo.

Stephanus Rex Ipt

Megjegyzés. E nagyfontosságú államokiratot először Rummy György adta ki 1817-ben;¹ kiadása hibáit Jakab javította ki fenti szövegében. Az ő érdeme annak felismerése is, hogy a nevezetes „Instructio“ sok közös vo-

¹ A Monumenta Hungarica III. köt. 285—293. lapján, egy 1692-i pontatlan másolatáról.

nást mutat fel Hunyadi János kormányzói diplomájával s így azt hiszi, hogy az István király által önhatalmúlag kezdeményezett, de az erdélyi rendek elfogadása által törvényszerűvé vált és Erdélybe is a fejedelmek kiskorúsága idejére bevitt és meghonosított kormányzói intézmény mintaképe a magyar alkotmányos kormányzás volt.²

86.

Gyulafehérvár, 1585 május 19.

Az Erdélyi hármastanács Báthory István királynak.

Válasz. Jelentik, hogy sikerült Péter havasalföldi vajda felprédált vagyonának egy részét összeszedniök s azt 105,000 forinttal együtt átadták a visszainduló csausznak. Nagyobb hitel kedvéért Rácz Pétert és Thorma Kristófot adták melléje. Költségükre a vajda pénzéből adtak, de hogy eljárásuk szigorúságáról tanúságot tegyenek, az elfogott prédáló rácok közül négyet-ötöt a csausz kívánságára szemeláttára fognak kivégeztetni Brassóban. Egyébként tegnap immár a harmadik csausz is megérkezett, sürgetve az ügyet s azt ma rögtön vissza is indították.

Az esztergomi Báthory-protokollum 182—7. l. Kiadtam a Documente III. köt 25—28 l.

Exemplum literarum a Praesidibus ad Sacram
Maiestatem Regiam per Thomam Somogy datarum.

Sacra Regia Maiestas domine, domine nobis clementissime.

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nostrorum in gratiam M^{tis} V^{rae} Sacrae humillimam commendationem. Istentől fellegednek minden yokat, yo egessegeth, hozzw eleteth, es zerences byrodalmat kewanonk mint kegyelmes wrunknak.

Az felseged leweleth megh hozza az poszta minekeönk, kibeől erthywk az felseged parancholattyat az el futot[t] hawaífelý Peter Vaydanak es tekozlo penze es

² Jakab Elek fentidézett műve 36. l.

marhaya feleöl: twdnya illik, hogy mindeneket zorgalmatoffag[*g*]al eözze kereftetwen, adnak az Chiau3 kezében. Azert kegyelmes wrwnk ezen dologban mint procedaltunk, es mith cheleketteönk ekediglen felsegednek akartok esmegh ertesere adny.

Megh yrtwk wala felsegednek, hogý Sombory wramat keöldettvk wolt el kezeöleönk, hogv mint illien nagy dologban eö maga yelen legýen, a marhat mindenönnen ky kereffe, eözze gyeöche, es byzonios helyre reponallya, hogy mindeneket a mint illik az Chiazar parancholattya zerent az Chyawznak azutan kezben adhaffunk. Melly dologban eö kegyelme wgy chelekedet[h] es wgy yart el azokkal egyetembe, kik wele woltanak, Horwat Kozma wrammal es Pernezzy Istwannal, hogy annal yobban es zorgalmatosban ugýan nem leheteth. Valamit tuttanak mindent mindennemeö melfersegekkal es industriaiokkal megh kesertetteönek, mind penzth, mind marhat akiktöl leheteth ki wittenek, es eözze zereztenek, annakutánna yde megh yowen hozzank, mindeneketh regiftomban yrwa hoztanak, Melly dolgot myes megh ertwen az teöb[b] tanachwraimmal egyetembe, kikkel mind eggyeöt[h] woltunk, az felseged Menfeetis wyfelwen eleötteönk, wgy deliberalank feleöle, hogy wgyan ottan Bralfoba, in loco scilicet collectionis et depolitionis iplarum rerum az Chauznak regeftom zerent mindeneket confignallyonk,* de ugy hogy minekeönkis byzonios emberynk legyenek wele, kik mindeneketh az Chyauzzal eggyeöth megh latwan, es kezbe wewen, az marhawal eggyeöt[h] be mennienek az portara, hogy ygy az marhaban femmy mafuwa ne kellyen, es myes a my dolgonkat es ez dologban walo gondwyfeleseönketh wgyan wrwnk embery altal adhaffok erthesere az portanak. Eleözzer azerth tractalwan az Chawzzal, es azt mind zeep zowal, f mind ayandek[k]al devincialuan, annith efficialtonk nala, hogý ha

* Megjelent a Hurmuzaki-gyűjtemény III/1. köt. 90—91. l. és a IV/2. köt. 128. l.

myt az ygiretnek kell' lennÿ, minden yoth remelheteönk teőle. Ez pedig az a Muztaffa Chyawz, kyth felseged newez, kit azeleöttis megh yrtok wala felsegednek, a Nagy Muztafa, awagy Vzon Muztaffa Chyawz, kynek embersegebe es ÿo maga wifelesebe, tuggywk hogy felsegedis nem egyzer megh nywgo[d]t. Myes azonkeppen ugyan azon virtufokat a mikor kellet[h] tapasztaltonk benne, moftis talam az remenlegh megh nem chai feleőle benneönket, holot[h] yo kedwelis hochattwk el. nem chak pro re praelenti megh ayandeközwan kett eger arannyal, hanem ez kywql, kyth ugyan eő maga kewana es contendala minden eztendeőre haarom zag forinth fy-zetett, menÿ Amhat Chawznakis yar rendelwen nekÿ, illy okkal hogy minden dolgaynkban az portan, walami-kor az zűksegh kewannya, yo akarattal walo segetseg-[g]el es zolgalattal legyen, kyre ewis nagy eőreömelt offerala es keteleze magath.

Az Chawz mellē kőweteket Rac3 Petert, es Thorma Chriftophot rendeleönk, kik be menwen az marhawal mindenbe az Instructio zerenth yaryanak, ha my nehelfege az portanak urunkra lenne, azt mint[h] zalychak, mynth avertallyak az Chazarnak es az Bassaknak haraghiokat, in summa mindenbe amith az ydeő es az neceffitas eleőkben wetne, mind harman Pongraczal,¹ az contitnuus oratorral eggyeöt, minth wifelyek magokat, es mint forgogyanak, bewfegel eleikben attuk, es megh tanitottwk eők^{1a}. Emellet mywelhogy tuggywk hogy az zeker kenwe yar yobban, es azt a portat chak az egy adomany wifely, walamy keölchegetiő, wgy mint harom

¹ Értendő a már ismert Sennyei Pongrác, aki már korábban is járt volt a portán.

^{1a} A fentnevezettek már 1585 június 19-én beérkeztek Sztambulba Musztafa csaus kíséretében tíz kocsin, a megszőkött Petrasco tíz társzekerén hozott megmaradt kincsével, melyet harmadnap reggel adtak át — Sennyei főkövet jelentésében — a kincsek részletes leltárával a szultánnak, aki mindhárom erdélyinek egy-egy arany tárgyat ajándékozott elismerésc jeléül. (Eyzing követ 1585 június 21-i jelentése, az id. Hurmuzaki-kiadvány XI. köt. 689. l.)

ezer aranýath attunk nekik, illien condiciowal hogy ha lattyak az portanak walamy nagy neheffegeth es zwgolodafath. kibeól az orzagra walamy nagyob[b] gond es bwfulas keöwetkezhethnek, in eo calu, a kiknek zwksegh lenne, mynth az Vezereknek es egyebeknekib, ualami adoman[n]yalió legyenek, ky noha eleg nehez, hogy a maas wetkeerth ygý keölchönk es faradgyunk, myndazaltal myerthogy az Isten ygy wetette reank, wgy tecczek hogy kewes karral ne gondollyunk, chak menekedheffeönk yo moddal megh teölle. De ebben azért illien cautioth attonk eleókbe, hogy ezt a penzth ygen titkon tarciak nalok, senky ne tuggya. hogy erre walo keölcheget wyznek welek, es eleözzer mindent megh proballyanak, es ha oztan az extrema neecessitas kenzerýty eóket, ugy nywlyanak hozza, es a howa zwksegh lezen, cum iudicio et diligenti deliberatione partiallyak,² azt tetettwen, hogy nem ynnen wyttek, hanem ott tettek keölchen zereet annak az keölchegnek.

Ezeket ygy elwegezwen commissariusokat Banffy Farkast es Banffy Boldysart walasztank, kyk Brassloba mennyenek, es az regestom zerent, mindeneket az Chyauznak es az kweteknek kezben aggyanak, es mindenkeppen, a mint leghiobban lehetne, cum omnibus impediementib expediallyak eóket. Annak felette wgyan ezek, az Boerok feleólis kik hol wadnak yobban megh tudakozzanak, es kit kelleffek, kyt ne kelleffek el bochatany benneök, az Instructio zerent megh lassak, es oztan reportallyak. Vegezetre az Raczok bewn tetesereis gongyok legyen, wgý hogý az kik keözeölek habita questione bewnesebeknek talaltatnak, azokban negyet wagý eöteth, kit az Chawzis yawal. wgyan az Chawz eleót[h] feöwetellel megh bewn tesenek.

Az marha kit eözze gyööthettenek, es kit be wyznek. zeepen tezen, Sok ýo es draga ruha, ezeöltes fegywerék, lora walo zergamok, es egyeb aprolekok, ollyak, kikböl megh teczik, hogy penzes feyedelem hazaböl keöltenek,

² Mindkét latin szó t betűje tévesen c-vel írva!

de ezeknek azerth nagyob[b] reze, mint egieb marhianakis, mind pređaba keölt, ky wgyan igen nagy es notabilis kaar.

Az penznek kyth be keöldeönk summaya az Zaz ezer forintot, eött ezerrel es walamennywel teöbbel megh halagya, ky mind ynkab[b] Sahynból es Ozporából confal, Arany nem lok wagyon kezeötte. Eztio pedigh chak onnan gywteöttek, kitt az Vayda ymmar ez orzagba Rofnon es Fekethehalomba eggyeöweis mafowais tartany adot[h] wolt benne. Mert az Chiazar adaya, ky ket zekeren wolt, mellyeket az Raczok Sarkanba³ wertenek fel, tellieseggel mind oda wagyon. Ebben a marhaban egyebet pro memoria wrwnknak megh nem marasztottwnk, egy aranyas zablyanal, egy bychaknal, walamy egy kowes lo feiebe walo wertnel, kett weegh arantias ailacznal, es kett zep felyem zeönyegnel. Egy Czapragya igen zeep es draga, eöreg h gyeöngyekkel es thörkesekkel chinalt akat[h] wala kezben, de megh nem marazthatok, mert nagy hyre wolt mydeneknel es az Chauznalis, es nem akarok, hogy ezzel megh notaltassunk, Myndazaltal tanolsagok wagyon az commiffariusoknak, hog y mikor az theob marhath kezben aggyak, megh laffak ha my yo moddal az Chawz akarattyawal megh marasztathatnak.

Az penzbenis marasztottw[n]k walamy summat, chak azerth, hogy mind molt. I mind ez utan, ha my keölchegeth erre a dologra kell' tenneönk, abból tegyeönk, ne a myenkből, ky az urunk es orzag h dolgayrais eleegh wekonyon wagyon nalonk. De mynd ezeknek a marhaknak, penznek, es egieb egyetmafnak regestomat, mynek-utanna az commiffariusok megh yonnek, felsegednek be keölgyeök, abból felseged akkor mindent yobban es nylwabban meg erteth.

Ezeerth a dologerth ymmar eddigh harom Chauz wolt nalonk. kik mind egy nyomon azt hoztak, hog y

³ Értendő a sárkányerdő, Fogaras és Brassó közt, amerre a szökevény vajda Havasalföldéből Erdélybe jött.

mingyaraft mynd eő magat, marhayath be keölgywk.
Az kettheyth az eleot, az utolzoryth, ky tegnap yeöt[h]
wolt, ma bochatqk el. Ezekre mind keölchegwnk wolth.
E kywol mind az Moldway, f mind az hawassely. uy
Vaydanak Mihnienek egnehany rendbely kowety wol-
tanak ymmar nalonk, keölchegeönk eleegh wagyon rea-
iok.

Theömesvarra maas Baffa yeo. Mehmetnek mongyak,
az eleöbbenyt Mazulla teöttek.

Az Telegdy yozagrol walo Adiudicatat, una cum
regelto connumerationis bonorum ym oda keöltök felse-
gednek.

Az portarol Senniey a minemeö hyreketh yr, felse-
gednek ym kyyrattwk az eő lewelebeöl.⁴ Tarcha megh
Iften felsegedet yo egeffegben. Datum Albe Julie, 19
die Maj. Anno Domini 1585.

Maiestatis Vestrae Sacrae

Humillimi ac perpetui Servitores

Alexander Kendy de Lona

V. Kowachoczý et Sombory Lazlo mp.

Megjegyzés. Jog szerint e jelentésük szerkesztésekor
a prézesek már hivatalon kívüliek voltak s azt nyilván
csupán azért írták alá, mert az 1585 május 1-én kelt er-
délyi kormányzói diploma úgy látszik még nem jutott
volt Gyczy János váradi kapitány kezéhez, aki aztán a
kormányzás terhét — annak alapján — a hármastanács-
tól átvette.

⁴ Sajnos, nincs a leveleskönyvbe lemásolva.

87.

Niepolomice, 1585 július 26.

Báthory István király Gyczy János. gubernátornak.

*Adasson Badar László gyalogosnak nemességét, ha-
címerlevele elvesztését igazolni bírja.*

Gyulafehérvári kápt. ltár. A király beszúráásával. Beke 1186.
reg. Kiadva: Báthory István levelezése II. köt. 313—4. l.

Rendeli, hogy ha Badar László udvari gyalogja be-
bizonyítja, hogy „Szent Ivánon volna egyházi nemes-

sége“ és háza, amelyet leégettnek mond, nemeslevelét pedig elveszettnek: adasson neki új levelet Kegychmed; *ha leveleit égés miatt vesztette el*, etc. Datum in arce nostra regia Nepolomicensi, 26. Julii Anno Domini 1585. Regni nostri Anno Decimo.

Stephanus Rex fpt

Megjegyzés. Ezt a levelet azért soroztuk ide be, mivel Gyczy János kinevezett gubernátor még nem költözött át teljesen Váradról s helyette továbbra is az eddigi prézesek kormányozták az országot. Egyébként Badar László állítólagos címerlevele ismeretlen, sem az elégett helyébe nyert új armálisáról(!) nincs tudomásunk.

88.

Sine loco et anno.

Báthory István király az Erdélyi hármastanácsnak.

Adják meg Horvát Markó régi fizetését.

Erd. Nemz. Muz. Kolozsvár. Oklevelek törzsgyűjteménye. Csonka vízfoltos.

Stephanus Rex etc. Magnifici fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram Regiam. Horwat Marko kenýerge nekýwnk, hogy ennek elotte walo fýzeteseben, mellýet kegýelmetek le zallittatot[t] wolt, tartatnok meg: ký mýerthogy regy zolga, es az w rendy zerent io newet wiselt, tartassa meg eleobbý fýzeteseben kegýelmeteok etc. --- Datum in arce nostra [Regia ---] Anno domini 158-.

FÜGGELÉK.

I.

BATHORY KRISTÓF FEJEDELEM TEMETÉSÉNEK RENDJE.

ANNO MDLXXXIII.

Dominica Palmarum, et Comitiis Regni et funeri Principis indicta fuit.¹ Ad hoc curandum Georgius Fabius Dalmata, Abbas Suleioviensis a Rege ex Polonia missus, hoc modo et ordine omnem funeris rationem disposuit: In templo Divi Stephani, olim coenobio fratrum Dominicanorum, nunc JESUITARUM proprio, in eius scilicet sacrario Castrum doloris, in quadrata forma, panno nigro circum circa una cum tecto pensili acuminato obductum, candelis caereis atris undique stipatum confectum, ea nimirum forma, quam hic ex opposito depinximus.² Parietes itidem templi ex utroque latere pannis nigris obducti et insignibus Principis, ac carminibus in laudem demortui compositis ornati. Pavimentum quoque templi a parte postica Castri doloris, ad altare usque maius pannis nigris stratum. Sedilia duo, alterum in parte templi dextra pro Principe, alterum in laeva pro Oratore Serenissimi Regis Stephani, Martino Bialobrzeskio Episcopo Camenicensi et Abbate Mogilensi, pannis itidem atris contexta, sua cuique cervicalia ex panno nigro serico apposita.

His sic praeparatis omnes ad horam sextam matutinam in palatium Principis conveniunt, tandem ingreditur cum clero Abbas infulatus, et recta ad eum locum, ubi Principis corpus in conclavi ad id cum pannis atris

¹ Virágvasárnapja ez éppen március 24-re esett.

² Ez azon a kísértő térhajzon volt ábrázolva, melyet a tanácsurak a királynak beküldtek, de sajnos, nem maradt reánk.

et accensis luminibus instructo (quod quidem triduo ante eo allatum et a decem nobilibus custoditum fuit) progreditur. Ibi tribus continuis diebus ad corpus Principis Psalmi pro more decantati fuerant. Tunc Abbas cum aliis clericis funebre officium, preces et alias caeremonias exequitur. Postea Princeps cum Oratoribus Regiis, Consiliariis et praecipua regni nobilitate ad eis ingreditur, ac statim puer atra veste indutus, in persona defuncti Principis stare secus, tumbam tali oratione eos alloquitur:

Iamne feror? Feror heu capiet mea membra sepulchrum
 O charos comites quando videbo, meos,
 Iam pie Rex, o Rex mihi semper, chare valeto,
 O Stephano Empyreo, vive vivende polo.
 Vos quoque iam tandem mea pignora charae valete,
 Dulcis nate vale, iam pie nate vale.
 Eximii proceres, fidissima turba valete.
 Vitae tutamen iam domus aeterna vale.
 En morior vobis, patulum mundumque relinquo,
 Sed Christo vivens versor in arce poli.

His finitis prodeunt geruli, hi tumbam panno serico nigro cum cruce alba coopertam, ad cuius latera insignia Principis in modum crucis appensa, et super eam Corona Ducalis cum sceptro et ense aureo posita erant, efferunt, et in atrio locant. Erant autem hi: Ioannes Giczý Capitaneus Waradiensis, Thomas Torný Banus Caransebesiensis et Lwgasiensis, Balthasar Banffy, Stephanus Gywlaffý, Stephanus Bochkay, Balthasar Bornemizza, Gabriel Kendý, Nicolaus Apaffý, Gabriel Ebený Capitaneus Wýwariensis, Stephanus et Paulus Pernezý, Ioannes Forro, Andreas Lazar, Volfgangus Kornis. Hos partim praecedebant, partim utrinque latera eorum cingebant quinquaginta iuvenes atrati cum caereis funalibus. Ante hos crucem sequebantur Cantores et clerici induti sacris vestibus. Primi autem omnium erant duo nobiles iuvenes, alter Christophorus Banffy, qui vexillum grande in, quo insignia Principis auro et argento cum hac inscriptione affabre depictum:

CHRISTOPHORUS BATHORI DE SOMLIO
WAIUODA TRANSYLVANIAE ET SICULORUM COMES
PACIS BELLIQUE ARTIBUS CLARUS

caetera nigrum. Eques atris et ipse, et equus ex tela nigra vestibus tecti gerebat, alter Ladislaus Boronkaÿ Principis Cubicularis, qui simili modo indutus, cum hasta et clipeo eiusdem coloris ad latus sinistrum lento gradu procedebat. Iam vero corpus ipsum sequebantur hi: Princeps veste nigra cucullata et longa inter Episcopum ipsum et Georgium Sibrik Regis legatos medius. Deinde consanguinei et Consiliarii Principis hoc ordine: Stephanus Bathori et Dionisius Chiakÿ, Franciscus Geztÿ et Gabriel Bathori, Alexander Kendÿ et Ioannes Iffiw, Volfgangus Kowachoczÿ Cancellarius, et Ioannes Galffÿ, Franciscus Kendÿ et Volfgangus Banffy, Ladislaus Sombori et Stephanus Apaffÿ, lugubribus omnes et praelongis togis induti. Post hos Volfgangus Betlen et Ioannes Török, Ioannes Waida Magister civium Cibiniensis et Petrus Hirsel Coronensis, ac quidam alii nobiles viri et caetera turba.

Huiusmodi funebri pompa deductum et committatum fuit corpus per viam ex asseribus stratam, ad templum praedictum, in eoque in castrum doloris illatum. Ubi ad templum est perventum, eques ille, quem diximus, hastam muro illisit, confractamque in aedem secum intulit, alter etiam cum vexillo eodem ingressus, ante castrum doloris ambo constiterunt, ibique ad finem usque sacri hic cum vexillo, ille cum clipeo et hastae fragmentis stantes permanserunt. Ubi sacrum ab Abbate celebratum, et post Evangelium habita est funebris oratio in laudem Principis a Ioanne Lelesio Societatis Iesu, moderni Principis praeceptore. Post concionem Princeps, deinde regius legatus ad offertorium prodeunt, finito sacro, Abbas et clerus ad castrum doloris veniunt, et quatuor sacerdotes in quatuor eius castri angulis sua quisque sedilia occupant, inde unus ex eis preces solitas pro defuncto auspicatur, et post has circuiens aqua be-

nedicta tumbam aspergit et altera circumitione ex turbulo fumum eodem iniicit. Hunc alter in parte contra opposita excipit, idemque exequitur. Idem tertius ut quartus faciunt. Abbas deinde eodem omnino modo et par est, et reliquias caeremonias peragit ac officium claudit. Ad extremum iuvenes ab altari conversi ad tumbam et auditores inferius scripta carmina pangunt. Denique Cancellarius producit mortui sigilla, eaque malleo confRACTA ad tumbam ponit. Inde prodit Princeps, et eadem quā venerat pompa in palatium revertitur. Tumba autem intra monimentum, quod in parte sinistra templi subtus terram testudinis instar est excitatum, cum hastae fragmentis, clipeo, exuviisque militaribus illata quiescit.

(Az esztergomi Báthory-protokollum 1—3. l. Mindvégig Kovacsóczy Farkas kancellár kezeírásával. Latin kivonatos szövege megjelent Bethlen Farkas *Erdélyi históriája* II. kötete 459—462. l.)

Megjegyzés. A fenti érdekes és részletes leírást összevetve István király előzetes utasításával, kitűnik, hogy attól hajszálnyira el nem tértek, s így a temetési gyászszertartás mindenben a király kívánsága szerint ment végbe. Az utasítás pontos végrehajtása tehát a tanácsurak nagy gondosságát's a király iránti köteles figyelmét mutatja és dicséri.

II.

NÉGY KIEGÉSZÍTŐ LEVÉL.

1.

Gyulafehérvár, 1583 április 5.

Az Erdélyi hármastanács Thorma Kristóf konstantinápolyi követnek.

Értesítik a hármastanács megalakulásáról. Ez István király kívánságára történt, hogy általa megszűnjenek a kormányzásban eddig gyakran előfordult zavarok. Ha tehát ott (a portán) a vezérek ezen netán megakadnának, kéri, pilágosítsa fel őket, hogy a király semmi új rendet nem akart teremteni, még kevésbbé gubernátorokat kinevezni az ország élére, hanem (a múlt tapaszt-

talatain okulva) azért szervezte meg ezt a kormánytanácsot, hogy az állandóan: éjjel-nappal az ifjú fejedelem mellett legyen és az ország dolgaiban, de meg a szultán parancsolatai végrehajtásában foglalkozás ne támadjon.

Az esztergomi Báthory protokollum 15-16. l. Fonetikus átírásban kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek III. köt. 50—51. l.

Exemplum literarum a Senatu ad Christophorum

Thorma Oratorem apud Excelsam portam Imperatoris

Thurcarum datarum.

Egregie domine Amice nobis honorande. Salutem et nostram commendationem.

Akarok kegyelmednek ertheleere adny, hogy eo fellege Lengyel kiralý, latwan az ith walo keózenlegeó allapatha az nagy lok fogiatkozafokath, mellick kewaltkeppen abbol estenek, hogy az Tanach wrak az wdwartól gyákrabban tawol woltanak, eo a minth kelleth wolna minden dologhra gondoth nem wifelhettenek: Akarwan eo feolleghe ez wtan azt el tawoztatny, hogy effele gondwileletlenfeg myat[h] valamý fogiatkozatýtt az orzagh dolgaiban ne effnek wegezte azth, hogy my harman¹ ýtt wrunknal zeóntelen yelen legýwnk eo forgodgywnk, eo mindenekre az kike illik, eo az kik hazanknak keózenlegeó yawath eo megh maradafath nezik, wygyaz[3]wnk eo gondoth wyfellywnk, Az teób[b] tanach wrak peniglen noha ýtt zewntelen nem leznek yelen, de azerth eo kegyelmekió azon elebbený allapatha wannak, eo ha my ollý dologh effik eo kegyelmekkel eggýeoth zolwan, wrunknak eo hazwnknak² mennel ýobban eo haznolban leheth zolgalýwnk, Mellý dolgoth kewaltkeppen azerth akarok kegyelmednek ýo

¹ Azaz a helytartók: Kendy Sándor, Kovacsóczy Farkas és Sombori László akik a levelet aláírták.

² Nyilván elírás a másolatban, „hazánkna“ helyett, mert a Báthory-házra való hivatkozás ezidőben nem volt szokásban; ám ha mégis *domus Bathorea* értelme lenne, akkor első eset annak magyaros használata.

ýdeýn erthefere adný, hogy ha walahonnan az portara ollý hir menne, hogý ew fellege ýtt gubernatorokath rendelt wolna, twdna kegyelmed annak eleyth wenný, e6 mind az few paffanal, í mind peniglenmaffuth a hol zewklegh wolna zollaný feleöle. Merth ew fellege semmý wýtaft³ az ýtt walo allapatba nem teöt[t], hanem mosti6 mindenek az elebbený allapatba wadnak, chiak azerth hagioth minketh, hogý ith zewntelen eiel nappal lewen, gondoth wifelnenk, mind az wrunk newelefere, í mind peniglen az keózenfege6 zwklegekre, e6 hogý az hatal[ma6] Chiazar paranchiolattiabani6 az teob[b] Tanach wrak ýth nem lette miath fogiatkoza6 ne efneek. Ezt kegyelmed igý aggia ertelekre, e6 azon legien kegyelmed, hogý ebbeöl semmith kewlembeth ne magýarazzanak; etc.⁴

³ Olvasandó így: újítást.

⁴ Elhagytuk azokat a panaszokat, melyek orvoslását a követnek kellett a portán kijármia; ezek részletei amúgy is megvannak a prézesek bő jelentéseiben.

2.

Gyulafehérvár, 1585 január 7.

Az Erdélyi hármastanács Gyczy János váradi kapitánynak.

Válasz. Miután Szinán budai basa visszaküldte az elfogott váradi embereket és jövőre is teljes jóindulatát ajánlja, a Nagytanács határozatából, István király intelmére is hallgatva, visszaindítják az itt fogva tartott két törököt, lovaik, szerszámuk és egyéb ingóságuk kíséretében. E határozatukat négy pontba foglalt indokolással erősítik meg. Kérik tehát, küldje át nekik sietve a törökök visszatartott ingóságainak jegyzékét, hogy aztán azokat átadhassák a basa ittlévő emberének. A Nagytanácsnak ugyanis az a véleménye, hogy inkább vesszenek a 200 forintot érő paripák, semhogy makacsságukkal tízszer annyi kárt szenvedjenek és okozzanak az országnak.

Az esztergomi Báthory-protokollum 144—5. l.

Exemplum literarum a Praesidibus ad Ioannem
Gyczy datarum.

Magnifice domine amice nobis observan[dissime.]
Salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

Iftenthöl kegyelmednek minden yokath, yo egeffe-
geth kewanunk ez wy ezthendeóban.

Megh ertettwk az kegyelmed leweleth megh ez
eleött yo ewdeöwel, kiben yrya minekeönk hogy az Bw-
day Baffanak,¹ az ew embertelen chelekedetith ew fel-
segenek erthefere atta wolna kegyelmed kyröl az mine-
mő walazth yrt wolna kegyelmednek, az eö feölsege
leweleth nekeönk ydeiö kewldette wolna kegyelmed.²
Melly dologról azth yrhattywk kegyelmednek, hogy myes
ezen dolgoth minden czikelibe bewfegesen megh yrtwk
wala Gyalwból ew felsegenek,³ kyre ew felsegethöl wa-
lazunkió wagyon immar,⁴ es azert nem tettwnk myes
eddigh erreöl walazth kegyelmednek, hogy onneth war-
tunk.

Iria ew feölsege, hogy az Buday Baffa dolgat ke-
gyelmed kett lewelebeölis megh ertette wolna, es wa-
lazit yrt wolna kegyelmednek rea.⁵ Az nekeönk zolo
lewelbenis hafonlokeppen elseö rezebe az kegyelmed
ertelmere tecczenek inclinalni, az kett Theöreknek az
portara walo be kwldefe feleöl, de fok zo wtan wegre
miben hatta ew feölsege erröl walo tecczefeth, azt a ci-
kelt, ym kegyelmednek iginkenth ky yrattwk. *Kyralij*
ew feölsege irala etc: Mind az által myerthogy Iften

¹ A már ismert Szinán budai basa, kinek az erdélyi követ kíséretével szemben tanúsított embertelenségéről elég jól értesül-
tünk Báthory Zsigmond portára küldött panaszleveléből.

² Sajnos, nincs meg, de tartalma azonos lehetett a király 1584
december 31-i levelével, melyben részletesen foglalkozik a török
foglyok dolgával, helyeselvén mindenben a prézesek eljárását.

³ Ez a hármastanács 1584 december 14-i jelentése; kötetünk
77. sz. a.

⁴ Értendő a király Grodnóban, 1584 december 31-én írt idézett
levele, amely tehát rendkívül gyorsan jutott el Fejérvárra.

⁵ Ezek sajnos, nem maradtak reánk.

kezekbe atta az hatalmoth, es ez fele welek walo wezeödes, chak az keöltlegeth miwelÿ, egyeb haznoth ritkan zokot[t] hozny, ez alat[t] az Baffawal ha yo moddal wegezhetne kegyelmetek, es ha chiak az Waradiakát kik nala fogfagba wannak zabadlithatna megis kegyelmetek, nem improbalnok: ky ha femmikeppen nem lehetne, az kett Theöreökeknek bewitelikor, ha walami fummachkat kellene az Wezer Baffanak igirnyes etc.⁶

Melly ew feölsege tecczefehez kepest, myes eggyeöth lewen es az theöb tanach wrakathis be hiwatwan, ygy zolottunk rola, hogy ha az Buday Baffa azon embertelenlegbe, a mint indult wolt, perfisztalt es el menth wolna, myes nem hogy megh adnok ezeketh az Theöreökeket, az kik kezben wannak, Seött' inkab[b] mindent kefertetünk wolna ellene, az mi ereönk zerent, de miwelhogy ew fponte embere által megh kwlthe az wraith, Seött nem chak azokat, hanem egyebeketis, az kiket Safwarbegh megh fogatöth wolt, ez mellet[t] azon ygyri magath, hogy az kiket ew eleötte el rablottak wolnaiö, (merth azt mongya hogy ew ydeibe femmi rablas nem efeth) ha kik theöreke[k] nem leöttek wolna keözeöleök, es itt az wegekbe wolnanak, azokat mind megh adattia, ezek fellet[t] aianlia wrunknak es byrodalmanak minden yo akarattiath es zomzedlagath, olliath minemeöwel az eleötte walok soha nem woltak, wgy tecczet[t] mind feienkent minekeönk, hogy az kett Theörekeketh. es minden gerzamokath, marhaiokat, es lowakathis eppen megh kewlgywnk az Baffanak. Oka peniglen ennek eleözzer ez, hogy ew felsegenekiö, az minth kegyelmed ymmar erthÿ azon tecczik, hogy yo modgyawal wegez[3]eönk, ha wegezheteönk wele, hogy nem mint heaba faradgyunk. Malodzor, mert ha az portara kwlgywkiö ewketh, zinte annit haznalunk wele az lok keöltsegeönk utan, mint zinte az Safwarbegre walo lok panazink[k]al, faratfagink[k]al, Chawz kereffel, keoltsegeönk[k]el haznaltunk, kinek ez beöntetefe, hogy az Boznay Baffalagöth attak

⁶ Kiíratásának folytatása itt — sajnos — elmaradt!

neky. Harmadzor, merth ym Kendy Ferencz wramis megh yewth, ez napokban it[t] lezen nalunk, ky Racz Peterth eleötte bochiatwan hozzank, azt atta ertheneönk, hogy az lok panaznak chak ez leött hazna ezen dologról, hogy egy leweleth yriak az Baffanak, hogy ezeket az kiket megh tartoztatoth wolt el erezze, melly lewelet ha megh kewldenukiö neky, anny haznunk lenne, mint ez minapiban wolt azoknak az paranchiolatoknak mellette, az kyth Chawz melleth keölteönk wolt megh neky. Negyedzer eziö, mert az Theömeswary Baffawalis eleegh chatazafunk wagyon. Az most ky mozgult Theomesuarról, es taborba Duna mellett[t] hewer, most sem erthwen byzonios akarattyat, howa legyen zandeka, ha ymmar mind az kett Baffawal egyenetlenlegbe lezeönk, gondollya kegyelmed az my allapatunkhoz kepest, es az portanakiö ez mostaný allapatyaba mint lezeönk, mert az portay allapat zinte ollian most, amint ezeebe weötte kegyelmeed ott az wegbelieknek magok tartafath, hogy az portaiö mind enni faratlagunk es adomanyunk utaniö, lokkal kweömben tartya magath, hogy nem mint az eleött.

Az few Wezer hon ninchen, hadba ment az Kazul ellen, az kik most az portan wannak, azokkal nem lehetne olly nagý adomany, kywel nem hogy az Buday Baffanak helyeböl walo ky wetefet, de lokkal kileb[b] dolgothiö weghez wihetne az ember, mert amazon al[l] minden few dologh, wgy annira hogy most nem twggya az ember ott nem hogy weghez winny walamyth, de chak el kezdenyes, illien lok waltozafokban. Egyeb lok byzonios okokis wannak, kiket mind eleö wgyan nem zamlalhatunk, hanem te kegyelmed eözwe zerezwen azokath az marhakath, es az lowakatiö yrassa fel kegyelmed, es yrwa mind az lowak, I mind egyeb zerzámok zamat, kewlgye be kegyelmed myngýaralt minekeönk, hogy mihelt az kegyelmed lewele hozzank erkezik, myes ynnen myngyaralt az Baffa emberit, wrunknak emberit adwan melleie ky bochiathaffuk, hogý az

kett Theörek, es az marhakat, lowakatis megh wygyék az Bassanak, hogy peniglen az lowakatis megh kwl-gywk neki, ennek ez az oka, hogy mi inkab[b] akarunk kett 3az forint ereö paripak nelkeöl ellenný, hogý nem mint tyz annit wezesseönk es archyunk wele, es elegh newen wezzeök, ha ewel az kett Theörek dyat el nyömyök.

Az minemeö köwetlege wolt az Balla emberinek, kyt yrwa adot[t] be, annak maffat kegyelmednek keölteönk, kegyelmed megh ertwen ah[h]öz kepest yaffon regestomoth, mind az falukról, rabokról, karokról, es egyeb dolgokrolis, es agtis kewlgye be egyzerfmind mineneönk, hogy ah[h]öz kepest, walagt tehessönk, az Bassanak. Ezekről gyorsalaggal warunk walagt kegyelmedthöl, merth ad[d]ygh Skenderth el nem erezhetywk, kyt ymmar yt[t] keslelly nem akarunk. Tarcha megh Iften kegyelmedeth yo egeffegben. Albe die 7. Januarij. Anno 1585.

3.

(Gyulafehérvár, 1585-január 13.)

Az Erdélyi hármastanács Gyczy János váradi kapitánynak.

Válasz. Nem fogadhatják el ellenjavaslatát s ezért (a Nagytanács végzéséből) elhatározták megküldeni a basának a két török foglyot, lovaik és ingóságuk kíséretében. Nem húzhatnak ugyanis ujjat a hatalmas törökkel s ebben István király példáját követik, aki minden török zsákmányt visszaküld a szultánnak, amit emberei neki alkalmmilag beadnak.

Az esztergomi Báthory-protokollum 145—7. 1

Exemplum aliarum literarum per Praesides ad eundem dominum Ioannem Giczý datarum.

Magnifice domine amice nobis observandissime. Salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

• Megh ertettwk az kegyelmed lewelét minden czyke-
 lebe az kett fogoly Theöreknek, es egyeb marhaknak
 megh adaffa feleöl, mely dologról minekeönkis mind
 egy feleöl, f mind mas feleöl mynemeö gondolataink es
 zawaink egymas közeöth woltanak, ha lehétseges do-
 logh leött wolna, kewantwk wolna byzoný, hogy ke-
 gyelmed wgyan ytt köözteönk lewen, hal[l]hatta es ert-
 hette wolna; de hogý kegyelmednek chak reöwideden
 dolgainkat megh ielenchyuk, My nylwan lattyyuk azth,
 hogý olly ydeöben wagyunk, es olly karban wannak az
 my dolgaink, hogy sem nem fel lenky theöleönk, sem
 peniglen köönyeörgeleönknek es adomanyunknak ninch
 ygen nagy helie es tekinteti, ahonn kellene. Bewlegelen
 azért zolwan egy maffal, mindenekről wegezwen, ebben
 nyugottunk megh, hogy az kett Theöreketh, es azon ky-
 wöl az lowakat es egyeb zergamokat, az kik megh ta-
 laltatnak megh kewlgyuk az Bassanak, es ezzel, kywel
 sem nagýoth nem weztheteönk, sem peniglen igen na-
 gýöt nem nierheteönk beleöle, ky wegyuk az Bassatöl,
 ha ott yare az elmeie es akarattýa, ahol az bezede. Hol
 pedigh azt yrya kegyelmed, hogy ha my most minde-
 neket megh aggyu[n]k az Bassanak, hat ewel ygen nagy
 zywet es batorlagot adonk az Theöreknek, hogý ez
 utanis a mit akarnak mindent megh chelekezeknek, Az
 wgý wagyon hogy a myre lften bochattýa ewket, azt
 mindenkor megh chelekedhetyk, mindazaltal, nekeönk
 ugyan ninnen modunk benne, hogy köwet wessönk
 welek. Aztis pedigh hogý eök most ebböl wegýenek ba-
 torlagoth, nem kell' chak innen ezt el hinneönk, merth
 wagý miwellyök my most azt wagy nem, eök azért wa-
 lamikor moggyok wagyon benne, ugyan el yarnak dol-
 gokban, minth mostis ym chak ez hetenis az Lippaiak es
 Jeneiek Gezthý wramnak, kett Dewahoz walo faluyat,
 Sadifor neweöket, kik ugyan ben[n] ez orzagban wad-
 nak rablottak el, es ky tuggýa ez utanis, mind egy fe-
 leöl, f mind mas feleöl myt chelekezeknek, eök ebben megh

regzöttek, es nem kell' erre tanita6, wagy wý pelda adas nekik.

Wgý tecczik azerth, hogý mý, a mennyre lehet, ne bozonchyuk es ne ingerlyok eöket, es az kichin dologban megh ne fogýatkoz[z]unk kewanlagoknak, kowetwen ebben az eö felsege peldaiatis, ky ez el mult ezten-deöben; mind algyuyth, smind penigh egiebeket minde-neket, akar mit kwítenek legýen kezebe, wizza kwíthe az Chiazarnak, fogiatkozás nelkeöl, nem akarwan wele kewes hazonerth megh haborodny es nagyob[b]at indi-tany, noha eleegh moggya lehetet[t] wolna eö fellegenek az megh tartalaban. Azerth ym my ky bochatottwk Chegeödy Myhalyth Zkender Agawal, tanollagot adwan neky, mint zowal, f mind yras altal, mitt tractallyon az Bassawal, melly my Instructionkat megh hattuk(!) neky, hogy kegyelmednek megh mutassa, es az mit zowali6 eleibe attunk, mint es hogy wifellie magat az Bassa eleött, aztis megh ielenchie. Az lewelnek maffatis az kit az Bassanak Theörekeöl yrattonk, ym kegyelmednek kewltewk, kegyelmed mindenröl zollýon Chegeödywel, es az my az my instructionkhoz walo dologh wolna, erth-wen'kegyelmed mindeneket, aggya eleibe, kewaltkeppen penighlen az minemeö rablafok, dulafokeftenek, azokat chak ygen reöwideden ky yratwan aggya eleibe kegyel-med neký, mit es kýket kelleflek kewanni az Bassatöl, az eö aianlafa zerent. Chegeödyt penigh azert akarok esmegh be bochiataný, hogy eö wolt ez eleöttis es for-got[t] ez dologban, f mostis mindenhez a mit mondaný es miwelni kellettik, yobban hozza aranyozhat, annak felette wyab[b] kowetönk keödelewel, azt akartok el kerölny, hogy ebböl ne welýe az Bassa, hogy feletteb[b] myes utanna akarnank yarny, hanem seött inkab[b] azt attok eleibe Chegeödynek, hogy ýo moggyawal, mas em-ber altal, wgy mint chak magatöl ertený aggya az Bassanak, hogy ha a mint mongya wolt, feö keöwetith wrunkhoz bochyattya, es becheölettel talaltattya megh eö Nagylagat, hat ugý oztan eö Nagylagai6 yobban megh

byzonjöfodik yo akarattýaról, es wyzontagh eö Nagy-
fagai6 minden ýo akarattal es tiztellelleggel lezen neký.
Effele teöb[b] oda walo zokkal attw[n]k thanolsagoth
neký, kihez ha mit kell' kegyelmednek neký mondaný,
kegyelmed mindeneket aggyon eleibe, es bochaffa ollý
modon el hogy semmi hatra ne maraggýon, az my ez
mostaný yarasához kewantatnek. Tarcha megh Isten ke-
gyelmedet. Datum Albé Julie etc.

4.

Gyulafehérvár, 1585 január 20.

Az Erdélyi hármastanács Gyczy János váradi
kapitánynak.

*Válasz. Sajnálaturukat fejezik ki, hogy a török fog-
lyok kiadatása dolgában újabb ellenérvét sem vehetik
figyelembe. Végzésüket a prézesek a Nagytanács meg-
hallgatása után — hosszas tárgyalás eredményeképpen,
— egyhangúlag hozták meg és vélik legjobbnak a haza
javára. Ezért azt már csak a fejedelem méltóságára való
tekintetből sem változtathatják meg. Különben is más
jobb kiutat nem találnak ebben az ügyben.*

Az esztergomi Báthory-protokollum 147—8. l.

Exemplum tertiarum literarum a Praesidibus ad
eundem dominum Ioannem Gyczy datarum.

Magnifice domine amice nobis observandissime. Sa-
lutem et fervitiorum nostrorum commendationem.

Istentől kegyelmednek yo egeffeget es minden yokat
kewanunk.

Thowabba, az kegyelmed lewelet el weöttvük, kyben
yrya kegyelmed mynemeö okokból nem teczenek ke-
gyelmednek az kett Theöreknek, lowaknak, marhaknak
megh küldese feleöl walo wegezeseönk. Azert kegyel-
mednek ez eleött walo lewelwnkbe, az menýre lehetet[t]
okait attwk. ennek az my tecczfúnknek, mellieketh most
efmegh eleó zamlalnönk nem zwkfelegh, yollehet amint
akkoris megh yrtuk, kewantók wolna ha eggyeö[t]th

fewen kegyelmeddel wegezhettnk volna a dologh feleöl. Mert mý lem az eleött, sem most, semmit egyebet az keözeönleges yonak eleötteönk nem wifelteönk, es azonis woltunk, hogy az kegyelmed ertelmet, a mienk melle wetwen, wgy yaryonk el mindenben, az mitt, nem chak most, hanem ýwendeöreib urunknak es hazanknak legh iob[b]nak, es legh haznosbnak ýtilhetnenk lenny. Lat-hatta penigh yol kegyelmed, hogy nem hertelenketteönk semmiben, hanem az teöb[b] tanach wraimmalis minde-neket keözeölwen, walamire mentheönk, mindent egyen-leö ertelemmel es akarathöl chieleketteönk, kit kegyel-mednekiö chak az zerent adhattunk oztan erthesere, az mint keözenleg[ig]el megh alkottunk rayta. Mýerthogy azerth ymmar egyzer fok bezed utan ez dolgot wegbe hattwk, Chegeödýtt az Bassa kpwetiwel el bochiattwk, minden dologrol az Bassanak wrunk newewel walagt tet-teönk, az kpwetnek mindent ertení attunk, semmikeppen mi hoz[z]a nem fereönk, hogy ezeket urunk meltolaganak megh gyalazala, es magunk megh yegyeztetefe nelkeöl megh waltoztathalluk, ha zinten walamit yobbat talal-hatnankis rayta, kinel mýwelhogy mostis semmit yobbat nem latonk, es egyebkentes ymmar chak magonk lewen, annal egyebre kyt az elcött wegezteönk nem meheteönk, wgyan abban kell' chak mostis minden rezebe az dolgot hadnonk. Immar kegyelmed laffa, walamit chielekezik kegyelmed. My az mý tecczeleönketh es wegezeleönketh, nem gondolwan awal, amit az kwlfö emberek, kyk az my dolgainkat nem ertik, nem ereöltetwen semmire ked-we ellen kegyelmedet, mynd az eleött, mind most, ym erthesere attwk kegyelmednek. Istén tarcha megh ke-gyelmedet yo egeffegben. Albe Julie die 20 Januarii, Anno 1585.

Megjegyzés. A kényes ügy további történetéhez tar-tozik, hogy levelök megírása után Chegeödi Mihály a pré-zesek (1585 január 13-án kiállított utasítással) Zalay Fe-rencet indították fel Budára a basához a török foglyok-kal és ingóságaiikkal. Mivel pedig a váradi Chegeödi jól ismerte a panasz helyi részleteit, őt azok sikeresebb el-intézése reményében a portára menesztették.

III.

BÁTHORY ZSIGMOND IDEJÉBEN VALÓ ORSZÁG
CATHALOGUSA 1585-IK ÉS TÖBB ESZTENDÖBEN.

(Regestrum regni Transylvaniae.)

Domini Consiliarii: Sennyei Pongrácz, Bornemisza Boldisár, Haller Gábor, Petki János, Kornis Boldisár, Szilvási Boldisár, Zsuki Gáspár, Süwegh Albert.

Barones et Magnates: Báthori Gábor, Bánffy Dienes, Bochkay Miklós, Török István, Réday Ferencz, Segnyei Miklós, Kendi István, Bethlen Gábor, Varkucs György, Vesselényi István.

Rélictæ: R[elicta] Ladislai Gyulaffy,¹ R. Stephani Chiaky.²

Generosi: Imreffi János, Perneszy Gábor, Kornis György, Kornis Sigmond, Lónyai István, Dengelegi Miklós, Dengelegi Mihály, Borsoló János, Angyalosi János, Trauzner Lukács, Kowachiocki István.

Comites: *Albenses:* Bornemisza Boldisár, Veress Dániel, Forró János.* *Tordenses:* Sarmasági Sigmond, Erdélyi István. *Colosienses:* Mikola János, Gyerőffi János. *Biharienses:* Bánffy Dienes, Ugray Gergely, Veres Gáspár. *Zarandienses:* Petneházy István, Szél István. *Hunyadienses:* Almási György, Dobrai Péter, Rusori László, Zeyk Miklós. *Küküllő:* Alia Farkas, Haller, Gábor, Apafi Miklós.* *Dobocenses:* Mindszenti Benedek, Kendi István, Fördögh János.* *Zolnok interioris:* Bogáti András, Kun Gáspár, Kendy Sándor,* Apafi István,* Erdélyi Gergely.* *Zolnok mediocris:* Vesselényi István. *Craznensis:* Báthori Gábor. *Maramarosiensis:* Pogány Péter.

Comitatus: Albensis, Tordensis, Colosiensis, Bihariensis, Zarandiensis, Hunyadiensis, De Küküllő, Dobocensis, Zolnok interior, Zolnok mediocris, Craznensis, Maramarosiensis, Zöreniensis.

¹ Özvegye: Forgách Margit. ² Wesselényi Anna.

Capitanei: Jenői et Lippai, Karansebesi bán, Lugosi bán, Dévai, Fogarasi, Szamosujvári, Kővári, Huszti, Váradi.

Sedes Saxonicales: Szeben szék, Szeredahely, Szász Sebes. Új Egyház szék. Nagy Sink, Medgyes, Kőhalom.

Civitates liberae: Szeben, Brassó, Medgyes, Segesvár, Beszterce, Kolozsvár, Szász Sebes, Nagy Bánya, Fejérvár.

Sedes Siculicales: Maros szék, Udvarhely, Csik, Gyergyó, Kászon, Sepsi, Logodi, Orbai, Aranyos.

Oppida: Debreczen, Váradi, Torda, Enyed, Szászváros, Maros Vásárhely, Kolozs, Décs, Szék, Udvarhely, Maros Szereda, Csik Szereda, Kézdi Vásárhely, Illefalva.

Magistri proto-notarii: Ioannes Borsoló, Ioannes Angyalosi.

Directorum: Ioannes Literatus Ványai, Matthias Literatus Kosa, Paulus Forró, Thomas Borsos, Gregorius Bornemisza, Petrus Dobrai de Lisznek, Franciscus Szodorai.

Vámok: Bereczki, Csiki, Gyergyai, Váradgyai.

Harminczadok: Debreczeni, Székelyhidi, Váradi, Bánffi-Hunyadi, Brazovai, Sibai, Váradgyai, Vajda Hunyadi, Dévai, Zajkányi, Lugosi, Szászvárosi, Illyei, Lippai.

Sóaknak: Huszti, Deési, Máramarosi, Kolosi, Széki, Tordai, Vizaknai, Parádi.

Hámorok: Csiki, Belényesi, Torjai kénkő bányák.

Bányák: Belényesi rézbánya; arany-ezüst bánya; Abrugh Bánya, Zalatnya Bánya, Nagy Bánya.

(Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy. Másolta számomra Domján István múzeumőr 1899 szeptember 1-én.)

Megjegyzés. E jegyzék főispánjai kiegészítésre sorozatában a csillaggal jelölteket gróf Lázár Miklós „Erdély főispánjai“ című művéből pótoltuk, ahol egyúttal életrajzuk is olvasható a Századok 1887–1889. kötetiben s különlenyomatban is.

IV.

SZEMELVÉNY BÁTHORY ISTVÁN EGYÉB MAGYAR LEVELEIBŐL.

(1562—15885)

Somlyai Báthory István legrégibb előkerült magyar levele 1562-ből maradt reánk: elég késő időből, ha meg-gondoljuk, hogy akkor már 29-ik évében járt. Amit tehát addig — fiatal korában — írt, nyilván elpusztult a történettudomány nagy kárára. Ez nem is csoda, mert a kor szokása szerint féltő gonddal csupán a birtokügyi okiratokat őrizték meg a családok, a mindennapos (mis-siles) levelekkel nem sokat törődtek. Ezért örülünk en-nek a kevésnek is, ami a zivataros idők nyomorúságát átélte s most csokorba szedve mutathatunk be az aláb-biakban (könnyebb olvashatóság kedvéért fonétikus át-írásban) tanulságul és fejedelmi írójuk irányának jobb megismerése végett.

Kerecheny László gyulai kapitánynak. (Várad, 1562 január 21.) Minden, aki igazán és keresztyénül akar ez mostani állapotunkhoz szólni, megítélheti azt magában, hogy nagy romlás és utolsó veszedelem fog ez szegény földre kevetkezni, melyet ha mi jó mód lehetne benne az mi magunk megmaradásáért igyekeznénk el-távoztatni. Az pedig sem egy felől, sem más felől haddal víghez nem megyen, hanem ez fejedelmek kezt való egyenességgel, mert ha ez hadak meg nem szűnnek, bizony uram sem németé, sem magyaré, hanem töröké lesz en vid nap ez feld; melynek jóllehet mi szenved-jük előszer az terhét, de bizony egész keresztyénség vid időbe megesmeri kárát ez kis földnek elveszésé-ből. (Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése I. köt. 8. l.)

II. János királynak. (Bécs, 1565 május végén.) Azt mondja, Felsőges uram az nimet császár,¹ hogy ő neki bizonynynyal irják felséged felől, hogy az törökök közt Bethlen Gergely vagyon az sebesiekkal² és lugasiakkal, és hogy felséged készül személy szerént; kit ő jó jól-lehet még el nem hitt volna, mert az ő neki lehetetlennek látszik, de ha arra jut az dolog, meglátja az te urad, mi következik belőlle és micsoda hite leszen. De ha ezt bizonynynyal megértem, tudodra adom, hogy énis minden haladék nélkül az én dolgajimban procedálni akarok.

Én ezzel mentén felségedet, hogy csak azféle emberek költik az ilyen hírt, azkik elejitől fogván ellenségi voltak az közönséges jónak' és fölséged eddig való haladékot azért mívelte, hogy az töröktől féltene felséged magát és Erdélyt, etc. (Ugyanott, a 69. lapon.)³

Liszthy János győri püspöknek. (Gyulafehérvár, 1572 február 18.) Jóllehet ez előtt is tudtam, hogy az régi gonosz akarat némely öreg emberekben meg nem szüint, kik én felőlem szokások szerént hamis magyarázatokat tennének, de én mindazáltal az ő calumniájokat immár ugyan semmié vetem vala, mert azt hiszem vala, hogy oly bölcs ítéllettel szerette Isten császárt ő felségét, az mi kegyelmes urunkat,⁴ és oly hitelegyen ő felségének én bennem, hogy ne legyen szükség én nekem az ő hamis magyarázatjok ellen magamat féltennem avagy mentenem: De im veszem eszembe az ő felségének utolsó leveléből, és egyéb bizonyos jelekből is, hogy nincs oly bölcs és szent hely, kit az igazságnak ruhájába öltetett álnokság által ne hasson. Nem csuda azért, ha az mi megholt fejedelmünknek⁴ gyenge és természeti szerént változandó és

¹ II. Miksa császár és magyar király, 1564 július 26-a óta.

² Karánsebesi katonák.

³ A fejedelemmé választásáig való folytatólagos hat esztendőből (1571 tavaszáig) egyetlen magyar levele sem ismeretes!

⁴ János Zsigmond, aki meghalt 1571 március 14-én.

hajlandó erkölcsét el birták vala és ugyan rabbá tötték vala, annyira, hogy ahova ők akarták oda vonták, és akihez mint akartak, úgy könszerülték. Én hozzám az többi közt, hosszú időt venne, ha meg akarnám írnom, mennyiszer és mely nehezen hamis mesterségekkel fel indétották, úgy annyira, hogy íletemet is keresték, meg sem nyugodtak volna, kétség nélkül, ha az kegyelmes bölcs Isten ki vevén ez világból,⁵ meg nem oltalmaz vala tőlek. Fundamentomok az calumniára akkor egyéb semmi nem volt, hanem hogy én német vagyok, császárnak esküdtem fogságom idején, minden leveleimet confirmáltattam, és Patakot nekem adta császár. Ez ha igaz volt, kegyelmed ítélje meg. Most esmét értem, hogy töreknek mondnak, azt külemb, külemb argumentommal bizonyítják: mert én megtiltottam volna, hogy császárnak senki ne írjon, se császár ő felsége levelét ide be ne hozzák. Az portára is az ajándékokot nem kellett volna küldenem, mert ez immár ugyan szokássá leszén, és nem birja ez ország nagy költségét. Avagy hogy nem ez ország dolgaért, hanem enmagamért, és valami titkon való praktikáért küldtem volna? Továbbá; hogy én nem akarnék császártul figgeni. ki abban tetszik meg, hogy engem az országbeliek fejedelemnek neveznek és én elszenvedem, sőt az mint ők vélik: ugyan affectálok. Ez azért, az mint eszembe veszem, az régi gonoszakaróimnak én felőlem való censurájok; az ő kedvek szerént formálnak és változtatnak engem: mikor akarják, németté, és mikor az tetszik törökké. De mily hamis lett légyen ezelőtt is az ő ítéletek én felőlem, azt az idő megmutatá; etc.

De nem kell senkinek csudálni ezeknek erkölcsöket, mert nem csak emberek közt, de mennyei dolgokban is ilyen acutusok ezek, és ugyan ez az ő professiójok: azkit akarnak, priválnak, akit akarnak eregbétnék. Az Christus Jézust Istenségétől, az szent lelket essenciá-

⁵ Vonatkozik a fejedelem váratlan halálára, amely után Báthoryt már nem merték annyit káromolni.

tul fosztották meg; az gyermekeket keresztség nélkül is idvezítik, és az embert minden büntől megszabadítják, úgy hogy Isten az kit predestinált, idvözöl, az kit nem, kárhozik, mert szabad az fazekas az sárral.⁶ Azért valamit az ember cselekeszik vagy jót, vagy gonoszt, Istentől vagyon, nem szabadsága, sem ereje nincs embernek etc. De csudálkozom ezen, mirt hát ilyen szorgalmatosok, curiosusok az más ember dolgába, hogy nem várják el, ha predestinátusok talám még ő reájok is kerül az uraság, vagy ha nem predestinátus, azt is el veszti az mi vagyon. Ugyanott, az I. köt. 179—184. l.)

Ugyancsak Liszthy János püspök-kancellárnak. (Gyulafehérvár, 1575 szeptember 26.) Az Bekes Gáspár háborúság indítása után megírtam vala császárnak ő felségének, hogy én minden bosszút hátra hagyván, és az két basának szorgalmatos hívásokat elhallgatván, azon leszek, hogy az felindult had leszálljon és az elbontott békesség helyére álljon. Mely én levelemre ő felsége, mint kegyelmes fejedelem nekem oly választ tött vala, kiből nyilván megtetszik vala, hogy az háboruságnak okait és kezdőit meg akarná büntetni és avval megmutatni, hogy ő felsége híre és kedve ellen indították volna az háborut, és hogy én tőlem sem vötte volna gonosz néven azt, hogy magamat ellenek megoltalmaztam volna. Végezetre ő felsége securussá teszi, hogy az ő felsége birodalmából és kapitányitul semmit ne félnék, mert semmi hostile onnat nem esnék; mely ő felsége kegyelmes választételét én ercmest és, igen megelégedett szívvvel vöttem, és én is az én ő felségének való magam ajánlásomrul megemlékezvén, szorgalmas voltam abban, hogy az mire levelem által feleltem, azt

⁶ Ezt a találó hasonlatát Báthory István a bibliából vette, melyet kitűnően ismert. Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levele 9. részének 21. szakasza tudniillik így hangzik: Avagy hiszen-e a fazekasnak hatalma az agyagon, hogy ugyanazon gyuralékból némely edényt tisztességre, némelyt pedig becsstelenségre csináljon?

cselekedettel megmutassam; kibén Istennek kegyelmességéből nem haszontalan munkálódtam, mert az tereket minden ő felsége birodalma ellen való maleficium nélkül sok adományommal innét Erdélyből és Várad mellől vissza bocsátottam, és én magam is eloszolván, helyemre jöttem; mely dologért az császár portájátul és budai pasátul nem kevés haragot és nehézséget szenvedék; etc. Emlékezzék meg te Nagyságod rula, mikor on mignyarást az én vaidaságomnak utánna Bekes Gáspár némely irigy társaival egyetembe kezde engemet császár ő felsége és az tanács előtt vádlani, crimínálni és az ő nagy hív voltát intrudálni, és ez alatt itt benn pártot szerzeni és az keztenk való egyességet szaggatni. Sokszor kenyergettem én ő felségének, megirtam te Nagyságodnak és Traucen⁷ uramnak is, vegyék eleit és tiltsák meg ez gonosz embert afféle fondorlástul, kiből semmi jó nem kevetkezhetik, hanem ő felségének én bennem való megkétségesülése és graciajának túlem megvonása, köztenk penig visszavonás, kinek az vége hadra fordulhatna. Vajha akkor ő felsége ez vanus embert ugyan serio coherceálja vala; sem ő felségének annyi gondja, sem nekünk ennyi veszekedésünk nem kevetkezett volna: mert elhigyje Nagságod, oly jó mester Bekes uram az tanácslásba, hogy mindenkor in extremis versatur, és egy ujjnyi vasat addig kalapál, hogy egy ölnyt nyut belőle. Az dolgoknak ő csak az eleit nizi, és az consequenciát az mennyébe jó annéba igen affirmálja, az mi penig subest avagy terténhetik, azt hátra hagyja; etc.

Végezetre te Nagyságodat ezen kérem, igyekezzék ő felsége császárnak persuadeálni, hogy avagy csak ilyen alieno tempore, mikor az keresztyénség rakva háborúsággal és irigységgel: az terek penig elatus az sok victoriával, és készen vagyon az ő örekké való jó rendtartásával, és alatta valóknak engedelmességével, ő maga penig ifju és belli avidus: amputálja ő felsége

⁷ Trautson János császári tanácsúr.

afféléknek affectusokat és tanácsokat, kik semmit az jevendékről nem gondolkodván elől vetik és jobbnak itilik az hadnak dubius exitusát, hogy nem mint az bizonyos békességet.

Én az mi az én kevés tehetségem, miképen hogy soha ez előtt sem adtam háborura okot, azonképen ez után sem adok. Sőt mind életemet s minden érdemet eremest elveszttem az én hazámnak megmaradása mellett és az kezenséges békességnek megtartása mellett. (Ugyanott, a 354—358. lapon.)

Mágóchy Gáspár máramarosi főispánnak. (Varsó, 1578 március eleje.) Mit kívánjon én tülem az én hazámnak és atyámfiaiinak szerelme, sőt az Isten, az ki engem ez állapatra emelt, szüntelen elmémben forgatom. Tartozom Istennek hálaadással, hazámnak pedig, és azoknak, kiket Isten is kezembe bízott, oltalommal, gondviselissel és segítséggel. Mi lehetne pedig Isten előtt idvössigesb, avagy ez világ szerént hiresb, nevesb, mint az ki hazáját veszendő állapotjából felemelhetné, avagy csak megsegíthetné. Énnekem, az Isten jól látja szivemet, minden munka, fáradság, sőt az halál is édesnek látszanék, hogy én az én hazámnak ilyen utolsó szükségében segíthetnék. Mikoron pedig erről gyakorta és valóba gondolkodnám, felette nagy nehizsiget látok ebben az én itt való állapotomhoz képest, úgy hogyha jó fundamentommal nem cselekednék, magamnak hiába való munkát, és gonosz hirnevet, az hazának pedig hertelen való veszedelmet vonnánk. Magyarország eleitől fogva az két avagy inkább három felé huzás vonás miatt veszett. Az német és magyar veszett öszve, az török végezte el az játékot. El kell azért azt távoztatnunk, ha megmaradást, jó hirt. nevet akarunk keresni, avagy Istennek kedves dolgot cselekedni; etc. De az bölcs Isten az, az ki ez világnak tengelyit, az új elvégezett akarátja szerint forgatja, és az új rendelkezését semmi emberi incselkedés avagy hatalmasság meg nem változtathatja. Ő pedig az szerint igazgatja és adja az

occasiót, és az eszközt, az mint alkalmas az ő akaratjának elvégzésére. Sőt közbeszéd: occasio facit furem. Innet vagyon az, hogy nem megyen véghez, és soha jól nem esik, az mit ember mód adatás nélkül, csak tulajdon indulatjából kezd. Mert ez világnak folyását senki másra nem fordíthatja, hanem csak az miben Isten rendelte. Nincs azért hová folyamunk, hanem csak az kegyelmes Istenhez, hogy ő adjon occasiót, adjon módot énnekem, miben én az én hazámnak javára, és megmaradására méltán indultattassam. Bizony halálommal is kész volnék megpecsétlenem az én hazámhoz való szerelmemet; etc. De az magyar soha bár ne vessen az Istenre, ki mindenkor jelen volt volna neki, csak ő magok ne keresték volna az elveszett utat; etc. (Ugyanott, II. kötet 90—93. l.)

Kovachóczy Farkas kancellárnak. (Vilna, 1581 június 12.) Örömet olvasám leveledet, melyben az ott való állapotot... irtad meg. Kivántam volna, ha per personas distinguáltad volna, mert úgy tudnám én is magamat accomodalnom. Mindazonáltal, ha kik magok felejtettek lesznek... amaz igen paraszt példa quadrál afféle latrokra, kik hazájok kárával igyekeznek előmennni: nem áll — ugymondnak — az eben az kövér ló halála etc.

Az német felől semmi egy szál tartásom nincsen, az török, ha az János király halálakor, minden hadaktól üres levén, ultra kéteten consentiált az ország én felőlem való végezésinek: kit talám az előtt hirrel sem hallott, most hadát el nem végezvén, én reám is valami tekinteti levén, az ő maga donatioját és az ország consensusát általan fogva meg nem háborítja. Ha ki ebben Márkházi⁸ tekintené, ridiculum est, mert esto, hogy oly bolond volna az porta, hogy azt mivelné, ki vinné be az uraságba, holott az ország nem veszi. Hadnak

⁸ Márkházi Pál, Báthory István állandó ellenlábas a portán.

kellene bevinni, az többi hadat soha az török Márkházi kedviért nem indít, mert nem szed az török császár hada más ember kosárjába eperjet.⁹ Ha pedig afféle had indulna... ha mit ő neki faveálnak, nem egyéb végre mivelik, hanem ajándékot, hasznot keresnek és mint az halász kicsiny keszeget örömetst rea vet az horogra, hogy nagyobbhat fogjon rajta. (Ugyanott, a 165—7. lapon.)

Nádasdy Ferenc vasmegyei főispánnak. (Niepołomice, 1585 július 16.) Megérttettem Forgách Sigmondtul, [üzenetét] holott nem tudom, micsoda ember legyen az, aki ezt kegyelmednek megjelentette..., mert az német fejedelem efféle nagy dolgot kétség nélkül csak az titoktanácsossal közlöt: miképpen ment végére, hogy tudhatta meg, holott még kisebb dolgot is felette igen titkon tartnak ők, nem csergetik imitt, amott, főképen pedig magyarral csak azt közlik, az mit ez világnak kell érteni, ebben azért kegyelmed igen cautus legyen; ne higyenek könnyen és mindenek, főképen efféle dologban, melyben az fejedelem méltósága és az kegyelmed íleti és tisztessége forgódik; etc.

Végezetre ne hagyja kegyelmed mindazáltal hátra az Hunyadi Jánosné tanácsát, melyet fiainak adott volt: Ne adjátok eccersmind kézben magatokat ez tékéletlen időbe és hiütelenségbe: kettőtek, hármatok¹⁰ találhat mindenkor módot benne, miképen hon maradjon; etc. (Ugyanott, a 305—7. lapon.)

⁹ Végtelen érdekes néprajzi és néplélektani szempontból is tudni, hogy ez a jellegzetes mondás még 1709-ben is élt Erdélyben, ahol a jó *Cserei Mihály* ekként jegyezte fel: Hejában bízol a törökhöz, ha fel kelne is melletted, bizon a maga kosarában szokta ő az eperjet szedni. (Történelmi Tár 1906. évf. 516. l.)

¹⁰ Ez a nyilatkozat végtelen érdekes, mert megerősíti azt a ritka adatot, hogy Hunyadi Jánosnak három fia volt, még pedig László és Mátyás mellett még egy János nevű.

⁶³ Szamosközy id. munkái IV. köt. 19. l.

HASONMÁSOK.

Báthory István király arcképe, a természet után készült és Rómában, 1591-ben megjelent Cavallieri-féle kép javított lenyomata, a XXXIII. lapon; talán a legtalálóbbról a királyt ábrázoló arcképeknek. Eredetije Treter Tamás apát ügyszeretéből származik, aki 1584—86 közt Báthory András bíboros titkáráként gyakran megfordult a királyi udvarban s így jól ismerte István királyt. A kitűnő metszet Treter *Regum Poloniae Icones* című díszművében jelent meg s az volt a mintája ennek a 120×82 mm. nagyságú új metszetnek, melyet kölni 1594-i kiadásáról mutatunk be, Mylius Arnold *Principum et Regum Polonorum Imagines* című munkája 69. lapjáról. A metszet bővebb leírása (a két kép kicsinyített másával) megvan Etienne S. Komornicki „Essai d'une iconographie du roi Etienne Batory” című értékes tanulmánya 480. l. lapján. Ez a nagy gonddal szerkesztett jegyzék a király 118 különböző ábrázolását sorolja fel részletes művészi méltatás kíséretében. Megjelent a Magyar s a Lengyel Tudományos Akadémia *Etienne Báthory roi de Pologne prince de Transylvanie* című együttes kiadványa (Cracovie, 1935) 425—512. lapján, tartalmazván egyúttal a király érmeken, faragásokon és dísztárgyakon létező arcképeit is, köztük igen sok képzeletbeli silány darab leírását. Külön említést érdemel azonban a krakkói székesegyházban lévő sír-emlékének képe a kötet 419. lapján. De erről meg kell jegyezni, hogy a rajta fekvő helyzetben teljes vértben ábrázolt király még csak nem is hasonlít reá, holott Krakkóban, közvetlen temetése után — 1588 őszén — fogtak Santi Gucci szobrász emberei faragásához, amely aztán majdnem hét esztendeig tartott. A két oldalt mel-

lék-alakokkal díszített magas síremléken a királyt sajátosképen szakáll nélkül ábrázolták, amint pénzein látható, bár ő úgy *soha életében nem járt*. A különben nagy művészi értékű műemlék képét magam is közöltem Berzeviczy-életrajzom (Budapest, 1911) 185. lapján, valamint fekvő alakját Báthory-kötetem 304. lapjához mellékeltem, vörös márvány színben nyomtatva.

Báthory István király ismert arcképeiből az alábbiakat mutattam be a magyar közönségnek előzőleg Báthory-köteteimben.

1. Dominicus Custos álnév alatt működött Balten holland rézmetsző műve, az *Atrium Heroicum* II. kötetében. Augsburg, 1600. Kiadtam ugyancsak Berzeviczy Márton életrajza 105. l. (Leírva Komornicki id. műve 9. sz. a.)

2. Ugyanaz, kiadva *Fontes Rerum Transylvanicarum* kiadványom III. kötete (Budapest, 1913) 175. l.

3. A király Schrenck-féle díszes nagyméretű rézmetszetű arcképe, amelyen egy fülkében áll vérthben, paláttal ábrázolva, megjelent Innsbruckban 1601-ben, valamint 1603-ban német kiadásában, ugyanott. Kiadtam a F. R. Tr. V. kötete (Budapest, 1921) 17. lapjához és Báthory-életrajzom 158. lapjához mellékeltem. (Komornicki, 51. sz. a.)

4. A Magyar Szépművészeti Múzeum Magyar Történeti Arcképcsarnoka 47×40 mm. nagyságú egykorú olajfestésű érdekes mellképe, mely minden valószínűség szerint természet után készült. Kiadtam *A történetirő Báthory István* című tanulmányom (Kolozsvár, 1933) címlapjához mellékeltem. (Komornicki, 90. sz. a.)

5. A királynak a krakkói Lazarista-misszionáriusok zárdájában őrzött életnagyságú arcképe, melyet a magdeburgi Koeber Márton festőművész 1585-ben készített róla természet után. Kiadtam színes mellékletként Báthory István király életrajza (Budapest, 1937) címlapjához mellékeltem. (Komornicki, 51. sz. a.)

6. Ugyanaz, fekete autotipia-nyomásban „Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése“ I. kötetéhez mellékelten; Kolozsvár, 1944, nyomtatva Pécsen.

7. A király egykorú mellképe, a krakkói Wawel-székesegyházban lévő sírján álló festményről vett fényképről. Valószínűen Koeber nagy képéről másolva. Kiadtam ugyanott, a II. kötethez mellékelten. (Komornickinél nincs felvéve.)

8. A király jobbra néző egykorú fametszetű arcképe, Koeber műve után közölve Wujek Jakab *Postilla catholica* c. kötetében: Kraków, 1585. Eredeti dúca ma is megvan. Kiadtam „Báthory István király és korának könyvészete“ című füzetem (Vác, 1937) címlapján. (Komornicki, 33. sz. a.)

A fentiek közül közös eredetre vall a 7. számú legmost bemutatott képünk rézmetszetű arcképe: mindkettő a király hajszálszörös jellegzetes szemölcsével jobb szájszéle sarkában, s ez arra mutat, hogy metszetünk az idézett festményről készült, amelyet már az egykorúak is leghívebb arcképének tartottunk.

Báthory István király *Grodnón, 1584 május 3-án* írt latin levele, 3-ik sorában, sajátkezű javításával, a kolozsvári jezsuita-seminariumban tanuló Bilina Miklós lengyel nemes ifjút ajánlván felvétetni Báthory Zsigmond fejedelem udvarába. (A 149. lapon.)

Báthory István király *Niepolomicében, 1585 április 4-én* írt magyar levele Szentmiklósy Ferenc nyugdíjának kiutalása érdekében. (A 251. lapon). Az égerárgta rossz állapotban reánk maradt levélről leszakadt évszámot az határozta meg, hogy áprilisi hónapban a király csupán 1585-ben tartózkodott Niepolomicében. A levelet ötven éve másoltam, amikor még rothadt szövegéből a mostaninál több szót lehetett olvasni.

HELY-, NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Abafája, de: Gyulay Pál secr.
Adorján (Bihar vm.) 160, 169,

222—5, 238.

Aikai Péter kir. futár 118.

Alba-Julia v. *Gyulafehérvár*.

Albensis comitatus v. *Alsó-
fehér* vm.

Ali budai basa 71, 125.

Alia Farkas Küküllő vm. főisp.
288.

Almási György Hunyad vm.
főisp. 288.

Alsófehér (Albensis comitatus,
Fejér) vm. 62, 220.

— főispánjai: Bornemisza Bol-
disár, Forró János, Veress
Dániel.

Alsó Zsuk (prope Kolozsvár)
16.

Amháth csausz 47, 79, 88, 126,
269.

Angyalosi János gen. ítélőmes-
ter 288—9.

Apafi (Apaffy) Gergely ítélő-
mester 159, 167.

— halála (1584 V. 13) 159.

Apafi István († 1581) 2.

Apafi István Belső Szolnok vm.
főisp. 48, 58, 108, 145, 161,
175, 276, 288.

— szolgálata jutalmául Sidóvár
birtokát kapja a királytól
(15884) 175.

Apafi Miklós Küküllő vm. főisp.
275, 288.

Apahida (Kolozs vm.) 16.

Apor András és István 55.

Aranybányászat v. Grison, Her-
berstein, *Kapnikbánya*, *Lá-
posbánya*, *Nagybánya*.

Badar László 272—5.

— nemességet adat neki a kir-
szolgálata jutalmául.

Bajon (Bayon) 120, 190.

Bakcsi (Bakczi) Gáspár 64.

— tegyenek törvényt birtok
ügyében.

Balassa Zsófia (Némethi Fe-
rencz neje) 170.

Balassy György 252.

Baldigara Octavius várépítő
(fundator) 116, 129, 145, 179,
192, 218—9, 254.

— *Várad* erősítési munkála-
taira kölcsön kérte a kir. Ru-
dolf cs.-tól.

Baló György kir. futár 44, 46,
55.

Balog Ferencz 2.

Balogh János 54.

— a kir. ajánlja támogatásra
Mikó elleni ügyét.

Bánffy Boldizsár 246, 270, 275.

Bánffy Dienes mágnás, Bihar
vm. főisp. 288.

Bánffy Farkas 59, 222, 246, 270,
276.

Bánffy György 146.

— neje: Perneszy Anna.

Bánffy Kristóf 275.

Bania v. *Nagybánya*.

- Bányák:** Belényesi rézbánya: arany-ezüst bányák: Abrugybánya, Zalatna-bánya, Nagybánya.
- Barakony* (Bihar vm.) 177.
- Barátoktapa* 16.
- a kir. a kolozsvári jezsuita kollégiumnak adományozta 1585.
- Barbély v. Borbély.
- Barcarozsnyó* (Rosno) 254—5, 271.
- Basta György generális 1.
- Báthory András bíboros 298.
- Báthory Boldizsár 15, 117, 252.
- Báthory Gábor mágnás, Kraszna vm. főisp. 276, 288.
- Báthory Griseldis (Zamoyski János l. kanc. neje) 31, 32, 57, 58, 46, 49, 51, 56, 65, 67, 77, 97, 104, 158, 182, 185, 194, 225.
- kelengyéje ügyében 50, 57, 56, 57.
- hozományának kifizetése 97, 159, 166, 182.
- lengyelországi jószágai 158.
- Báthory István király (Stephanus rex Poloniae) passim.
- neje: Jagiello Anna.
- a nagy-pénz veretésének előnyéről 92.
- boradót ajánl bevezetni Erdélybe 111—2, 145—5.
- jelesebb arcképei 298—300.
- síremléke Krakkóban 298.
- Báthory István (natu maior) udvarhelyi kap. 116, 127, 144, 147, 276.
- *Kraszna* vm. főisp. 120.
- Báthory Kristóf de Somlyó, pr. Trans. († 1581) 1—9, 17, 20, 35, 41, 51, 57, 59, 68, 148, 166—7, 185, 237, 253, 262.
- ezüstműveinek jegyzéke 59.
- neje: Báthory Erzsébet.
- temetésének rendje (1585) 6—8, 274—7.
- Báthory Miklós 126, 145.
- *Tasnádot* kapta a királytól 126.
- Báthory Zsigmond (Sigismundus pr. Trans.) 3, 8, 11, 14, 20, 26, 54, 55, 58, 55, 66, 70, 151, 169, 175, 180, 186, 193, 195, 210, 224, 259, 249, 262—6, 272—7.
- Bebek György 52.
- neje: Patócsy Zsófia.
- Bech, Bécs* v. *Wien*.
- Becz Imre 52, 59, 117.
- házának visszaadása ügyében.
- Becz János gyalogos Lengyelországban (1576) 117.
- Becz Pál de Kozmás, Csik, Gyergyó és Kászonszék királybíró 10.
- Becz Pálné jobbágynak felszabadítása ügyében 10.
- Becz Tamás 118.
- Bede Mátyás 52.
- Bekes Gáspár 249.
- háborúsága Báthory István királlyal (1575) 295—5.
- Béldi János 121.
- controversioja Brassó városával 121.
- Belleo Bálint és János 252.
- intézkedés hagyatékügyében.
- Belső Szolnok* vm. főispánjai: Apafi István, Bogáti András, Erdélyi Gergely, Kendy, Sándor, Kun Gáspár.
- Bely* (Bihar vm.) 109, 245.
- Berettyó* fl. 155.
- Bernárd Péterné 77.
- dézsmajuttatás B-y Grizeldisz kívánságára.

- Berzeviczy (Berzeviceus) Márton cano. Trans. in Polonia 4, 28, 50, 58, 42, 58, 146. -
- Beszarábia* 90.
- Bethlen* (Betlem) várkastély 49, 50, 67, 75, 85.
- Bethlen* (Betlen) Farkas 119, 276.
- Bethlen Gábor mágnás 288.
- Bethlen Gergely (1565) 291.
- Beronye* (Közép Szolnok vm.) 76.
- Bialobrzkeski Martinus eps Camenicensis et abbas Mogilensis 274—7.
- Bialomierze* 121, 185—195.
- Bihar* (Byhar) vm. 56, 61, 73, 109, 119, 127, 178.
- főispánjai: Bánffy Dienes, Ugray Gergely, Veres Gáspár.
- Bihar* falu 145, 153, 164.
- Bikacs* (Bihar vm.) 153.
- Biky György kir. futár 66, 67, 78, 85.
- Bilina Nicolaus puer Pol. 148—9.
- besorozzák Báthory Zsigmond udvarába.
- Boesckay Erzsébet (Báthory Kristóf neje) 51.
- Boesckay György neje: Sulyok Krisztina 52.
- Boesckay (Bochkaï) István tanácsúr, váradi kap. 45, 56, 127, 183, 194, 275.
- neje: Hagymásy Kata (özv. Varkócs Mihályné) 127.
- Boesckay Miklós mágnás 288.
- Bodony v. Vidin.*
- Bodonyi Balás 104.
- Bogáti András Belső Szolnok vm. főisp. 288.
- Bolta János fia: Gáspár és Miklós. 62.
- *magyargáldi* zálogos jószáguk megváltása ügyében.
- eleik: István és Fruzsina (Székely Márton neje) 62.
- Borbély (Barbély) György kap. 154—7.
- rátámad a prézesekre.
- Bornemisza Boldizsár cons. Alsófehér vm. főisp. 275, 288.
- Bornemisza Gergely director 289.
- Boronkay László cubicularius principis 51, 85, 276.
- Borosjenő* (Jenő) vár 68, 154, 178, 242, 284.
- Bors* (Bihar vm.) 177.
- Borsoló János gen. ítélőmester 60, 103, 288—9.
- Borsos Tamás director 289.
- Bosnia** 227, 257, 281.
- Bölöni Péter de Polyán 55.
- jobbágyfelszabadítása három társával.
- Brancovan Constantin voev. Valachiae (1688—1714) 71.
- Brassó* (Corona) 29, 50, 55, 70, 92, 121, 124, 161, 226, 254—7, 259, 268, 270.
- Lukács deák 161.
- Brzesc* 109—117.
- Bucuresti* (Bukaresti) 257.
- Buda* (Buda) vára 71, 72, 125, 153, 164, 177, 188—9, 200—1, 204, 206, 228, 239—240, 280—2, 287.
- basák: Ali, Szinán.
- Buda János 178, 190.
- a *jenei* heg kirabolta.
- Camenicensis* eps et abbas Mogilensis Martinus Bialobrzkeski 274.

- Caransebes* v. *Karánsebes*.
Caspian Mare 176.
Cassa v. *Kassa*.
Celleristák szabályzatai 11, 12.
Cementház (állami aranybeváltó) Szebenben 81, 102, 214.
 Capece Ferrante S. I. rector coll. Claudiop. 96.
 Chaky v. Csáky.
 Chegeödy Mihály 200, 239, 241, 285, 287.
 Christoph deák v. Keresztury Kristóf.
Cibinium v. *Szeben*.
Claudiopolis, Colospar v. *Kolosvár*.
Corona v. *Brassó*.
 Coronensis = Brassai.
Cosaci (Kozákok) 70, 87, 90—91, 120, 125—6, 142.
Cracovia (Craccovia) v. *Kraków*.
 Csáky Anna (Prépostváry Bálint neje) 172, 224.
 — pereskedése a zilahiakkal.
 Csáky (Chaki) Dienes 45, 61, 89, 159, 160, 167, 169, 170, 182, 194, 196—7, 222—3, 235, 238, 246, 276.
 — a kir. 40 lóra és 10 drachntra rendel neki fizetést 89.
 — részletekben fizetendő ezer frt segélyt rendel neki a király 61.
 — véletlen hirtelen halála (1584 III. 9.) 159.
 — neje: Némethi Ilona.
 — egyenetlensége Csáky László özvegyével. 235, 246.
 Csáky Gergely 167.
 Csáky István 222—3, 288.
 — özv. Wesselényi Anna.
 Csáky László 170, 222—3, 235, 246.
 — özvegyének egyeynetlensége Csáky Dienes özvegyével 235, 246.
 Csáky Pál 238.
Csanád (Csanádi bégség) 155.
 Csanádi (Chanadi) Demeter deák 19.
 — jószágot adjanak neki fizetése öregbítésével.
 Csányi (Chani) Gáspár 226.
 Cseffey (Czieffey) János 96, 97.
 — évi 100 frt segítséget kap a királytól.
Csekefalva 66.
Csik, Gyergyó és Kászonszék 10.
 Csiki királybíróság 52.
Cuiaviensis eps Stanislaus Karnkowski.
Czyaky v. *Csáky*.
 Daczó György 15.
Danzig (Gedanum) 237.
Debreczen 65.
Degenie v. *Tighina*.
 Demeter Wornik 156—7.
 Dengelegi Mihály és Miklós gen. 288.
Derstor (Deztrom) v. *Silistra*.
 Dervis aga csaus 47, 49, 124, 152.
Déva vára 119, 284.
Dés (Dees) 24, 178.
Diószeg (Bihar vm.) 119.
Diznai táborhely (1581) 55.
Dniester (Nezter) fl. 107.
Doboka vm. főispánjai: Eördögh János, Kendy István, Mindszenti Benedek.
 Dobrai Péter de Lisznek director, Hunyad vm. főisp. 288—9.
 Dobzay István protonot. 95.
 Dominicus fundator v. Ridolino Domenico.

- Domus** Bathorea 278.
 Don Pál kir. futár 99, 110, 122, 129, 159.
Dorombar 82.
Drabantok (Darabontok) 4, 33—4, 89, 196, 200.
Drinápoly v. *Edirne*.
 Drohojowski Szaniszló cap. Premisliensis 2.
Duna fl. 140, 241—2, 257, 282.
 Ebeny Gábor szamosújvári kap. 275.
Ecsed vára (a nagy lápba építve) 245.
Edirne (Drinápoly) 124, 125.
Egeres (Kolozs vm.) 53.
Egerpatak (Egrespatak, Szilágy vm.) 172, 224—5.
Enyed 77.
 Eördögh János Doboka vm. főisp. 288.
Erdély (Transsilvania, Transylvania) passim.
 — 13 vármegyéjének jegyzéke a 288. lapon.
 Erdélyi Gergely Belső Szolnok vm. főisp. 288.
 Erdélyi hármastanács utasítása (1583) 20—29; elfogadtatása 41—51; felmentése (1585) 130—2.
 Erdélyi István Torda vm. főisp. 288.
Erdőd (Erdewd) castellum 39, 58.
Érmelliek 119.
Fejér vm. v. *Alsófehér* vm.
Feketehalom 254—5, 271.
Felenyed 77.
Felgyógy (Oláhgyógy) 18.
Felsőszombatfalva (Zombatfalva) 70, 71.
Felső Zsuk (prope Kolozsvár) 16.
 Ferdinánd király Habsburgi, *Fenes* (Kolozs vm.) 17. (1527—64) 220.
 Ferencz deák görgényi udvarbíró 104.
 Ferencz ur v. Kendy Ferencz.
 Ferhath bassa vezér 47.
Fogaras vára és uradalma 36, 71, 75, 191, 249, 255, 271.
 — kap. Petr. Horváth Kozma.
 Forgách Margit (Gyulaffi László neje) 288.
 Forgách Sigmund kap. 297.
 Forró János Alsófehér vm. főisp. 2, 9, 275, 288.
 Forró Pál director 289.
 Francesco Maria gran duca di Toscana (1584) 232.
Francesi (Franczusok) 257.
 Gálffy János kocsárdi, tanácsur, udvari marsall 45, 276.
Gálospetri (Bihar vm.) 146.
 Gávay Miklós 2.
 Geczy v. Giczey János.
Gedanum v. *Danzig*.
 Georgius Fabius Dalmatá abbas Suleioviensis 274.
 Gergely deák fejérvári viceudvarbíró 57, 59.
 — számadását a kir. nem fogadta el 85.
 XIII. *Gergely* pápa (1583) 39.
Germani (Németek) 129, 142, 155.
Germania (Német birodalom) 126.
 Gezthy Ferencz kap. 58, 119, 226, 235—6, 242, 276, 284.
 — neje: guthi Országh Borbála, utána: Horváth Anna.
 — két faluja: Myhalesa és Sadigor 242.
 Goroszlaiy Zsigmond kir. futár 175, 186, 247.

- Görgény* (Szentianre) 104.
 — udvarbíró Ferencz deák.
Graeci Trans. 29, 30.
 — megzorítja eddigi kereskedésüket 29—30.
Grison Jakab bányabérlő. 215.
 — aranybányász *Láposbányán*.
Grodno arx 135—146, 148—150, 163—173, 196—8, 227—258, 280.
Gruyo István 82, 95.
Gruyo Péter 82.
Gurzófalva (Szilágy vm.) 225.
Gyalu várkastély 104, 194—227, 280.
Gyapju (Bihar vm.) 177.
Gyarmathy Gergely deák 19, 68, 85.
 — a kir. információt kér róla 19.
Gyczy (Géczy, Giczi), János cap. Varadiensis, postea gub. Trans. 4, 49, 61, 72, 73, 87, 105, 116, 144—5, 153—4, 164, 169, 177, 183, 188—192, 202, 206, 218—9, 225, 228, 241, 247, 262—6, 272—3, 275, 279—287.
 — gubernátori kinevezése (1585) 262—6.
Gyergyó (Csik és Kászonszék) 10.
Gyerőffi János Koloss vm. főisp. 288.
Győr 291.
 — püspöke: Lisztly János.
Gyula vára 15, 153—4, 156, 164—5.
 — kap. Kerecheny László (1562) 290.
Gyulafehérvár (Alba-Iulia, Feyerwar) 1, 7, 8, 16, 21, 31, 40, 53, 63, 66, 73, 77—84, 98—109, 121—133, 150—163, 168—9, 174—184, 200, 213, 223—7, 238—246, 253—9, 264, 279—287, 291.
 — Gergely deák viceudvarbíró, — löszeralománya 236.
Gyulaffy István 60, 275.
 — gazdasági és birtokügyének rendezése.
Gyulaffi László 288.
 — özv. Forgách Margit.
Gyulay Pál de Abafája secr. (Pál deák) 95, 146, 161—3, 165, 168.
 — házastani akarták, de az ajánlott leány nem tetszett neki 95.
Haczok (Hatieg) 227.
Hadad (Szilágy vm.) 81, 95.
Hagymásy Kata (özv. Varkócs Mihályné) Bocskay István neje 27.
Haller Gábor cons. Küküllő vm. főisp. 47, 57, 288.
 — a bécsi vásárló Báthory Gízeldisz kelengyéje dolgában 1583 elején.
Halmágyi Mihály deák 171.
Halul beg tefterdár 123, 152, 164.
Hámorok: Csiki, Belényesi, Torjai kénköbányák.
Harminczadok: Debreczeni, Székelyhídi, Várad, Bánffy-hunyadi, Brazovai, Sibói, Váradgyai, Vajdahunyadi, Dévai, Zajkányi, Lugosi, Szászvárosi, Illyei, Lippai.
Havasalfölde (Hawassell) v. **Valachia**.
Hazon aga 116.
Herberstein Felicián báró 74, 181—2, 193, 196, 213—6, 232—3, 243, 248—9.

- Hirsch** Petrus Coronensis 276.
Horváth Anna (Gezthy Ferencz II. neje) 236.
Horváth (Petritzevith) Kozma 55, 75, 86, 97, 150, 167, 194, 268, — fogarasi kap.
Horvat Marko 273.
 — tartásuk meg régi fizetésében.
Horváth Mihály 61.
Hungaria (Magyarország) 72, 86, 111, 142, 199, 200.
Hunyad (Hwniad) jószág 65.
 — főispánjai: Almási György, Dobrai Péter, Busori László, Zevk Miklós.
Hunyadi Jánosné tanácsa fiaihoz 297.
Huszt (Hwzth) arx 88.
Hwzayn csaus 257.
Lancu (Jankula) Iwan Sasul voev. Moldaviae (1579—82) 47, 69, 70, 88.
Iffiw János 276.
Illiefalva (Illefalva) székely falu 55.
Ilyó v. *Lmóm*.
Imreff János gen. 288.
Ioan Despota voev. Moldaviae (1561—5) 248.
Ioan Potcoava voev. Moldaviae (1577—8) 87.
Ioannes Sigismundus pr. Trans. v. II. János vál. király.
Irinyi György 76.
 — magvaszakadt jószágokat kíván.
Istanbul (Konstantinápoly) 40, 125, 176.
Itali (Olaszok) 128, 257.
Ivascu (Iwachko) boer 70, 71, 88, 156—7.
Iwan waida v. lancu voev. Moldaviae.
Izkider 208—9, 250.
Jagiello Anna, Báthory István kir. neje.
Jakab Elek történetíró Hunyadi János kormányzói diplomájáról 266—7.
Jakcsy (Jakezy) Boldizsár és neje 10, 11, 60.
 — dézsmai ügyükben a kir. igazságos eljárást ajánl.
János II. vál. király (Ioannes Sigismundus) pr. Trans. 19, 56, 141—2, 148, 190, 195, 197, 220—1, 291.
Jánosd (Bihar vm.) 72, 75, 88.
 — feldúlták a törökök.
Jenő v. *Borosjenő*.
Jeronimus olasz kap. 225.
Jezsuiták Erdélyben.
 — Báthory Zsigmond mellett: Leleszi János és Vásárhelyi Gergely 5.
 — a *Kolozsvári* kollégium a *Barátoktat* adományul kapta a kir.-tól (1583) 16.
 — új páterek beindulása *Kolozsvárra* (1583 IX. 7) 96.
Juhvásárlás a porta számára 72.
Kálló vára (Nagykálló) 154.
 — lakói elrontják a törökök *tamáshidi* hídját.
Kapnikbánya 74, 85, 181, 195, 196, 216, 252—5, 245, 249.
 — bérbeadták Herbersteinnak.
Karánsebes (Caransebes, Sebes) 15, 24, 29, 50, 72, 225, 257, 241, 265, 275, 291.
 — kap. Thorny Tamás.
Karnkowski Stanislaus eps Cuiaviensis 55.
Károlyi István 184, 219—222, 255, 245—6, 249.
 — pereskedése *kászoni* birtokáért a székelyekkel.

- Kassa** (Cassa) 38, 48, 58, 127, 146.
- Kászon pataka** vagy vize (War pataka) 220—1.
- Kászon réte** (vagy mezeje) 220—1, 245.
- Kászon** (szék) 117.
- Kátay Ferencz** 226, 235.
- Kazul** (a török szultán örökös ellensége és népe) 47, 125—6, 140, 176, 179, 190, 210, 282.
- Keffe** krimi tatár-török helység 156.
- Kendeffy család** 108.
- Kendilóna v. Lóna.**
- Kendy Ferencz** (Ferencz ur) 48, 58, 120, 207—9, 211, 228, 230, 240, 242, 245, 276, 282.
— beviszi az évi adót a portára.
- Kendy Gábor** 275.
- Kendy István** mágnás, Doboka vm. főisp. 288.
- Kendy Sándor** de Lóna Belső Szolnok vm. főisp. 21, 23, 52, 53, 75, 84, 109, 134, 138, 163, 167, 184, 246, 258, 272, 276, 278, 288.
- Keöres v. Keörös** fl.
- Kerecheny László gyulai** kap. (1562) 290.
- Kereki** (Bihar vm.) várkastély 56.
— a Bocskay nemzetség tulajdona.
- Kereser v. Körösér.**
- Keresztzeg** (Kereszeg, Bihar vm.) 145, 160, 196, 223, 238.
— védelmére a kir. 16 lovasra és 10 darabatra való fizetést rendel. 196—7.
- Keresztury Kristóf** (Christoph deák) 16, 196, 214—5, 232, 243.
- Kerisch** (Kerczy) Pál brassai orvos 168—9.
- Késház** (Bihar vm.) 155.
- Kewan csaus** 176, 188, 200.
- Kézdi szék** (Kyzdy zeek) 220.
- Kézdiszentlélek** (Zent lelek, Udvarhely vm.) 220.
- Kézdivásárhely** (Kyzdy wasarhely) 221, 245—6.
- Kis Galambfalva** (Udvarhely vm.) 9.
- Kis Kászon** 220.
- Kissennye** (Vas m.) de: Sennyei Pongrácz tanácsúr.
- Kocsárd** 45; de: Gálffy János tanácsúr.
- Kolozs** vm. 16, 17, 53.
— főispánjai: Gyerőffi János, Mikola János.
- Kolozsmonostor** (Monostor) 5.
- Kolozsvár** (Claudiopolis, Colosvar, Kolosvar) 5, 16—7, 31, 98, 107, 115, 122, 148, 168, 200.
— collegium és seminarium 5, 16—7, 148.
- Kopácsi Ferencz** 54.
— adjanak neki valami jószágot.
- Kornis Boldizsár** cons. 288.
- Kornis Farkas** 161, 275.
- Kornis György** gen. 288.
- Kornis Sigmund** gen. 288.
- Kósa Mátyás** deák director 289.
- Kovacsóczy** (Kowachoczi) Farkas — Wolfgangus canc. Trans. 8, 18, 21—28, 52, 53, 75, 84, 109, 134—8, 163, 184, 246, 258, 272, 276—8, 296.
— engedélyt kap *Felgyógy* kiváltására 18.
- Kovacsóczy István** gen. 288.
- Kozákok v. Cosaci.**
- Kozárvári Mátyás** deák zilahi harmincados 104.

- Kozmás*: de: Becze Pál 10.
Köblös (Szolnokdoboka vm.) 139.
Kőrös (Köres) fl. 153.
Kőrösér (Kereser) 154.
Kővár (Kwwar) arx 88, 233.
Közép Szolnok vm. 76.
 — főispánja: Wesselényi István.
Kraków (Craccovia, Cracovia, Krakkó) 14, 51, 56, 57, 54, 55, 59—66, 76—77, 89—97, 194, 225.
Krassószörény v. *Szörény* vm.
Kraszná vm. főispánja: Báthory Gábor; Báthory István.
Kun Gáspár Belső Szolnok vm. főisp. 288.
Kunovith (Kununyeth, Kwnowith) Farkas Reczepp beg futár 14, 78, 90, 99, 179, 191.
Kusaly (Kwssal) Szilágy vm. 81.
Küküllő vm. főispánjai: Alia Farkas, Apafi Miklós, Haller Gábor.
Kwsdy Miklós 82, 200.
Kyzdivasarhely v. *Kézdívásárhely* 221.
Kyzdy zeek v. *Kézdí szék*.
 Lajos szászvárosi ariánus pap 36.
Láposbánya 216.
 — aranybányáját Grison Jakab műveli.
 Lázár András 117—8, 275.
 Lázár István 117—8.
 Leleszi János S. I. (Pater János) 3, 8, 85, 94, 107, 276.
Lengyelország v. **Polonia**.
 Lepsényi István 158.
 — adományúl kapja *Köblös* falut
Lippa vára (Lippai bégség) 133, 142, 154, 284.
 — bég: Uluman, 1551-ben.
 — várparancsnok (ugyanakkor) *gersei* Pethő János.
Lisznek, de: Dobrai Péter director 289.
 Liszthy János *győri* püspök (1572) 291, 293.
Lithuania 88, 95, 102.
Lóna, de: Kendy Sándor 21.
Lóna vize fl. 21.
 Lónyai István gen. 288.
 Lónyay Klára (Thelegdy Miklós neje) 108.
 Lubieniecki András komornik 79.
Lublin 71, 185.
Lugas (Lugos) 4, 217, 225, 237, 275.
 — kap. Thorny Tamás.
 Lukács deák brassai notárius 161.
Lwów (Ilyvó) 47.
 Mágóchy Gáspár máramarosi főispán 59, 226, 235—6, 295—6.
Magyar Gáld (Alsófehér vm.) 62.
 — Bolta Miklós és atyafisága birtoka.
 Magyar Mátyás 178.
Magyarország v. **Hungaria**.
Majád (Mayad) 76.
Máramaros vm. 226.
 — főispánjai: Mágóchy Gáspár, Pogány Péter.
Máramarossziget 39, 182.
 Marcellus Doctor v. Squarcialupi Marcell udvari orvos.
 Márgay István 99, 104, 105, 114, 122, 147, 152, 155.
 — az erdélyi évi adóval indult a portára.

- Márkházy Pál (István király nagy ellenlábas a portán)
58, 40, 69, 88, 94, 296—7.
- Maros* fl. 11, 119.
- Marosportus* 74.
- Marosszék* 76.
- Maximilian császár 232.
- Mehmet temesvári basa 272.
- Mezit bassa '209.
- Mihnie II. voev. Valachiae (1577—83) 70, 257, 272.
- Mikó (Myko) Miklós 54.
— a kir. intelmie Balogh János-sal való ügyében.
- Mikola János Kolozs vm. főisp. 288.
- Miksa (Maximilian) főhg 58.
- Mindszent* (Bihar vm.) 177.
- Mindszenti Benedek Doboka vm. főisp. 288.
- Mogilensis*-abbas et eps Camenecensis Martinus Bialobrzeski 274.
- Moldova** (Moldwa) 70, 87, 90, 106, 107, 124, 166, 254, 256, 272.
— vajdája: Petru Scihopul.
- Monostor* v. *Kolozsmonostor*.
- Moscovia* (Mwzqua ország) 70, 120.
- Munkács* (Munkach) vára 59.
- Muztafa (Vzon) csas 200, 226, 254, 257, 259, 260, 269.
- Mwzqua** ország v. **Moscovia**.
- Myhalese* (Gezthy Ferencz faluja) 242.
- Nádasdy Ferenc *vasmegyei* főisp. (1585) 297.
- Nagy Gáspár és neje 252—5.
- Nagy Mihály, váradi 61.
- Nagybánya* (Bania) 39, 58, 74, 114, 146, 216, 248—9, 260.
- Nagykálló* v. *Kálló*.
- Nagyszombat* (Nagy Zombat) 117.
— nyomdájában készült a Ger-gely-féle 1585-i új naptár.
- Német birodalom** v. **Germania**.
- Német parti** (császári emberek) 156, 178, 259, 260.
- Németek** v. **Germani**.
- Némethi Ferencz 170, 223.
— neje: Balassa Zsófia.
- Némethi Ilona (Csáky Dienes-neje) 183, 235.
- Nevel* vára 245.
- Nezter* v. *Dniester* fl.
- Niepolomice* (Nepolomicium) 13—36, 53, 54, 84, 89, 246—253, 258—266, 272—3, 297.
- Nürnberg* (Norimberga) 112.
- Njrmoud* (Közép Szolnok vm.) 76.
- Nyübed* (Bihar vm.) 177.
- Oláhgyógy* v. *F elgyógy*.
- Oláhnádas* (Közép Szolnok vm.) 76.
- Oláh vajda = Havasalföldi vajda.
- Oláhság** in prov. Karánsches. 15.
- Olaszok** v. **Itali**.
- Olt* (Aluta) fl. 53.
- Oltár-mesterség Szászvároson** 56.
- Országh Bora (Gezthy Ferencz neje) 256.
- Ozman basa 156, 173—6, 187, 206, 208—9, 250—1, 242.
- Padova* 169.
- Pál deák v. Gyulay Pál.
- Palatics (Palaticz) György 63, 218, 234.
— dézmajavakat kap.
- Pap András 185.
— a királytól fizetést kap.

- Papmező* (Zaránd vm.) 160, 169.
- Palak* v. *Sárospatak*.
- Páter János v. Leleszi János S. I.
- Patócsy Zsófia (Bebek György neje) 32.
- Pécsi bégség* 178.
- Perneszy Anna (Bánffy György neje) 32.
- Perneszy Gábor gen. 288.
- Perneszy (Perneszi) István várhegyi kap. 33, 34, 268, 275.
- a kir. megintj háborgatásai-ért.
- Perneszy Pál 104, 275.
- Persia** 38, 147, 250—1, 257.
- Péterháza* 71.
- Pethő János lippai várparancsnok, gersei (1551) 142.
- Petki János cons. 288.
- Petneházy István Zaránd vm. főisp. 288.
- Petrasko v. Petru Cercel voev. Valachiae.
- Petrityevith v. Horváth Kozma fogarasi kap.
- Petru Cercel vaiv. Valachiae (1585—85) 49, 70, 124, 140, 180, 195, 208—210, 211, 226—7, 231—2, 244—5, 249—250, 254—260, 267—271.
- átszökése Barczarosnyónál Erdélybe (1585 ápr.) és elorozott kincsének felhajtása.
- Petru Schiopul (Sánta Péter) voev. Moldaviae (1582—91) 107, 257.
- Plescoria* v. *Psków*.
- Podłódowski (Podlodzioczky) Ioannes stabuli praeses (vice lovászmester) Istv. kir. portai követe, akít ott meggyilkoltak (1583) 38, 69, 120, 123, 124, 140, 150.
- követi minőségében kíséretével együtt a törökök lemészárolják.
- Pogán Ferencz 64.
- Pogány Péter Máramaros vm. főisp. 288.
- Poliak Mihály 194.
- Polonia** (Lengyelország) 38, 75, 76, 97.
- Polyán* székely falu 33, 220—1.
- de: fam. Bölöni, Sídó.
- Porta Ottomana** 38, 91, 119, 126, 142—3, 147, 151, 158, 161, 181, 193, 206, 211, 229, 230, 247, 254—8, 268—9, 270—2, 279.
- Possevino Antonius S. I. 31, 38, 39, 58, 248.
- Pozsony* (Posonium) 38.
- Premisla* v. *Przemysl*.
- Prépostváry Bálint 172, 182, 193, 225.
- neje: Csáky Anna.
- Preyner Frigyes konstantinápolyi es. német követ 40.
- Pribék Péter váradi szolga 61.
- újfaluai részjóságot kap 61.
- Pribékek** befogadása legyen szórványosabb (1584 VII. 2) 165—6.
- Przemysl* (Premislia) 2.
- Psków* (Plescovia) 9, 196.
- Püspöki* (Bihar vm.) 145.
- Rácz Bálint kap. (1578) 34.
- Rácz Péter 200—5, 228—9, 269, 282.
- Ráczok** v. **Rasciani**.
- Radvanczi Márton protonotarius 168.
- Radvány* (Bihar vm.) 155.
- Rasciani** (Ráczok) 255, 297, 270—1.
- Ravazdi György 2.
- Réday Ferencz magnás 288.

- Regenye* (Bihar vm.) 177.
 Rez. Bogdán boér 250—2.
Ridolfino Domenico erődítési mérnök 144—5, 178—180, 192.
 — a *váradí* erődítési munkálatok vezetője.
Riga 12, 15, 14.
Rojt (Bihar vm.) 202.
 — feldúlása 40 *szalontai* török lovas által.
 Romány Sigmond 65.
 — hazaindulván L. orgból, a kir. megtartja fizetésében.
Rosno v. Barcarozsnyo.
Rozdrzewski Hieronymus eps Wladislaviensis 38.
 Rövid (Bihar vm.) 177.
 Ruber (Rucher) János felső-m.-gi kap. 127, 182.
 Rudolf császár és király (Rudolphus II.) imp. et rex Hung. 6, 35, 58, 180.
 Rusori László Hunyad vm. főisp. 288.
Ruthenia 209.
Sadisor (Gezthy Ferencz faluja) 242, 284.
 Salamon Péter de Taplócza 13.
 — szolgálata jutalmául 100 frt évdíjat kap a királytól.
Sámsond (Marosszék) 76.
Sandomierz 97, 98.
 Sánta Péter vajda v. Petru Schiopul.
 Santi Gucci Báthory István kir. krakkói síremlékének szobra 298.
Sarkad (Bihar vm.) 109.
Sárkány erdő 271.
 Sarmasági Sigmond Torda vm. főisp. 288.
Sárospatak (Patak) 292.
Sárrét 202.
 Sasa János kap. 245, 249, 250.
 — halála (1585 II.) 245; a kir. részvéte 249.
 Sasvár bég. 105, 106, 114, 177, 189, 201, 206, 259, 281.
 — megrabolt 15 falut.
Saxones (Zazok, Zazsag) 29, 75, 86, 99, 161, 255.
 — quarta--dézsmájukról 75, 86.
 Sciaus (Sziavusz) Bassa visir 124, 165, 175—6, 186.
 Scipio olasz posztókereskedő 127, 145.
Sebes v. Karásebes.
 Segnyeji Miklós mágnás 288.
 Sennyéi Pongrácz de Kisseny-nye cons. portaj követ 1, 269, 272, 288.
Sibo v. Zsibó.
 Sibrik György de Szarvaskend kap. 41, 43, 276.
Siculi (Székelyek, Székelység) 87, 161, 220.
 Sido Ferencz 54.
 Sidó Gáspár de Polyán 33, 54.
Sidóvár (Sydowar, Krassószörény vm.) 173, 217, 235—4.
 — szolgálata jutalmául Apafi Istvánnak adja a király (1584) 175.
 Siger (Sigér, Syger) János 2, 25, 49, 97, 194, 246.
 Sigismundus Báthory pr. Trans. v. Báthory Zsigmond fejed.
Silistra (Derstor, Deztrom, Zilistren) 125, 258.
 Simon János 206—7, 229.
 Skender v. Zkender aga.
Slavonia (Tót ország) 237.
Sóaknák: Huszti, Deési, Máramarosi, Kolosi, Széki, Tordai, Vizaknai, Parádi.
Sókereskedés 74.
Sólymok állapota 69.

- Sólyom Pál de Polyán 33.
 Sombory László 26, 32, 55, 75, 84, 109, 154, 158, 165, 184, 246, 256, 268, 272, 276, 278.
Somlyó, de: fam. Báthory.
 Somogyi Tamás kir. futár 165, 199, 228, 254, 259, 267.
Sókamarák hasznáról 102.
 Squarcialupi Marcell udvari orvos 168, 195.
 — hirtelen lemondása és távo-zása Erdélyből (1584 jan. vé-gén) 168.
 Stanchwl Logofet (Ztanchiul) 157, 180, 193, 210, 231, 244, 249—250.
 — családostól átszökik Erdély-be ahol elrejtve él, habár a hav-di vajda kiadatását kö-vetelte.
 Stepan István 15.
 Stephanus rex Poloniae (Bá-thory István király) passim.
Suleiouiensis abbas Georgius Fabius Dalmata 274.
 Sulyok Krisztina (Boeskey György neje) 52.
 Süwegh Albert cons. 288.
 Syger v. Siger.
Szabad (kulcsos) **városok**: Sze-ben, Brassó, Medgyes, Se-gesvár, Besztercze, Kolozsvár, Szász Sebes, Nagybánya, Fejérvár.
 Szabo (Zabo) Lőrincz 97.
 — házat rendel neki a király Kolozsvárt,
 Szabó Mihály gyaloghadnagy Rigában (1582) 12.
 — hűséges szolgálata jutalmául 3 házbjobbágyot rendel neki a kir. 12.
 Szabó Miklós 31, 49, 50, 57.
Szalárd (Zalard, Bihar vm.) 159, 177.
Szalonta (Zalontha) kastély (Bihar vm.) 108, 116.
 — de: fam. Tholdy. 108, 116.
Szamos fl. 67.
 Szamosközy István történetíró 1, 8, 28, 169.
Szamosújvár (Ujvár, Vyvar, Wywar) arx 24, 95, 103, 114, 157, 275.
 — kap. Ebony Gábor.
Szarvaskend 41; de: Sibrik György.
Szász székek: Szeben, Szereda-hely, Szász Sebes, Uj Egy-ház, Nagy Sink, Medgyes, Kóhalom.
Szászok (Zazok, Zazsag) v. **Saxones**.
Szászváros 36.
 — ariánus papja 1583-ban La-jos; de több ariánus papot a városban a kir. nem tűr.
Szalmár (Zakmar, Zathmar) 53, 59, 58, 89, 178.
 — elcserélésének ügye 53, 59, 48, 55, 89.
Szeben (Cibinium, Zeben, Ze-bem) 29, 30, 71, 81, 92, 254.
 — **cementháza** 81, 214.
 — mag. civium: Ioannes Waida.
Székely akna 196.
Székely-falu (Udvarhely vm.) 66.
Székely fő nemesek 184.
 Székely Márton neje Bolta Fruzina.
Székelyhid (Zekelyhyd) 119.

- Székely székek:** Maros, Udvarhely, Csik, Gyergyó, Kászon, Sepsi, Logodi, Orbai, Aranyos.
- Székelyek** (Zekelyek) Székelység v. **Siculi.**
- Székelyek** támadása (1565-ban) 220.
- Székelység** 220.
- Székelyudvarhely** (Vdvarhel, Wdvarhel) 104, 147.
- kap. Báthory István.
- borásítási jogáról 68.
- Szekeres** (Zekeres) István 158.
- adományul kapja *Topa* falut.
- Szél** István Zaránd vm. főisp. 268.
- Szentimre** (Zenth Imreh, Bihar vm.) 177.
- Szent Iván** 272.
- Szentjános** (Zenth János) Bihar vm. 155, 177.
- Szentjános** (Zent János) praedium Udvarhely vm. kápolnával 220—1.
- Szentjobb** (Zent Jogh) apátság Bihar vm. 160, 169.
- Szentmiklósy** (Zentmiklósy) Ferencz 250—2.
- elmaradt fizetéseért.
- Szepesi** (Zepesi) *Kamara* 182.
- Szepesség** 4.
- Szerémy** (Zeremy) Péter 65—64.
- hadi rokkant lévén, állást kap.
- Szigetvár** (Ziget) 156.
- Szilágy** vm. 65, 81, 126.
- Szilvási Boldizsár** cons. 288.
- Szinán** (Frenk Jusuf) budai basa 228, 280.
- visszaküldte az elfogott váradi foglyokat, cserében a török foglyokért 280.
- Szinán pasa** v. **Zynan bassa** vezir.
- Szinyérváralja** (Zinirwarallia) 146.
- Szodorai Ferencz** director 289.
- Szolnok** (Zolnok) 202—3, 206.
- Sző-Demeter** (Szilágy vm.) 65.
- Szőrény** vm. (Zöroniensis, Krasósőzörény) 175, 288.
- Tamáshida** (Thamashyda) 155, 164, 177.
- a török hídat építvén a *Kőrösön* át, *Kálló* lakói elrontották.
- Tamási** (Bihar vm.) 145, 155, 155, 177.
- Taplóca**, de: **Salamon Péter** 15.
- Tartari** (Tatár hán) 124, 175—6, 209, 210, 225, 251, 256, 241—2.
- Nohaiski 251.
- Tasnád** (Szilágy vm.) 126, 145.
- Báthory Miklós kapta a királytól 126.
- Tehenia** v. *Tighina*.
- Telegdi** jószág (Bihar vm.) 127, 250, 272.
- Telegdy** v. **Thelegdy**.
- Temesvár** (Theómeoswar) 47, 75, 105, 142, 155, 177—179, 218, 225, 227, 254, 257, 241—2, 248, 258, 272, 282.
- basa: **Mehmet**.
- Teörök**, **Terek** v. **Török**.
- Theke György** 208.
- Thelegdy Katalin** (Báthory István király anyja) **Thelegdy István** erdélyi alvajda leánya 115.
- Thelegdy** (Telegdy) **Miklós** 108, 115, 245, neje: **Lónyay Klára**.
- halála (1585 IX.) 108.
- hagyatékügye 115.

- Tholdy (Toldy) István de Szalonta 108, 109, 116, 178.
 — segítséget kér szalontai kastélya megerősítésére.
 Thorma Kristóf portai követ 68, 69, 78, 94, 99, 105, 122, 150, 269, 277—9.
 — megjövetele a portáról (1585 XII.) 122.
 Thorny Thomas banus Caransebesiensis et Lugasiensis 217—8, 225, 235—4, 275.
 Tighina (Degenie, Tehenia) 90, 124, 140, 142.
 Tisza fl. *Tiszán innen*, — *túl* 58, 74
 Tokaj vára 58, 178.
 Tompa (Thompa) Miklós 108, 116, 127, 157—8.
 — a jószág dolgának elintézését a kir. a prézesekre bízta 157.
 Topa (Topaszentkirály) 158.
 Torda vm. főispánjai: Erdélyi István, Sarvasági Sigmond.
 Tornyosegyház (Thornios egyház) 154.
 Toscana, gran duca di: Francesco Maria (1584) 252.
Tót ország v. Slavonia.
 Tótbár 119.
Török (teöreök, terek) császár v. **Turcarum sultan.**
 Török István mágnás 288.
 Török János 63, 276.
 — rendezzék ügyeit kívánsága szerint.
Török pénzek: sahyn és ozpora 271.
Törökök v. Turci.
 Törös János diznai gyalogos, (1581) 55.
 Törös (Teorecos) Márton egeresi tisztartó 55.
 — tartásuk meg *tusoni* háza birtokában 18.
Transylvania (Erdély) passim.
 Trauzner Lukács gen. 288.
Tugor (Bihar vm.) 177.
Turcarum sultan (Török császár) 38.
Turci (Törökök) 42, 69, 72, 73, 90, 105, 107, 118—9, 124, 126, 129, 140—1, 143, 145, 153, 161—2, 164—5, 176, 178, 180, 188, 190—1, 200—4, 210, 225, 229, 250—1, 240—1, 247—8, 260, 278—287.
Tuson (Kolozs vm.) 53.
Udvarhely vm. 9, 66, 220.
 Ugray Gergely Bihar vm. főisp. 288.
Ujfalu (Wjfalú, Bihar vm.) 61, 177.
 — részjószágot rendel a kir. Pribék Péternek 61.
Uj Székely (Udvarhely vm.) 66.
Ujvár v. Szamosújvár.
 Uluman (Vluman) lippai bég 142.
Valachia (Havasalfölde, Hawassal) 49, 124, 156, 166, 175, 241, 256.
 — vajdái: Brancovan Constantin, Mihnie, Petru Cercei.
 Válaszuti Mátyás deák 64.
 — Báthory Gizeldisz kérésére a kir. nemességet rendel neki.
Vámok: Bereczki, Csiki, Gyergyai, Váradgyai.
 Ványai János deák director 289.
 Várad (Warad) arx 4, 24, 45, 49, 61, 65, 72—74, 79, 87, 105, 108, 128, 152, 144, 153, 160, 164, 169, 176, 178, 179, 183, 188—190, 192, 196, 200—6, 225, 228, 250, 256, 258—9, 240, 265, 273, 275, 281—8, 290.

- kap. Gyczy János.
- lőszerallómanya 236.
- várerődítése 116, 123, 144.
- Várad tartomány* 154.
- rabolják a törökök 1584 májusában.
- Várhegy* (Warhegy) 54, 220.
- kapitánya: Perncszy István.
- Varkócs Mihályné özv. (Hagymásy Kata) Bocskay István neje 127.
- Varkucs György mágnás 288.
- Városok:** Debreczen, Várad, Torda, Enyed, Szászváros, Márosvásárhely, Kolozs, Deés, Szék, Székelyudvarhely, Maros Szereda, Csikszereda, Kézdyvásárhely, Illefalva.
- Varsó* v. *Warszawa*.
- Vas* vm. 1, 297.
- főisp. Nádasdy Ferenc.
- Vásárhelyi Gergely S. I. 5.
- Vdvarhel* v. Székelyudvarhely.
- Végbeli** törökök rablása 105.
- Vékás Péter 196.
- az oroszok elleni háborúban féllábát vesztvén, a kir. évi 16 frt nyugdíjat ad neki.
- Veres Gáspár Bihar vm. főisp. 288.
- Veress Dániel Alsófehér vm. főisp. 288.
- Vidin* (Bodony) 242.
- Vilna* v. *Wilno*.
- Vizakna* (Wyzakna) 86.
- sóstavár kívánják a szászok 86.
- Fölgypankota* (Bihar vm.) 177.
- Vyvar* v. *Szamosújvár*.
- Waida Ioannes magister civium Cibiniensis 276.
- War pataka* v. *Kászon pataka*.
- Warad* v. *Várad*.
- Warszawa* (Varsó) 295.
- Wesselényi család 81.
- Wesselényi Anna (Csáky István neje, 288.
- Wesselényi István mágnás Közép Szolnok vm. főisp. 288.
- Wesselényi Miklós ítélőmester 159, 167, 223, 235.
- halála (1594 III. 10) 159.
- Wien* (Bech, Bécs) 33, 38, 46, 49, 57, 68, 169, 291.
- Wilno* (Vilna) 1, 5, 10, 11, 13, 52, 61, 64, 97, 146—8, 296.
- Wittenberg* 169.
- Wladislamiensis* eps Hieronymus Rozdrazewski István kir. bécsi követe (1585) 38.
- Wujek Iacobus S. I. rector Coll. Claudiopol. 96.
- Wywar* v. *Szamosújvár*.
- Wyzakna* v. *Vizakna*.
- Zabo v. Szabó.
- Zakmar* v. *Szatmár*.
- a budai basához indul a foglyokért (1585 I. 20) 287.
- Zalard* v. *Szalárd*.
- Zalay Ferencz, 287.
- a budai basához indul a foglyokért (1585 I. 20) 287.
- Zalontha* v. *Szalonta*.
- Zamoyski Ioannes canc. Poloniae 30, 158, 166, 182.
- uxor: Griseldis Báthory.
- Zaránd* vm. 160.
- főispánjai: Petneházy István, Szél István.
- Zathmar* v. *Szatmár*.
- Zeben* (Zebem) v. *Szeben*.
- Zekelyek** v. **Székelyek**.
- Zekelyhyd* v. *Székelyhid*.
- Zekelyseg** (Székelység) v. **Siculia**.
- Zekeres v. Szekeres.
- Zent lelek* v. *Kézdíszentlélek*.
- Zenth Imre* v. *Szentimre*.

- Zenth János* v. *Szentjános*.
Zentmiklós v. *Szentmiklós*.
Zepesi v. *Szepesi*.
Zeremy v. *Szerémy*.
Zetelaka (Udvarhelyszék) 104.
Zeyk Miklós Hunyad vm. főisp. 288.
Ziavus (Sciavus) passa vezir 38, 40.
Ziget v. *Szigetvár*.
Zilah (Szilágym. vm.) 81; 126, 172, 224,—5, 235.
 — harmincados: Kozárvári Mátyás deák.
 — jószághatárpere Prépostváry Bálintné Csáky Annával.
Zilistren v. *Silistra*.
Zinirorallia v. *Szinyérváralja*.
Zkender (Skender) aga 283, 285.
Zlotowski portai követ 147.
Zolnok v. *Szolnok*.
Zolobágy 76.
Zoltay Ferencz 241.
Zombatfalva v. *Felsőszombatfalva*.
Zongolyt-hegy 60.
Zöreniensis com. v. *Szörény* vm.
Zsibó (Sibo) 198.
 — lakóinak kiváltságáról.
Zsuk v. *Alsó-* et *Felső Zsuk*.
Zsuki Gáspár cons. 288.
Ztanchiul v. *Stanchwl Logo-*
fet.
Zynan bassa vezir (Szinán pasa) 40, 48.

TARTALOM-MUTATÓ.

Bevezetés — — — — —	VI
Levelek és válaszok — — — — —	1

F ü g g e l é k.

I. Báthory Kristóf fejedelem temetésének rendje. (1585) —	274
II. Négy kiegészítő levél. (1585—1585) — — — — —	277
III. Báthory Zsigmond idejében való ország cathalogusa 1585-ik és több esztendőben — — — — —	288
IV. Szemelvény Báthory István egyéb magyar leveleiből. (1562—1585) — — — — —	290
Hasommások — — — — —	298
Hely-, név- és tárgymutató — — — — — • —	301

Felelős kiadó: Veress Endre.

Szabadság nyomda K. F. T. Pécs.
A nyomdáért felelős: Ács József igazgató.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelentek:

- Actes et documents** pour servir à l'histoire de l'alliance de Georges Rákóczy Prince de Transylvanie avec les Français et les Suédois dans la guerre de trente ans. (1632—1648) Publiés par Alexandre Szilágyi. Budapest, 1874: 491 lap. 32.— Ft.
- Anjoukori okmánytár VII. kötete.** Szerkesztette Tasnádi Nagy Gyula. (1358—59) Bpest, 1920: 704 l. 50.—
- Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.** Kiadta Szentpétery Imre. I. kötet: 1001—1270. Bp. 1923—1943: 324 l. II. kötet 1. része: 1255—1272: 194 l. 28 és 47.—
- Bártfa sz. kir. város levéltára. I. kötet: 1319—1526.** Kiadta Iványi Béla. Bpest, 1910: 528 l. 20.—
- Bornemissza Anna gazdasági naplói (1667—1690)** Kiadta Szádeczky Béla. Bpest, 1911: 722 l. 16.—
- Gömör megye.** Írta Ila Bálint. II. kötet Bpest, 1944: 620 l. III. kötet 1946: 355 l. Ára 60 és 40.— (Az I. és IV. kötet sajtó alatt.)
- Gróf Gyulai Ferenc naplója. (1703—4)** Kiadta Márki Sándor. Bpest, 1928. 20.—
- Hazai okmánytár VIII. kötete.** (Codex diplomaticus patrius Hungariae.) Szerk. Nagy Imre. (1068—1300) Bpest, 1891. 474 l. 20.—
- A Hédervári-osalád oklevéltára. I—II. kötet: 604 és 492 l.** Kiadta Radvánszky Béla és Závodszky Levente. (1138—1681) Bpest, 1909—1922. à 32.—
- Illésházy hűtlenségi püre.** Írta Károlyi Árpád. (1600—1630) Bpest, 1883: 216 l. 9.60
- A linczi béke okirattára. (1644—1648)** Kiadta Szilágyi Sándor. Bpest, 1885: 668 l. 32.—
- A Magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549—1551. évi leveleskönyve.** Kiadta R. Kiss István. Bpest, 1908: CCXI+454 l. 20.—
- A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai. I—III. füzet: 901—1697.** Kiadta Óváry Lipót. Bpest, 1890—1901: 310, 293, 392 l. à 13.40
- Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.** Írta Csánki Dezső. V. kötet: Erdély. (Hunyad, Kolozs, Torda és Kükküllő megye.) Bpest, 1913: 971 l. 64.—

- Oklevéltár a magyar kegyúri jog történetéhez.** Kiadta *Fruknói Vilmos.* (1338—1776) Bpest, 1899: 366 l. 12.80
- Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai.** (1221—1864) Kiadta: *Veress Endre.* Bpest, 1941: CLX+703 l. 52.—
- A XV. századi pápák oklevelei. I—II. kötet: 1417—1455. Kiadta: *Lukcsics Pál.* Bpest, 1931 és 1939: 317 és 397 l. à 20.—
- A Podmanini Podmaniczky család oklevéltára. I—V. kötet: 1351—1641. Kiadta *Lukinich Imre.* Bpest, 1937—1943: 736, 632, 704, 723, 680 l. à 40.—
- Raguzá és Magyarország összeköttetésének oklevéltára.** Kiadta: *Gelcich József és Thallóczy Lajos.* (1358—1684) Bpest, 1887: 923 l. 32.—
- Rákóczi-Archivum.** I. osztály X, XI. és XII. kötet, Bpest, 1889—1935: 249, 486 és 640 l. Ára 5.—, 32.—, 40.—. II. osztály I, II. és III. kötet, 1872—1877: 638, 642 és 496 l. à 13.—
- A Rákóczi-emigráció török okmányai. (1717—1803) Kiadta *Karácson Imre.* Bpest, 1911: 170 l. 6.40
- De Saussure Cézárnak, II. Rákóczi Ferenc fejedelem udvari nemesének törökországi levelei és följegyzései. (1730—1740) Francia és magyar szövegben. Közli *Thaly Kálmán.* Bpest, 1909: 379 l. 16.—
- Székely oklevéltár.** (1219—1776) Közzéteszi *Barabás Samu.* Bpest, 1934: 490 l. 32.—
- Tamás Lajos:** Rómaiak, románok és oláhok Dácia-Trajánában. Bpest, 1935: 236 l. 16.—
- Trencsén vármegye.** Írta *Fekete Nagy Antal.* Bpest, 1941: 415 l. Térképekkel. 40.—
- Ugoesa megye.** Írta *Szabó István.* Bpest, 1937: 611 l. Térképekkel. 40.—
- Veress Endre:** Carrillo Alfonz levelezése és iratai. (1591—1618.) LII és 740 l. Bpest, 1906. (Elfogyott.) II. kötet. 1943: LXIV és 488 l. (M. Tört. Emlékek. Okmánytárak 41. köt.) 40.—

Megrendelések intézendők:

A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalához
Budapest, Akadémia-palota.

Szabadság Pécsi Nyomda és Könyvkiadó Kft. Fel. vezető: Ács József